

HUOMENEN TIELLÄ

Tämä kirja

kertoo lukijalleen Suomen työläisnaisliikkeen monivaiheisista, sisältörikkaista tapahtumista 60-vuotistaipaleella. Kirjoituksissa esitellään uranuurtajanaisia, jotka rohkeasti raivasivat latua naisten toiminnalle, muun työväenliikkeen rinnalla. Kirja kertoo koruttomasti naisten urhoollisuudesta ja sinnikkyydestä toiminnan vaikeissakin tilanteissa. Kirjoittajista ovat monet omakohtaisesti kokeneet tapahtumien myrskyt ja ovat olleet iloitsemassa yhteisistä voitoista. Tämän päivän ihmisille kirja kertoo kansamme naisten toiveista ja vaatimuksista tasa-arvoiseen elämään, oikeudesta työhön ja samaan palkkaan. Kirjan kerronta on elävää ja tunnepitoistakin. Monet kymmenet historiallisestikin arvokkaat valokuvat valoittavat tapahtumia ja hauskat tuokiokuvat, huumoripitoiset kaskut, vanhat runot värittävät kirjaa.

HUOMENEN TIELLÄ

SUOMEN TYÖLÄISNAISLIIKKEEN
60-VUOTISJUHLAKIRJA

Toinen painos

KUSTANTAJA
SUOMEN NAISTEN DEMOKRAATTINEN LIITTO

Toimituskunta:

Hellä Meltti, Tyyne Tuominen, Helvi Laine, Mirjam Suvanto, Anna-Liisa Kasanen, Kerttu Virtanen, sekä vastaava toimittaja Elli Stenberg

Tampere 1960 — Kirjapaino Sanan Tie

Vaaliessaan nyt 60 vuotta täyttävän maamme työläisnaisliikkeen perinteitä

Suomen Naisten Demokraattinen Liitto

omistaa tämän kirjan

niille uranuurtajille, jotka ansiokkaasti toimivat työläisnaisliikkeen synnyn ja voitokkaan alkutaipaleen vaiheissa,

niille taistelijanaisille, jotka urhokkaasti olivat mukana silloinkin, kun maamme työväenluokan oli oikeuksiaan puolustaessaan tartuttava aseisiin,

niille aatteen uskollisille puolustajille, jotka Suomen vanhan Sosialidemokraattisen Naisliiton tultua valtiovallan toimesta lakkautetuksi ja kielletyksi eivät päästäneet työläisnaisten toimintaa laantumaan, vaan vankilavainojen uhallakin veivät sen vaikeiden aikojen yli,

niille rohkeille naisille, jotka sodan oloissa, henkensä alttiiksi pannen toimivat sotaa vastaan, rauhan puolesta, sekä

niille demokraattisille naisille, jotka sodan päätyttyä olivat luomassa ja sen jälkeen ovat toiminnallaan kehittäneet edistyksellisten naisten suurta yhteistä liikettä työtätekevän kansanosan oikeuksien puolustamiseksi, rauhan turvaamiseksi, onnellisemman tulevaisuuden saavuttamiseksi kansallemme.

Huomenen tiellä

DEMOKRAATTISTEN NAISTEN MARSSI
Säveltänyt Einar Englund

Ajan myrskystä nousten suurena soi
tämä naisten ja äitien kuoro:
Mikä eilistä on, ei palata voi
— nyt on elämän voimien vuoro.
Sota tempasi vaimoilta puolison,
veri poikien kostutti maata.
Vaan hän kellä rinnassa huominen on,
ei taakseen katsoa saata.

Avarampana aukeni taistelun tie.
Toi uusia lauluja tuulet.
Ja ne kansasta kansaan viestejä vie,
joita ennen vain kuiskasi huulet.
Mikä ennen kangastus kaukainen,
uni raatajan, päämäärä loitto,
sukupolvemme silmin on näkevä sen.
Se on ihmisen valtava voitto.

Ja lastemme onni kun ratkaistaan,
vuoks rauhan kun tehdään työtä,
myös naiset pohjoisen syntymämaan,
myös Suomen naiset on myötä.
Ja silloin Suomesta suurena soi
tämä naisten ja äitien kuoro:
mikä eilistä on, ei palata voi!
Nyt on elämän voimien vuoro!

Aira ja Elvi Sinervo

Lukijalle

Tänä vuonna tulee kuluneeksi 60 vuotta siitä, kun työläisnaisliike maassamme alkoi muun työväenliikkeen vanavedessä. Sen pyrkimys tähtäsi kauas tulevaisuuteen ja päämäärä, sosialismi, oli silloin kaukainen kangastus. Nyt se on paljon lähempänä, sillä moni lukijamme on varmasti itse saanut nähdä sosialismin maita, vaikka ei meidän kansamme ole sitä päämäärää saavuttanut. Uranuurtajat näkivät kangastukset todellisina.

60 vuotta on melkein ihmisen ikä, pitkä aika yksilön elämässä. Inhimillisen kehityksen historiassa se muodostaa kuitenkin vain lyhyen jakson. Mutta sinä aikana on ehtinyt tapahtua paljon. On käyty kaksi suurta maailmansotaa, joista kumpikaan ei ole mennyt jättämättä jälkiä myös kansamme elämään. Luokkasota, joka päättyi työväenluokan tappioon ja fasistinen taantumuskausi ovat myös olleet kohtalokkaita kansallemme. Omalla tavallaan ovat ne luoneet eri vaiheita työväenliikkeen ja samalla työläisnaisliikkeen kehitykseen.

Työläisnaisliikkeen alkuvaiheissa mukana olleista ovat vain harvat enää elossa. Toinen ja kolmaskin sukupolvi on astunut työtä jatkamaan. Nuoremmista tulee tuskin moni ajatelleeksi sitä, miten edelliset sukupolvet ovat uraa aukaisseet. Joitakin vuosikymmeniä sitten kulkivat perimätiedot työväenliikkeen sarallakin vielä hyvin, mutta nykyinen nopea elämän rytmi ei suo paljon aikaa taaksepäin katselemiseen, niin voimakkaasti kulkee kehitys eteenpäin. Mutta »joka ei vanhaa tunne, ei se uuttakaan ymmärrä». Senvuoksi tulisi nykyisen sukupolven tuntea kansamme elämän tie myös työväenliikkeen vaiheilta. Naisliikkeellä on ollut siinä aina erikoinen tehtävänsä, vaikka se onkin ollut osa työväenliikkeestä.

Kuljettu taival jakaantuu kolmeen vaiheeseen: työläisnaisliikkeen syntymisestä luokkasodan päättymiseen, siitä Suomen ja Neuvostoliiton välirauhan tekoon v. 1944 ja nykyiseen vaiheeseen. Työläisnaisliikkeestä on kirjaksi koottua aineistoa aikaisemmin Sylvi-Kyllikki Kilven »Työläisnaisliikkeen historia», joka sisältää runsaasti aineistoa ensimmäisen vaiheen ajalta. Sen jälkeiseltä ajalta ei kirjallisuudessamme ole käsitelty työläisnaisten toiminnan vaiheita. Toinen vaihe on vasemmistotyöväen osalta jäänyt olosuhteiden pakosta vaille sanomalehtienkin painettua sanaa. Mielestämme on tärkeää, että siitä talletetaan jotakin, mikä antaa oikean kuvan naisten toiminnan luonteesta noiden vaikeiden vuosien ajalta sekä niistä olosuhteista, jotka siihen vaikuttivat.

Niitä tilastollisia tietoja, joita on saatavissa virastoista ja arkistoista, ei ole haluttu tähän liiaksi koota. Ne olisivat peittäneet sen yleiskuvan, mikä kirjalla on haluttu luoda. Koska kirjan toivotaan saavan suuren lukijapiirin ennen kaikkea naisten keskuudessa, on sitä toimitettaessa pidetty tärkeämpänä kirjoitusten kuvausluonnetta kuin asioiden luetteloimista. Työläisnaisten toiminta ja muu edistyksellinen naisliike on ollut niin tapahtumarikasta, että vain pieni osa on voitu saada tähän kirjaan kootuksi.

Kirjan toimituskunnan ja SNDL:n liittotoimikunnan puolesta kiitän lämpimästi kaikkia niitä, jotka ovat tavalla tai toisella auttaneet kirjan syntymistä, niin varsinaisia kirjoittajia kuin niitä vanhuksiakin, joita tämän yhteydessä on haastateltu, sekä haastattelujen suorittajia. Aineistoa kerääntyi niin runsaasti, että kaikkia ei ole voitu tähän käyttää. Monet oikein hyvät muistelmat jäivät pois myöhästymisensä takia. Mutta niitä tullaan käyttämään tämän työläisnaisliikkeen juhlavuoden aikana jatkuvasti sanomalehtien palstoilla. Sitäpaitsi ne kerätään erikoiseen »muistojen kirjaan», mikä talletetaan tulevia sukupolvia varten.

Toivon hartaasti, että kirja »Huomenen tiellä» poistaisi osaltaan sitä puutetta, mikä meillä on kansantajuisen kirjallisuuden alalla tämän vuosisadan yhteiskuntaelämästä. Vaikka kirja kuvaa pääasiassa naisliikettä, antaa se yleiskuvan muustakin yhteiskuntaelämästä ja sopii kaikkien, ei yksin naisten luettavaksi.

Tampereella 25. päivänä tammikuuta 1960.

ELLI STENBERG

NÄIN SE ALKOI

Aina oli opetettu: »Nainen vaietkoon seurakunnassa». Mutta tuli työväenliike, joka sanoi: »Ylös herää kansan nainen etujasi valvomaan» ja opetti: »Vasta sitten voidaan köyhälistön vapauttaminen toteuttaa, kun naiset saadaan rinnan työväen miesten kanssa ajamaan vähäosaisten asiaa».

Työläisnaisten, kuten muunkin työkansan heräämistä ja järjestäytymistä sanoivat porvarilliset agitaattorit vain sosialistivillitsijöiden aikaansaannokseksi. Mutta aikakirjat, kuten kansa itsekin, tietävät kertoa elämän olleen kivikkoa, jonka lomiin putoili hedelmälliselle pohjalle sosialismin oppi sorrettujen vapauttamisesta ja oikeuksiinsa asettamisesta, oikeudenmukaisuuden ja veljeyden saattamisesta järjestelmäksi ihmisten keskeisissä suhteissa.

Viime vuosisadan loppupuolella meidänkin maassamme rikkaus lähti versomaan uusilla urilla. Tulivat tukkiyhtiöt ja sahan isännät, »pomot», pankit ja tehtailijat. Tämä uusi riipoi elämää entisiltä sijoiltaan, ihmiset juuriltaan. Maaseudun köyhää väkeä sorrettiin pois isäinsä raivaamilta mailta. Tilattomien määrä kasvoi valtavasti. Perhekunnittain lähdettiin ansion hakuun sinne, missä sitä luultiin olevan, kaupunkeihin ja muihin asutuskeskuksiin. Siellä oli jo ennestään tehtaalaisia, rakennusmiehiä, palvelusväkeä ja ulko- sekä käsi-

työläisiä. »Tee työtä ja tee vastaan sanomatta» oli kova käsky, jonka alaisena sielläkin elettiin.

Uudessa järjestelmässä tarvittiinkin markkinoilla ostettavaksi muun tavaran edellytyksenä ensi sijassa työkäsiä. Niistä maksettiin halpa hinta, palkka oli perin pieni. Erään »Invaliditeettikomitean» v. 1903 suorittaman tutkimuksen mukaan olivat kaupunkilaisraatajien päiväpalkat 1 mk 33 pennistä 2 mk 67 penniin. Maaseudulla ne olivat vielä pienemmät, n. 80 pennistä 1 mk 90 penniin päivässä. Toiminimi Ahlströmin omistamalla Santaholman sahalla lähellä Tamperetta maksettiin v. 1908 täysikasvuisille, perhettä elättäville työmiehille ainoastaan 2 mk palkkaa 20 ½-tuntisesta työpäivästä. Ruisleipä maksoi tuolloin 30 penniä kg, naudanliha 75 penniä, sianliha 1 mk 20 penniä, vehnäjauhot 40 penniä kg. Virallisluontoisen viikottaisen ravintoainemäärän, johon ei sisältynyt voita eikä maitoa, katsottiin maksavan silloiselle »indeksiperheelle» (4,39 henkeä) 20 mk 73 penniä. Mutta Ahlströmin töissä maksettiin perheen elättäjälle vain 12 mk viikossa, siis n. 3/5 siitä mitä tarvitaan yksistään ruokaan. Millä sitten ostaa vaatteita ja millä maksaa vuokraa.

Harvalla oli silloin oma asunto ja vuokrat olivat suhteellisen korkeat. Yhden huoneen asunnosta maksettiin vuosisadan alussa vuokraa n. 5—18 mk kuukaudessa. Työpäivien pituudella ei ollut rajaa. Ne voivat olla 11—16-tuntisia ja pitempiäkin, kuten leipureilla, palvelusväestä puhumattakaan. Halvimmin palkattuna ja ilman työnsuojelua raatoi tässä näännytyksessä myös naisia ja lapsia, joita kurjuus pakotti melkein ehdoitta ansiotyöhön. Verokarhut ja ulosottomiehet olivat tuttuja vieraita kansan kodeissa.

Asuttiin enimmäkseen yhdessä huoneessa koko perhe, ja tavallisesti oli kaupunkien työläisperheissä vielä »kortteerilaisia». Tehtaalaiset asuivat usein »kasarmeissa», yhteisasunnoissa, joissa oli yhteiskeittiöt »piiseineen». Aina ei ollut asuinhuoneessa hellaakaan. Kodittomat nukkuivat työn

vieressä, kuten leipurit leivintuvissa, käsityöläiset verstaissa ja monasti naiset ja lapsikankurit koneensa ääressä. Sosiaalinen turva sisältyi käsitteisiin: vaivaishoito, armeliaisuus ja huutolaiset. Oli kerjäläisyyttä, irtolaisuutta ja juoppoutta, ei kunnottomuudesta, vaan elinmahdollisuuksien niukkuudesta pursuavaa. — Irtain omaisuus oli melkein olematonta ja harvalla oli kahta vaatepartta, vielä vähemmän päällystakkia. Paljon oli köyhälistön lapsia, joilla ei ollut vaatteita, ei jalkineita. Ruokavaliosta ei voinut puhuakaan. Se liikkui melko yleisesti perunan, leivän ja puuron vaiheilla. Niitäkään ei ollut kyllin, eikä aina ollenkaan. Särpimenä oli melko yleisesti silakan tai sillin suolavesi ja »monasti kyynel vain», kuten työläisnaisliiton puhujalle vuosisadan alussa kertoi erään talon saunassa asuva, mökkinsä menettänyt vaimo. Heikko ravinto, huonot asunnot, raskas raadanta ja melkein tavoittamattomissa olevat terveyden- ja sairashoito jättivät kansan elämän tautien temmellyskentäksi. Keuhkotauti oli yleistä, etenkin tehtaalaisten keskuudessa. Esim. Tampereella oli vv. 1889—98 puolet kuolleista tehtaalaisista keuhkotautiin sortuneita. »Tilaston mukaan 1/8 lapsista kuoli ensi-ikävuodella» selitti ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan anomusvaliokunta, käsitellessään työväen edustajanaisten esitystä kuntien velvollisuudesta palkata kätilöitä. Köyhälistön miesten ja naisten keski-ikä oli hyvin alhainen. Väestötilastojen mukaan oli vv. 1901—1910 miesten keskimääräinen ikä 45 ja naisten 48 vuotta. Kouluopetuksesta pääsivät osallisiksi pääasiassa varakkaan väen lapset. Maantie oli kansan lapsen alkeis- ja korkeakoulu.

Tällaista oli elämä, jota kansan nainen, »työmiehen tytär ja muija, torpan akka, palkolliset ja muu köyhälistön naisväki» eli sorretuimmista sorretuimpana, yhteiskunnan taholta poljettuna naisena, äitinä ja kansalaisena.

YLÖS HERÄÄ

Näin ei voitu jatkuvasti elää. Siksi kutsu »Työn orjat, sorron yöstä nouskaa!» pani kansan voimat, myös naiset liikkeelle, yhdistymään, esittämään vaatimuksiaan.

Kun työväenyhdistyksiä ja -osastoja, valtiollisia ja ammattikunnallisia, alettiin perustaa, liittyi niihin naisia, eräisiin runsaastikin. Tämä naisten mukaantulo työväenyhdistyksiin ei kuitenkaan tainnut olla kaikille miehille aivan itsestään selvä asia. Kun esim. Porin työväenyhdistys perustettiin v. 1887, käytiin kokouksessa kovaa keskustelua, otetaanko naisia yhdistykseen vai ei. Päätökseksi kuitenkin tuli, että myös naiset kelpaavat mukaan. Jo alun pitäen luontui naisten toiminta yhdistyksissä »keittiön puolelle», niille samoille vanhoille askeleille, joita naiset saivat kotonakin kulkea. Se oli taloudellista toimintaa, ravintolan pitoa iltamissa ja juhlissa, ompeluseurojen työtä yhdistysten myyjäisten ja arpajaisten tukemiseksi ja järjestämiseksi. Ohjelmatoiminta, joka yhdistyi läheisesti yhdistysten taloudelliseenkin työhön, mutta on myös olennainen osa työväenliikkeen kulttuuriharrastuksista, oli erityisesti naisten alaa. He olivat huvitoimikunnissa, esittivät luentaa, laulua ja lausuntaa sekä osallistuivat näytelmiin. Kaikki tämä työ ja taloudellinen toiminta oli silloin ja on vieläkin yksi kulmakivi työväenliikkeen toimintaedellytysten luomisessa, työväentalojen rakentamisessa, taistelurahastojen kartuttamisessa ja kulttuuriharrastusten herättämisessä.

Mutta vaikka naisten käytännöllinen panos yhdistyksissä luontuikin ensi sijassa taloudelliselle ja ohjelmansuoritusalalle, niin työväen perustiedon alkeet opittiin nyt, vaikkakin enimmäkseen »kuunteluoppilaina», yhdistysten väittely-, kokous- ja juhlatilaisuuksissa sekä kävelyretkillä. Naisilla oli herkkä ja voimakas luokkavaisto ja he olivat innokkaita agitaattoreita, työväenasian puolestapuhujia omassa elämänympäristössään. He ottivat myös kantaa suurissa ratkaisuissa

Suomen Työläisnaisten Liiton toisen edustajakokouksen osanottajat Turussa v. 1902.

ja toimivat miesten rinnalla niiden puolesta. Niinpä jo työväenliikkeen alkuvuosina olivat naiset monin paikoin miestovereiden rinnalla etummaisina irroittamassa nuorta työväenliikettä herrassosialistien talutusnuorasta.

Monet tunnetut ja tuntemattomat työväenmiehet, itsenäistyvä työväenliike kokonaisuudessaan, ymmärsivät naisten yhteiskunnallisen aseman ja tiesivät naisten merkityksen työväenliikkeessä. Naisia autettiin näkemään oma ihmis- ja kansalaisarvonsa. Heitä rohkaistiin tulemaan mukaan köyhälistön vapautustaisteluun, jossa myös naisten voimat tarvitaan ja joka vain voi tuoda naiselle tasavertaiset oikeudet miehen rinnalla työntekijänä ja kansalaisena sekä hänelle äitinä kuuluvat erikoisoikeudet. Työväenpuolueen perustavassa kokouksessa v. 1899 käsiteltiin tätä työväenliikkeen kysymystä alustuksena »Miten työläisnaiset saataisiin liittymään työväen asianmukaiseen yhteistoimintaan taloudel-

lisen ja yhteiskunnallisen asemansa parantamiseksi». Ponsissa sanottiin asiasta:

»1:o Työväenpuolueohjelmaan on otettava myöskin vaatimus naisten täydellisestä tasa-arvoisuudesta miesten kanssa. 2:o Harrastuksen levittämiseksi yhteistoimintaan työläisnaisten keskuudessa on ryhdyttävä innokkaaseen agitatsioon, josta työväenpuoluehallinto pitää huolta yhdistysten ja osastojen välityksellä keskustelukokousten, kirjallisuuden yms. keinojen avulla.»

Lisäksi velvoitettiin työväenyhdistykset ja osastot tukemaan naisten työpalkan korotus- ja työpäivän lyhennysvaatimuksia sekä perustamaan naisten ammattiosastoja työväenyhdistyksiin ja käyttämään naisia »mikäli mahdollista, työväenyhdistysten luottamustoimiin».

Vuosisadan viimeisellä kymmenluvulla oli jo perustettu myös naisten yhdistyksiä sekä osastoja. Niitä oli sekä ammattikunnallisia että valtiollisia ja ne olivat työväenyhdistysten alaosastoja. Työväenyhdistysten säännöt yleensä edellyttivät tällaisten alaosastojen muodostamista, eivätkä ne muuten olisi päässeet syntymäänkään , sillä tsaarin virkavalta ei vahvistanut niiden sääntöjä, eikä antanut niille lupaa toimia. Naisten järjestäytyminen omiin osastoihinsa lähti liikkeelle ensin ammatillisella alalla. Helsingissä olivat omjelijattaret ensimmäisinä, sitten Viipurissa pesijättäret ja Turussa palvelijattaret. Aikakirjoihin ei ole merkitty, oliko Turussa jo v. 1896 ompelijattarien osasto, mutta ne kertovat, että tuona vuonna naiset tekivät Juseliuksen paitatehtaalla lakon, joka on maamme ensimmäisiä lakkoja. Kysymys oli palkkojen korottamisesta, ja lakkolaiset voittivat kamppailussa. Naisten ammattiosastojen rinnalle oli jo muodostunut myös ensimmäiset poliittisen työväenliikkeen naisosastot. Vv. 1896—99 niitä perustettiin Turun, Helsingin, Hangon, Vaasan, Tampereen, Kotkan, Oulun sekä Forssan Työväen Yhdistyksiin. Nämä naisosastot ryhtyivät puolestaan edistämään

Turun paitatehtaan lakkotoimikunta v. 1896.

naisten ammatillistakin järjestäytymistä ja perustivat naisten ammattiosastojakin. Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosasto, joka perustettiin 1898, joutui pääkaupungin osastona ja voimakkaasti toimivana viemään eteenpäin monia tärkeitä aloitteita.

»HTY:n naisosasto merkitsee työläisnaisliikkeessä aktiivisinta ja arvovaltaisinta naisyhdistystä. Se johti vuosisadan vaihteessa oppositiota wrightiläistä suuntausta vastaan. Se oli perustamassa työläisnaisliittoa ja maamme tunnetuimmat sosialistinaiset ovat toimineet sen jäseninä»,

kirjoittaa Sylvi-Kyllikki Kilpi HTY:n naisosaston 60-vuotishistoriikissaan. Tämän osaston toimesta järjestettiin työläisnaisten liiton perustava kokous Helsinkiin heinäkuun 4—6. pnä 1900. Läsnä oli 21 naisjärjestöä, joista 9 oli naisten ammattiosastoa.

URANUURTAJIEN SÄÄDÖKSIÄ

Liiton perustajista lienevät useimmat jo manan majoilla. Mutta heidän työnsä ja säädöksensä on perintönä, tämän sukupolven omaisuutena.

Liiton perustajat katsoivat jo alunalkaen itsestään selväksi asiaksi Työläisnaisten Liiton aatteellisen ohjelman samaisuuden puolueen periaateohjelman kanssa. Tästä johtuen ei perustavassa kokouksessa, eikä myöhemmissäkään, tehty liitolle varsinaista periaateohjelmaa. Se muodostui vuosien varrella niiden päätösten pohjalta, joita edustajakokouksissa tehtiin. Liiton päätökset nojasivat aina puolueen periaateohjelmaan ja edustajakokousten päätöksiin, mutta osoittivat erikoisesti ne näkökohdat ja tehtävät, joiden merkeissä naisten työtä kulloinkin kehitettiin voimien kokoamiseksi työväen yhteisen asian puolesta.

Perustavana kysymyksenä naisten liiton ensimmäisessä edustajakokouksessa olikin »Miten voisimme me työläisnaiset ajaa työväen aatetta, niin että siitä olisi mahdollisimman suuri hyöty» ja vastauksena todetaan päätöksessä:

> »Kokous pitää edullisena ja aivan välttämättömänä jatkaa entistä toimintatapaa käsikädessä köyhälistön miesten kanssa työväenpuolueen valtiollisen ja ammattikunnallisen luokkataistelun edistämiseksi.»

Tämä valtiollisen ja ammattikunnallisen luokkataistelun edistäminen merkitsi työtä kansanvaltaisten oikeuksien ja kansan taloudellisten ja sosiaalisten elämänvaatimusten puolesta. Näille pyrkimyksille olikin koko vanhan työläisnaisliiton toiminta omistettu.

Toimintansa tavoitteet naisliitto ammensi kansan naisten, lasten ja kotien elämän tarpeista. Niiden mukaisesti se asetti vaatimuksensa ja ohjasi työnsä. Jo ensimmäisessä edustajakokouksessa käsiteltiin naisten sorronalaista asemaa ja naisiin kohdistettua riistoa. Keskustelun alaisena olivat erikoisesti naisten työpäivän pituus, puutteellinen ammattientarkastus ja kappaletyö sekä mm. »Mitä voitaisiin tehdä siveellisesti ja taloudellisesti rappiolle joutuneiden työläisnaisten auttamiseksi». Viime mainitusta, ajan kipeästä kysymyksestä tehtiin aivan oikea johtopäätös, että »Siveellisyyskysymyksen onnellinen ratkaisu riippuu etupäässä siitä, miten voimakkaasti edistetään nykyisen yhteiskuntajärjestelmän kukistamista ja uuden tilalle luomista». Ohjeena ulospääsyyn sorronalaisesta asemasta kehoitti perustava kokous valistustyöhön, yhteenliittymiseen ja yhteistoimintaan. Tämä näkyy esimerkiksi perustavan kokouksen hyväksymässä naisten palkka- ja työolosuhteita koskevassa päätöksessä, jossa annettiin ohje mm. siitä, että

> »mikäli mahdollista väsymättömästi agiteerattaisiin työläisnaisten keskuudessa, että he hetimiten heräisivät tietoisuuteen omasta voimastaan»

ja että vaatimusten toteuttamiseksi oli saatava valistustyön keinoilla

> »kaikki työläisnaiset kuulumaan yhdistyksiinsä ja siten hyvin järjestäytyneinä voidaan pakoittaa työnantajat vaatimuksiimme».

Tällaiseen agiteeraamiseen ja pakottamiseen oli todella syytä jo naisten palkkojenkin vuoksi. Sen osoittaa mm. Edward Gyllingin tutkimus palkoista, joka julkaistiin myös Työläisnaisessa v. 1907. Sen mukaan oli esim. teollisuustyössä miehellä keskimääräinen vuositulo 821 mk, mutta naisella vain 370 mk, maatyöläisillä vastaavasti 361 mk ja 193 mk sekä kaupan ja »kulkuneuvojen» alalla 532 mk ja 200 mk.

Naisten yhteenliittymisen edistämiseksi käsitteli naisliitto edustajakokouksissaan köyhälistön naisten eri ryhmien erikoiskysymyksiä. Työssä käyvän naisen välittömiä pulmia ja vaatimuksia, myös ammatillisen järjestäytymisen kysymyksinä, on käsitelty melkein jokaisessa vanhan työläisnaisliiton edustajakokouksessa. Niistä on tehty monet päätökset ja paljon työtä näiden päätösten toteuttamisen puolesta. Työläisnaisliike onkin muun työväenliikkeen mukana alun pitäen

ymmärtänyt ammatillisen järjestäytymisen merkityksen osana työväen luokkataisteluliikkeestä. Alkuvuosina poliittinen ja ammatillinen toiminta kulkivat naisten linjalla, kuten puolueessakin järjestöllisesti käsi kädessä, kunnes v. 1907 perustettiin ammatillinen keskusjärjestö, johon naisammattiosastotkin alkoivat liittyä useiden kuuluessa silti edelleen myös naisliittoon.

Myös perheenäitien asemaa pohdittiin. »Miten saataisiin perheenäidit kohotetuksi siitä taloudellisesta ja henkisestä kurjuudesta, johon nykyinen yhteiskunta on heidät saattanut», oli yksi työläiskotien ja -naisten kysymys, jota käsiteltiin v. 1905 Tampereella pidetyssä edustajakokouksessa. Todettiin, että porvarillinen naisliike on riittämätön valvomaan työläisnaisten etuja ja näille vieras, »etenkin kun se koettaa pitää heitä talutusnuorassaan». Työläisnaiset oli saatava ymmärtämään työväenliikettä, »sillä vasta kun työläiset ovat vapautetut taloudellisesta ja valtiollisesta sortotilasta, paranee työläisnaisenkin asema sekä perheen äitinä, että kansalaisena». Valistustyöllään tahtoi liitto tässäkin kysymyksessä selvittää naisille työväenliikkeen perustotuuksia ja osoittaa tietä eteenpäin. Se päätti, että myös perheen äideille on

> »selitettävä kapitalistisen tuotantotavan turmiollisuutta sekä alati siitä paisuvaa aineellista ja henkistä kurjuutta»

ja edelleen, että

> »Heille on paljastettava kaikkia niitä keinoja, joilla kapitalismi rakentaa sulkuja köyhälistön vapautustaistelulle».

Tällaiset olivat vanhan sosialidemokraattisen naisliiton valistustyön suuntaviivat, eikä vain työläiskodeissa ja tehtaissa julistettuina, vaan myös maaseudulla. Liittohallinnon palkkaamat tai muut puhujat kiersivät niin maaseudulla kuin kaupungeissakin. Näillä matkoilla näkemästään ja saamistaan vaikutteista he kertoivat usein Työläisnainen-lehden sivuilla. Niinpä v. 1911 nimimerkki J. R—o kertoo erään 7-henkisen pientilallisen oloista ja toimeentulosta Karjalassa, että vuositulo, kun verot on pois vedetty, merkitsee 28 pennin arvoista päivittäistä ylöspitoa perheen jäsentä kohti, »pienempää päivärahaa kuin vangeille vankilassa». Alituinen puute ja ylivoimainen ponnistelu olemassaolosta lyö leimansa etenkin naiseen, hän kertoo, »niin ettei voi saada käsitystä häntä tutkimalla, että eletään 20-vuosisadalla. Pikemminkin puhuu hänen olemuksensa keskiajasta tai vieläkin aikaisemmasta ajanjaksosta». Tietämättömyyttä oli paljon. Kirjoittaja sanoo, että »hyvällä tahdolla» voitiin kuitenkin havaita, että katkeruutta olosuhteisiin ja heräämistä niiden vertailuun oli, mutta paljon oli vielä toivomisen varaa, Eikä ihme, sillä »He ovat katkismuksella kasvatettuja, eivätkä osaa ryhtyä edes mihinkään järjestymistoimiin asiansa auttamiseksi». Heräämään ja asiaansa ajattelemaan heitä kehoitettiin. — Ja Helena maalaisnainen, joka jo ymmärtää syvemmin köyhälistön »yhteenliittymisen parantavan voiman», sanoo kirjeessään:

> »Lähelläni asuu ihmisiä, joilla ei koskaan huomaa mitään kiirettä. Mutta minun taasen täytyy ponnistaa yli voimieni saadakseni välttämättömimmän ravinnon... Minun täytyy sanoa omantuntoni mukaan, että näitten olosuhteitten vallitessa en minä ehdi ajattelemaan mitään korkeampaa, mitään ylevämpää, kuin vain toimeentuloa. Sen tähden kaipaan syvemmässä sielussani rauhaa ja lohdutusta ja toivon mitä hartaammin köyhän kansan vapautusta rahavallan kahleista».

Näin sekä maaseudun että kaupungin köyhälistönaiset tavoittelevat toistensa kättä.

Naisliitto oli omaksunut puolueen kannan ja vaatimukset torppareiden ja muiden maanvuokraajien sekä tilattoman väestön olojen parantamiseksi. Pyrkimyksenä oli saada maaseudun köyhälistölle rauha maanomistajien ja isäntien mielivaltaa, ylettömiä veroja ja häätöjä vastaan. Naisia kehoitettiin työskentelemään virkeästi maaseudun asian selvittämiseksi. Naisten edustajakokous v. 1909 käsitteli viljelyspakkoa ja totesi, että

»omistava luokka, joka on valloittanut koko maan haltuunsa, antaa ennemmin maansa maata viljelemättömänä, kuin sallivat köyhälistön perheelle tilaisuutta maata viljellen elättää itseään, josta seuraa, että yhä suurempia joukkoja työnnetään työttömyydestä johtuvaan nälkätaisteluun».

Naisia kehoitettiin tekemään viljelyspakkoa tunnetuksi sekä eduskuntaryhmää »painostamaan viljelyspakon ratkaisua eduskunnassa mitä pikemmin». — Järjestyneet työläisnaiset ymmärsivät torpparien vapautumisvaatimuksen oikeutuksen ja tukivat sitä puolueen esimerkin ja linjan mukaisesti sekä joukkotyössään että edustajainsa kautta eduskunnassa. Eräänä työläisnaisten solidaarisuuden ilmauksena maaseudun naisille oli se apu, jota naisosastot keräsivät Laukon häädetyille torppareille. Ja kansalaissodassa tavattiin sekä työmiehen että torpparin vaimo ja tytär samalla puolella rintamalinjaa. Oli kysymys yhteisestä hädästä ja yhteisistä pyrkimyksistä.

Työväenluokan yhtenäisyys oli hyvin läheinen ja kallis asia vanhalle työläisnaisliikkeelle. Turussa v. 1902 pidetyssä II edustajakokouksessa korostettiin välttämättömyyttä toimia yhdenmukaisesti »köyhälistön miesten kanssa työväenpuolueen valtiollisen luokkataistelun edistämiseksi» ja päätettiin samalla suhteesta porvarillisiin naisjärjestöihin:

»... Yläluokan naisiin nähden on asetuttava puhtaan luokkataistelun kannalle. Ainoastaan niissä asioissa, jotka meille naisille ovat yhteisiä, olkoon liittohallinnolla vapaus ottaa osaa yhteisiin pyrintöihin, jos se voi tapahtua puolueohjelmaa syrjäyttämättä.»

Yhtenäisyyden arvostamista vanhassa työläisnaisliikkeessä kuvastaa myös katkelma Ida Aalteen pitämästä tervehdyspuheesta v. 1905 edustajakokouksessa.

»Vastustajamme on mahtava. Sillä on käytettävänään suunnaton määrä keinoja, joilla se milloin hienommin, milloin silmiinpistävämmin takoo kahleita köyhälistön liikkeelle. Ainoastaan meidän läpipääsemättömillä riveillä me sen voitamme. Tätä jos mitä meidän tulisi muistaa. Sinne päin on siis taistelu suunnattava, ei koskaan omien rivien aineksia vastaan. Ja tämä tapahtuukin, jos olemme aatteeseen syventyneet.»

Tällainen työläiskantainen periaatteellisuus uhkuu vanhan työläisnaisliiton kaikista päätöksistä, lausunnoista ja teoista. Tässä hengessä se suoritti herättäjän ja järjestäjän työtään köyhälistön naisten keskuudessa. Eikä se empinyt kutsuessaan kansan naisia toimintaan, mielenosoituskokouksiin ja -kulkueisiin julistamaan vaatimuksiaan.

Työläisnaisliike joutui jo alkuvuosikymmenellään ottamaan kannan sodan ja rauhan kysymykseen. Ensimmäisen kerran se oli esillä v. 1909 liittokokouksessa Lahdessa. Kansojen elämää painoivat jo sotavarustelut ja niiden mukana kasvoi sodanuhka. Koko kansainvälisessä työväenliikkeessä käsiteltiin kysymystä imperialismista ja militarismista. Keskustelussa huomautettiin että "Suomestakin viedään niukkoja varoja sotilastarkoitukseen Venäjälle" ja tuomittiin militaristiset armeijat, koska ne rasittavat kansaa ja ovat porvariston ase kansaa vastaan. Ymmärrettiin kuitenkin kansanmiliisin ja kansan puolustuksen oikeutus. Esitettyä päätösehdotusta arvosteltiin ylimalkaiseksi ja yksipuoliseksi. Tahdottiin sanoa asia laajemmin, niin että luokkakanta tuli selvästi näkyviin. Kysymyksestä hyväksyttiin seuraava ponsi:

»Siihen nähden, että militarismi eli seisovan armeijan ylläpitäminen, joka on nykyisen ja virkavaltaisen järjestelmän seuraus ja joka antaa yläluokalle tehokkaan aseen köyhälistöä vastaan sekä nielee suuria summia valtion varoja, on köyhälistölle turmiollinen, pitää kokous välttämättömänä, että harjoitetaan innokasta militarisminvastaista agitatiota johon köyhälistön naisten tulee ottaa innokkaasti osaa sekä kodin piirissä että sen ulkopuolella. Ollen sitä mieltä, että rauhan aatteen toteuttamista on pidettävä lopullisena ihanteena, katsoo kokous kuitenkin nykyoloissa sosialidemokraattisen puolueen vaatimusten mukaisen kansanpuolustuksen tarpeelliseksi.»

V. 1917 maailmansodan riehuttua jo kolmisen vuotta, kun nälkä ja elämän epävarmuus ahdisti kansan naisten mieltä, sai myös kansojen rauhantahto yhä voimakkaampia ilmaisuja. Tässä tilanteessa pidetty naisliiton edustajakokous v. 1917

Kansainvälisen Naistenpäivän juhlatoimikunta ennen luokkasotaa Lahdessa. Eturivissä vasemmalta: Ida Roikonen, Laina Savander (Savutie), Hulda Vesanto, puheenjohtajana, Ida Kitunen, sihteerinä, Fiina Tuominen; takarivissä: Olga Peura, Hilma Selander, Hilma Salminen, Aliina Peltonen, Fanni Laaksonen, Nikkinen ja Hilma Majanen.

hyväksyi vastalauseen sotaa vastaan, joka puhuu voimakasta kieltään vielä tämänkin päivän naispolvelle:

»Suomen sosdem.-naisliiton edustajakokous tuntien sen sanomattoman kurjuuden, minkä imperialistinen riistosota on mukanaan tuonut meidänkin maamme köyhälistölle, joka kuitenkin on sodan jaloista säästynyt ja aavistaen sen onnettomuuden ja hädän, mihin sodan raatelemat kansat, varsinkin niiden työväenluokat ovat joutuneet, ilmoittaa yhtyvänsä kaikkien maitten kapitalismia ja imperialismia vastaan taistelevien 'alas sota!' vaatimukseen. Sijalle pikainen rauha.»

Työläisnaisliikkeen kansainväliset yhteydet lähtivät kehittymään rinnan työväenliikkeen vastaavien yhteyksien rakentumisen kanssa. Kun vuosisadan alussa järjestettiin sosialistikongresseja, järjestettiin niiden yhteyteen myös erikoisia naisten neuvotteluja. Ensimmäinen tällainen naisten neuvottelu oli v. 1907 Stuttgartissa pidetyn sosialistikongressin yhteydessä. Siellä järjestettiin kansainvälinen komitea edistämään naisten kansainvälistä kosketusta. V. 1910 oli Kööpenhaminassa yleisen kongressin ohella myös naisten kokous, jonka johtavana persoonallisuutena oli tunnettu saksalainen sosialisti Klara Zetkin. Tähän kokoukseen osallistui 130 edustajaa 17 maasta, mm. Suomesta Ida Aalle, Hilda Herrala, Aura Kiiskinen, Hilja Pärssinen ja Miina Sillanpää. Tämä kokous antoi kansainvälisen työläisnaisliikkeen tehtäväksi kamppailun yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden puolesta ja rauhan puolesta, sodan uhkaa vastaan. Näiden kysymysten merkeissä päätettiin ryhtyä viettämään kansainvälistä naistenpäivää kaikkialla maailmassa samanaikaisesti erikoisena vetoomuksena naisille yhtyä toimintaan vaatimustensa puolesta. — Tämä naisten kongressi hyväksyi myös naisten työsuojelua, äitiys- ja lasten huoltoa sekä -suojelua koskevan ohjelman. Se muodostui perustaksi työläisnaisliikkeen vastaaville ohjelmille eri maissa. — Kööpenhaminan kongressi asetti kansainvälisen naissihteeristön kehittämään sosialistinaisten kansainvälistä toimintaa. Puhjennut maailmansota katkaisi nämä yhteydet ja kun ne kansalaissodan jälkeen alkoivat jälleen kehittyä, seurasivat ne sitä kahtaalle jakautumisen linjaa, hajaantumista, joka työväenliikkeessä tapahtui sodan jälkeen.

Vanha työläisnaisliike oli kiinteässä kosketuksessa etenkin Venäjän, mutta myös Ruotsin sosialistinaisiin. V. 1906 pidetyssä liiton edustajakokouksessa olivat läsnä ensimmäiset Venäjän vallankumouksellisen liikkeen naisedustajat. Tilaisuudessa lausuttiin tervehdykset molemmin puolin,

jolloin suomalaisten taholta sanottiin mm.: "Me olemme ihailleet vapaustaisteluanne. Köyhälistön taistelu Venäjällä on taistelua ihmisyyden voitoksi. Naisten osanotto tuohon on työtä koko ihmiskunnan naisten puolesta."

Vieraiden taholta tervehdittiin Suomen työläisnaisia ensimmäisinä, jotka Euroopassa olivat saavuttaneet täydelliset valtiolliset oikeudet. Vieraat kertoivat Venäjän kansan vapaustaistelusta, joka vaatii joka päivä veriuhreja. He lausuivat luottamuksensa siitä, että kun tuohon taisteluun yhtyy koko kansa, niin he voittavat. He esittivät myös vakaumuksensa siitä, "että ainoastaan sosialismi vapauttaa naisen ja että naisliikkeen edistys riippuu sosialististen puolueiden myötävaikutuksesta. Naisten vapautusliike on niin Venäjällä kuin muissakin maissa käyvä käsi kädessä kansan vapautuksen kanssa, sillä vapaa on ainoastaan se kansa, jossa nainen on myös vapaa."

Ruotsalaisten sosialistinaisten edustaja vieraili v. 1913 pidetyssä edustajakokouksessa. Tämän jälkeen oltiin kosketuksissa ja vaihdettiin tervehdyksiä niin Venäjän kuin Ruotsin, mutta myös Saksan ja Englannin naisten kanssa. Kansalaissodan jälkeen eivät nämä sisarjärjestöjen keskeiset suhteet enää järjestyneet entiselleen. Suomen työläisnaiset olivat kyllä Suomen itsenäisyyden pimeinäkin vuosikymmeninä kanssakäymisissä ja kosketuksissa Venäjän kansan naisiin, mutta vierailulla olivat Venäjän sosialistiset naiset v. 1917 jälkeen vasta v. 1945 Suomen Naisten Demokraattisen Liiton kutsumina kansainvälisen naistenpäivän juhlilla.

Kansainvälisen naistenpäivän vietosta Suomessa päätti liitto edustajakokouksessaan Tampereella v. 1913. Tällöin keskusteltiin myös siitä, missä merkeissä päivää vietettäisiin ja päätettiin ottaa päivän vieton kysymyksiksi:

»Eduskunnan vallan laajentaminen, kunnallinen äänioikeus, militarismi sekä liittotoimikunnan, jos se katsoo sellaisen tarpeelliseksi, kunakin vuonna määräämä kysymys.

Selostuksia eri maiden naisten toiminnasta ja heidän oikeuksistaan kuntaan ja valtioon nähden.»

Jokaisessa työläisnaisliikkeen edustajakokouksessa käsiteltiin sosiaalisia kysymyksiä, esitettiin niistä täsmälliset "ponnet" ja kehiteltiin niitä. Näiden päätösten ja ponsien pohjalta liiton edustajakokouksessa v. 1911 hyväksyttiin yhtenäinen sosiaalinen ohjelma. Tälle ohjelmalle olivat esikuvana ne asettamukset, jotka sosialistinaisten kongressi Kööpenhaminassa v. 1910 hyväksyi ja esitti yhtenäisenä ohjelmana eri maiden naisille. Tämä Suomen työläisnaisten ensimmäinen sosiaalinen ohjelma sisältää mm. seuraavia vielä nykyisenä aikana tärkeitä vaatimuksia:

»Naisten työnteon kielto sellaisilla ammattialoilla, jotka ovat laadultaan vahingollisia äidin ja lapsen terveydelle.

Synnyttäjälle ennen ja jälkeen synnytystä 14 viikon loma, josta ainakin 8 viikkoa jälkeen synnytyksen.

Suojeluksen tulee ulottua kaikkiin palkkatyössä oleviin teollisuuden, kaupan, maanviljelyksen y.m. työaloilla.

Pakollinen synnyttäjäin avustus 14:na viikkona synnytyksen aiheuttaman ansiokyvyttömyyden ajalla, ja on avustusaikaa lääkärin lausunnon nojalla, jos äidin tai lapsen terveys sitä vaatii, pitennettävä.

Palkattava riittävä määrä kätilöitä, perustettava synnytyslaitoksia, raskaiden ja äitien koteja, jossa varattomat äidit saavat maksuttoman ylläpidon, järjestettävä kotihoitoa, annettava imetyspalkkioita, milloin äiti ei saa muuta tukea synnytysajalta.

Perustettava lastenseimiä, lastentarhoja ja koteja turvattomia lapsia varten, joissa varattomat lapset saavat hoitoa ja kasvatusta ja joita ei saa johtaa orjamielisessä, kristillisessä hengessä.

Koulu maallistutettava, tehtävä yhtenäiseksi, yhdenmukaiseksi, kansakoulu pohjakouluna, opetuksen perustana sopusuhtaisesti kasvattava työopetus.

Kun tarkastelee ohjelmaa kokonaisuudessaan, voi todeta, että monessa kohdassa on edetty, saatu parannuksia aikaan. Kiitos työväenliikkeen ponnistusten. Jokainen uudistus on

vaatinut sitkeää ja peräänantamatonta kamppailua. Ei niitä ole vallanpitäjiltä lahjaksi saatu. Todettavat saavutukset ovat erittäin arvokkaita, mutta paljon on kuitenkin vielä tehtävä vanhan työläisnaisliikkeen sosiaalisen ohjelman hengen ja kirjaimen lopullisen täyttämisen ja edelleen kehittämisen puolesta. Vaatimus palkallisesta synnytyslomasta, minkä työläisnaiset ovat jo vuosikymmenet sitten asettaneet, on edelleen toteuttamatta, samoin vaatimus tasavertaisuudesta palkkaan nähden.

V. 1955 syksyllä Suomen naisten liittopäivät hyväksyivät laajan **Suomen naisten oikeuksien julistuksen**, joka tämän päivän olosuhteitten mukaisesti esittää vaatimukset myös v. 1911 asetettujen tavoitteiden eteenpäinviemiseksi. Varmaa kuitenkin on, että vasta sosialismi voi antaa kansamme naisille heille kuuluvat oikeudet, kuten uranuurtajat kovassa vastuksessa vaatimustensa puolesta kamppaillessaan ovat todenneet.

TIETO KANSAN OMAISUUDEKSI

Valistus ja tieto koko kansan omaisuudeksi oli pyrkimys, jonka merkeissä vanha työväenliike suoritti yhteiskunnallista herättäjän työtään työkansan keskuudessa, esitti kansan sivistystyötä ja ajatuksen vapautta koskevia vaatimuksiaan, teki aloitteita niistä ja kamppaili niiden puolesta. Lähtökohtana oli saada kansan syvät rivit tietoisiksi asemastaan, heräämään ja järjestäytymään ihmis- ja kansalaisarvonsa kohottamiseksi, voimaksi yhteiskunnallisen edistyksen puolesta. Vaatiessaan koulupakkoa työväenliike nosti esille jo silloin myös vaatimuksen yhtenäiskoulusta pohjakouluna, joka antaisi kaikille kansan lapsille samat mahdollisuudet ponnistaa ja jatkaa laajemman tiedon kentillä.

Työväenliike tahtoi myös raivata köyhälistön tieltä pois ne sumentavat tekijät, jotka estivät sitä kohoamasta

henkisesti. Kaksi tällaista suurta kysymystä, joista työväenliike teki voimakasta valistustyötä ja esitti vaatimuksiansa oli uskonnonvapauden aikaansaaminen ja raittiusasia. Vaadittiin uskonnon vapauslakia ja kieltolakia, joka samalla oli myös eräs ajan suurista sosiaalisista kysymyksistä, kuten siveellisyyskysymyskin. — Työväenliikkeen kysymyksinä olivat kaikki nämä vaatimukset myöskin järjestäytyneiden työläisnaisten omia ja lisäksi hyvin läheisiä kodin, naisen aseman ja lasten sekä varttuvan nuorison kysymyksinä. Niitä käsiteltiin edustajakokouksissa ja tehtiin päätöksiä, joiden puolesta toimittiin innolla ja tehtiin laajaa valistustyötä kansan naisten keskuudessa.

Huolehtiminen lasten ja varhaisnuorten kasvusta työväenliikkeen taistelun jatkajiksi johti työläisnaisliikkeen alotteeseen työväen varhaisnuorisojärjestön, Ihanneliiton, perustamiseksi v. 1902. Ihanneliiton toiminnan ohjaus olikin sitten v. 1912 asti, jolloin se viranomaisten taholta lakkautettiin, osa työläisnaisliiton työstä. Ihanneliiton työn samoin kuin sen lehden "Ihanteen" tukemista ja edistämistä käsiteltiin jatkuvasti naisliiton edustajakokouksissakin, monesti rinnan lasten koti- ja koulukasvatusta koskevien kysymysten kanssa.

Merkittävää valistustyötä suoritti työläisnaisliiton julkaisu, "Työläisnainen". Sen perustamisesta päätettäessä edustajakokouksessa 1905 todettiin että "työväen oma sanomalehti ja sen lukeminen on köyhälistön vapaustaistelussa yhtä välttämätön, kuin jokapäiväinen leipä on ihmiselle". Mutta kun naisten keskuudessa oli välinpitämättömyyttä lukemista kohtaan ja kun oli tärkeää saada laajemmin esille myös naisten toiminnalle läheiset kysymykset, katsottiin tarpeelliseksi perustaa "oma yleinen naisten lehti". "Palvelijatar"-lehti, joka edelsi "Työläisnaista", lakkasi ilmestymästä tämän aloittaessa taipaleensa v. 1907. Lehdellä oli monia vaikeuksia, taloudellisten ja poliittisten olojen tuomia. Se koki kaikki ne lasku- ja nousukaudet, jotka vanha työläisnaisliikekin,

mutta se jatkoi ilmestymistään, kunnes viranomaiset lakkauttivat sen v. 1925. "Työläisnainen" oli järjestölehti, joka antoi ohjeita toiminnalle, julkaisemalla liiton tiedoituksia ja osastojen kokousselostuksia. Se kertoi naisten ja lasten asemasta, selosti työväenliikkeen vaatimuksia ja työtä niiden puolesta ja pyrki myös herättämään kansan naisissa lukuhalua julkaisemalla lehdillään aatteellisia runoja ja kaunokirjallisia, ajankysymyksiin liittyviä elämänkuvauksia. "Työläisnainen" oli myös tärkeä kansainvälisten suhteitten ja solidaarisuuden rakentaja. Sen sivuilta voivat työläisnaiset tutustua kanssasiskojensa elämän oloihin ja vaatimuksiin eri maissa. "Työläisnaisen" viesti, kuten työläisnaisliiton yleensä, kansan naisille oli: herää, valistu, järjestäydy oikeuksiasi puolustamaan! Yhdessä olemme voimakkaita!

SUUREN UUDISTUKSEN PUOLESTA

Vanha sosialidemokraattinen naisliitto teki toukotyöt aatteen valistussaralla kansan naisten keskuudessa ja herätti heidät tajuamaan asemansa ja oikeutensa esittää vaatimuksiaan olojen parantamiseksi. Se loi köyhälistön naisille myös yhteenliittymisen puitteet, järjestön, jonka voimaa se käytti muun työväenliikkeen mukana koko kansan demokraattisten oikeuksien puolesta. Hyvin merkittävä oli työläisnaisten osuus äänioikeustaistelussa. — Vaatimus naisten äänioikeudesta oli työväenliikkeelle, paitsi kysymys naisen kansalaisoikeudesta, myös kysymys voimasta pyrittäessä saamaan eduskunnan kautta työväenluokalle tunnustettu sija yhteiskunnallisena valtatekijänä. Asettautumalla varauksetta yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kannalle työväenpuolue sovelsi kansalaisten yhdenvertaisuusperiaatettaan käytäntöön, teki oikeutta naisille ja osoitti luottamusta työväen naisiin. Taistelullaan äänioikeusuudistuksen puolesta, yksikamarisen kansaneduskunnan puolesta sekä vaaleissa, kun

Tampereen naisten äänioikeuskomitean jäseniä yhteisessä kuvassa vuonna 1905.

uudistukset oli saavutettu, osoittivat köyhälistön naiset, että he olivat tämän luottamuksetn arvoisia.

Kuten puolue, niin myös naisliitto asetti jo perustavassa kokouksessaan vaatimuksen yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta ja päätti, että "äänioikeusasiassa pyritään täydellisesti työväenpuolueen kannalle" ja että äänioikeusasian tärkeyttä on kaikin keinoin selvitettävä maan kaikille naisille, jotta saadaan naiset "yhdessä miesten kanssa sitä vaatimaan". Kokous katsoi myös, että "työläisnaisten liittohallinto koettakoon toimia yhdessä yliluokan naisyhdistysten ja unioonin kanssa tämän päämäärän saavuttamiseksi, jos se vain voipi tapahtua työläisnaisten nykyistä kantaa muuttamatta".

Mutta yhteistoiminta "yliluokan" naisten kanssa ei

näyttänyt kovinkaan lupaavalta, sillä porvariston taholla oli herännyt pelko luokkatietoisuuteen kohonneen työväenluokan valtiollisen vaikutuksen mahdollisesta laajentumisesta. Porvaristo pyrki pääsemään äänioikeusuudistuksesta laajentamalla äänioikeutta vain porvaris- ja talonpoikaissäädyn kohdalta ja naisille vastaavasti alentamalla hieman äänioikeuden ehtona olevia varallisuussensuksia. Keskiaikainen säätyjärjestelmä olisi pitänyt edelleen säilyttää. Turussa v. 1902 pidetyssä edustajakokouksessa panivat myös naiset tälle kaavailulle pontevan vastalauseen ja vaativat "yleistä, yhtäläistä ja välitöntä äänioikeutta kaikille 21 vuotta täyttäneille Suomen kansalaisille sukupuoleen katsomatta". Tampereella pidetyssä edustajakokouksessa v. 1905 tähän lisättiin vaatimus naisten vaalikelpoisuudesta.

Äänioikeuskysymyksen alusti Tampereen kokouksessa Sandra Reinholdsson (Lehtinen), joka edusti kokouksessa HTY:n naisosastoa ja valittiin tällöin liittotoimikuntaan samoin kuin Aura Kiiskinen, joka kokouksessa edusti Viipurin palvelijatarosastoa. — Selostettuaan äänioikeusasiaa oli alustaja kehoittanut taisteluun sen puolesta kaiken uhallakin ja viemään vaatimukset läpi sekä korosti erikoisesti vaalikelpoisuusvaatimuksen välttämättömyyttä. Keskustelu asiasta oli innostunutta ja vauhdikasta. "Moitittiin aatelit, papit ja porvarit, jotka kielsivät naisilta äänioikeuden." — Vaalikelpoisuudesta puhuttiin loistavasti ja huudettiin "alas naisten poikkeuslait", jotka asettivat avionaisen holhousasemaan. Todettiin vielä, että politiikka kuuluu naisille. "On aina ollut miehiä, jotka ovat lainanneet naisten ajatuksia ja niitä esittäneet. Emmekö jo voisi syrjäyttää tulkkeja ja huutaa itse ajatuksemme maailmalle", julisti eräs puhuja ja hänen ajatuksensa saivat voimakkaat hyvä-huudot. Kokous hyväksyi päätöksen, jossa vaadittiin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ohella myös vaalikelpoisuutta ja kumottavaksi siviililait, jotka asettavat aviovaimon holhouksen alaisuuteen. Näiden siviililakien, "naisten poikkeuslakien", kuten niitä nimitettiin, tilalle vaadittiin tasavertaisuutta. Päätöksissä asetettiin lisäksi tehtävät äänioikeusasian perille viemiseksi. Oli tehtävä voimakasta "agitatsiota", lähetettävä puhujia ympäri maata, jaettava maa toimintapiireihin, kerättävä rahastoa taistelua varten, toimitettava innostavia lehtisiä ja järjestettävä yleisiä äänioikeuskokouksia.

Nämä päätökset eivät jääneet paperille. Äänioikeuspiirejä ja agitatsionitoimikuntia perustettiin ainakin Kotkaan, Helsinkiin, Turkuun, Tampereelle, Ouluun, Vaasaan, Kuopioon, Poriin ja Lahteen sekä Mikkeliin ja Viipuriin. Näillä toimikunnilla ei ollut toimitsijapulaa. Ne löytyivät kansan naisten keskuudesta, samoin "vakinaiset" ja "tilapäispuhujat". Rahaa kerättiin, puhujamatkoja ja hyökkäysretkiä tehtiin maaseudulle runsaasti sekä piireiltä että liitosta käsin. Osastot muodostivat omia toimikuntiaan ja renkaita, jotka järjestivät erilaisia kokouksia ja tilaisuuksia. Etenkin renkaat, missä niitä oli, suorittivat tarmolla henkilökohtaista valistustyötä. Hyvän esimerkin näiden "vaalirenkaiden" toiminnasta antaa Talikkalan työväenyhdistyksen naisosasto, jonka toimintakertomuksissa äänioikeus- ja ensimmäisen vaalikamppailun ajoilta selostetaan, että kaksi naista aina yhdessä otti muodostaakseen tällaisen renkaan. Tällaisia renkaita Talikkalan naisosastolla oli tuolloin 33 ja niitä ohjasi 66 naista. Nämä ohjaajat pitivät keskenään neuvotteluja keskustellen työtavasta ja valistustyön kysymyksistä sekä siinä käytettävästä aineistosta. Näiden renkaiden kokouksia oli pidetty 206 ja kuhunkin kokoukseen oli osallistunut keskimäärin 10—20 naista, yhteensä 3184 henkilöä.

Naisten äänioikeuspiirien järjestämästä työstä eri puolilla maata antaa erinomaisen kuvan Hämeen pohjoisen vaalipiirin naisten toiminta. Siellä muodostivat naisosasto ja kutojat yhteisen äänioikeustoimikunnan. Osastoissa, eikä vain naisosastoissa, vaan muissakin, missä oli naisjäseniä, valittiin alatoimikuntia. Vaalipiirin äänioikeustoimikunta järjesti mm.

mielenosoituskulkueen, johon osallistui n. 5.000 naista, painatti oman julistuksen, jota levitettiin 5.000 kpl painoksena ja palkkasi pari puhujaa.

Liitto kutsui naisten maata käsittävän neuvottelukokouksen Helsinkiin 2. 12. 1905 ja antoi tämän kokouksen merkeissä "Kansan naisten julistuksen", jossa tähdennettiin naisten äänioikeuden merkitystä työväenluokalle. Syy tämän neuvottelukokouksen koollekutsumiseen oli se, että havaittiin porvarisnaisten ryhtyneen "kalastelemaan työläisnaisia äänioikeusasialla". Tarvittiin siis työläisnaisille jälleen uutta puhtia ja kirkkautta asiaan. Kokoukseen tuli 44 edustajaa, jotka edustivat 24 paikkakuntaa. Samaan aikaan oli myös naisliitto unioonі järjestänyt naisten äänioikeuskokouksen Helsinkiin. Tässä kokouksessa, jossa oli läsnä n. 300 naista, mukana paljon työläisnaisia, tuli sitten selvä pesäero yhteistyöstä porvarillisten naisten kanssa äänioikeusasiassa. Siinä tuli esiin vaatimusten sovittamattomuus. Kiivaan keskustelun jälkeen porvarilliset naiset hyväksyivät ponnen "että kaikille 21 vuotta täyttäneille naisille, niin avionaisille kuin naimattomillekin on myönnettävä ääni- ja vaalikelpoisuus yleisen, yhtäläisen ja välittömän äänioikeuden perusteella". — Mutta eduskuntauudistuksesta he eivät olleet valmiita keskustelemaan eivätkä sitä hyväksymään. Tässä kokouksessa hyväksyttiin myös päätös siitä, mitä naisten pitäisi tehdä äänioikeuden saavuttamiseksi ja päätettiin perustaa naisten äänioikeuskomitea. Työläisnaiset eivät kuitenkaan täyttäneet heille tässä komiteassa varattuja paikkoja.

Työläisnaisten edustajat siirtyivät kesken tämän kokouksen omaan kokoukseensa, jossa tähdennettiin erikoisesti sitä, että työläisnaisliikkeen ei ole pyrittävä eteenpäin naisasialla, kuten porvarillinen naisliike tekee, ja että yhteistyö porvarillisten naisten kanssa himmentää luokkarajoja. Sen vuoksi kokous päätti, että "järjestömme sekä sen yksilöt velvoitetaan pysymään poissa yläluokkanaisten

kokouksista ja toimikunnista sekä kaikesta sellaisesta yhteistoiminnasta".

Joulukuun 17. päivä v. 1905 oli sovittu työläisnaisliiton taholta naisten äänioikeuspäiväksi. Sen merkeissä järjestettiin mielenosoituskokouksia ja -kulkueita 63 paikkakunnalla ja niihin osallistui yli 22.000 naista. Liitossa oli tällöin vain 36 osastoa, niistä samalla paikkakunnalla useita, joten osastojen luku verrattuna äänioikeuspäivän tilaisuuksien yleisömäärään ja paikkakuntien lukuun osoittaa, miten naisten omatoimisuus moninkertaisti voimia ja laajensi liiton kosketusta kansan naisiin. Liittohallinnon toimitsijat kiersivät maata ohjaten toimintaa, pitäen satoja puheita, innostaen naisia toimintaan äänioikeus- ja eduskuntauudistusten puolesta. Ja näiden uudistusten puolesta ponnistettiin, sillä niiden tuloksena odotettiin ratkaisevia parannuksia köyhälistön nurjaan ja puutteenalaiseen elämään.

V. 1906 toukokuussa säädyt viimein hyväksyivät lain yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta. Heinäkuussa keisari vahvisti lain ja lokakuussa samana vuonna se astui voimaan.

Työväen rivien yhtenäisyys ja suuri, toreilla ja teillä näkynyt voima, kuten monet suuret kokoukset ja suurlakko, muodostivat ne keinot, joilla nämä uudistukset ajettiin läpi. Suomen työväenluokkaa kantoivat tässä taistelussa eteenpäin ratkaisevalla tavalla Venäjän työläisten ja köyhien talonpoikien vallankumoukselliset voimat, jotka v. 1905 nousivat tsarismia vastaan ja mursivat sen perustaa. Tämän vaikutuksesta ja oman maan työväenliikkeen joukkoponnistusten tuloksena saavutettiin demokratian suuri voitto. Tässä työväenluokan kamppailussa, sen riveissä yhtä jalkaa kulkien lunastivat työläisnaiset pelottomalla ja innostuneella työllään Suomen naisille tasavertaisen oikeuden valita ja tulla valituiksi eduskuntaan.

ODOTUKSEN INNOSTUSTA JA PETTYMYSTÄ

Suurlakon jälkeen, joka oli kohottanut työläisjoukkojen taistelumieltä, alkoi voimakas järjestöllinen kehitys myös naisten liiton kohdalla ja jatkui kohti odotettuja ensimmäisiä vaaleja. Kun erikoisesti vaalityötä käsittelemään koollekutsuttu edustajakokous kokoontui lokakuussa 1906, muodostui siitä suurin siihenastisista liiton kokouksista. — Tämän edustajakokouksen evästämänä naiset kävivät työhön työväen vaalivoiton puolesta. Mielissä poltti tarve saada köyhälistön naisia ja miehiä eduskuntaan ratkomaan puutteen ja kurjuuden solmuja. Naisten äänioikeuspiirit ja muut komiteat muutettiin vaalityön elimiksi, asetettiin ehdokkaita, "agiteerattiin" heidän puolestaan, neuvottiin vetämään viivaa ja äänestettiin. Jos oli esiintynyt epäilyjä siitä, että naiset eivät ymmärtäisi käyttää oikein äänioikeuttaan, niin vaalit osoittivat, että naisten äänioikeus ei suinkaan muodostunut haitaksi sosialisteille. Tästä kirjoittaa vaalien jälkeen Työläisnaisessa nimimerkki —ki. —nen. seuraavasti:

> »Kun vaaliaika on ohi, on paikallaan kysyä, olemmeko me työläisnaiset täyttäneet velvollisuutemme puoluetta kohtaan? Saammeko nyt, otettuamme ensi kerran osaa vaalikamppailuun, jälkimaailmalta tunnustuksen. Muistamme, kuinka monet väittivät naisten äänioikeudesta koituvan vahinkoa puolueellemme. Pelättiin naisten äänestävän rovasteja uuteen eduskuntaan. Monet puoluemiehet uskoivat näiden ihmisnylkijäin ja ammattivalehtelijain olevan siihen määrin vilun ja nälän kuristamain työläisäitien ja tyttärien suosiossa. Vaalin lopullinen tulos osoittaa kumminkin, että taannuttajain listoja äänesti yhtä hyvin pimeät työmiehet kuin jotkut vanhoilliset mummot. Sen sijaan suurin osa työläisnaisia äänesti sosialisteja, paikoitellen innokkaammin kuin miehet.»

Ensimmäiseen eduskuntaan tuli 80 sosialidemokraattista kansanedustajaa ja heidän joukossaan 9 naista. Nämä ensimmäiset olivat Ida Aalle, Anni Huotari, Mimmi Kanervo,

Sosialidemokraattiset naisedustajat vuoden 1917 eduskunnassa: Ylärivissä: Hanna Karhinen, Aino Forsten, Aura Kiiskinen, Hanna Kohonen, Aino Takala ja Hilda Herrala. Keskellä: Ida Aalle-Teljo, Miina Sillanpää, Anna Huhtinen, Elviira Vihersalo, Tyyne Salomaa, Anni Savolainen ja Alma Jokinen. Alarivissä: Anni Huotari, Hilja Pärssinen, Hulda Salmi ja Maria Letonmäki.

Maria Laine, Jenny Nuotio (Kilpeläinen), Hilja Pärssinen, Maria Raunio, Aleksandra Reinholdsson (Lehtinen) ja Miina Sillanpää.

Täynnä intoa niiden toivomusten ja tarpeiden täyttämiseen, joiden toteuttajaksi kansa oli heidät eduskuntaan valinnut, kävivät työväenryhmän edustajat käsiksi eduskuntatyöhön. Siihen aikaan ei tehty aloitteita, vaan anomusehdotuksia. Ne olivat esityksiä eduskunnalle, että se anoisi »keisarilliselta majesteetilta alamaisesti», että »hallitus valmistaisi armollisen esityksen ja eduskunnan hyväksyttäväksi esittäisi lakiehdotuksen» jne. — Työväen naisedustajat tekivät myös ehdotuksia anomuksista ensimmäisille ja myöhemmille valtiopäiville. Ne koskivat niitä kansan naisten, lasten ja kotien elämässä esiintyviä epäkohtia, joita olisi pitänyt ryhtyä

kiireimmiten korjaamaan, kuten naisen asema avioliitossa, äitiys- ja lasten suojelu, yksinäisten äitien ja lasten oikeudellinen ja sosiaalinen asema, naisten ja lasten työsuojelu, oppivelvollisuus ja yhtenäiskoulu, alkoholikysymys ja monet muut.

Eduskunnalta odotettiin paljon. Mutta kun sen avajaiset olivat olleet 22. 5. -07 niin jo 13. 6. samana vuonna Työläisnaisen eduskuntaselostaja sanoo, »viestit eivät ole iloisia ja lupaavia» — »porvarit jankuttavat turhia asioita ja sosialidemokraatit saavat olla päällekatsojia». Mainitaan »porvaripuoluelaisten» enemmistöstä ja kuinka niiden anomukset ovat »mitättömistä asioista tahi suorastaan yläluokkien yksityistarpeita lujittavia». Pettymys kasvoi vuosien varrella, jolloin monet alkoivat jo oivaltaa, ettei työläisryhmä eduskunnassa merkinntyt suorinta tietä vallitsevien yhteiskuntaolojen muuttamiseen.

Kun Suomen työväenluokka lähti äänioikeusuudistuksen jälkeen kamppailemaan eteenpäin uudessa valtiollisessa asemassaan, oli sillä edelleen vastassaan kaksinkertainen seinä, oman maan taantumus ja sitä tukeva Venäjän itsevaltias. Työväenliikkeen kamppailukysymykset sisälsivät vaatimukset leivästä, työntekijän oikeuksista, sosiaalisesta turvasta, maasta ja kansan henkisen kasvun mahdollisuuksista. Sen pyrkimykset kansanvallan puolesta kohdistuivat harvainvaltaa vastaan myös kunnallisen hallinnon alalla. Työväenliikkeellä oli toiminnassaan nousu- ja laskukausia, kun se saavuttamansa parlamentaarisen aseman avulla ponnisteli kansan elämänmahdollisuuksien parantamiseksi, kansanvallan laajentamiseksi ja kansamme oikeuden puolesta määrätä itse asioistaan.

ULJASTA TAISTELUA ELÄMÄSTÄ

Vuoden 1917 tapahtumat osoittivat, ettei Suomen porvaristo ollut halukas tunnustamaan kaupunkien ja maaseudun työtätekeville kansanvaltaisia ja taloudellisia oikeuksia. Se ei myöskään ollut halukas hankkimaan Suomelle itsenäisyyttä siinäkään vaiheessa, jolloin keisarin valta v. 1917 helmikuun vallankumouksessa kukistui. Suomen porvaristo pelkäsi menettävänsä asemansa työtätekevien joukkojen liikehtiessä maalla ja kaupungeissa. Lakkoja oli runsaasti eri puolilla maata. Vaadittiin 8-tuntista työpäivää, torppareiden vapauttamista, kunnallislakien uudistusta, vaadittiin elintarvikkeita. Ja työväenliike nosti myös voimakkaan vaatimuksen maan korkeimman vallan siirtämisestä eduskunnalle. V. 1916 valittu työläisenemmistöinen eduskunta oli hajoitettu. Käytiin uudet vaalit, joissa enemmistö menetettiin. Tuli Lokakuun vallankumous Venäjällä. Se kumosi siellä vanhan valtakomennon ja sen seuralaisen, Väliaikaisen hallituksen. Venäjän työläiset ja talonpojat muodostivat neuvostojen vallan. Tämän vallankumouksen rohkaisemana ja innoittamana Suomen työkansa nousi kamppailuun, suurlakkoon vaatimustensa läpiviemiseksi. Marraskuun suurlakon painostuksen tuloksena eduskunta hyväksyi viimein valtalain, joka sääti korkeimman vallan käytön maassamme eduskunnalle, lain 8-tuntisesta työpäivästä ja kunnallislait, jotka määräsivät yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kunnallisvaaleissa. Se oli porvariston mielestä liian pitkälle menevää. Se sanoutui irti näistä uudistuksista ja niistä kansanvaltaisen kehityksen edellytyksistä, joita työväenliike oli aikaisemmilla taisteluillaan luonut ja lähti »lujan vallan», diktatuurin, tielle, turvautui aseisiin. Porvaristo tunsi, etteivät sen pyrkimykset saaneet tukea oman kansan laajojen joukkojen keskuudessa, siksi se pani toivonsa vieraaseen, haki tukea Saksan keisarivallalta, kun Venäjän taantumus oli jo romahtanut. Porvaristo ryhtyi

Ns. Pyhtään naiskomppania vuodelta 1918.

luokka-asemansa lujittamiseksi aseelliseen väkivaltaan oman maan työväenluokkaa vastaan.

Niin syttyi kansalaissota, johon työkansan miehet ja naiset, sen järjestäytynyt voima, työväenpuolue ja joukkojärjestöt joutuivat tahtoessaan säilyttää aikaisempien taistelujen saavutukset ja lunastaa tien kehitykselle.

Kansalaissodassa Suomen köyhä kansa osoitti suurta uljuutta ja tinkimättömyyttä pyrkimystensä ja ihanteittensa puolesta. Naiset eivät väistyneet nytkään riveistä. Heillä oli sydän täynnä: Työttömyyttä oli paljon. Nälkä oli jo pitkän aikaa kalvanut elämää kodeissa. Elintarvikkeita oli hyvin niukalti. Niitä sai pääasiassa keinottelijoilta, mutta huikeilla hinnoilla. Niihin eivät työläisten palkat riittäneet. Elämä oli turvatonta ja epävarmaa. Tilanteen selvittämisen asemesta porvarilliset piirit pitivät yllä sekavuutta valkokaartilaisten esiintyessä eri puolilla maata lakossa olevia työläisiä vastaan. Työläisnaiset ja -äidit tajusivat ja tiesivät missä on syy elämän tukaluuteen ja epävarmuuteen ja missä vastus

niiden poistamiselle. Niinpä oli itsestään selvää, että muun työväenluokan mukana joutuivat myös sen naiset kokemaan luokkasodassa kaiken sen, mitä työkansan osaksi silloin tuli.

Alkujaan ei liene ollut tarkoitus muodostaa naiskomppanioita. Naiset ryhtyivät ensi työnään avustamaan rintamalle lähteviä miehiä ja heidän perheitään. Sitten he ryhtyivät harjoittelemaan ensiavun antamista ja keräämään ensiaputarpeita. Naiset toimivat lukuisissa virasto- ja järjestystehtävissä sekä suorittivat »ulkovalvontaa». Mutta pian alkoivat naiset nähdä, että myös heitä tarvitaan rintamalla taisteluissa. Naiset toimivat rintamalla alussa valistustyöntekijöinä ja ensiaputehtävissä, mutta sitten alettiin ottaa naisia myös punakaartin riveihin, muodostettiin naiskomppanioita. Näitä oli ainakin Tampereella, Helsingissä, Viipurissa, Kotkassa ja Kymenlaaksossa yleensä, Turussa, Lahdessa, Riihimäellä jne.

Punakaartin riveissä naiset taistelivat uljaasti aatteellisen vakaumuksensa kannustamina ja innoittamina. Eva Klindbergin tutkielmaansa »Työläisnaiset kansalaissodan vaiheissa» kokoama aineisto kertoo mm. tamperelaisten punakaartilaisnaisten osuudesta taisteluissa:

> »Tampereen piirityksen aikana, kun valkoiset olivat tunkeutuneet Onkiniemen puistoon, sai Pispalan naiskaarti määräyksen marssia Tahmelan kautta Näsijärven ranta-alueelle ja lähestyä sieltä Onkiniemeä. Tampereen naiskaartin tuli vetää ketju Mustanlahden perästä Särkänniemen poikki pitäen vasempana sivustana Porin rautatietä. Marian kaartin tuli vetää ketju Pyynikin harjulle itärinnettä aina venäläisten juoksuhautalinjaan saakka Pispalan harjulle. Kaikkien piti ääntä päästämättä lähestyä Onkiniemeä. Yleishyökkäyksen merkki ilmoitettiin annettavaksi viisituumaisen tykin laukauksella. Tykki sijaitsi Pyynikin harjulla, jossa se jymähtikin 15 minuuttia vailla viisi. Nyt alkoi aseiden räiske, huuto ja kiljunta sellaisena, ettei aikaisemmin oltu rintamalla sellaista kuultu. Naiset hyökkäsivät rohkeasti välittämättä valkoisten kuulasateesta. Valkoiset joutuivat vetääntymään takaisin jäälle.»

Kotkalaisen naiskomppanian toiminnasta kerrotaan seuraavaa:

»Loviisasta saksalaiset lähettivät 8 pvä huhtikuuta joukkoja Kotkaa kohti. Kotka hälyytti Kymenlinnan naisjoukot Ahvenkoskelle. Nämä joukot torjuivat hyökkäyksen, ja saksalaisten oli peräännyttävä. Kymenlaakson naisjoukot panivat saksalaiset perääntymään myös Kausalasta.»

Suomen työläisnaiset, jotka olivat halunneet oikeuksiaan, jotka toivoivat rauhaa, joutuivat ase kädessä taistelemaan luokkansa ja pyrkimystensä puolesta. Tämä teko on heille kunniaksi. He osoittivat siinä suurta valmiutta ja sankaruutta ja antoivat sille uhrinsa kuten muutkin työväen taistelijat. Suomen vanha työläisnaisliike on taistelullaan äänioikeuskysymyksessä ja kansalaissodan vaiheissa piirtänyt suomalaisen työläisnaisen nimen lähtemättömästi kansamme historian kirjaan.

PERINTEET VELVOITTAVAT

Kansalaissodan ja sitä edeltäneiden tapahtumien taustaa vastaan kirkastui Suomen työläisille, että porvaristo ei vain vastusta kansanvaltaisia uudistuksia, vaan on myös valmis, parlamentarismista piittaamatta, mitään keinoja kaihtamatta mitätöimään säädetyt uudistukset, jos ne liiaksi rajoittavat sen luokkaetuja. Tämän kokemuksen pohjalta Suomen vanha työväenliike joutui arvioimaan taisteluaan ja sen kysymyksiä luokkasodan päätyttyä. Työväenliikkeessä tapahtui uudelleen järjestäytymistä. Niin myös työläisnaisliikkeessä.

Vanhan sosialidemokraattisen naisliiton kunniaksi on sanottava, että se tässä kansalaissotaa seuranneessa työväenliikkeen hajaantumisen vaiheessakin asettui »puhtaan luokkataistelun kannalle» ja pysyi uskollisena luokkakantaisille taisteluperinteilleen.

Vanha työläisnaisliike lähti liikkeelle koko muun työväenliikkeen mukana kansannaistenkin herättyä tajuamaan sorronalaisen yhteiskunnallisen asemansa osana koko työväenluokasta. Työläisnaisliitto lähti paljastamaan niitä yhteiskunnallisia epäkohtia, jotka painoivat raskaimpina naista, lasta ja kotia. Se suoritti valistustyötä ja nosti esiin vaatimuksia naisten oikeuksista. Kansan sosiaalisten olojen parantamiseksi vanha työläisnaisliitto suoritti uraauurtavaa työtä. Se pyrki jatkuvasti osoittamaan, että epäkohdat voidaan korjata vain osallistumalla itse uudistustyöhön. Siksi naisliitto kutsui ja kokosi työläisnaisia mukaan suuriin joukkoponnistuksiin kehityksen viemiseksi eteenpäin. Työväenluokan yhtenäisessä joukkovoimassa ja -tuessa vanha työläisnaisliike näki myös naisten vaatimusten perilleviejän. Sen kunniakkaita toiminnan ja taistelun perinteitä seuraten voi Suomen työläisnaisliike muun työväenliikkeen mukana ja yhtenäisin rivein täyttää uranuurtajien testamentin ja kehittää sen säädöksiä niin, että Suomen nainen voi täysin oikeuksin, tasavertaisena kansalaisena rakentaa tälle maalle rauhan ja kansanvallan valoisaa tulevaisuutta.

Helvi Laine

Ylös siskot!

Julkaistu »Naisten lehti»-nimisessä lehdessä v. 1902 joka on Viipurin kaupungin ja Talikkalan työväenyhdistysten naisosastojen toimittama.

Oi siskoni köyhät ja poloiset
Te kelpeät raatajain lapset
Te surujen suurien tyttäret,
Niin hennot ja vaaleahapset
Ja kurjuuden leimalla lyödyt.

Te ootte jo kyllin kestäneet
Kapitaalin kahlehen alla,
Te orjina olette vavisseet
Eessä mahtavan rahavallan
Ja kohtalon ankaran kouran.

Te, jotka voimanne uhkuvat
Ja poskienne puhtahan hohteen
Ja henkenne lahjat parhaimmat
Ja intonne polttavan pohteen.
Saatte mammonan uhriksi antaa.

Nyt aika on päätä jo kohottaa
Ja kahlehet harteilta poistaa
Ja varsi vapaana ojentaa
Pois orjantunne suistaa
Ja tuntea ihmis-arvo.

Oi teidän on aika jo herätä
Ja astua suurehen taistoon,
Niin heikot voimamme kerätä
Ja saada tarmoa vaistoon
Ja itsetuntohon tulta.

On eessä kaunis tehtävä
Tuo taistelo ihmiskunnan
On vapaus kaikille saatava
Ja siunaus veljestunnon
Ja valolle luotava voitto.

Siis nouskaa, riveihin rientäkää
Pois sielusta orjien valta
Ylös nouskaa, päivä jo pilkistää
Taas pilvyen pimeän alta
Ja kasvaa köyhien toivo!

Miija Vuokkonen

Työ tehty lapsillemme jää

Suuria lumihiutaleita leijaili ilmassa maata kohti putoillessaan. Oli talvinen sää, vaikka olikin jo huhtikuun 7. päivä. Aivan samanlainen sää oli silloinkin, neljäkymmentäviisi vuotta sitten, muistelee Karimäen Elina, 75-vuotias, väsynyt vanhus istuessaan ikkunan lähellä, mukavassa nojatuolissa tyttärensä Lainan kodissa. Katsellessaan lumihiutaleitten leikkiä Elina siirtyy muistojensa mukana menneisyyteen.

* * *

Suoniityn torppa kuului Laukon kartanoon. Torpasta tehtiin kolme miehen ja hevosen työpäivää viikossa veroina kartanoon. Lisäksi kiireisinä työaikoina tehtiin 20 naisen työpäivää, joita sanottiin apupäiviksi.

Elina, Suoniityn torpan nuori tytär oli niiden torpparien naisten joukossa, joita oli kutsuttu kartanoon perunan nostoon. Oli kolea syyskuinen päivä. Iltapäivällä vihmoi sadettakin sen verran, että vaatteet tulivat kosteiksi. Naiset ahkeroivat työssään vaativan ja ankaran työvoudin silmälläpidon alaisina.

Kun työpäivä oli pitkä, eivät etäämpänä olevien torppien naiset ehtineet käydä yöllä kotona, vaan oli yövyttävä kartanossa. Täällä ei kuitenkaan ollut naisille varattua yöpymispaikkaa. Heidät sijoitettiin milloin mihinkin ulkosuojiin. Kylmillä ilmoilla saattoi joskus päästä kartanon leivintupaankin. Tälläkin kertaa naiset toivoivat pääsevänsä sinne. Siellä olisi voinut riisua kosteiksi tulleet vaatteet yltään kuivumaan. Mutta he pettyivät. Kartanossa vietettiin tyttären syntymäpäiväjuhlia, eikä leivintupaa voitu luovuttaa majoitukseen.

Torpparien naiset ohjattiin vanhaan vaunuvajaan, jonne oli viety vähän olkia.

Työstä väsyneet naiset istuivat vajan oljilla nauttien eväistään kylmän aterian. Kartanon pihamaalta kuului juhlahumu. Ajopelit toisensa jälkeen ajoivat pihaan tuoden vieraita. Kuului iloista juttelua ja naurua. Keittiöstä kantautui siellä touhuavien naisten ääniä ja herkullisten ruokien tuoksu. Vaunuvajassa olevat naiset tunsivat vilunväristyksiä. He kietaisivat mukanaan tuomansa isot huivit ympärilleen ja paneutuivat oljille yrittäen nukkua.

Elina joutui seinän vierelle. Seinän raosta näkyi kartanon päärakennuksen valaistuihin ikkunoihin. Ikkunoitten takana liikkui hienosti puettuja, iloisia nuoria ihmisiä. Sellaisia pukuja Elina oli luullut olevan vain saduissa. Kuului soittoa ja laulua. Hänet valtasi juhlatunnelma, jollaista hän ei ollut koskaan kokenut.

Vilunväristykset palauttivat Elinan todellisuuteen ja hän tunsi katkeruutta mielessään. Miksikä toiset nuoret saavat tuolla sisällä noin huolettomasti iloita, mutta toiset saavat raskaan työpäivän jälkeen väristä vilusta hatarassa vaunuvajassa, kun kartanosta ei riittänyt edes kunnon yöpaikkaa sateisen päivän jälkeen.

* * *

Hietalan torppa oli kartanon läheisyydessä. Sen hallinta oli kolmen sukupolven ajan siirtynyt isältä pojalle. Torpan maat olivat hyvin hoidettuja ja antoivat hyvän sadon. Torpan vanha isäntä oli jo pitkän aikaa ollut vuoteenomana. Juha-poika huolehti isännyydestä ja verojen suorittamisesta kartanoon, toivoen saavansa torpan haltuunsa isänsä jälkeen. Niin ei kuitenkaan käynyt. Isän kuoltua parooni määräsi torpan maat liitettäviksi kartanon maihin. Rakennukset hajoitettiin. Leskeksi jäänyt äiti sai mökkipahasen asuttavakseen ja vähän perunamaata. Juhalle annettiin lupa raivata itselleen uusi torppa.

Elina ja Juha olivat tutustuneet toisiinsa kartanossa töissä ollessaan. Nuorten välille muodostui lämmin suhde, joka kannusti Juhaa oman torpan rakentamiseen. Kun torpan tupa oli valmis ja vähän maatakin ympärillä, tuli Elina sinne emännäksi. Kivikkoisen maaperän vuoksi torppa sai nimekseen Karimäki.

Uudessa torpassa oli elämä raskasta. Peltoa oli kuokittava lisää, kiviä ja kantoja raivaten. Eläimille oli saatava ruokaa talveksi, lehdeksiä ym. luonnonvaraisiakin rehuja hankkimalla. Mutta Elina ja Juha tunsivat olevansa nuoria. He elivät omaa elämäänsä, oman perheensä ympäröiminä. He olivat onnellisia, omalla tavallaan — kunnes tuli häätö.

— — —

Kartanonherra, Laukon parooni, oli tehnyt torpparien elämän entistäkin tukalammaksi yhä lisääntyvillä vaatimuksillaan. Veropäivien urakat olivat toisinaan niin suuria, että torppari, jolla oli kolme päivää verotyötä viikossa, sai olla kartanossa neljäkin päivää ennenkuin sai urakkansa suoritetuksi. Kartanossa yöpyviä veropäivien tekijöitä kohdeltiin epäinhimillisesti. Metsien hakkuitten ja uusien puiden istutuksen tultua käytäntöön kiellettiin torppareita laiduntamasta eläimiään kartanon metsissä. Torpparien elämä oli turvatonta, parooni saattoi milloin hyvänsä ottaa jonkin torpan maat omiin tarkoituksiinsa ja torppari sai lähdön.

Torpparit esittivät paroonille yhteisen vaatimuksen epä-epäoikeudenmukaisten olojensa korjaamiseksi. Parooni ei halunnut edes kuulla heidän esityksiään. Vaatimustensa tueksi torpparit lähtivät lakkoon. Parooni hankki heille häätötuomiot. Jo muutaman päivän ajan hänen hankkimansa poliisijoukko oli jättänyt jälkeensä hävitettyjä koteja, autioita torppia ja kodittomiksi jääneitä ihmisiä. Kodittomien perheiden asema oli surullinen, sillä parooni oli kieltänyt lähiseutujen asukkaitakin antamasta häädetyille suojaa. Monet perheet laittoivat asunnokseen havumajoja metsiin. Parooni oli antanut käskyn myös havumajojen hävittämisestä ja poliisit

tekivät käskyn mukaan, häätäen asukkaat niistäkin, milloin näitä piilopirttejä löysivät.

— — —

Tänään odotettiin häätäjien ehtivän Karimäkeen. Elina ja Juha olivat ottaneet huomioon häätöjen mahdollisuuden, mutta nyt kun asia oli tulemassa todeksi, tuntui raskaalta. Yhdessä he olivat parhaat nuoruusvuotensa uhranneet torpan hyväksi, toivossa saada siitä perheelleen leipä. Mutta nyt odotti lähtö. Tuvassa vallitsi odotuksen jännittävä mieliala. Se tarttui lapsiinkin. Kuusivuotias Laina-tyttö jätti tavan takaa leikkinsä rientäen ikkunaan katsomaan, joko häätäjiä näkyy.

— Nyt ne tulevat, huudahti Laina ikkunan luota. Isä ja äiti kiirehtivät katsomaan. Pihamaalle oli saapumassa joukko ratsupoliiseja kiiltäväkoristeisissa varusteissaan, seuranaan muuta miesjoukkoa hevosineen.

Osa heistä astui tupaan joukon johtajan esittäessä Karimäen Juhalle paroonin vaatimuksen, että torppa tyhjennetään, jos Juha ei halua asua torppaa entisillä ehdoilla.

— Me torpparit olemme esittäneet paroonille vaatimuksemme oloissamme olevien epäkohtien korjaamiseksi. Oloissamme on niin paljon epäkohtia, että entisillä ehdoilla ei voi jatkaa. Minun ehtoni torppaan nähden ovat samat kuin torpparien yhteiset ehdot, vastasi Juha katsoen sen jälkeen Elinaan, joka päänliikkeellä osoitti hyväksyvänsä Juhan vastauksen.

— Jaha, meidän tehtävämme on sitten tyhjentää asunto, sanoi johtaja, antaen samalla alaisilleen määräyksen ryhtyä toimeen.

Laina katseli jäykin silmin poliisien touhukasta toimintaa näiden kantaessa tavaroita ulos tuvasta. Kun sitten eräs poliisimies kokosi kainaloonsa lattialta lasten leikkikaluja, joiden joukossa oli Lainan räsynukkekin, juoksi Laina paikalle, riisti nuken poliisin käsistä ja kiirehti ulos. Pihamaalle

tavaroitten joukkoon, kyljelleen heitettyyn kaappiin nojaten hän suori nukkensa vaatteita ja tunsi vapisevansa tukahdetusta itkusta ja vihasta. Hän vihasi paroonia, jonka tiesi häätöön syylliseksi ja vihasi poliiseja, jotka tulivat häätöä toimittamaan.

Elina seisoi lieteen nojaten, katsellen kodin tyhjentämistä näkemättömin silmin. Kun ikkunat poistettiin ja lapset tulivat valittamaan kylmää, hän lähti heidän kanssaan ulos etsimään sinne heitetyistä vaatteista suojaa kylmää vastaan.

Huone oli jo tyhjennetty, jäljellä oli vain seinään kiinnitetty penkki ja pöytä. Juha istui penkillä pöydän päässä eikä hievahtanutkaan paikaltaan kehoituksista huolimatta. Poliisit taluttivat hänet ulos.

Kun ulkorakennuksetkin oli tyhjennetty, lähtivät häätäjät vieden mennessään lehmän ja aitasta löytämänsä viljan, perheen koko viljavaraston. Tämä ryöstösaalis vietiin kartanoon häätäjien palkoiksi.

Poliisijoukon lähdettyä tuli pihamaalle uutta väkeä, aikaisemmin häädettyjen torppien piilopirtteihin siirtyneitä asukkaita. Heidän mukanaan oli ihmisiä lähipitäjistä, aina Tampereelta ja Nokialta saakka. He halusivat omin silmin todeta ne järkyttävät tapaukset, joista sanomalehdet Laukon häätöjen yhteydessä kertoivat.

Jokelan Hilma, naapuritorpan emäntä, joka perheineen oli torpasta häädön jälkeen häädetty vielä torpan läheisyyteen kyhäämästään lautakojusta, asui nyt metsässä havumajassa ja uskoi varmasti torpparien vieläkin voittavan asiansa. Hän astui Elinan vierelle sanoen:

— Ei meidän tätä niin vakavasti tarvitse ottaa. Me pääsemme vielä torppiimme takaisin ja parooni joutuu korvaamaan meille häädöissä tulleet vahingot.

— Paroonilla on vielä paljon valtaa. Hänellä on myös laki ja oikeus puolellaan, sanoi Elina.

— Mutta kohta kokoontuu uusi eduskunta ja sinne menee myös Laukon torpparien edustaja. Siellä tehdään uudet

lait, sellaiset, että torpparitkin saavat oikeutta, puhui Hilma innostuen.

— Kunpa niin olisi, vastasi Elina.

Suurin osa pihamaalle kokoontuneesta väestä lähti katsomaan seuraavaan häätöpaikkaan. Mutta muutamia jäi, haluten auttaa Karimäen perhettä ensimmäiseen vieraaseen yöpymispaikkaan, häädettävän alueen ulkopuolella asuvan vanhuksen luokse. Vanhus oli, paroonin kiellosta huolimatta luvannut antaa heille suojaa siksi kunnes saavat itselleen asunnon.

Pihamaalle jääneet ihmiset keräsivät ulos heitettyjä tavaroita kasoihin, Elinan ja Juhan järjestellessä vaatteita ym. tarvittavaa myttyihin, mukaan otettavaksi. Suuria lumihiutaleita leijaili ilmassa ja putoili maahan ikäänkuin haluten peittää häätäjien jättämät surulliset jäljet.

Kylätieltä kuului pihamaalta lähteneen joukon askeleita ja laulua. Elinan korviin kantautuivat sanat: »Vaikka valmiina työmme viel' meille ei näy, jää kuitenkin työ tehty lapsillemme!» Laulu oli Elinalle entisestään tuttu. Lakkolaisten kokouksissa sitä oli usein laulettu. Nyt kuultuna laulun jättämä tunne oli voimakkaasti mieltä sykähdyttävä. Elina tajusi, ettei laulussa tarkoitettu sitä työtä, jota he olivat tehneet peratessaan peltojaan, sitähän he eivät voineet jättää lapsilleen. Mutta laulussa puhuttiin siitä taistelusta, johon he olivat lähteneet elämänehtojensa parantamiseksi. Jos he eivät olisi sitä tehneet, niin heidän lapsensa saisivat elää samojen epäoikeudenmukaisten ehtojen alaisina. Mutta heidän taistelunsa herättää kyllä ihmiset näkemään torpparien aseman niin, että oloihin saadaan korjauksia, vaikka he eivät siitä itse saisikaan nauttia. Elina tunsi mielensä rauhalliseksi, ja levollisesti katsoi hän tulevaisuuteen, vaikka edessä oli tuntematon tie.

— — —

Siitä tulikin monivaiheinen tie. Paikoitellen se oli hyvinkin raskas, muistelee vanhus. Laukon häädetyt torpparit eivät päässeet torppiinsa takaisin. Mutta torpparikysymyksen ratkaisua heidän taistelunsa auttoi. Nyt ei ole torppareita, on vain pientilallisia, jotka ovat itsenäisiä. Tosin heilläkin on vaikeutensa, mutta heillä on myös paremmat mahdollisuudet toimia oikeuksiensa puolesta, ajattelee Elina.

Jokainen sukupolvi jättää lapsillensa jotakin parempaa kuin itse on saanut. Me jätimme äänioikeuden, torpparien vapautuksen ja jotain muutakin. Mutta uusille sukupolville tulee uudet tehtävät.

Elsa Rautee

Naisille oikeutta

Pietarsaaren Demokraattisten Naisten arkistokokoelmassa on erikoisen arvokas muistoesine: kaunis lippu lähes 60 vuoden takaa. »Naisille oikeutta» on sen lyhyt julistus.

Toiminta parempien työolosuhteiden ja yleisen äänioikeuden puolesta olivat omiaan innoittamaan Pietarsaarenkin naisia toimintaan. Niinpä paikkakunnalla toimi jo vuosisadan alussa Villa- ja kutomotehtaan, tupakkatehtaan ja palvelijain ammattiosastot — pääasiassa naisten alkuunpanemina. Vuosina 1908—1911 ne yhdistivät piiriinsä jo noin 600 naista. Mielenkiintoinen on havainto, että naiset olivat Pietarsaaren Työväenyhdistyksen ensimmäisinä toimintavuosina 1901—02 enemmistönä yhdistyksen johtokunnassa. Varsinaisen naisosaston perustamisvuodeksi tuli kuitenkin vasta vuosi 1903. Osaston nimi, Pietarsaaren Naisten Ammattiosasto, viittasi paikkakunnalla vallitsevaan ammattiyhdistyshenkeen, mutta osastolla oli joka tapauksessa vahva työväen naisosaston leima. Samana vuonna perustettiin osaston yhteyteen käsityöseura ja juuri tämä osasto hankki itselleen alussa mainitun kauniin lipun.

Ompelukerhotoiminnan ohella olivat kävelyretket suosittuja. Niitä järjestettiin milloin lyhyemmän työpäivän puolesta, milloin äänioikeustaistelun tukemiseksi sekä kaupunkiin että lähiympäristöön. Puheiden ohella esitettiin ohjelmaa, joskus tanssittiinkin. Tavallisimmin nämä kävelyretket järjestettiin yhdessä työväenyhdistyksen kanssa, jolloin naisten tehtäväksi jäi ravintolasta eli kahvista ja virvokkeista huolehtiminen ja ajanvieteohjelman järjestäminen. Myöhemmin järjesti naisosasto omia retkiään naisten erikoisvaatimusten tukemiseksi. Tilaisuudet olivat yleensä hauskoja, minkä vuoksi niihin tuli runsaasti nuorisoakin mukaan. Varttuneempien naisten mukaantulossa osaston toimintaan taisi olla hieman toivomisen varaa, koskapa työväenyhdistyksen kuukausikokouksen pöytäkirja kertoo vuodelta 1905 seuraavaa:

»Luettiin naisosastolta tullut kirjelmä, jossa yhdistystä kehoitettiin ryhtymään jonkinlaisiin toimenpiteisiin naineitten naisten saamiseksi yhdistyksen tai oikeammin naisosaston jäseniksi.»

Pöytäkirja kertoo kokouksen suhtautuneen myönteisesti

tähän esitykseen. Tuon syksyn ja seuraavan talven valtaisat tapahtumat suurlakkoineen saivat kuitenkin naisetkin ponnekkaammin liikkeelle. Erikoisesti oli esillä äänioikeuden saaminen myös naisille. Niinpä luemme työväenyhdistyksen pöytäkirjasta vuodelta 1906:

»Esitettiin P-saaren työläisnaisten pitämästä kokouksesta tullut kirjelmä, jossa kysyvät miesten mieltä, yhtyykö ne lakkoon naisten kanssa, jos ei naisille myönnetä vaalikelpoisuutta.»

Tukeakseen taloudellisesti työväen omia toimitaloja harrastivat naiset ravintola- ja ohjelmatoiminnan ohella käsityökerhoja, joissa valmistettiin palkintoja myös erilaisiin arpajaisiin. Rahantarve oli suuri, arpajaiset toivat kassaan aina muutaman markan, joten ompeluseuroja pyrittiin erikoisesti arpajaisten aikana pitämään vilkkaassa toiminnassa. Vuoden 1916 suurarpajaisten aikana pyrittiin nämä ompelu- ja käsityökerhot vakiinnuttamaan. Työn katkaisi kuitenkin luokkasota.

Toiminta jatkui tosin pian sen jälkeenkin, joskin muodoiltaan toisenlaisena. Erikoisen suuren työn tekivät Pietarsaaren naiset poliittisten vankien ja heidän perheidensä auttamiseksi. Paitsi heti luokkasodan jälkeen oli tämä työ edelleen käynnissä pitkin 20-lukua, jolloin työväenliikkeen miehiä ja naisia oli vangittuna, jatkuen aina 30-luvulle. Mainittakoon vain, että yksistään v. 1926 hankittiin avustuksia käsityö- ja iltamatoiminnan avulla kokonaista 2613 mk. Mary Pekkalan järjestäessä 30-luvulla Vankien Apu-järjestöä oli Pietarsaaren edustajana Helsingin kokouksessa Liisi Piisilä. Huolimatta ohranan vainosta saatiin tuo toiminta paikkakunnalla jälleen hyvään vauhtiin. Kokoonnuttiin milloin syntymä-, milloin nimipäivien merkeissä yhteisiin kahvitilaisuuksiin, joiden kautta järjestettiin keräystä ja lähetettiin paketteja vangeille ja heidän omaisilleen.

Kansainvälisen naistenpäivän tilaisuudet olivat erityisen suosittuja 20-luvulla, jolloin niitä vielä voitiin järjestää. To-

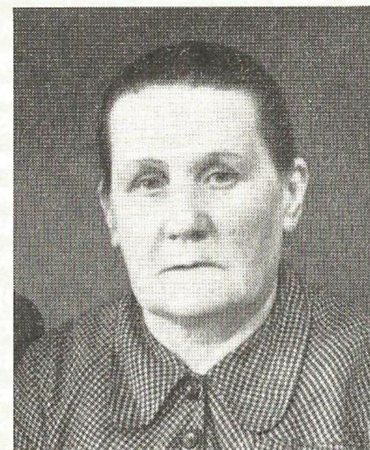
dellisen suururakan suorittivat Pietarsaaren naiset hoidellessaan tuona aikana emännyyttä Hietasaaren kesänviettopaikoilla järjestetyllä lastenleirillä, jonne joka kesä kokoontui 7—10 päivän ajaksi kokonaista 400—500 työläiskodin lasta.

Vakaumuksellisuutta ja intoa toimia vaarallisissa vainon oloissa vähäosaisen kansan hyväksi eivät Pietarsaaren naisilta pystyneet riistämään synkät lapualaisvuodetkaan. Vaikka itse toiminta noina vuosina jäi vähäisemmäksi, oli monien naisten omaksuma syvä aatteellisuus sodan jälkeisten vapaampien aikojen tultua omiaan antamaan erittäin hyvän lähtökohdan sille laajalle naistoiminnalle, mikä Pietarsaaressakin SNDL:n osastojen kautta nopeasti versoi. Tuo kätköistä löytynyt lähes 60 vuotta vanha naisten lippu symbolisoi siten myös sitä jaloa aatteellisuutta, tarmoa ja taitoa, mitä menneiden vuosien taistelijat olivat työssään osoittaneet ja nykyisille työnjatkajilleen perinnöksi jättäneet.

R. Kostinen

(Tietoja toiminnasta ovat antaneet Aino Mäntylä, Liisi Piisilä ja Maija Sutinen. Lisäksi on niitä saatu Pietarsaaren työväenjärjestöjen asiakirjoista.)

25 penniä — päivän palkka

Anna Ahlqvist

Pori on eräs maamme huomattavimpia teollisuuskeskuksia ja teollisuus on siellä osaksi varsin vanhaa. Niinpä Porin tulitikkutehtaan perustamisesta on kulunut pitkälti toistasataa vuotta, ja yli 100-vuotiaita laitoksia on kaupungissa monia muitakin. Työväenliikkeen riveissä varhaisesta nuoruudestaan lähtien mukana ollut nyt jo 73-vuotias työläisveteraani Anna Ahlqvist kertoo nähneensä sen rikkauksien ja pääomien valtavan kasvun ja harvoihin käsiin kasaantumisen, joka yksin Porin kohdalla on tapahtunut yli 60 vuoden aikana.

Toveri Ahlqvist muistaa, että heti, kun vuoden 1898 suuret laulujuhlat olivat nykyisen puuvillatehtaan sijaintipaikalla päättyneet, alkoivat kaivuu- ja paalutustyöt, ja ennen pitkää alkoivat myös tehtaan kiviset muurit kohota. Kun harjakaiset oli pidetty ja miehet panivat ikkunan- ja ovenkamanoita paikoilleen, pyrki kertojamme — silloin 13-vuotias Anna Grönberg — tehtaaseen töihin ja pääsikin. Tehdas ei silloin vielä tietenkään toiminut, vaan hänkin

juoksi siellä erinäisissä palvelustehtävissä ja väliaikoina siivoili paikoilleen pystytettäviä koneita. Asentajat olivat englantilaisia, koska ammattimiehet puuttuivat omasta maasta. Kertojamme palkka oli 25 penniä päivältä, ja työpäivä oli pitkä, se alkoi klo 6 aamulla ja päättyi klo 7 illalla. Välillä oli kaksi ruoka-aikaa, toinen tunnin ja toinen puolen tunnin. Tuolla 25 pennillä sai ostaa — jos sen kokonaan leipään käytti — kolme hiivaleipää, ei muuta. Annan palkka oli sama 25 penniä vielä seuraavana kesänäkin hänen oltuaan työssä jo vuoden. Muilla myöhemmin otetuilla tytöillä oli sama palkka. He olivat tyytymättömiä palkkansa pienuuteen, mutta eivät oikein tienneet, mitä olisi pitänyt tehdä asian korjaamiseksi. Mitään ammattiosastoa ei silloin ollut eikä muutakaan järjestöä.

Tytöt, nämä kehruun työntekijät, menivät kerran jokirantaan, istuivat ja neuvottelivat siellä työaikana. Vahti tuli hakemaan heitä töihin, mutta tytöt vastasivat, etteivät he tule ennenkuin palkka paranee. Sitten tuli tyttöjä hakemaan itse isännöitsijä Sundell, jolla kerrottiin olleen huomattava osa tehtaasta. Tämä isännöitsijä, joka oli tehtaan ensimmäinen isäntä ei kaiketi ollut työnantajista pahimpia, koska hän, kuultuaan tyttöjen vaatimuksen, suostui palkankorotukseen, joskaan ei ilmoittanut heti, millä määrällä ansiota korotetaan, vaan sanoi: »Menkää ja järjestykää, älkääkä olko niinkuin lammaslauma, vaan valitkaa keskuudestanne viisaampi, joka tulee puhumaan asioista joukon puolesta». Tytöt kuuntelivat ihmeissään, koska eivät olleet koskaan kuulleet sellaista puhetta, puhetta järjestöistä ja esiintymisestä koko joukon puolesta. Kun he eivät vieläkään ryhtyneet töihin, tuli vahti hetken kuluttua ja ilmoitti, että palkka nousee 50 penniin päivältä. Silloin vasta tytöt menivät töihin. Heillä oli oikea taistelijan asenne: palkan piti nousta ja nousun piti olla tarkasti tiedossa ennenkuin töitä voitiin jatkaa.

Toveri Ahlqvist muistaa myös tapauksen, joka mainiosti kuvaa samankailtaista sisukasta taistelumieltä, ja siinäkin

oli tekijänä nainen. Kaukaa Hyvelästä 4—5 kilometrin takaa, poikki tiettömän, vetisen ja liejuisen lahdenpohjan kävi töissä muuan työläisnainen, silloin vielä nuori iältään. Jalan hän kulki niinkuin silloin oli kaikkien kuljettava, vieläpä paljasjaloin. Päästyään työpaikalle hän oli loassa ja savessa väliin melkein vyötäisiä myöten. Kun hän sai käteensä ensimmäisen tilin, tuon 25 penniä päivältä, piti hän kotvan aikaa rahoja kämmenellään, kysyi eikö täällä makseta enempää ja saatuaan tietää, ettei makseta, puristi ensin rahat lujasti nyrkkiinsä ja viskasi ne sitten kovalla voimalla takaisin luukusta, josta ne oli annettu ja sanaakaan sanomatta lähti eikä koskaan sen jälkeen siihen tehtaaseen palannut. Tämä oli omalaatuinen ja ankara reaktio palkan pienuutta, työpäivän pituutta ja sorron julmuutta vastaan.

Lopuksi mainitsemme toveri Ahlqvistin kertomuksesta vielä kohdan, joka koskee alussa mainitun Porin tulitikkutehtaan alkuaikoja eli aikaa, jolloin tämä tehdas vielä sijaitsi joen pohjoispuolella ns. Amalianpalatsin takana. Lapsityövoiman käyttö oli siihen aikaan yleistä ja tehtaan johto teetti mm. tulitikkulaatikoita lapsilla. Eräässä perheessä neljä alle 10-vuotiasta lasta valmisti näitä laatikoita kotonaan. Kun yksi tytöistä makasi keuhkotautisena ja työssä tarvittiin tuo määrä, neljät kädet, meni Anna neljänneksi. Liima-aineena oli jonkinlainen liisteri, joka söi kädet syville uurteille ja ryppyisiksi. Työpäivä oli pimeästä pimeään ja ruokana oli pelkkä suolavesi, kalja ja pala hapanta leipää. Perheen äiti sanoi, että perunaa saatte sitten kun isä tulee kotiin.

Kerrotaan myös, että tulitikkutehtaan perustamisen ja suurten nälkävuosien jälkeen tehtaan johto lähetti parivaljakoita maakuntaa kiertämään ja nyppimään teitten varsilta nälkäisiä orpolapsia vankkureille. Lapset tuotiin Poriin työskentelemään ja kuolemaan myrkyllisen fosforin ääressä, jotkut 10-, 8- tai 6-, jopa jotkut 4-vuotiaina.

Työläisten hiestä ja verestä on rikkaudet koottu, sanoo

Anna Ahlqvist ja lisää, että työläiset puolestaan ovat jääneet yhtä köyhiksi koko elämänsä ajaksi.

Se on työläisen osa kapitalistisessa yhteiskunnassa, mutta se osa pitää saada paremmaksi yhteisen taistelun kautta ja koko yhteiskunta pitää muuttaa, se on Anna Ahlqvistin mielipide. — J. M.

Hennala

Perheitänsä huoltavat äidit muodostavat kansanosan, joka raskaimmin tuntee taloudelliset vaikeudet porvarillisen yhteiskunnan »normaalisinakin» vuosina. Vaikeina aikoina heidän ponnistelunsa lastensa elämän puolesta moninkertaistuvat.

Suomen työläisnaisten kohdalla kärsimykset saavuttivat huippunsa ensimmäisen maailmansodan aikana ja ennen kaikkea omassa maassamme käydyn luokkasodan jälkeen vuonna 1918. Hätä puristi työläisperheiden elämää kaikkialla, jopa viljarikkaalla maaseudullakin, kuten esimerkiksi Asikkalassa, jossa eräs työväenyhdistys perheenäitien aloitteesta osti pitäjän rovastilta rukiita ja jakoi niitä nälkää näkeville perheille. Luokkasodan taisteluiden tauottua nälkään yhdistyi voittajien julmuus vankileireillä ja sadistinen nautinto voitettujen kiduttamisesta ja surmaamisesta.

Monet työväenliikkeemme vanhukset vavahtavat kuullessaan lausuttavan sanan H e n n a l a. Heille Hennala ei ole vain paikan nimi, vaan siihen yhdistyy tuskaa, kauhua ja kuolemaa. Hennalan vankileirin kauhumuistot eivät rajoitu Hämeen maakuntaan, vaan levittäytyvät ympäri Suomen. Tarkalleen ei kukaan tiedä miten monta elämää valkoinen terrori Hennalassa tuhosi, mutta myöhemmin suoritettujen kaivausten ja arviointien mukaan surmattujen ja nälkään näännytettyjen luku kohoaa useihin tuhansiin. Lisäksi ne, jotka kuolivat välittömästi Hennalan vankileireiltä vapauduttuaan.

Teloitusraivonsa suojeluskuntalaiset kohdistivat ensiksi naisiin. Helatorstai huipentui Hennalan vankileirille kuljetettujen naisten veritorstaiksi, sillä silloin »voittajaurhojen» kerrotaan teloittaneen Mattilanmäen harjulla noin kaksisataa naista.

Teloitusten ohella niitti nälkäkuolema vankileireillä runsasta satoa. Riutuva elämä tarttui kiihkein sormin maasta esiinpistäviin ruohonoraisiin, myös kasvien juuristo kaivet-

V a s e m m a l t a : Helena ja Usko Sirnelä, Selma ja Aaretti Koskinen Helmi ja Oskari Järvinen

tiin ravinnoksi, samoin karsittiin puiden kuoret. Kellastuneessa sillinpäässä nähtiin ihmiselämän pelastaja.

Maaseudun matalissa majoissa ja laitakaupunkien asumuksissa viettää vaiherikkaan elämänsä ehtoopäiviä jo harveneva työläisveteraanien joukko, joilla on henkilökohtaisia muistoja Hennalan vankileiriltä.

Lahdessa, Lotilan kaupunginosassa, asuvat Helmi ja Oskari Järvinen. Helmi kertoo v. 1918 tapahtumista: »Mieheni oli punakaartissa ja joutui haavoittuneena Hennalan vankileirille toukokuun kolmantena päivänä. Perheessämme oli neljä lasta, joista nuorin oli neljän kuukauden ikäinen. Urpo-pojan selkä oli auki, joten hän joutui sairasvuoteessa makaamaan vatsallaan. Rahaa jäi meille 65 markkaa. Olisi sitä ollut vähän enemmän, mutta ne loput julistettiin numeroiden perusteella vääräksi rahaksi.

Ruoan etsimisessä kului aikaa. Muistan eräänkin tapauksen, jolloin kuljin 40 kilometriä ennenkuin löysin nälästä sairaille lapsille jotain syötävää. Tavallisin päivän annos oli pala kaurajauhoista valmistettua leipää ja ankarasti säännöstelty peruna. Rahaa ei ollut korttijauhojenkaan ostamiseen. Hädässäni menin Hollolan köyhäinhoitolautakunnasta pyytämään apua. Lautakunnan puheenjohtaja Islander tiesi, että mieheni on vankina Hennalassa, siksi hän sanoikin, että »ne kakarat pitäisi tappaa». Tappamisen asemesta hän kuitenkin määräsi 25 markkaa lasteni hengenpitimiksi. Eräs toinen nainen ei saanut mitään, sillä hänellä oli vielä sormessaan »syömätön» vihkisormus.

Miehelleni yritin viedä myös jonkinlaista syötävää Hennalan vankileirille, jonne ravinnon toimittaminen oli ampumisen uhalla kielletty. Parhaiten sai ruokapaketin piikkilanka-aitauksen sisäpuolelle varhain aamulla, jolloin äkäisimmät suojeluskuntapäälliköt vielä nukkuivat. Eräällä aamuvarhaisella käynnilläni sain vartiomieheltä luvan asettaa ruokakäärön piikkilanka-aitauksen alle, josta mieheni sai noutaa sen minun mentyäni pois paikalta.

Aamuisin oli sillä paikalla, jossa nyt on Hennalassa teloitettujen muistomerkki, röykkiö yöllä ammuttujen vankien ruumiita. Kerran näin siinä kymmenkunta alusvaatteisilleen riisuttua naisen ruumista.»

Oskari Järvinen kertoi haavoittuneensa käsivarteen Lahden taisteluissa. »Harjukadulla oli sidontapaikka ja kun tulin sieltä ulos niin saksalaiset pidättivät minut, ottivat kelloni ja lompakon sekä käskivät menemään kadun vastakkaiselle puolelle. Tajusin, että surma odotti kadun toisella jalkakäytävällä, siksi käytävän reunalle ehdittyäni lähdinkin nopeaan juoksuun. Saksalaiset suuntasivat jälkeeni kuulasateen, jonka seurauksena haavoittunut käsivarteni katkesi toisesta paikasta ja olkapäähän sain pintaosuman. Ylläni olleeseen takkiin tuli monta luodinreikää. Paettuani sain lääkärinapua Okeroisissa toimineelta lääkäri Kajavalta. Jalkarannan ylikäytävällä jouduin sitten vangiksi ja minut kuljetettiin Hennalaan.

Hennalassa olivat teloitusryhmät jatkuvasti toiminnassa. Mitään tutkintoja ei suoritettu. Teloitusryhmät näyttivät toimivan itsenäisesti »parhaan ymmärryksen mukaan». Nälkä ja taudit auttoivat niiden työtä.»

Hollolan Pyhäniemessä asuvat Helena ja Usko Sirnelä. Vaimo hoitaa kanoja ja mies kalastelee. Pariskunta meni naimisiin vuoden 1916 kesällä. Usko lähti punakaartiin tammikuussa 1918 ja nuori vaimo oli varma voitosta. Perheen ensimmäinen lapsi syntyi helmikuussa Lahden synnytyslaitoksella. Ensimmäinen levottomuus nuoren äidin rinnassa heräsi, kun hän sai tietää miehensä lähteneen taisteluihin Padasjoen rintamalle. Samanaikaisesti synnytyslaitokselle saapui tieto, että lapsen isä on punakaartilainen ja äidiltä tiedusteltiin heti maksua. Silloin synnytyspotilas sai korkean kuumeen.

Hennalaan johti Usko Sirnelänkin tie taistelujen tauottua. Teloitusuhkan alaisena jatkui kamppailu nälkää vastaan vankileirillä. Kun nälkä oli jo riuduttanut elimistön voimareser-

vit, niin voittajat järjestivät viiden vuorokauden jaksoja, jolloin ei annettu mitään syötävää. Kuoleman sato oli tämän vuoksi runsas. Kerran viisipäiväisen jakson jälkeen saimme saksalaisilta vähän rukiin jyviä. Silloin jokainen jyvä muuttui osaksi elämästä.

Karmaisevimmat näkymät koki Helena Sirnelä Hollolan kirkolla. Hän kertoo niistä seuraavaa:

»Hollolassa suojeluskuntalaiset toimeenpanivat teloituksia kirkon vierellä. Sain tietää, että mieheni veli, Kalle Silen oli teloitettu siellä ja lähdin etsimään vainajan ruumista. Ammuttuja oli röykkiöittäin kirkon vierellä ja eräs mies raahasi niitä kasaan tukkisaksilla. Ammuttujen joukossa oli useita alastomiksi riisuttuja ja silvottuja naisten ruumiita.

Suojeluskunnan komentopaikka oli aivan lähellä sijaitsevassa pappilassa. Ruustinnan kerrottiin pyytäneen suojeluskuntalaisia suorittamaan teloitukset hieman kauempana, sillä pappilan kaivon vesi oli alkanut punertua. — Kirkonviereiselle teloituspaikalle kylvettiin koko kesän ajan kalkkia, mutta siitä huolimatta maa luovutti sille kuulumatonta löyhkää. — Uskon ja Kallen isä, Aarne Silen, oli ollut ahkera kirkossakävijä, mutta nähtyään kirkon vierellä suoritetut teloitukset, hän ei sinne enää mennyt.

Kalle Sileniltä jäi vaimo ja viisi lasta, jotka ajettiin pois asunnosta. Tähän pieneen mökkiimme kokoontui sitten neljätoista vainottua. Myös mieheni Kusti-veli piileksi perunakuopassa ja säilytti siten henkensä. Kahvimyllyllä jauhoin jyviä ja niistä rouheista keitin velliä koko joukolle.

Punaiseksi maalatussa mökissä Kärpäsen mäen rinteessä asuvat Selma ja Aaretti Koskinen. Molemmat lähtivät punakaartiin, Aaretti rintamalle ja Selma kaartin taloustoimiin. Taistelujen tauottua Selma kuljetti ruokaa Hennalan vankileirille. Näkemästään hän kertoo seuraavaa:

»Vapunpäivän aikaan koottiin vankeja Fellmanin pellolle. Siellä ne olivat muutaman vuorokauden. Eräs nainen synnytti siellä ja lapsi kuoli. Ruokaa kuljetin vankileirille siihen

asti, kunnes näin suojeluskuntalaisten ampuvan ruokaa vieneen naisen. Sen jälkeen en uskaltanut jatkaa. Helatorstaiyönä näin naisia kuljetettavan ammuttavaksi Mattilanmäen harjulle. Syyskesällä kävin vankileirin surmankappelissa. Siellä oli laveri, jonka kohdalla koko seinä oli kauttaaltaan veritahrojen peitossa. Laverin läheisyydessä oli vielä pieniä vaateriekaleita.

Rullatehtaan Nurmi-nimistä työmiestä vietiin Hennalasta kaupunkiin tuomittavaksi. Mies kärryn nurkassa oli vain pieni kasa luuta ja nahkaa. Kun hän pääsi pois Hennalasta, kului puolen kilometrin mittaiseen kotimatkaan koko päivä.»

Aaretti Koskinen, nyt 82-vuotias vanhus, kertoo lyhyesti: »Helsingin taisteluissa haavoituin jalkaan, niskaan ja korvaan. Minut vangittiin Tilkan sairaalasta ja vietiin Suomenlinnaan. Vankileirillä meni toisesta silmästä näkö. Kun pääsin pois niin vesikauhaa en jaksanut nostaa huulilleni — mutta sittenkin oli parempi kun taistelimme oikeuksiemme puolesta.»

Lukija. Tämä on raskasta kirjoittaa ja raskasta lukea. Rohkaiskoon meitä tietoisuus siitä, että Suomen työväenluokka ponnistelee paremman elämän ja kotiemme onnen rakentamisen puolesta. Tämän kamppailun me voitamme yhteisvoimin.

Mikko Eränen

Ei mun sorrossa painu pääni, ihmisyyttäni ihannoin.
Sille lauluni nytkin soipi, sille uhriksi käydä voin.
Vielä käymme me käsi käissä, näemme korkean ihanteen.
Uuden uskon ja riemun ruskon viemme rintahan jokaiseen.

Vangin laulusta tytölleen

Vaikeat vuosikymmenet "itsenäisessä" isänmaassa

»Vihan viikate viljaa kalleinta vei»

»Tappakaa ne naarassudet», kehoitti Ilmari Kianto v. 1918 pitäen työläisnaisia maamme porvaristolle kaikkein vaarallisimpina. *»Sudenjahdissa kelpaa maalitauluksi juuri naarassusi ehkä enemmän kuin uros, sillä metsästäjä tietää, että naarassusi synnyttää yhtä pahoja penikoita — — — Punakaartilaiset ovat petoja, monet heidän naisistaan susinarttuja — — — Olkoon tuomio lyhyt.»* Näin kirjoitti tämä korpikainuun kansan kurjuuden kuvaaja. Hän ei tuntenut ensinkään myötätuntoa sen luokan taistelua kohtaan, jonka elämän surkeutta oli kirjoissaan paljastanut. Kurjuuden romantiikan olisi hänen mielestään pitänyt säilyä maassamme. Hänen sanansa kuvaavat yleensä sitä mielialaa, jonka kansalaissodan valkoinen voittaja yritti kannattajiensa mieliin vakiinnuttaa: eläimellinen viha ei ainoastaan niitä kohtaan, jotka olivat nousseet oikeuksiaan puolustamaan, vaan myös heidän perheitään, vieläpä syntymättömiä lapsiaankin kohtaan.

Niin julmaa kuin valkoisten kosto yleensä punakaartilaisiin nähden olikin, ilmeni se suorastaan hysteerisenä vihana naisiin tai oikeammin punakaartilaistyttöihin nähden, sillä suurin osa punaisten puolella olleista naisista oli nuoria tyttöjä.

Naisia joutui valkoisen terrorin uhreiksi tosin paljon vähemmän kuin miehiä. Sosialidemokraattisen Naisliiton toimintakertomuksessa vuodelta 1918 on seuraavia tietoja, jotka ovat yhtäpitäviä virallisten tietojen kanssa: noin 90.000

työläistä sijoitettiin vankileireihin. Paljonko heistä oli naisia, ei ole tietoa, mutta heinäkuun 5. päivänä eli siis lähes 3 kuukautta Tampereen ja Helsingin valloituksen jälkeen oli vielä 72.589 henkilöä vangittuna, näistä naisia 4.575. Santahaminassa oli heinäkuun alussa yli 1.000 naista, niistä 86 % 15—20-vuotiaita, siis nuoria neitoja. Vankilassa nälkään kuolleiden virallinen luku oli huhtikuuhun 1919 jo 11.783. Ilman laillista tutkimusta ja oikeuden päätöstä teloitettiin Sosialidemokraattisen puolueen tilastokomitealle annetun tiedon mukaan 18.788, joista »monta sataa naista». Valtiorikosoikeuksissa langetettiin 555 kuolemantuomiota, tuomittujen joukossa naisia ja 9 kansanedustajaa. Tuomioista pantiin toimeen 150. Aikaisempi historia ei tunne missään maassa mitään tämänkaltaista terroria ja vankileirijärjestelmää. Vasta hitleriläisen natsismin keskitysleirit sen ylittivät. Näin alkoi porvaristo isännöidä maassamme, jonka itsenäisyyden Neuvosto-Venäjä oli sille tunnustanut vuoden 1917 lopulla.

Nämä ovat kuitenkin vain kylmiä numeroita, jotka eivät kaameudestaan huolimatta anna todellista kuvaa siitä julmuudesta, jolla sodan voittanut porvaristo — »lahtarit», joiksi kansa heitä nimitti — kohteli voitettuja työläisiä — »punikkeja», jonka nimityksen antoi vihollinen, mutta jonka punakaartilaiset ja muutkin työläiset omaksuivat itselleen. — Paitsi punaisten puolella mukana olleita joutui sadoittain sellaisia naisia heidän kostonsa uhriksi, jotka valkoisia paeten lähtivät punakaartin mukaan seuraamaan miestään, sulhastaan tai muuta omaistaan, useat lapsineen. Vangittujen joukossa oli raskaana olevia naisia, jotka sellaisen kurjuuden keskellä joutuivat synnyttämään likaisella, kylmällä lattialla ilman mitään puhtausmahdollisuuksia ja hoitoapua. Useat näistä lapsista kuolivat.

Entinen kansanedustaja Siina Urpilainen, joka ei tosin ollut kansanedustaja vielä v. 1918, kertoo tämän ajan kokemuksistaan seuraavaa:

»Luokkasodan aikana asuin Kinnulan pitäjässä, jonne olin v. 1916 avioitunut. Pitäjämme jäi rintaman taakse valkoisten puolelle. Valkoiset mobilisoivat miehiä armeijaansa. Paljon oli niitä, jotka eivät halunneet mennä sinne. He lähtivät yrittämään punaisten puolelle tai pakenivat ja kätkeytyivät metsiin. Kun miestäni ei löytynyt, pidätettiin minut ja kuljetettiin kuulustelusta kuulusteluun uhaten ja pelottaen. Luulivat saavansa tiedon mieheni olinpaikasta. Odotin ensimmäistä lastani. Epätietoisuus miehestäni, pelko omasta kohtalostani ja tulevasta lapsestani tekivät kuulustelut kiduttaviksi. Lopulta minulle annettiin lupa matkustaa vanhempieni luokse Pihtiputaalle, mutta määrättiin ilmoittautumaan siellä suojeluskunnalle. Siellä sain tietää, että veljeni, joka oli perheen ainoa työkykyinen jäsen ja vanhempieni tuki, oli vangittu. — Kesällä 1918 hän kuoli Tammisaaren leirillä. — Tämä lisäsi vielä tuskaani. Viikon kuluttua minut karkoitettiin taas Kinnulaan syytettynä siitä, että olin pitänyt yhteyttä Viitasaaren ja Pihtiputaan punakaartilaisiin. Jouduin kotiarestiin yksinäni. En saanut poistua mihinkään määrättyjä suojeluskunnassa käyntejä lukuunottamatta. Asuntoni oli yksinäisellä paikalla. Valkoisten hurttien öiset uhkailut ja pelottelut kammottivat. Huhtikuussa sairastuin enkä voinut ilmoittautua suojeluskunnassa. Illalla tulivat oudot miehet, metelöivät ja uhkailivat. En saanut ketään avukseni, vaikka olin kovin sairas. Aamulla syntyi poikani. Kukaan ei ollut sitä maailmaan auttamassa. Minä vain, kidutettu ja henkisesti piinattu äiti sen itsestäni irroitin ja olin onnellinen siitä, että se eli.»

Yli kuolemankenttien

»Täm' on kentälle kaatuvan huuto,
pyhä huokaus viimeinen:
Nyt eespäin, toverit, eespäin
yli kuoleman kenttien.»

Keväällä 1918 olivat harvat ne työläisperheet ja maaseudun torpat ja töllit, joista ei joku perheenjäsenistä ollut poissa, joko kaatuneena tai teloitettuna taikka suljettuna

vankileirille. Useimmiten ne olivat miehisiä perheenjäseniä, joten naisten oli pääasiassa kannettava huoli omaisten etsimisestä sekä vankien, orpojen ja leskien huoltamisesta. Mutta oli koteja, joista äiti ja isä olivat molemmat poissa.

Sinä keväänä ja kesänä kulki jatkuva virta naisia sorakuopille ja kalmistoihin etsimään ruumisläjistä omaisiaan. Useilla paikkakunnilla, kuten Tampereella asetettiin konekivääreillä aseistetut sotilaat estämään joukkohaudoilla ja ruumisläjillä käynnit. Niin vaelsivat naiset myös vankileiriltä toiselle omaisiaan ja tuttaviaan etsien. Salaiset kirjeliput ja paketit kuljettivat viestejä ankarasta valvonnasta huolimatta. Paenneita piiloteltiin ja autettiin turvaan. Salainen työ opittiin olosuhteiden pakosta ja siihen turvauduttiin myöhemminkin aina, kun kansamme työtätekevien vähäisetkin kansalaisoikeudet oli riistetty.

Muistan tapauksen kesältä 1918. Ollessani kesälomalla maalla oli jossakin lähikylässä uskonnolliset seurat. Emäntäni, jonka mies oli vankileirillä, hankkiutui lähtemään sinne, vaikka matkaa oli kymmenkunta kilometriä, mikä oli kävellen kuljettava. Ihmettelin sitä, mutta lähdin mukaan, koska oma tytärkin lähti ja tarkoitus oli viipyä koko päivä. Perillä huomasin, että sinne oli tullut punakaartilaisten vaimoja ja leskiä eri puolilta pitäjää jopa toisista pitäjistäkin. Sinne ei oltu tultu uskonnollisia seuroja varten, vaan sen ohella pidettiin yhteistä neuvottelua siitä, ketkä lähtevät käymään eri vankileireillä Tampereella, Raumalla, Tammisaaressa, Hennalassa ja Lappeenrannassa. Samoin neuvoteltiin siitä, mistä taloista voidaan saada, joko maksusta tai ilman, apua ruokapakettien laittamiseen. Sovittiin myös kuka minkin paketin laittaa ja vie lähtijiölle laivarantaan. Olen myöhemminkin monesti ihmetellyt tätä alkuvoimaista yhteistyötä, niin perusteellisen tarkkaa se oli. Tiedettiin kaikki lähiseudun punakaartilaiset, missä kukin oli ja keitä oli vielä etsittävä. Sovittiin siitä, kuka lähettää tyttärensä tai menee itse kirjuriksi niiden luokse, jotka eivät kyenneet itse omai-

silleen kirjoittamaan. Oltiin myös iloisia, että oli tullut näin hyvä tilaisuus yhteiseen neuvonpitoon.

»50 vuoteen ei tässä maassa työväenliikettä nouse», niin uskoi valkoinen voittaja. Mutta ei kestänyt 50 päivää, kun se oli jo alussaan. Työväenliike oli kärsinyt tappion, mutta se ei ollut kuollut. Ankaran terrorin ja vainon alta se nosti päätään ja olosuhteiden vuoksi joutuivat kärkipaikoille naiset. Niinpä työläisnaisliike saikin aikaisempaan verrattuna kokonaan uuden toimialan, valtiollisten vankien ja heidän perheittensä sekä punaorpojen huoltotyön. Se muodosti tärkeän osan työläisnaisten toiminnasta aina sodan päättymiseen v. 1944 asti. Vaikka kansalaissodan vangeista suurin osa vapautettiinkin Tarton rauhansopimuksessa sovitun amnestian perusteella vv. 1920—21, jatkui valtiollinen vaino maassamme neljännesvuosisadan ajan.

Mutta hajanainen ja satunnainen työ ei luonnollisesti naisille riittänyt. Ei riittänyt myöskään se, että yritettiin auttaa vangittuja. Oli jatkettava työväenliikkeen toimintaa muutoinkin. Oli vaadittava vankien vapauttamista sekä työläisten elinehtojen parantamista, sillä rahan arvon huima aleneminen ja elintarvikepulan aiheuttama suuri hintojen nousu oli laskenut työläisten elintason niin, että perheet olivat jopa kurjuuden asteella. Sitä ei paljon auttanut se, että Amerikan apuna saaduista jauhoista keitettiin vesivelliä, jota jaettiin puutteessa oleville perheille. Kun lisäksi ankara »Espanjan kuume»-epidemia toi sairautta ja kuolemaa, oli varsinaisen kansan kärsimysten mitta jo enemmän kuin kukkuroillaan. Suurista lapsiperheistä, joiden isät olivat kuolleet, vietiin lapsia Pohjanmaalle suurtilallisille »kasvateiksi». Jotkut äidit suostuivat tähän surkeudessaan, mutta paljon oli niitä, jotka »pitivät kiinni pennuistaan» niinkuin hakijat kiukuissaan epäonnistumisestaan sanoivat.

Sitkeä sukupolvi

»Ei henkeä kahlita voinut yö,
ei tarmoa talvinen halla.
Taas versoo tulevien polvien työ
uus toivo on tuskien alla.»

Ilmari Välke

Järjestöllisen toiminnan aikaansaaminen tuntui aluksi kohtaavan vaikeuksia. Oli totuttu toimimaan pääasiassa työväentalojen piirissä ja niihin oli työväenjärjestöiltä nyt pääsy kielletty. Helsingin työväentalo oli suurelta osaltaan raunioina saksalaisten pommituksen ja siitä aiheutuneen tulipalon jäljiltä. Kun porvariston apuna olleet saksalaiset, jotka Helsingin valtauksen pääasiassa suorittivat, valtasivat työväentalon, vangitsivat he siellä olleet punakaartilaiset ja asettuivat itse majailemaan sille. Myöhemmin siellä majaili vielä suomalaisia valkokaartilaisia. Tampereen työväentalolla istui valtiorikosoikeus tuomiten punakaartilaisia ja muita työläisiä. Sen lisäksi siellä oli kaupungin elintarvikekansliat. Yleensä oli työväentalot takavarikoitu muuhun käyttöön.

Ehkä enemmän vielä kuin järjestöjä, kaivattiin työväen sanomalehtiä. Mitä tapahtuu muualla maailmassa, siitä ei paljon tiedetty. Porvarillisten lehtien tietoihin ei luotettu eikä niitä haluttu lukeakaan. Missä ovat työväen entiset puhujat ja järjestäjät? Ovatko kaikki vankeina tai teloitetut? Missä ovat Aura Kiiskinen ja Tintti Kaihosalo? kyseltiin naisten keskuudessa. Missä Alma Jokinen, Aino Forsten ja muut naiskansanedustajat? Tiedettiin, että eduskunnan kokoontuessa toukokuussa oli 56 sen työläisjäsentä määrätty vangittavaksi. Niiden joukossa seitsemän naista. Miten kehittyvät asiat Venäjällä, milloin maailmansota loppuu? Nämä olivat asioita, jotka askarruttivat mieliä. Osattiin arvioida,

että maailman tapahtumat vaikuttavat osaltaan siihenkin, loppuuko Suomen työläisten tuhoaminen. Toivottiin tilanteen paranevan. Luotettiin ainakin Venäjän vallankumouksen voittoon.

Tämä sukupolvi ei ollut saavuttanut mitään oikeuksia taistelutta. Se oli ollut valmis tarttumaan aseisiin oikeuksiensa puolustamiseksi kun porvaristo aseelliseen hyökkäykseen valmistumisella sen siihen pakotti. Se ei halunnut nyt tappion hetkelläkään luopua työväenluokan ihanteista ja niiden puolustamisesta. Se oli taistellut tulevaisuuden puolesta, paremmasta yhteiskunnasta lapsilleen. Sitä työtä ei voinut eikä saanut jättää kesken. Niin selvä oli aatteen johtotähti tällä sukupolvella, niin varma usko asiansa lopulliseen voittoon.

Niinpä tuli järjestöjen henkiin herättäminen jo kesän aikana yhä enemmän keskustelun alaiseksi kaikkialla, missä järjestöjen jäsenet toisiaan tapasivat. Kun sitten syksypuolella saatiin hyviä uutisia, se toi niin paljon innostusta ja uutta uskoa, että mikään ei voinut enää estää toiminnan järjestöllistä uudelleen organisointia, ei sekään, että tynkäeduskunta, jossa ei ollut työväen edustajia enää muita kuin Matti Paasivuori, oli hyväksynyt poikkeuslain, jolla kumottiin yhdistymis-, kokoontumis-, lausumis- ja painovapaus. Tärkein hyvistä uutisista oli se, että Moskovassa oli elokuussa perustettu Suomen Kommunistinen Puolue. Osa työväenliikkeen johtohenkilöistä oli onnistunut siirtymään turvaan Neuvosto-Venäjälle. He eivät olleet unohtaneet oman maansa työläisiä, vaan olivat edelleen mukana sen taistelussa. Kehoitus taistelun jatkamiseen näissä vaikeissakin oloissa ei kaikunut kuuroille korville. Mieliä ilahdutti sekin, että kadonneita omaisia ja tovereita toivottiin löytyvän vielä rajojen takaa.

Kommunistisen puolueen perustamisessa oli mukana useita maamme työläisnaisliikkeessä tunnetuksi tulleita henkilöitä. Ensimmäisen puoluekonferenssin v. 1919 alussa antaman julistuksen 66 allekirjoittajasta on 11 naista, mukana

entisiä kansanedustajia Aura Kiiskinen, Alma Jokinen ja Elviira Vihersalo. Osa näistä naistovereista palasi myöhemmin kotimaahan ja vankilatuomion kärsittyään on jälleen ollut mukana maamme työläisnaisliikkeessä.

Vaikka SKP sinänsä ei kuulu työläisnaisliikkeeseen, ei sitä voida täysin sivuuttaa 1920- ja 1930-luvun vaiheista kerrottaessa, sillä sen johtava osuus tuntui työväenliikkeen kaikilla aloilla tänä aikakautena. Sen jäsenistä oli noin 25 prosenttia naisia ja nämä toimivat muillakin naisliikkeen työsaroilla. Näiltä vuosikymmeniltä on työläisnaisliikettä niinkuin koko työväenliikettäkin mahdoton kuvata vain jonkin järjestön tai liiton puitteissa, koska järjestöjä lakkaamatta hajoitettiin. Työläisnaisliike pyrki jatkuvasti löytämään uusia julkisia — siis maanpäällisiä — toimintamuotoja, mutta olosuhteiden pakosta joutui tämän tästä turvautumaan salaiseen — maanalaiseen — toimintakenttään.

Tienhaarassa

Vuoden 1918 syksy toi muutoinkin uutta toivoa työläisille. Maailmansodan rintamalla saatiin aikaan aselepo ja Saksan keisarivalta kukistui. Tosin Saksan vallankumous ei ollut sosialistinen niinkuin Venäjän vallankumous, mutta keisarivallan mukana oli silloinen mustin taantumus kukistunut. Tämä toi tappion myös Suomen porvaristolle, joka saamansa sotilasavun palkkioksi oli luvannut maamme kuninkuuden saksalaiselle prinssille. Porvariston voitonhurma alkoi laimeta ja työläiset rohkaistuivat avoimempaan toimintaan. Niinpä salaisesti kootut järjestöt, niiden mukana Sosialidemokraattisen Naisliiton osastot ryhtyivät valmistamaan uutta liittokokousta jatkaakseen keskenjäänyttä toimintaansa. Joulukuun 14. päivänä kokoontuikin liittotoimikunta, mutta vakinaisista jäsenistä oli jäljellä vain kaksi, Elin Fagerholm ja Hilda Öberg. Helsingin lähiympäristön

naisyhdistykset valitsivat siihen lisäjäseniä siksi, kunnes uusi liittokokous saatiin koolle. Naisliitto oli ehkä vähemmän kuin mikään muu työväenliikkeen ala kärsinyt jäsen- ja järjestökatoa. Vuoden 1917 lopussa liittoon kuului 110 naisosastoa ja 11 naisten ammattiosastoa. Vuoden 1919 aikana siihen ilmoittautui 74 naisosastoa ja 7 ammattiosastoa.

Suomen vanhassa työväenliikkeessä oli työtätekevä väestö toiminut yhtenäisenä joukkona. Ei koskaan oltu vedetty tarkkaa rajaa sosialidemokraattisen puolueen sisällä olevien eri suuntausten väliin. Varsinaisissa joukkojärjestöissä, kuten naisliitossa, ei näitä eri virtauksia ilmennytkään. Joukkojärjestöt omaksuivat yleensä sen terveen luokkahengen, minkä olevat olot olivat sen jäsenistössä muokanneet. Mutta vähän ennen luokkasotaa ja varsinkin sen aikana, asennoitui sosialidemokraattisen puolueen oikeistosivusta Väinö Tannerin johdolla puolustamaan luokkasovintoa porvariston kanssa. Juuri silloin, kun yhtenäisyys oli kaikkein tärkeintä, alkoivat oikeistolaiset julistaa tuomiota työväenluokan taistelulle. Saksalaisten suojaaman Suomen valkoisen taantumuksen turvissa julistivat oikeistososialidemokraattiset johtajat: Ei olisi pitänyt tarttua aseisiin. Tämä kielsi kaiken sen parhaimman, mikä Suomen vanhalle työväenliikkeelle oli olennaista, taistelun yhteiskunnallisen vallankumouksen puolesta.

Missään varsinaisissa työväen joukkojärjestössä ei tannerilainen oikeistosuuntaus onnistunut saamaan johtoasemaa, vain Sos.dem. puolueessa. Suuntataisteluja tosin käytiin kaikkien keskusjärjestöjen edustajakokouksissa, mutta työväenliikkeen periaatteita kunnioittava jäsenistö oli niissä voimakas. Niinpä Sosialidemokraattinen Naisliittokin omaksui jo ensimmäisessä luokkasodan jälkeen pidetyssä edustajakokouksessaan joulukuussa 1919 johdonmukaisen sosialistisen kannan. Oli nimittäin kolme pääkysymystä, joissa suuntaeroavaisuudet tänä aikana ilmenivät. Ne olivat suhde Suomen luokkasotaan, Neuvosto-Venäjään ja pääoman valtaan. Kun tältä pohjalta katselee naisliiton ja edellä mainitun kokouksen työtä, niin voi todeta, että ei ollut kysymystäkään katumisesta ja työläisten taistelun tuomitsemisesta, varauksetta otettiin myötätuntoinen asenne myös Venäjän voittanutta vallankumousta kohtaan. Kärjistyneessä luokkataistelun tilanteessa pidettiin tärkeimpänä tehtävänä työtätekevien etujen horjumatonta puolustamista, mikä tuli parhaiten näkyviin Sos.dem. puolueen ja eduskuntaryhmän työn ankarana arvosteluna. Erikoisesti arvostelu koski sitä, että vankien vapauttamiseksi ei oltu riittävästi toimittu. Vaadittiin kaikkien vangittujen vapauttamista eikä vain tuomioiden lieventämistä, johon oikeistolaiset olivat valmiit tyytymään. Korostettiin, että kysymys ei ollut armahtamisesta, vaan oikeutetusta vapaudesta, joka on ulotettava myös rajan taakse siirtyneisiin. Vaikka edellämainitun kokouksen puheenvuoroissa havaitsi myös oikeistosuuntausta, oli kokouksen yleinen henki selvästi taistelumielinen. Jotkut sellaisetkin naisliiton jäsenet, jotka myöhemmin tuomitsivat luokkasotaan osallistumisen, esiintyivät tässä kokouksessa sen puolustajina ja entisenlaisen toiminnan jatkajina. Kokous valmisti edustajiaan seuraavalla viikolla alkavaa Sos.dem. puolueen edustajakokousta varten ja sen luonnetta kuvaa päätöslauselmassa kohta »suhde Sos.dem. puolueeseen». Liiton suhde puolueeseen päätettiin pitää ennallaan, mutta »puolueen on oltava jyrkän marxilaisen luokkataistelun kannalla».

Kun Sos.dem. puolueen johto ei pysynyt marxilaisella kannalla, vaan sanoutui irti kaikesta vastuusta luokkasotaan nähden tuomiten sen, otti kielteisen kannan Neuvosto-Venäjään ja lähti luokkasovitteluun porvariston kanssa, päätti vasemmistolaisenemmistöinen Naisliiton toimikunta joulukuussa 1920 kehoittaa osastojaan eroamaan Sos.dem. puolueesta, johon kaikki naisosastot liiton ohella silloin kuuluivat, ja liittymään äskettäin perustettuun Sosialistiseen Työväenpuolueeseen. Silloin erosivat liittotoimikunnan oikeistolaiset jäsenet ryhtyen hajoittamaan liittoa ja perustaen sit-

temmin keväällä 1921 oman liittonsa, Suomen Työläisnaisliiton, joka myöhemmin liitti nimeensä sanan »sosialidemokraattinen».

»Lait pettää, hallitukset sortaa»

Vanha Sos.dem. Naisliitto sai pitää seuraavan liittokokouksensa joulukuussa 1921 yhtenäisen ja ehjän toimintamielen vallitessa. Suoritettiin muodollinen Sos.dem. puolueesta eroaminen. Käytännössä se oli jo tapahtunut. Kokouksen tärkeimmäksi kysymykseksi muodostui valtiollisten vankien vapauttaminen ja taistelu uudelleen alkanutta valtiollista vainoa vastaan. Työläisiä pidätettiin ja tuomittiin jatkuvasti. Tuomiot olivat suuriakin. Niinpä Ida Olli Viipurista tuomit-

Riihimäen toimekas naisosasto 20-luvulla.

tiin 10 vuodeksi kuritushuoneeseen syytettynä punaorpojen ja leskien taloudellisen avun organisoimisesta. Naistyössä tunnettu Ellen Mäkelin oli pidätetty vähän ennen tätä kokousta.

Kokous joutui jälleen arvostelemaan Sos.dem. puoluetta ja eduskuntaryhmää, nyt erityisesti sen vuoksi, että ne olivat yhtyneet porvareihin hyväksymällä 900 kansalaissodan vangin tuomitsemisen yksityisrikollisina. Kun Neuvosto-Venäjän ja Suomen kesken tehdyssä Tarton rauhansopimuksessa saatiin neuvostohallituksen vaatimuksesta aikaan sopimus, että kansalaissodan vangit vapautetaan, kierrettiin sopimusta jättämällä osa vapauttamatta.

Tässä naisliiton kokouksessa päätettiin ryhtyä organisoimaan järjestelmällistä valtiollisten vankien avustustoimintaa. Siitä avautui naisille laaja ja pitkälle kestävä työkenttä, mikä vainoista huolimatta toimi keskeytymättä. Tai oikeammin, se työskenteli sitä tarmokkaammin, mitä enemmän työläisiä vainottiin. Naisten toimesta alettiin viettää myös punaorpojen päivää heinäkuun ensimmäisenä sunnuntaina. Se tehtiin yhdessä Järjestönuorten liiton ja osastojen kanssa. Naisjärjestöt auttoivat muutoinkin kaikin tavoin näiden varhaisnuorisojärjestöjen työtä.

— — —

Punaorvot ja työläissankarien haudat olivat kipeä kohta porvaristolle. Hautojen kunnostamista yritettiin monella paikkakunnalla estää ja hautakiviä niille ei saanut pystyttää. Työväenjärjestöt huolehtivat kukkien istutuksesta haudoille. Tavallisesti valittiin hautakomitea, joka tämän asian hoiti. Kun puita tai kukkia istutettiin taikka hiekkakäytäviä kunnostettiin, tuli talkooväkeä riittämiin. Hautojen kunnostamista pidettiin kunniatehtävänä.

Työväen merkkipäivinä ei kokoontumista haudoille yleensä sallittu. Usein jouduttiin seppele kuljettamaan sinne salaa. Muistan punaorpojen päivän v. 1923. Tampereen Järjestönuorten toimikunta pyysi poliisimestarilta lupaa saada

kokoontua haudoille kunnioittamaan kaatuneiden äitien ja isien muistoa. Sitä ei sallittu. Emme välittäneet kiellosta, mutta vaihdoimme kokoontumisajan. Julkista ilmoitusta asiasta ei tehty. Paljon kuitenkin kerääntyi sekä punaorpoja että aikuista väkeä. Lähellä hautausmaata olevat entiset venäläiset kasarmit, joissa ei enää ollut vankileiriäkään, olivat täyttyneet talleja myöten asunnoistaan häädetyillä työläisillä. Sieltä virtasi tie mustana kansaa haudalle. Laulettiin:

Nyt kukkanurmen alla sankarit lepäjää
ja sammunut on sydän rinnassansa.
Heit' kunnioittain muistaa ne, jotka jälkeen jää.
He iloll' antaneet on kalleimpansa.
Sankarten veri kantaa hedelmän kauneimman.
Heille historia antaa ikuisen kunnian.
Kunnia vapauden sankareille.

Maija Ahtola laski seppeleen haudalle ja puhui kauniisti sekä vanhemmille että lapsille erikseen. Lopuksi laulettiin vielä »*Ylös, eespäin elämä kutsuu yli kuoleman kenttien*». Sitä laulettaessa tuli järjestäjille tieto, että poliisilaitokselta lähti ratsuja. Joku oli nähtävästi käynyt sinne tiedoittamassa. Mutta tiedoitus toimi meilläkin, laulu oli kuitenkin jo lopussa. Rauhallisesti lähdettiin kotiin, suuri osa vain tien toiselle puolelle. Luulen, että kaikki olivat porttien ulkopuolella, kun ratsut haudalle ehtivät. Allekirjoittanut tuli suuren lapsilauman kanssa kaupunkiin päin, kun poliisit laukkasivat ohi. Kiukkuisia katseita näimme, sillä poliisit arvasivat, mitä joukkoa me olimme.

— — —

Viimeinen vanhan Sos.dem. Naisliiton edustajakokous pidettiin toukokuussa 1923. Suuntariidat olivat ratkenneet. Valtiolliset vainot olivat tulleet jatkuviksi, niin myös vankien ja heidän perheittensä huolto. Nyt oli pantava pontta työväen elinehtojen parantamiseen ja perustuslain suomien oikeuksien toteuttamiseen. Naisten kokoaminen tähän toimintaan katsottiin tärkeäksi. Pidettiin sopivana erilaisten kerhojen, naisjaostojen ja muiden järjestömuotojen käyttämistä, sillä naisliikkeen oli oltava kiinteässä yhteydessä muun työväenliikkeen kanssa eikä se saanut muodostua erilliseksi linjaksi.

Kokousta pidettäessä ei vielä tiedetty, että koko liitto joutuisi valtiollisen vainon kohteeksi. Elokuussa samana vuonna lakkautettiin Sosialistinen Työväenpuolue ja sen mukana myös Sos.dem. Naisliitto ja Sos.dem. Nuorisoliitto sekä niiden lehdet. Niinpä lakkautettiin Naisliiton lehtikin, Työläisnainen. Keskeisimmät toimihenkilöt, lehtien toimittajat ja eduskuntaryhmä vangittiin, kaikkiaan yli 200 henkilöä. Naisliiton toimihenkilöistä pidätettiin tässä yhteydessä mm. Elin Fagerholm, Tintti Kaihosalo, Elmi Peltolehto, Hilma Toivola, Paula Saari ja Betty Peltonen Helsingistä, Lyyli Heinonen ja Eevi Peräkylä Viipurista, Fanny Kuitunen ja Maija Ahtola (nyk. Turussa) Tampereelta, Laina Mäkinen Porista, Ida Koski Oulusta, Hilma Korkeala Vaasasta (nyk. Tampereella). Oikeuden päätös sekä järjestöjen lakkauttamisesta että toimihenkilöiden tuomioista annettiin Turun Hovioikeudessa 20. päivänä kesäkuuta 1924 ja Korkein Oikeus vahvisti sen seuraavana vuonna.

Sinnikästä kamppailua

Jos ohrana, joksi valtiollista poliisia yleensä kutsuttiin, luuli, että se voi lakkauttaa vasemmistotyöväen toiminnan, niin se pettyi. Jos tannerilainen suunta uskoi, että Suomen työväestö tulee antamaan luottamuksensa heille, niin se erehtyi. Niin naisliike kuin muukin työväenliike etsi ja löysi aina uusia muotoja työllensä. Uutta naisliittoa ei pyritty perustamaan, koska sen toiminnalle ei olisi ollut mahdollisuuksia.

Kommunistisen puolueen järjestöjen yhteyteen oli perus-

tettu naisjaostoja, jotka muodostivat järjestöllisen pohjan naistyölle puolueen sisällä. Ne oli pakotettu toimimaan maanalaisina niinkuin muutkin tämän puolueen järjestöt. Sen yhteydessä oli myös kansainvälistä toimintaa. V. 1919 perustettu Kommunistinen Internationale kiinnitti erikoista huomiota siihen, että oli löydettävä uusia työmuotoja työtätekevien naisten yhdistämiseksi entistä suuremmassa määrässä toimintaan sekä omien että koko työväenluokan oikeuksien puolesta. V. 1920 pidettiin Internationalen kongressin yhteydessä ensi kerran myös naisten kansainvälinen neuvottelukokous. Siinä kiinnitettiin huomiota siihen, että joukkotyössä naisten keskuudessa oli valittava sopivimmat muodot kunkin maan oloja silmällä pitäen. Puolueen omissa järjestöissä tuli olla naistyötä johtavat elimet johtoportaasta soluun asti. Erityisen kommunistisen naisliiton perustamista ei pidetty tarpeellisena.

Ammattiliittojen, ammatillisten paikallisjärjestöjen, vieläpä useiden ammattiosastojenkin yhteyteen oli perustettu naisjaostoja. Ne olivat julkisia. Eri paikkakunnille perustettiin myös paikallisjärjestöjen nimellä toimivia vasemmistotyöväen järjestöjä, joiden yhteyteen perustettiin myös naisjaostoja. Samoin perustivat niitä Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalikomiteat. Useilla paikkakunnilla kasvoivat osuusliikkeiden Naiset Mukaan-toimikunnat, kun muita julkisia toiminnan mahdollisuuksia ei ollut.

Jokaisen järjestön yhteydessä toimi huvitoimikunta, niinkuin oli ollut tapana työväenliikkeen alusta alkaen. Niiden jäsenistö oli suurimmalta osaltaan naisia, sillä viihdetoiminta toi paljon sellaista käytännöllistä työtä, mitä naiset mieluisasti tekivät. Huvitoimikuntien järjestämät tilaisuudet olivat syvästi aatteellisia ja niiden merkitys järjestöelämässä oli siihen aikaan hyvin suuri. Jokaisesta kaupungista ja muista asutuskeskuksista tehtiin »turneematkoja» ympäristöön joko puhtaasti iltamien järjestämiseksi tai oman seuran retkeilyinä. Ne kokosivat maaseudun nuoria tanssiin ja vanhempaa

väkeä ohjelmaa seuraamaan, mihin nuoretkin tanssin ohella joutuivat. Näin tehtiin huvitoimikuntien kautta aatteellista työtä maaseudulla.

Ei naisilta työkenttää puuttunut. Kun v. 1925 perustettiin vielä valtiollisten vankien huoltoyhdistyksiä ainakin useimpiin kaupunkeihin, niin tämäkin työ tuli säännölliseksi ja järjestelmälliseksi. Siinä oli tosin mukana miehiäkin, mutta naisten osuus oli ehdottomasti merkittävin. Helsingin valtiollisten vankien huoltoyhdistys julkaisi lehteä »Huuto syvyydestä» jota levitettiin myös muualle maahamme. Siinä tiedoitettiin vangitsemisista, vankien oloista ja muusta asiaa koskevasta. Samalla selvitettiin huoltotyön merkitystä sekä vangituille ja heidän perheilleen että koko työväenluokan toiminnalle. Helsingin yhdistys toimi muutoinkin yhteyden pitäjänä eri paikkakuntien kesken.

Nämä monet erilaiset naisjärjestöt olisivat olleet kovin hajallaan, ellei niille olisi saatu mitään yhteyttä. Yhteys muodostui naisten edustajakokouksista, joita pidettiin sekä paikallisia että alueita, piirejä ja koko maata käsittäviä. Näihin valitsivat edustajansa kaikki erilaiset naisjärjestöt aina urheiluliikettä myöten. Niitä pyrittiin saamaan sellaisiksi, että myös työpaikat ja asuma-alueet olisivat valinneet edustajansa, mutta tämä jäi hyvin vähäiseksi. Sikäli kuin tässä suhteessa tottumusta saatiin, valtiollinen vaino vei aina työntekijöitä ja työn kehittyminen oli hidasta. Kuitenkin on näillä työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajakokouksilla huomattava merkitys 20-luvun naisten toiminnassa. Kun julkinen toiminta 30-luvulla täysin kiellettiin, olivat edustajaliikkeen tuomat yhteydet maanalaisen työn huomattavana apuna. Eräästä tällaisesta kokouksesta kertoo ent. kansanedustaja Siina Urpilainen:

»V. 1927 oli suuri edustajakokous Oulussa. Mutta tämä ei saanutkaan rauhassa jatkua. Iltapäivällä tuli kokoussaliin Oulun poliisimestari apulaisineen. Repi seiniltä tunnukset ja niin me puheenjohtajat, sihteerit ja alustajat saimme seu-

»Huuto syvyydestä»-lehden kansikuva

Elin Fagerholm, S. Sosialidemokraattisen naisliiton puheenjohtaja 20-luvulla

Oulun ja Kemin työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajakokous Kemissä v. 1928. Joukossa mm. Ida Koski, Alina Paakkolanvaara, Fanni Timonen, Elsa Pirkkola ja Lyyli Karppi.

rata poliisikamarille kuulusteltaviksi. Saaliina heillä oli myös kokoussalin pöydältä ottamansa pieni punainen lippu. Ida Koskelta kysyivät: 'Mitä merkitsee tuossa lipussa punainen väri, sirppi ja vasara?' Tähän Ida vastasi, että 'punainen väri on työläisten väri ja sirppi ja vasara on työn symboli'. Tämän jälkeen kysyivät Ida Ala-aholta: 'No, mitäs merkitsee tähti lipussa?', johon Ida vastasi rauhallisesti, että 'minun mielestäni se on toivon tähti'. Se ei tyydyttänyt poliisimestaria ja lippu, tunnukset ja pöytäkirja julistettiin takavarikoiduiksi ja meille sanottiin: »Saatte mennä toistaiseksi'.»

Edelleen Siina Urpilainen kertoo:

»V. 1928 oli suurilukuisia kokouksia Kemissä, Rovaniemellä, Kajaanissa ja Pietarsaaressa. Taantumukselliset oikeistolehdet alkoivat kirjoittaa kommunistien tekemästä vaarallisesta kiihoitustyöstä. Maalaisliiton lehti 'Pohjolan Sanomat' kirjoitti monta sivua Rovaniemen työläisnaisten kokouksesta, jossa tiesi olleen mukana talonpoikaisnaisia ja varotteli heitä liittymästä kommunisteihin. Lapualaisliikkeen nousun vuosina oli erittäin otollinen maaperä työläis- ja talonpoikaisnaistenkin toimintaa organisoidessa.»

Huomattavimmat tämänluontoiset naisten edustajakokoukset olivat v. 1925 Helsingissä pidetty maatakäsittävä kokous, jossa oli edustajia useista kaupungeista ja maaseudulta ja joka loi pohjan koko liikkeelle sekä viimeinen, samalla suurin naisten kokous marraskuussa 1929. Siihen osallistui edustajia kaukaisia maakyliä myöten. Se kuohutti poliittista ilmapiiriä voimakkaalla rauhanvetoomuksellaan ja paljastamalla suurten naisjoukkojen edustajille porvariston hankkeet sodan ja fasismin valmistamiselle maassamme. Kokouksessa mukana ollut E l i n a H ä m ä l ä i n e n kertoo sen valmisteluista seuraavaa:

»Olin ollut vasta muutaman päivän eräällä rakennustyömaalla, josta saimme kokoukseen kolme edustajaa. Mieltäni poltti ajatus, miten valinnan voisi hoitaa. En tuntenut ennestään työtovereitani. Olin tiilien puhdistuksessa kahden muun naisen kanssa. He olivat innokkaita juttelemaan ja kaikille ohikulkijoille heillä oli sanottavaa, joka ei tosin

ollut juuri valistavaa. Kun nämä naiset eräänä aamuna lähtivät kahville ruokailutupaan, rohkaisin mieleni ja sanoin toiselle heistä: 'Voisitteko tehdä pienen palveluksen?' 'Tehdään, kyllä tehdään, mitäs se olisi!' 'Ilmoittaisit ruokailuhuoneessa, ettei kukaan lähtisi pois heti syötyään, sillä ruokatunnin aikana on kokous'.»

Hän ilmoitti asian kahvia juomaan tulleille muurareille. Miehet nauroivat, että mistähän asiasta siinä kokouksessa keskustellaan, missä sinä olet kokoonkutsujana. Silloin tämä sanansaattaja oli vähän kimpaantunut ja sanonut: 'En minä mitään kokousta järjestä. Se uusi tyttö pyysi ilmoittamaan. Kaipa hän tietää, mitä on asiaa'.

Ruokatunti tuli. Tunsin, että työtoverit odottivat uteliaina. Kerroin asian ja siitä keskusteltiin. Sitten valittiin edustajat sunnuntain edustajakokoukseen. Ehdotin sitä työtoveriani, joka oli niin hyvin tiedoitustehtävän hoitanut. Toiset panivat vastaan. Luulivat kai, että hän silläkin käyttää samanlaista kieltä kuin työpaikalla. Pidin kuitenkin kiinni ehdokkaastani ja hänet valittiin yhdeksi kolmesta edustajastamme.

Sunnuntain kokoukseen oli ehdokkaani ottanut mukaansa kynän ja paperia. Hän kirjoitteli ahkerasti muistiin kokouksessa kuulemaansa. Kun menimme maanantaiaamuna työhön, hän julisti heti: 'Tänään on ruokatunnilla kokous!' Työpaikan toverit kokoontuivat tiiviisti ruokailuhuoneeseen. Avasin kokouksen ja annoin puheenvuoron toverilleni. Hän luki muistiinpanot, joita olikin pitkä rimpsu ja sanoi lopuksi: 'Näistä ja monista muista hyvistä asioista siellä puhuttiin, mutta minä en ehtinyt kaikkia kirjoittamaan."

Tänä aikana ilmestyi kerran kuukaudessa lehti »Työläis- ja talonpoikaisnainen». Se toimitettiin Helsingissä ja sen toimitus piti samalla yhteyttä edustajakokousten valitsemiin komiteoihin ja muihin naisjärjestöihin, jotka lehteä levittivät. Lehden toimitussihteerinä oli aluksi Tintti Kaihosalo, sitten Betty Peltonen. Hänen tultuaan vangituksi toistamiseen v. 1929 kutsuttiin hänen tilalleen viipurilainen Lyyli Heinonen. Vastaavana toimittajana oli aluksi Sofia Varvi ja myöhemmin Ida Reijonen. Tässä lehdessä julkaistiin v. 1929 edustajakokouksen laajat päätökset, yhteensä 13 tiheästi painettua, kaksipalstaista isoa sivua. Tämän johdosta lehti lakkautettiin ja vastaava toimittaja Ida Reijonen tuomittiin 7 kuukaudeksi vankilaan. Kuvaavaa silloiselle aktiivisten naisten mielialalle oli Idan suhtautuminen asiaan. Kun häneltä ennakolta tiedusteltiin, mitä hän tuumii, jos kokouksen päätöksien julkaisemisesta tulee painokanne ja hän joutuu siitä vastaamaan, Ida vastasi: »Jos joudun toisten ansioista vankilaan, niin valmis olen, pidän sen kunnian omanani». Ida joutui kuitenkin jo ennen tämän tuomion vahvistamista suuremmalle tuomiolle omista ansioistaan.

Valittuja ja valitsijoita

Nykyisin pidetään vaaleja sinä mittapuuna, josta katsotaan poliittiset voimasuhteet maassamme. Kansalaissodan jälkeen, aina vuoteen 1944 ei siitä voida arvioida työväenliikkeen vaikutusta ensinkään. Koko tämän ajan oli suurelta osalta työläisiä riistetty äänioikeus. Niinpä monet voivat käyttää äänioikeuttaan ensi kerran vasta v. 1945 vaaleissa, vaikka olivat jo keski-iässä. Usean kerran vangittiin koko työväen eduskuntaryhmä. Työväestö ei voinut asettaa ehdokkaikseen ketä halusi. Sillä ei ollut sanomalehdistöä ja järjestöverkostoa vaalityöhön käytettäväksi samalla tavoin kuin muilla puolueilla. Siitä huolimatta vasemmistolainen työväenliike teki sinnikkäästi työtä saadakseen omia edustajiaan valituiksi. Lainsäädännön ja kunnallisen toiminnan kannalta ei sillä ollut vaikuttavaa merkitystä. Edustajien kautta voitiin kuitenkin jotenkin seurata muiden puolueiden työtä valtion ja kuntien elimissä sekä tehdä paljastuksia porvariston toimenpiteistä.

Eräs niistä laeista, jotka v. 1917 oli joukkoliikkeen avulla saatu eduskunnassa ratkaistuksi oli uusi kunnallislaki, jonka mukaan työläiset pääsivät ensi kerran kunnallisvaaleissa äänestämään. Se tapahtui joulukuussa 1918. Niin vaikea

kuin tilanne tällöin olikin, asetti työväestö omat ehdokkaansa. Sanomalehtiä ei ollut, suuri osa entisistä äänestäjistä oli vankiloissa. Naisten osuus vaaleissa tuli ratkaisevaksi. Vaalien tulos oli yllättävä itse työväellekin, mutta vielä enemmän porvaristolle. Helsingissä työväki tai 25 valtuustopaikkaa, yhteensä valittiin 66. Punainen Tampere kunnostautui parhaiten. Työväki sai 24 valtuustopaikkaa porvariston 18 vastaan. Vaalien tulos osoitti, että vallankumouksellisen nousukauden into ei ollut hävinnyt.

Kevättalvella 1919 pidetyissä valtiollisissa vaaleissa koki porvaristo vielä suuremman järkytyksen. Ei uskottu työväellä olevan suuriakaan mahdollisuuksia. Jonkinlaisen kuvan siitä, paljonko työläisistä oli vailla äänioikeutta, voi saada esim. Helsingistä, jossa oli naisäänioikeutettuja 38,2 % enemmän kuin miehiä, mutta työläiskaupunginosissa jopa 43 % enemmän. Aikaisemmin oli äänioikeutettuja naisia ja miehiä jokseenkin sama määrä. Niinpä voidaankin sanoa, että naiset kunnostautuivat, sillä työväki sai eduskuntaan kaikesta huolimatta 80 edustajaa. Tosin niistä oli naisia vain 10. Jotkut vaalipiirit eivät asettaneet ollenkaan naisehdokasta, toiset taas niin monta, että äänet menivät hajalle. Näistä oli entisiä edustajia vain Miina Sillanpää. Kun työväenliike hajaantui, kuuluivat nämä Anni Rytköstä lukuunottamatta oikeistosuuntaukseen. Useimpien olo eduskunnassa ei jäänyt pitkäaikaiseksi. Anni Rytkönenkin joutui miehensä kanssa vainonalaisena lähtemään maanpakoon.

Seuraavissa valtiollisissa vaaleissa oli työväestö kahtena vaaliliittona. Tällöin sai Sosialistinen Työväenpuolue 27 edustajaa, niistä 6 naista ja Sos.dem. puolue 53 edustajaa, joista 11 naista. Sosialistisen Työväenpuolueen naisedustajat olivat Elin Fagerholm Helsingistä, Emmi Mäkelin Kuopiosta, Hilda Hannunen Vaasasta, Laura Härmä Turusta, Lempi Tuomi Jyväskylästä sekä helsinkiläinen Rosa Sillanpää, joka valittiin Hämeen eteläisestä vaalipiiristä.

Sosialidemokraateista tulivat valituiksi mm. Miina Sillanpää, Aino Lehtokoski, Aino Malkamäki ja Anni Huotari. Tämän eduskunnan Sosialistisen Työväenpuolueen ryhmä, kaikki 27 edustajaa, joukossa nuo 6 naista, vangittiin elokuussa 1923. Jälleen oltiin tynkäeduskunnassa kuten v. 1918.

Vaikka vasemmistotyöväestöllä ei nyt ollut puoluetta, joka seuraavan vuoden vaaleissa olisi asettanut ehdokkaita, ei se suinkaan jättäytynyt syrjään. Muodostettiin Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliitto, joka sai 18 edustajaa. Niissä ei ollut yhtään naista, sos.demeistä valittiin 9 naista.

Vaikeuksista huolimatta jo seuraavissa vaaleissa 1927 voitettiin kaksi paikkaa ja nyt tuli vasemmiston ryhmään myös kolme naista, Ida Hämäläinen Viipurista, Siina Urpilainen Oulun piiristä ja Martta Lehtonen Helsingistä. Viimeiset vaalit, missä vasemmistotyöväki sai olla mukana ennen sotaa, olivat v. 1929. Silloin voitettiin jälleen 3 paikkaa, mutta naisista tuli valituksi vain Siina Urpilainen. Ida Hämäläinen oli vangittu ja Martta Lehtonen lähtenyt Amerikkaan. Fasistisen Lapuan liikkeen nousu v. 1930 lopetti sen ryhmän työn eduskunnassa, joka oli työtätekevän väestön etuja rehellisesti ajanut ja taistellut maamme perustuslaeissa jo v. 1905 säädetyistä kansanvaltaisista oikeuksista myös maamme työväestölle. Tästä eduskuntaryhmästä vangittiin ne, jotka olivat säästyneet lapualaishuligaanien kyydityksiltä. Sen ainoa naisedustaja oli saanut viimeksimainitun kohtalon.

Elämän puolesta, sotaa vastaan

Paljon tarvittiin työväenliikkeessä ja työläisnaisliikkeessä sen mukana voimavaroja ja tarmoa uusien järjestömuotojen löytämiseksi lakkautettujen tilalle, katkenneiden jäsenyhteyksien uudelleen solmimiseksi ja muiden vainotoimenpiteistä johtuneiden häiriöiden korjaamiseksi. Siitä huolimatta kyettiin sentään aina vetämään esiin kullekin ajankohdalle sopivat vaatimukset työtätekevän kansan oikeuksista.

20-luvun keskivaiheilla kohosi maamme teollisuustuotanto nopeaa vauhtia, mutta työläisten palkat pysyivät jatkuvasti sangen alhaisina. Ensimmäisen maailmansodan aikana ja jälkeen ollut inflaatio oli pudottanut realipalkat aivan mitättömiksi. Ei edes tämän vaikutusta palkkoihin korjattu pyytämättä tai vaatimatta. Työläisten oli kaikista palkankorotuksista kamppailtava, joskaan ei aina lakkoon asti. Mutta niihinkin jouduttiin 20-luvulla usealla eri ammattialalla, sellaisillakin, missä työläisten enemmistö oli naisia. Niitä olivat mm. Hyvinkään kutomatehtaan lakko v. 1928, joka kesti 29 viikkoa, siis yli puoli vuotta, käsittäen 1100 työläistä, ja samanaikaisesti Nokian kumitehtaan lakko, joka koski 820 työläistä ja kesti lähes vuoden. Muissakin suurissa lakoissa, joista Crichton-Vulcanin lakko ja työnantajien sen yhteydessä julistama metallisulku tuli kuuluisim-

Öön perhe häädettynä lakon vuoksi Martinniemellä

maksi, oli naisia mukana. Myös satamalakko sekä Kemin saha- ja lautatarhatyöläisten lakko olivat naisiinkin nähden paljon vaikuttavat. Kun useat työnantajat omistivat vuokrataloja, joissa työläiset asuivat, ryhtyivät he suorittamaan perheitten häätöjä, mikä teki lakkolaisten aseman vaikeaksi. Tämä merkitsi ankaraa kamppailua työväenliikkeen kaikilla toimintasaroilla. Lakkolaisten tukeminen sekä taloudellisesti että solidaarisuuden merkeissä tuli naisten toiminnassakin ajankohtaiseksi. Työnantajilla oli apunaan nk. Pihkalan rikkurikaarti, jota he kuljettivat lakkoja murtamassa. Siitä huolimatta työläiset kestivät sitkeästi, mikä ilmenee lakkojen kestoajasta. Mutta kamppailu oli ankaraa ja tulokset jäivät vähäisiksi.

Kun 20-luvun lopulla alkanut yleismaailmallinen pula alkoi tuntua Suomessakin, valmistautui porvaristo lyömään työväenliikkeen kokonaan hajalle. Ryhdyttiin nostamaan fasismia kansanliikkeen nimellä, mistä sitten lapualaisliike syntyikin. Tämän vuoksi nousi taistelu rauhasta sekä sodan ja fasismin vastustaminen koko työväenliikkeessä keskeiseksi kysymykseksi. Elokuun ensimmäistä päivää vietettiin kansainvälisenä sodanvastaisena päivänä, »Punaisena päivänä», jolloin järjestettiin suuria kokouksia ja mielenosoituksia joka puolella maata. Virkavalta koetti saada näissä aikaan epäjärjestystä. Poliisit pamputtivat osanottajia ja häiritsivät muutoinkin. Olipa monin paikoin armeijakin hälytystilassa.

Tänä aikana olivat laulut hyvin taisteluhenkisiä ja niitä laulettiin kaikissa tilaisuuksissa. Niitä laulettiin myös sellaisella innolla, että ne tulivat todella sydämestä, kun kutsuttiin »Veikot, siskot, barrikaadein luo!», sillä tunnettiin että »jaloa, suurta taistella on ihmisoikeudesta». Vappumarsseihin varustauduttiin punaisilla huiskuilla, joita oli varsinkin nuorisoliittolaisilla jokseenkin kaikilla. Kun marssiessa laulettiin »Nyt lippu tää jo nostakaa, sen suojass' elää, kuolla saa», nousivat punahuiskut. Niitä heilutettiin

korkealla, jolloin ne lainehtivat marssin tahdissa. Jos jossakin kokouksessa tai juhlassa pidätettiin puhuja tai joku muu — niinkuin usein tapahtui — taikka tilaisuus hajoitettiin, kajahti heti voimakkaasti: »Riistäjät ruoskaansa selkäämme soittaa, vastassa valkoinen armeija on».

Kaikessa tämänkaltaisessa olivat naiset muiden työläisten mukana. Mutta sen lisäksi heillä oli omat merkkipäivänsä ja toimintamuotonsa. Niinpä vietettiin Kansainvälisen Naistenpäivän merkeissä erikoista naisten valistusviikkoa, jolloin järjestettiin runsaasti kokouksia ja juhlia. Ellei saatu aikaan suurempaa, pidettiin pieniä tilaisuuksia, mutta tätä päivää ei unohdettu vaikeimpinakaan aikoina. Rauhankysymys oli silloin niinkuin on aina ollut tämän päivän pääkysymys. Niinpä sen merkeissä hyväksyttiin v. 1929 julistus, jossa lausuttiin seuraavaa:

»Työtätekevien naisten on kiinnitettävä täysi huomio uhkaavaan sodan vaaraan. Kapitalistinen maailma varustautuu sotaan, mikä merkitsee miljoonien työtätekevien teurastusta. Järkkymätön tosiasia on, että sotavalmistelut ovat käynnissä ja ne nielevät yhä suuremmiksi kasvavat sotamiljoonat. Kapitalistisen maailman ristiriidat kärjistyvät, mutta uhkaavana on myös valmistelut työläisten ja talonpoikaiston maata vastaan. Sodat siirtomaissa ovat käynnissä ja niillä orjuutetaan yhä enemmän näitä kansoja.»

Työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajakokouksissa käsitellyt kysymykset olivat siis 20-luvulla ja varsinkin sen loppupuolella osittain samanlaisia kuin ovat nykyhetken kysymykset demokraattisessa naisliikkeessä. Kun Tannerin hallituksen aikana käsiteltiin eduskunnassa sotatilalakia, käsiteltiin sitä myös kaikissa naisten edustajakokouksissa ja se tuomittiin jyrkästi, samoin kuin muutkin sodanvalmistelut. Naiset tekivät myös työtä sotatilalain estämiseksi järjestettyjen mielenosoitusten onnistumiseksi. Helsingin työväentalon pihamaalla pidetyssä mielenosoituskokouksessa oli silloin, v. 1926, n. 5000 osanottajaa. Tämän sekä monien muiden työläisten järjestämien vastalauseiden vaikutusta oli,

että lain hyväksyminen saatiin estetyksi. Lapuanliikkeen ja talonpoikaismarssin turvin muodostettiin kesällä 1930 Svinhufvudin hallitus. Se oli vasta yhden yön vanha, kun se jo antoi uuden esityksen sotatilalaiksi. Eduskunta, jossa ei enää ollut varsinaisia työväen edustajia, hyväksyi sen.

Tällaisilla toimenpiteillä Suomen valtiovalta osoitti olevansa mukana sodan valmisteluissa. Siksi tuli taistelu sotaa ja fasismia vastaan 20-luvun loppupuolen tärkeimmäksi kysymykseksi. Kun SKP kutsui joukkojaan järjestelmälliseen taisteluun sotahankkeita ja fasistien vallankaappaushankkeita vastaan, kantautui tämä myös naisjärjestöjen tietoon. Jouduttiin vakavasti käsittelemään sodanvastaisen joukkotoiminnan järjestämistä, sillä tämä kysymys pidettiin tärkeänä ennen kaikkea naisille.

Nämä olivat asioita, joita käsiteltiin naisten edustajakokouksissa kautta maan. Edustajakokoukset eivät olleet valtiovallalle mieluisia. Siksi niitä vainottiin. V. 1929 Helsingissä pidetty suuri työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajakokous puolusti tinkimättä kansan oikeuksia vaatien, että

»Pulan kustannukset on asetettava sen aiheuttajain, kapitalistien kannettaviksi.

Valtion, kuntien ja kapitalististen tuotantolaitosten taholta on järjestettävä riittävästi töitä sitä haluaville tai maksettava elintasoa vastaava palkka työttömyysajalta. Työpalkkoja on kohotettava. Tuotannon rationalisointi, jonka tarkoituksena on työläisten elinehtojen huonontaminen, on lopetettava.

Työttömyydestä, kadosta ja epäsuotuisista oloista kärsimään joutuneilta työläisiltä ja pienviljelijöiltä on kuoletettava kaikki valtiolliset, kunnalliset ja kirkolliset verot ja maksut sekä velat jms. rasitukset sekä asetettava ne riistävien luokkien kannettaviksi noudattamalla jyrkästi kohoavaa veroasteikkoa.

Fasismin hyökkäystä ja sodan vaaraa vastaan on käytävä tarmokasta taistelua. Suojeluskunnat ja ohrana on lakkautettava ja yhteiskunnallisten varojen myöntäminen niille on lopetettava. Sotalaitosta ja sen menoja on supistettava.»

Taas ajojahti käy...

Kaikki vasemmistolaisen työväenliikkeen järjestöt lakkautettiin v. 1930. Ankara ajojahti kävi työläisten vangitsemiseksi. Mussolinin Italiaa ja fasistista Japania lukuunottamatta ei missään maassa ollut niin paljon poliittisia vankeja kuin Suomessa 30-luvun alkupuolella. Vasta Hitlerin natsismi kehitti Saksassa sekä miehittämissään maissa valtiollisen vainon huippuunsa.

Vainoista huolimatta työ jatkui, mutta vain maanalaisena, salaisena. Niin tapahtui naisten toiminnassakin. »Työläis- ja talonpoikaisnainen» alkoi ilmestyä salaisena. V. 1935 kansanrintamakaudella se muutti nimensä Naisten lehdeksi. Naisten työ muodostui tänä aikana suurelta osaltaan valtiollisten vankien avustustyöksi. 30-luvulla sisältyi siihen paljon epäitsekästä uhrautumista, pelotonta tarmoa toimia salaa, kun julkisuus oli kielletty, tehdä kaikki niiden hyväksi, jotka yhteisen asian vuoksi istuivat vankilassa.

Tämän uhrautuvan työn arvo on ollut maamme työväenliikkeelle uskomattoman suuri. Sen tietää ja tuntee jokainen vankilassa ollut toveri. Se aineellinen tuki, mikä suurimmalta osaltaan naisten kautta vankilaan kulki, on pelastanut monen ihmisen elämän ja terveyden ja ollut kaikille kohtalaisen kunnon säilyttäjänä. Aineellisen tuen ohella on vankien avustustyö merkinnyt ehkä vielä enemmän taistelutarmon ja henkisen vireyden säilyttäjänä. Tätä se on ollut ainakin niille perheille, jotka ovat voineet luottaa siihen, että Puna-Avun kerhot pitävät huolen lasten ja perheitten välttämättömistä tarpeista.

Puna-Avun työllä, jota suoritti myös salaisena ilmestyvä lehti »Punainen huoltotyö» oli muun ohella kasvattava ja valistava merkityksensä. Se veti piiriinsä usein humaanisen mielen omaavia, joskin poliittisesti vielä kehittymättömiä ihmisiä, jotka vainonalaisessa asemassa toimien kasvoivat työväenluokan taistelijoiksi.

Ohranan palkkaamat provokaattorit yrittivät monenlaisin provokaatiotoimenpitein hajoittaa kommunistisen puolueen organisaatiota sekä kaikkea sen lähellä olevaa toimintaa. Vaino kohdistui huoltotyöhönkin. »Tänään he, huomenna ehkä jo me. Muista tovereitasi.» Näin luki eräässä Puna-Avun julistuksessa, mutta sitä huomista ei pelätty.

Vankien ja heidän omaistensa avustustyöstä 30-luvulla puhuttaessa ei voida jättää erityisesti mainitsematta rouva M a r y P e k k a l a a. Hänen miehensä, kansanedustaja, tuomari Eino Pekkala joutui v. 1930 yhdessä kansanedustaja Rötkön kanssa lapualaisten kyyditsemäksi. Heidät ryöstettiin eduskunnan perustuslakivaliokunnasta. Mutta sen sijaan, että kyyditsijät olisi vangittu ja tuomittu, vangittiin ja tuomittiin kyyditynt. Tällöin joutui rouva Pekkala, joka itse oli Englannin alamainen eikä osannut edes maan kieltä, vastakkain Suomen valtiovallan kanssa. Hiljaisesta ja vaatimattomasta olemuksestaan huolimatta hän osoitti ihmeellistä tarmoa ja kollektiivisuutta. Hän näki vääryyden, ei ainoastaan omaan mieheensä kohdistuneena, vaan kokonaisena, koko työtätekevää kansaa koskevana. Häntä itseään suojasi ohranaa vastaan Englannin alamaisuutensa. Sen hän arkailematta käytti samoin kuin runsaasti yksityisiä varojaankin Vankien Avun hyväksi, joka hänen ympärilleen muodostui.

Vankien Apu muodostui ensi sijassa vankien omaisten järjestöksi. Sen toiminta laajeni maata käsittäväksi suorittaen sitä tehtävää, mitä ohranan toimesta lakkautetut huoltoyhdistykset olivat tehneet.

Ei ohrana suinkaan antanut Mary Pekkalankaan rauhassa tämänkaltaista tehtävää suorittaa. Kotitarkastuksia pidettiin ja kuulusteluissa kuljetettiin. Mary Pekkala puolustautui sitkeästi eikä hänen kärsivällisyytensä loppunut, vaikka ohranan taholta yritettiin. Paitsi vankien avustustyötä on Mary Pekkala antanut toiminnallista tukeaan myös maamme rauhanliikkeelle jo ennen sotaa ja sen jälkeen.

Tytöt »yliopistossa»

Kun pakkotoimenpiteet sulkivat työläisiä pois normaalista elämästä, perheensä ja omaistensa, työnsä ja toveripiirin parista, oli heidän löydettävä parhaimmat keinot kestääkseen pakkovallan. Ensimmäisen kerran tuli monelle, ainakin naisista, tilaisuus käyttää aikaa itselleenkin.

Niin kauan, kun Hämeenlinnan Keskusvankilassa, jossa valtiolliset naisvangit tuomiotaan »lusivat», oli mahdollisuus järjestää edes vähän yhteishetkiä ja ottaa kirjoja myös vankilan ulkopuolelta, oli elämä vielä jotakuinkin siedettävää, ellei ollut sairas. Ruokakysymyskin järjestyi, sillä lisäruoka, mitä omaisilta ja ystäviltä saatiin, tasattiin tovereitten kesken. Työpäivä oli tosin 10-tuntinen, mutta kun ei ollut menoja, niin illat ja sunnuntait tulivat käytettyä hyvin. Toverien tuki rohkaisi niitä, jotka tavalla tai toisella tukea tarvitsivat.

Mutta 30-luvulla ja sodan aikana ei näin ollut. Valtiollisten vankien oikeuksia vähennettiin aste asteelta, kunnes ne sodan aikana otettiin kokonaan pois. — Turvasäilöläiset olivat tutkintovangin asemassa. — Sen lisäksi suoritettiin eristämisiä ja tuomittiin yhtämittaisia »vesileipä-kovavuode»-rangaistuksia tai pimeätä koppia. Kun omia kirjoja ei enää ollut ja eristyksellä ei saanut edes vihkoa ja kynää — muuta kuin kivitaaulun kynineen — kävi opiskelukin vaikeaksi. Mutta sittenkin opiskeltiin.

Näissä oloissa täytyi vangin kehittyä äärimmäisen tarkaksi ja nokkelaksi. Vankilaviranomaiset sanoivat, että kun te yhdestä konstista palatte, niin te toisen keksitte. Tottakai. Oli pakko. Niinpä oli vangin opittava hyväksi sähköttäjäksi. Se oli konsti, jota voi käyttää, vaikka siitä joskus paloikin. Missään muissa oloissa ei ihmisellä ole sellaista muistia ja keskittymiskykyä kuin tällaisen pakon alaisuudessa. Kurinpito-osastolla oli jokainen yksinäissellissä ja teki työtä siellä eikä työhuoneella. Vaikka ei ollut käytössä luvallista kynää

ja paperia eikä vankilan kirjastosta saanut edes kirjoja oman valinnan mukaan, niin siitä huolimatta opiskeltiin pitkä ohjelma imperialismin kaudesta. Opiskeluaineisto kirjoitettiin siellä noin viitenätoista 10—20 sivua pienen pientä tekstiä käsittävänä »lunttana». Siitä olisi tullut noin 200-sivuinen kirja. Lunttia seurasivat kontrollikysymykset, joihin opiskelijat vastasivat.

Mitä vaikeammiksi olot muuttuivat, sitä tärkeämpää oli säännöllinen yhteydenpito tovereihin ja säännöllinen ajatustyö. Paitsi sitä hyötyä, mitä se antoi tietojen kasvamisena, oli se hermoston kunnossapidon kannalta hyvinkin tärkeä keino.

Mutta vankilassa myös taisteltiin, ennen kaikkea niistä oikeuksista, jotka lain mukaan valtiollisille vangeille kuuluivat. Kun fasistinen liike alkoi nostaa päätään v. 1929, alettiin ensimmäiset kiristykset valtiollisten vankien oikeuksiinkin nähden. Vangit vastasivat siihen syömälakolla, joka alkoi Tammisaaren pakkotyölaitoksessa ja levisi sieltä muihin vankiloihin. Sen tukemiseksi Suomen Ammattijärjestö julisti yleislakon, joka ei onnistunut toivotussa laajuudessa. Vangit saivat kuitenkin riistettyjä oikeuksiaan takaisin.

30-luvun alkupuolella kiristyivät valtiollisten vankien olot uudelleen. Kirjojen saantia, kirjeenvaihtoa omaisten kanssa ja yhdessäolon hetkiä supistettiin. Keväällä 1932 kiellettiin sanomalehtien saanti kokonaan. Kylmyydellä, epäsiisteydellä ja kelvottomalla ruoalla ryhdyttiin kiusaamaan vankeja. Monelta kymmeneltä vangilta otettiin Hämeenlinnassakin valtiollisten oikeudet ja heidät suljettiin erikoiseen kurinpito-osastoon. Yhteys omaisiin estettiin jopa vuodeksikin. Surkeinta se oli äideille, jotka eivät saaneet tietää mitään pienistä lapsistaan. Tätä vastaan ryhtyivät valtiolliset vangit syömälakkoon v. 1933. Miehiltä se vaati 4 kuolonuhria.

Kyllä naisetkin joutuivat antamaan vankilassa kuolonuhreja, mutta se tapahtui sairauden ja hoidonpuutteen vuoksi. V. 1925 kuoli Estella Ketola Porista. Hän oli fyysilliseltä

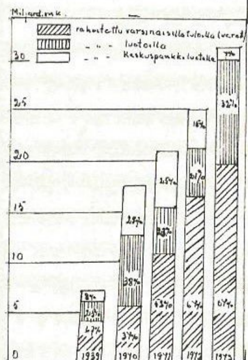
2 KANSAN SANAKE

SOTATALOUDEN RAHOITUS

Sotaa ei käydä ilmaiseksi. Se maksaa, paitsi ihmishenkiä, yksityisomaisuuden menetyksiä, kärsimyksiä ja kyyneleitä, myös paljon rahaa sotaakäyviltä valtioilta.

Suomessa, jonka puolustus"menot kohoavat 20 miljaardiin mk:n vuosittain, tapahtuu varojen hankinta valtiolle pääasiassa verojen muodossa. Niiden määrä onkin sotavuosien aikana seitsenkertaistunut valtion menojen moninkertaistuessa sodan jatkuessa. Verotulojen osuus valtion menojen peittämisessä on kasvanut vuosi vuodelta, nousten v. 1943 — 47%:n eli 19 miljaardiin mk:n. (Kokonaismenot olivat 30 miljaardia mk, joten sotabudjetin osuus on ollut 2/3 kokonaismenoista.) Kuvan valtion menojen ja niiden rahoittamisen kehityksestä sotavuosien aikana, antaa allaoleva taulukko.

Erilaisten verojen raskas taakka painaa ensikädessä työtätekeviä, joita verotetaan tarkasti muistiinmerkittyjen palkkatulojen mukaan. Verojen kanto tulolähteellä tekee työläiselle mahdottomaksi kiertää niiden maksua. Suurpääoma, jonka eduista ja pyyteistä tässäkin sodassa on kysymys Suomen taholta, on pitänyt huolen siitä, ettei sitä „yrittäjätoiminnan lamautumisuhkan" vuoksi ole voitu suunnattomien sotavoittojensa mukaisesti verottaa. Niinpä viimeksi hyväksytystä finanssiohjelmasta poistettiin kokonaan tehtailijoita koskeva sotavoittojen verotusmuoto, eli n.s. suhdannevero.

Yhä paisuvien menojensa peittämiseksi on Suomen ollut turvauduttava myös entistä enemmän lainojen ottoon. Ulkomainen velka on noussut 5 miljardista v. 1939 16 miljaardiin v. 1943. Kotimaisilla lainoilla, jotka käsittävät, paitsi setelien painatuksen Keskus- eli Suomen pankin välityksellä, myös vekselilainat yksityispankeilta, sekä muotiin tulleet pakolliset sotalainat ja valtion obligatiot (lainapaperit), on menoja peitetty n. 11 miljardilla v. 1943, kun niiden osuus v. 1939 oli 5 miljardia mk. Kotimaisen velan kokonaismäärästä ei tilastoja ole saatavissa, mutta kohonnee sekin huippusummiin, kun huomioi, että yksin setelistö nousee jo 12,8 miljaardiin mk:n! Näiden lainojen ja niiden korkojen maksun suorittaa myös kansa verojen muodossa valtiolle, sillä valtion verot han ovat meillä valtion rahatulojen päälähde. Kansa siis antaa, ei vain elävää voimaansa, vaan myös rahansa, jolla Suomen porvariston edut tulisivat turvatuiksi sodan avulla.

Neuvostoliitossa on valtion menojen ja siis myös sodan rahoitus — siellä todellisen puolustussodan — kokonaan toisella pohjalla. Päätulonsa saa neuvostovaltio sosialistisen teollisuuden ja kaupan tuloista. Verojen — pääasiassa n.s. kulttuuriveron osuus valtion tuloissa on mitätön. V. 1941 oli verotuloina koottu 13 miljaardia ruplaa, joka teki n. 6% koko tulomäärästä, eli 217 miljardista ruplasta. Sotamenot nousivat samana vuonna 71 miljaardiin rpl:n käsittäen siis 1/3 valtion kokonaisbudjetista (talousarviosta). Verojen osuus, edellyttäen, että ne olisi kokonaan käytetty sodan rahoittamiseen, nousee n. 18%:n, muun osan tullessa teollisuudesta ja kaupasta saatujen voittojen ja kotimaisen velan osalle. Ei siis kansan palkkatuloja verottamalla, vaan suoraan tuotannosta hankkii neuvostovaltio varat menojensa myös sotamenojen peittämiseen. Tämä käy päinsä vain siellä, missä on poistettu tehtaiden y.m. tuotantolaitosten yksityisomistus ja niiden käyttö yksityisen omistajan voitonhimon tyydyttämiseksi.

Ekonom.

VANKILATALOUTTA

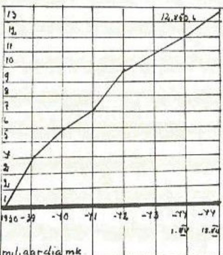
Nykyään viljellään vankivoimin yhteensä n. 4,100 ha. peltoalaa. Uutismaata on raivattu yli 2,000 ha. Viemäreitä kaivettu n. 230 km., ojia 1200 km. Halkoja on hakattu tänä vuonna kesäkuun loppuun mennessä 50551 m³, sahatukkeja 26,700 j³.

Vankilaverstaat tuottivat viime vuonna tuloja valtiolle 58 milj. mk.

Maatalous- ja muissa ulkotöissä on meillä nykyisin päivittäin n. 5,500 vankia.

SETELISTÖN KASVU

— Sotatoimien ja rintamatilanteen kehityksen vaikutuksesta on setelistön kasvu ollut erittäin huomattava. Kesäkuun alussa nousi setelistön määrä 12,130.6 miljaardiin mk:n ja saman kuukauden lopulla se nousi jo 12,589.8 miljaardiin mk:n, ja heinäkuun 22 p:nä 12,850.6 miljaardiin mk:n. Sotavuosien aikaista setelistön nousua kuvaa parhaiden allaoleva taulukko, jossa vuosi 1930 on otettu lähtökohdaksi.

Setelistön kasvu osoittaa osoittaa rahatalouden joutuneen yhä syvempään inflatioon. Paperirahan arvo alenee tämän inflatoorisen kehityksen tuloksena jatkuvasti; ja rahanarvon lasku alentaa työläisten reali palkkaa. Rahanarvo on taukokuusta heinäkuun loppuun alentunut yli 7%, mutta työläisten palkoissa ei ole tapahtunut minkäänlaista nousua. Ne ovat jääneet kauaksi jälkeen rahanarvon laskusta. Palkkojen alennusta silloin, kun se tapahtuu näin rahanarvon laskun kautta, ei työläinen heti huomaakaan, jollei hän ole seurannut rahataloudessa tapahtuvia muutoksia.

Sanakirja.

Investio: sijoittaa varoja, rahaa
Inflatio: rahanarvon aleneminen katteettoman paperirahan liikkeellelasku. Ilmenee käytännössä hintojen nousuna.
Suhdannevero: sitä ei kanneta palkkatuloista, eikä missä tapahtuneista nousuista, vaan laissa lähemmin määritellystä pääomasta saatavasta, tai pääomatuloista tapahtuneesta, määrätyllä tavalla laskettavasta, säädetyn minimimäärän ylittävästä tulon lisäyksestä. (Pikku Jättiläinen)
Nimellispalkka: Työstä maksettu määrätty palkka.
Realipalkka: Todellinen palkka eli se suhde missä määrin nimellispalkka kulloinkin vastaa todellisia elinkustannuksia.

Hämeenlinnan keskusvankilan turvasäilöosastolla sodan aikana ilmestyneen salaisen lehden sivu.

Valtiollisten vankien huoltotoimintaa

Vankien omaisia Hämeenlinnan naisvankilan portilla v. 1934.

Demokraattisten naisten retkeilypäivien aikana v. 1954 kävivät mukana olleet entiset valtiolliset vangit verestämässä muistojaan vankilan pihalla, missä napattiin »potretti».

kunnoltaan heikko kestämään niitä vaikeuksia, jotka häntä vankilassa kohtasivat. Hän kirjoitteli paljon runoja ja lauluja. Tunnetuin niistä on:

»Taas ajojahti käy eikä valoa näy.
Taas vankilat uhreista täyttyy . . .»

Vankila maksoi hänelle elämän. Vaikka henkinen voima auttoi paljon terveyden säilymiseen vankilassa, niin hehkuvinkaan henki ei voi estää elämän liukumista hauraasta ruumiista, jota ei ole mahdollisuus hoidolla auttaa. Estellan hautaustilaisuudesta Porissa muodostui suuri mielenosoitus valtiollista vainoa vastaan. Siinä oli osanottajia yli 2.000 henkeä.

Muista vankilassa kuolleista naistovereista mainittakoon Hilma Toivola, kuoli v. 1926, Olga Tajakka v. 1931 ja Bertta Puustinen 1932. Vankilassa kuolleiden tovereitten hautauksesta muodostui aina valtava surumarssi, jonka valtiovaltakin käsitti mielenosoitukseksi vainoa ja vankilaterroria vastaan. Usein miehitettiin poliisivoimin hautojen ympäristö ja kansajoukko hajoitettiin kesken hautaustoimenpitein. Toisinaan taas hautajaisyleisöä ei päästetty haudan lähellekään.

Kaikesta vakavuudesta huolimatta sai huumori ja toverillinen lämpö sijansa valtiollisten vankien elämässä. Käsinkirjoitettu lehti välitti ajatuksia ja mielialoja vangilta toiselle. Huumori puhkesi parhaiten esiin aina silloin, kun lähtijälle muistutettiin hänen edesottamuksistaan ja annettiin »eväitä».

Itsenäisen Suomen aikana on valtiollisista syistä tuomituita ollut, v. 1918 tuomituita lukuunottamatta, 4690, niistä naisia 781. Tästä määrästä ovat poissa painokannejutut ja muut sellaiset, joita lain mukaan ei pidetty suoranaisina valtiollisina tuomioina. Myös sodan aikana tuomitut tai muuten vankilaan suljetut eivät sisälly tähän. Tuomioiden määrä oli yhteensä 13.680 vuotta, josta naisten osalle tulee n. 2500 vuotta. Tuomiot olivat ennen sotaa 1—8 vuoteen, mutta on naisia, jotka ovat olleet yli 10 vuotta vankilassa joutuen sinne useamman kerran.

Ihmisoikeuksien puolesta

Fasistien vallankaappaus Saksassa vavahdutti kaikkia niitä, jotka eivät hyväksyneet sotaisen taantumuksen valtaanpääsyä, ja jotka eivät olleet tähän asti uskoneet sen mahdollisuuteen. Jo lapuanliike oli muokannut edistysmielisen sivistyneistön mielialaa lähentymään taantumuksen ja sodan vastustajia, mutta nyt heissä alkoi ilmetä antifasistista toimekkuutta. Useat sosialidemokraattiset työläisetkin käsittivät nyt fasisminvaaran. Työ yhteisrintaman ja kansanrintaman aikaansaamiseksi löysi nyt otollista maaperää.

Lapuanliikkeen nousun vaiheissa oli kaikki vasemmistolaiset lehdet lakkautettu valtiovallan toimesta. Aikaisemmat lakkautukset olivat usein määräaikaisia ja aina saatiin jokin toinen lehti tilalle, sillä niitä ilmestyi sentään useita eri puolilla maata. V. 1923 lakkautetun Työmiehen jälkeen tuli päälehdeksi Työväenjärjestöjen Tiedonantaja. 30-luvun alkupuolella ei ollut oikeastaan mitään julkista lehteä, joka olisi rohjennut ryhtyä arvostelemaan olevia oloja.

Kun tässä tilanteessa alkoi ilmestyä lehtiä, joiden asenne oli sodan ja fasismin vastainen, mm. viikkolehti »Tulenkantajat», oli se suuresta merkityksestä rauhantahtoisille ihmisille. Se toi ajan synkkyyteen edes vähän sitä valoa, jota todella kaivattiin. Tulenkanajia toimitti Erkki Vala ja sitä rahoitti Mary Pekkala, joka oli koonnut ympärilleen joukon vapaamielistä sivistyneistöä. Lehti kokosi piiriinsä akateemista nuorisoa, kirjailijoita ja muuta sivistyneistöä, joka pulan ja muiden ajan vaikeuksien vuoksi oli alkanut lähentyä työväkeä. Akateeminen Sosialistiseura alkoi myös kiinnittää entistä enemmän huomiota yhä kasvavaan fasismin vaaraan ja sodan valmisteluihin. Se julkaisi Soihtu-lehteä, joka oli teoreettisempi eikä niin laajalle levinnyt kuin Tulenkantajat. Näiden lisäksi alkoi kerran viikossa ilmestyä Nykyaika, joka levisi etupäässä vapaamielisen porvariston keskuuteen sekä

Kirjallisuuslehti, jonka levikki oli ehkä laajin. Sen toimittajana oli Jarno Pennanen. Näiden Helsingissä ilmestyvien lehtien rinnalla alkoi Vaasassa ilmestyä Folkviljan. Sitä toimitti Georg Backlund. On selvää, että nämäkin lehdet olivat ankaran sensuurin alaisia ja joutuivat usein vaikeuksiin viranomaisten kanssa. Siitä huolimatta ne kokosivat ympärilleen myös sivistyneistön naisia. Maija Savutie, Kaisu-Mirjami Rydberg ja Elvi Sinervo olivat Kirjallisuuslehden avustajia ja myös yhteistyössä sodan ja fasismin vastustajien kanssa. Keskustelutilaisuuksia ajan kysymyksistä ryhdyttiin järjestämään ei ainoastaan Helsingissä, vaan muissakin kaupungeissa. Näillä oli suuri yleisömenestys ja selvästi fasisminvastainen yhtenäinen mieliala.

Järjestöllisesti huomattavaksi yhteydenpitäjäksi vapaamieliseen sivistyneistöön tuli Ihmisoikeuksien Liitto. Sen ja koko kansanrintamaliikkeen huomattavin ja tunnetuin persoona oli professori Väinö Lassila, jonka sisar, Tampereen tyttölyseon lehtori Tyyne Lassila tuli naisten keskuudessa keskeiseksi. Jäsenmäärältään tämä järjestö ei tullut kovin laajaksi, sillä siihen vältettiin kokoamasta niitä poliittisesti merkittyjä henkilöitä, joiden vuoksi sitä olisi ruvettu syyttämään kommunistiseksi. Tämän järjestön osastoja oli useissa kaupungeissa ja niihin kuului suurelta osaltaan naisia.

Huomattavimmaksi kamppailuksi muodostui 30-luvun puolivälissä Toivo Antikaisen oikeusjutun vaiheilla ollut toiminta, mihin naisetkin osallistuivat aktiivisesti. Taantumuksellisten piirien taholta suunniteltiin ja vaadittiin Toivo Antikaiselle kuolemantuomiota. Koska sellaista tuomiota ja sen täytäntöönpanoa koskevaa lakia ei maassamme ollut, ryhdyttiin fasistiselta taholta äänekkäästi vaatimaan kuolemanrangaistuksen käytäntöönottoa poliittisista rikoksista. Keskusteltiin jo siitä, olisiko hirtettäessä pantava solmu niskan vai kaulan puolelle. Kuolemanrangaistuksen käytäntöönottovaatimus sinänsäkin nostatti laajat kansalaispiirit sitä vastaan. Mutta oli selvästi nähtävissä, että asian esille vetäminen juuri nyt tähtäsi Antikaisen saattamiseen näiden pyrkimysten ensimmäiseksi uhriksi. Tässä tilanteessa ei ollut varaa tuhlata aikaa. Sen havaitsivat kuolemanrangaistuksen vastustajat. Ryhdyttiin keräämään nimiä suureen, kuolemanrangaistusta vastustavaan adressiin. Lyhyessä ajassa, ilman mitään julkista mainosta, siihen saatiin 127.127 nimeä. Tosin adressi asian kiireellisyyden vuoksi jätettiin eduskunnan puhemiehelle jo silloin, kun siinä oli vasta vähän yli 68.000 nimeä. Etäisemmiltä seuduilta tulleet vietiin myöhemmin. Adressi käsittää kokonaisuudessaan 7 noin 10 sentin vahvuista ison arkin kokoista kirjaa.

Naiset ovat aina joutuneet suorittamaan käytännöllisiä juoksutehtäviä. Niinpä he olivat valmiit tähänkin. Äänettömästi, ilman mitään kohua kuljetettiin adressilehtiä ovelta ovelle. Niin onnistuttiin työ tekemään ohranan häiritsemättä. Asia tuli julkisuuteen suurena yllätyksenä.

Naisten osuus yhteis- ja kansanrintamaliikkeessä ei ollut muutoinkaan vähäinen. Vankilasta vapautuneet olivat tottuneet järjestöelämään. He liittyivät niihin järjestöihin, joissa voivat tehdä ainakin rauhan työtä ja veivät aina tuttavia mukanaan. Työväenopistojen opiskelijamäärä lisääntyi ja niiden toiminta virkistyi. Helsingin Toveriseura laajeni suureksi, Tampereella sosdem. klubi ja sosdem. nuoriso-osasto niinikään. Muilla paikkakunnilla kehitys kulki samaan suuntaan. Näistä lähti sittemmin se nuorten naisten joukko, joka sodan aikana otti rohkeasti osaa rauhantyöhön.

Myös ammatilliset järjestöt ja niiden naisjaostot kasvoivat erittäin vilkkaasti. Uudet tulokkaat olivat suurelta osaltaan lakkautettujen ammatillisten järjestöjen entisiä jäseniä. He olivat aktiivisia ja luottamusta herättäviä. Jäsenistö rupesi valitsemaan heitä erilaisiin luottamustehtäviin, joten yhteistyön mahdollisuudet kasvoivat nopeasti.

Ammattiyhdistysnaiset järjestivät vuosittain pari viikkoa kestäviä Pohjoismaisia opintopäiviä. V. 1938 ne olivat Tukholmassa. Siellä oli mukana Suomestakin useita ns. vasem-

— *Marjamäki, Aino Järvinen, Eräs Ruotsin suomalainen, Elli Stenberg, tuntematon, Lempi Lehti, Alli Ojansuo, Laura Härmä.*

Pohjoismaisilla opintopäivillä olleita suomalaisia Tukholmassa v. 1938 retkeilyllä Skansenilla.

mistolaisia, niitä jotka pitivät tärkeänä, että myös ammattiyhdistysliike osallistuisi sodan- ja fasisminvastaiseen kamppailuun, sillä fasismi oli uhkana myös ammattiyhdistysliikkeelle ja sodanvaara kaikille. Fasisminvastainen henki tuntui muiden pohjoismaalaisten keskuudessa ehjemmältä kuin suomalaisten. Rouva Sonja Branting, jonka nimi tuli kuuluisaksi varsinkin Espanjan sodan aikana hänen aktiivisuudestaan avustuskamppailussa, piti opintopäivillä selostuksen Saksan fasismista, mikä kauhisti ja kuohutti mieliä.

Hyvää sodan- ja fasisminvastaista työtä teki myös sivistyneistönaisten piirissä Naisten Vapauden ja Rauhanliiton Suomen osasto, jonka puheenjohtajana toimi professorin rouva Toini Iversen. Joitakin työläisnaisia liittyi siihen mukaan, jotta voitiin tämänkin kautta laajentaa suureksi toivottua kansanrintamaa. Vähäisestä jäsenmäärästään huolimatta tämä järjestö toimi rohkeasti juutalaispakolaisten sekä Abessinian ja Espanjan sodan uhrien auttamiseksi.

Espanjan sodan uhrien avustaminen oli todella laajaa naisten yhteistoimintaa ja siitä muodostui 30-luvun suurin joukkokamppailu. Toinen tärkeä kamppailu oli eduskuntavaalit,

jolloin kommunistinen puolue kehoitti jäseniään äänestämään niitä sosialidemokraattien ehdokkaita, jotka olivat rauhan kannalla, koska kerran vasemmistoväestö ei saanut asettaa omia ehdokkaitaan. Näin saatiin eduskuntaan mm. Mauri Ryömä ja Cay Sundström, jotka Akateemisen Sosialistiseuran piiristä olivat tulleet eniten työläisten luottamusta nauttiviksi. Naisia ei tosin saatu lisää.

Tänä aikana tulivat jälleen käytäntöön työväentalojen ravintolat juttutupina, joissa väiteltiin kovasti. Mutta nekin tulivat ohranan vainoamiksi ja mikä pahinta, niitä ei hyväksytty oikein työväentalojen johtokuntienkaan taholta. Vasemmistosuuntaa vierottiin yhä. Sos.dem. puolueosastoista ryhdyttiin erottamaan niitä, jotka katsottiin vasemmistolaisiksi. — Suomen Työläisnaisliitto oli pitänyt ovensa suljettuina näiltä. Sen jäseneksi pääsyä valvottiin tarkasti.

Rauhan sankareita sodan oloissa

»Sankari suurin ei hän ken surmaa tuo.
Suurin on hän, joka työllään rauhaa luo.»

R. Woollstein

Huolimatta sodan- ja fasisminvastaisen toiminnan laajentumisesta maassamme, huolimatta yhteis- ja kansanrintaman saavuttamasta kansansuosiosta, saivat fasistiset sotapoliitikot määräämisvaltaa silloin, kun natsi-Saksa oli alkanut avoimen hyökkäyksen Euroopassa. Kansan tahdosta välittämättä Suomi sidottiin suurvaltojen sotapolitiikkaan, ensin näennäisen itsenäisesti omaan talvisotaansa. Sen jälkeen solmittiin rauha, mutta sitä alettiin heti rikkoa ryhtymällä nopeasti sotavarusteluihin uudella rajalla ja sitten avoimeen hyökkäykseen Saksan asekumppanina.

Sodan aikana saivat useat sosialidemokraattisen puolueen jäsenet kommunistien kohtalon. Heidän joukossaan oli kuusi kansanedustajaa, Kaisu-Mirjami Rydberg, Mikko Ampuja, K. H. Wiik, Yrjö Räisänen, Cay Sundström ja Väinö Meltti sekä kaupunginjohtaja Johan Helo. Kansanedustajia syytettiin siitä, että he olivat vastustaneet määrärahojen myöntämistä puolustuslaitokselle. Uskonnollisista syistä asepalveluksesta kieltäytyneitä myös vangittiin.

Syksyllä 1939 alkaneen liikekannallepanon yhteydessä suunniteltiin useita sotatilan lakeja, mm. naisten työvelvollisuuden voimaansaattamista. Tätä vastaan työläisnaiset osoittivat mieltään ja esittivät vastalauseitaan eri puolilla maata pidetyissä joukkokokouksissa. Vaikka ei naisten toimintaa talvisodan kuukausina juuri muutoin näkynyt kuin jatkuvasti toimivan Puna-Avun merkeissä, lienee sitä silloinkin jonkin verran ollut, koska sodan aikana ja heti sen päätyttyä suoritettiin jälleen työläisnaisten vangitsemisia. Ainakin se voitiin havaita, että rauhan tulosta riemuittiin ja Suomen—Neuvostoliiton ystävyysseuroja ryhdyttiin perustamaan kautta maan. Jo toukokuusta 1940 lähtien sen jäsenmäärä kasvoi vainosta, vangitsemisista ja kokoontumisrajoituksista huolimatta muutamassa kuukaudessa 35.000:ksi. Niiden yhteydessä ja luottamustehtävissä toimi myös naisia.

Vainot jatkuivat, mutta työkin jatkui niistä huolimatta. Toisen sodan aikana, jolloin kansan kärsimys joutui kaikin tavoin koetukselle, pääsi varsinainen sodanvastustajain työ vasta järjestäytymään. Vastarintaliike, työ rauhan puolesta, ei saanut meillä avointa sissisodan luonnetta eikä sabotaashityötä ollut siinä määrin kuin monessa muussa maassa. Huomattava osa asekuntoisista miehistä meni kuitenkin »metsäkaarteihin» mieluummin kuin taisteluun Neuvostoliittoa vastaan. Osa heistä astui avoimen sodanvastustamisen tielle.

Taistelu rauhan puolesta oli silloin uhkarohkeaa ja hitleriläisen natsikomennon vuoksi niin vaikeaa, että pidätyksiä tapahtui lakkaamatta. Siviilielämässä oli miehiä vähän. Sekä

näiden että syrjäänvetäytyneiden sotilaiden askeleita oli helppo seurata. Naisten osuus on usein ratkaisevalla hetkellä tärkeämpi kuin uskotaankaan. Niinpä nytkin tarvittiin naisia kaikkialla yhteyksien pitäjinä, aktiivisten sodanvastustajain majoittajina ja suojaajina, muonan ja varusteiden hankkijoina, mutta ennen kaikkea rauhantyön tekijöinä.

Tilastot eivät kerro paljonko naisia silloin suljettiin »turvasäilöön» tai pidätettiin ja tuomittiin, sillä valtiollisten vankien erikoisoikeudet lopetettiin ja samalla niiden erikoisosastot. Tuomiot tulivat niin monien lainkohtien mukaan, että oikeustilastoista niitä on mahdoton tarkasti löytää. Tuomiot olivat ankarat. Elinkautisia kuritushuonerangaistuksia ja kuolemantuomioita annettiin naisillekin. Kuolemaantuomittuina olivat mm. Helmi Vänskä ja Lyyli Turkia Kotkasta sekä Hulda Taivainen ja Martta Koskinen Helsingistä. Myös Hella Wuolijoki tuomittiin kuolemaan, mutta hänen kuolemantuomionsa alennettiin elinkautiseksi kuritushuonevankeudeksi. Oli muitakin, mutta en ole saanut nimiä tietooni. Paljonko kuolemantuomioita annettiin, sitäkään ei tiedetä, sillä kaikkien sodan aikana hävinneiden kohtalosta ei ole tietoa.

Edellä mainitsemistani ehtivät toiset pelastua, mutta Martta Koskinen teloitettiin. Hän oli sankari, joka uljaasti antoi elämänsä toisten elämän puolesta.

Paljonko on muita teloitettuja naisia? Turkulainen Kerttu Aalto, joka nyt on vainaja, kertoi, että samassa oikeudenkäynnissä hänen kanssaan sai kaksi nuorta naista kuolemantuomion, mikä määrättiin pantavaksi toimeen seuraavana aamuna ilman valitusoikeutta. Nämä ottivat tuomion rauhallisesti, kertoi Kerttu. He olivat kaikki Mikkelin lääninvankilassa, mutta näitä naisia ei tuomion jälkeen tuotu enää selliinsä.

Minkälainen on kuolemaantuomitun tunnelma hänen odottaessaan viimeistä yötään tai aamuaan, siitä kertoo Hella Wuolijoki kirjassaan »Enkä ollut vanki» seuraavasti:

»Silloin alussa ruokani maistui kalmalle ... ikkunani aaltolasin takaa katsoi kuolema selliini ... likaisenvihreät seinät ja katto alkoivat puristaa minua kuin ruumisarkku. Jokainen toimenpiteeni kotini suhteen tuntui järjestelyltä kuolemani varalle. Koetin tähyillä omaisteni silmistä heijastusta minulle varatusta turmasta. Koetin tehdä työtäni ja unohtaa sen, mutta kuolema irvisti vastaani vartian hyytävän julmista kasvoista. Tulin aivan pieneksi ja avuttomaksi, kaipasin omaisteni rakkaita kasvoja, lapsenlapseni käsivarsia, äitiäni ja isääni, kunnes he öisin tulivatkin haudoistaan auttamaan minua. Eivätkä he yksin — vähitellen heitä alkoi tulla haudoistaan paljon, paljon ... vanhoja ystäviäni ja niitä tuntemattomia miljoonia koko maailman juoksuhaudoista, keskitysleirien ja vankilain hautakammioista.

Heitä oli paljon ja he kaikki vakuuttivat, ettei se ollutkaan niin kovin peloittava, se kuolema — vain pieni operatio. Olinhan ennenkin ollut leikattavana. Vain pieni muodonvaihdos ... aivan välttämätön, jotta voisi elää edelleen maan sylissä ja ihmisten sydämissä.

Sellini metallipöytään oli kaiverrettu: 'Toveri, älä lannistu...' Vartijat olivat koettaneet raapia pois niitä sanoja, mutta ne paloivat siinä sittenkin kuin tulikirjoitus ... Kuinka monta tuntematonta tuskaa lienevät nuo sanat helpottaneet...

Ja sitten minä lakkasin pelkäämästä kuoleman ajatusta ja aloin valmistaa itseäni siihen tietoisesti, kaikkine ajatuksineni, koko järkineni. Aloin kiirehtiä työtäni, käyttää hyväkseni jokaisen minuutin muistiinpanojeni kirjoittamiseen. Valmistauduin matkalle ... kulkemaan sitä tietä, jota miljoonat olivat tässä sodassa kulkeneet.

Minun saattajakseni tuli — laulu:

Niin huomispäivänä kansat
on veljet keskenään...

Laulu otti minua kädestä ja kuljetti minua kuin äiti ... se silitti päätäni ja rohkaisi: 'Tule, lähdetään yhdessä!' ... Me kuljimme hymyillen, käsi kädessä aseitten eteen ...

Välistä yöllä heräsin kylmän hien vallassa, koska olin unohtanut lauluni sanat. Mutta ne muistuivat mieleeni taaskin, ja miljoonain ihmisten voitonvarmat askeleet seurasivat meitä uuteen maailmaan ... En ollut yksin.

... niin huomispäivänä kansat
on veljet keskenään.»

Niin, veljet ja siskot keskenään. Sen huomispäivän puolesta toimivat työtätekevät naiset vaikeina vuosikymmeninä »itsenäisessä» isänmaassa. Työ ei ole mennyt hukkaan. Heidän askeltensa jäljissä etenevät yhä suuremmat rauhaa ja oikeutta puolustavat naisten joukot huomenen tiellä.

Elli Stenberg

Helsingin toveriseuran puhekuoro 30-luvulla. Keskellä johtaja Elvi Sinervo.

Aamuherätys ovikellolla

Oli elokuun kolmas päivä vuonna 1923. Varhain aamulla, vähän jälkeen neljän, soi ovikello rajusti. Heräsimme asuntotoverini Sonjan kanssa samaan aikaan. Nukuimme työläisperheen entisessä aviovuoteessa. Ei siihen aikaan konekirjoittajain palkoilla ylettynyt eri vuoteisiin vuokralaisasunnoissa. Isäntäväen puolelta kiirehdittiin avaamaan. Karjuva miehen ääni kuului kysyvän, missä huoneessa asuin ja samassa jo rynkytettiin huoneemme ovea. Ilman mitään esittelyä kuulin, että olen pidätetty ja että mitä kiireimmin on vedettävä vaatteet ylle ja seurattava hakijoita.

Ensimmäinen pysähdys oli Pengerkadun poliisiputkan pahnoilla. Näille samoille pahnoille oli ennen minua tuotu Hilma Toivola. Hän oli taitava ammatti-ihminen, vaatetustyöläinen. Hilma Toivola oli aina ihailtavan tahdikas, hänellä oli säteilevä hymy ja erityisen kirkkaat silmät. Hilma oli ammatillisen liikkeen eturivin naisia. Hänellä oli monia luottamustoimia myös poliittisessa järjestötoiminnassa. Istuimme pahnoilla ja ihmettelimme. Sisimmässäni pelkäsin ankarasti. Takanani oli jo ensimmäinen salainen Neuvostoliiton matka. Epäilin suuresti, että joku oli joutunut kiinni ja antanut ilmi. Olin ollut mukana suuressa edustajakokouksessa ja osallistunut kursseille, joista ohrana tiedon saatuaan olisi jakanut kuritushuonevuosia roimalla mitalla. Emme päässeet arvailuissamme vielä mihinkään kun putkan ovi aukeni ja sisälle työnnettiin Tintti Kaihosalo, jonka saimme nyt Hilman kanssa toveriksemme Pengerkadun siveyspoliisin pahnoille.

Pitkälle ei tämä pahnojen pitely venynyt kun komennettiin »mustaan maijaan» ja sitä tietä Aleksanterinkadun poliisiputkiin, jossa kaikki jouduimme erikseen. Täällä vallitsi sil-

minnähtävän hermostunut mieliala. Minutkin pantiin riisumaan sukkanauhani ja irroittamaan nauhat kengistä, joita senjälkeen saattoi siirrellä kuin suksia. Tämä oli kuulemma varmistautumista karkaamista vastaan.

Tintin kanssa jouduimme samaan kerrokseen lähelle toisiamme, käytävän eri puolille. Koppi ei ollut minkäänlaisilla mukavuuksilla pilattu, lukuunottamatta permantosiiliä eräitä luonnollisia asioita varten. Ristikkoakkuna oli katon rajassa ja kalustona vain jakkara. Yöksi annettiin patja, joka oli pakattu poikkipäin painetuilla oljilla niin täyteen, että se oli kuin jättiläismakkara. Sen päällä ei pysynyt muuten kuin jaloilla tukien kummaltakin puolen. Se oli kerrassaan huvittava vuode. Ikäiseni ruumiinvoimissa se vielä hymyilytti, mutta selkäsairaalle Tintille se mahtoi olla kauhun paikka. Minkäänlaista tyynyä ja peitettä ei saanut, ja elokuusta huolimatta sementtipermanto huokui kylmää.

Vihdoin valkeni päivä, jolloin sain kunnian istua moottoripyörän sivuvaunuun. Alkoi matka Katajanokalle lääninvankilaan. Eri puolilla maata oli ohrana kaapannut kolmisensataa työväenliikkeen ihmistä, oli lakkautettu työväenlehtiä, suljettu kirjapainoja ja pantu sinettejä työväentalojen oville. Eräs rivistön nuorimpia siirrettiin nyt odottamaan syytteen kypsymistä Turun hovioikeudessa, syytteen nimi oli: avunanto valtiopetoksen valmisteluun.

Vankilaan pääseminen oli suuri helpotus. Tuntui kuin olisi päässyt taivaaseen. Elämä sai säännöllisemmän muodon, pääsi päivittäin kävelemään ulkoilmaan, pääsi saunaan ja ennenkaikkea: näki tovereita. Vartija, joka saattoi minua tutkintovankien osastolle, kertoi, että vankila on nyt niin täysi, että tekin joudutte toisen toveriksi. Siitä tuli elämäni huimaavimpia hetkiä: tämä toveri oli Tintti. Halasimme, nauroimme ja itkimme ilosta. Ensimmäisen päivän jälkeen saimme kumpikin leukamme niin kipeäksi, että sitä oli käsin autettava. Puhumattomuudesta saattaa olla niinkin kipeitä seurauksia.

Tämä Tintin sellitoverina olo oli kuin suurta juhlaa. Hänellä oli siihen mennessä käynyt jo tapaajakin. Oli tuotu uusia kirjoja, voita, korppuja ja sokeria. Kaiken hän jakoi kanssani. Luimme kirjoja ääneen vuoron perään ja saimme vartijoilta monta koputusta oveen, muka vankilaan sopimattomasta naurusta.

Tulevat tuomiot eivät meitä suuresti surettaneet. Olimme vuorenvarmoja siitä, että työväenliike ei lopu tähän. Vakaumuksen ihmiset vankiloissa, työväenasian puolesta, ovat suuria kiihoittajia, se ajatus ruokki tunteitamme ja piti yllä hyvää mielialaamme.

Juttumme käsiteltiin Turun hovioikeudessa. Kuritushuonetuomioita tuli yhteensä 380 vuotta ja 10 kuukautta. Kansalaisluottamusta menetettiin yhteensä 1.113 vuodeksi.

Jouduin hovioikeuteen vapaalta jalalta. Vallanpitäjien pasmat alkoivat seota. Työväenliike oli jälleen löytänyt uusia muotoja ja vangittuja vaadittiin vapaiksi. Olin yksi niistä, joka tämän kamppailun tuloksena pääsi vapaalle jalalle. Tuomio vahvistettiin korkeimmassa oikeudessa. Se oli vuosi kuritushuonetta ja kansalaisluottamus menetetty kahdeksaksi vuodeksi.

Hilma Toivolan kohdalla tuomio oli ikuinen. Hän palasi takaisin Helsinkiin valkeassa arkussa. Sen kannella oli vankitoverien vankilan pihassa kasvavan piilipuun oksista sitoma seppele. Sen puun runkoa vasten oli Hilma monia kertoja nojannut, saadakseen ilmaa hajoaviin keuhkoihinsa. Hellin ajatuksin saattoivat vankitoverit ikuiseen vapauteen päässyttä toveriaan. Hilma Toivola polttohaudattiin ensimmäisenä työväenliikkeen toimihenkilönä uudessa krematoriossa.

Tintti Kaihosalo palasi Hämeenlinnan kuritushuoneesta takaisin Helsinkiin ollen monia vuosia vailla kansalaisluottamusta, mutta sitä lujemmin nauttien työväestön luottamusta.

Betty Peltonen

Takana seisomassa vasemmalta: Salli Rautiainen, »Letra» ryhmän säestäjä, Elsa Kovanen, Martta Määttä, Saimi Ahmala, Hanna Mäki, — , — . Sohvan kaiteella istuvat vasemmalla — , oik. Anni Kilpeläinen, nyk. Suosalo, ist. Lea Markkanen, Anni Kaattari, Kerttu Karjalainen.

Vaaran tytöt

Toisen maailmansodan päätyttyä »ohranan» — valtiollisen keskuspoliisin — luovutettua valtiollisilta vangeilta pidätettyjä pikkuesineitä, valokuvia ym. oli palautettujen esineiden joukossa myös oheinen kuva vuodelta 1929. Se on otettu Oulussa. Siinä poseeraa Oulun nuorisoklubin lauluryhmä »Vaaran tytöt».

Kuka oli »Vaaran tyttöjen» ja poikien nimen isä tai äiti, sitä ei allekirjoittanut tiedä. Ei sitä ryhmäkään aikoinaan pitänyt tärkeänä. Tärkeintä oli asia, jonka puolesta oltiin innolla mukana. Se veti vastustamattomasti yhä uusia nuoria toimintaan. Nuorten rehti järjestö- ja opintotoiminta antoi

uutta sisältöä elämän arkeen. Kenenkään mieleen ei juolahtanut ajatus, että toiminnassa olisi jotain, jota virallisissa, valtaa pitävissä piireissä ei katsella suopein silmin.

»Vaaran tyttöjen» ohjelmatoiminta oli monipuolista. Se ei rajoittunut yksistään laulun piiriin. Laulu oli kuitenkin ryhmän ominta alaa. Se teki »Vaaran tytöt» tunnetuksi laajalti pohjois-Suomessa. Punainen pusero, vihreä solmio ja tähti rinnassa symbolisoi aatetta, joka yhdisti nuoret työläistytöt järjestön toimintaan. Tässä asussa, työläisiä lähellä olevan aatteen sisältö lauluissaan, ryhmä lauloi itsensä pohjolan raatajakansan sydämiin. Monet nuorison haastejuhlat, lukemattomat ohjelmalliset tilaisuudet Oulun ympäristössä, maatakäsittävät Lahden ja Vaasan opintopäivät ehti ryhmä muutaman toimintavuotensa aikana läpikäydä.

Oulun vaalipiiri, sen monien maaseutupaikkojen työväentalot olivat ryhmän esiintymispaikkoina. Ohjelmaryhmiä kuljetettiin eri puolille piiriä kuorma-autolla. Monessa paikassa pysähdyttiin pyhän tienoossa. Siina Urpilainen, Ida Koski, Isak Heikka, Mauriz Rosenberg ja monet muut sen kauden puhujavoimat olivat mukana. Ryhmien ohjelman sisältö oli miltei aina aatteellinen tai päivänpolitiikkaan liittyvä. Kursailematta tehtiin työläisten etujen vahingoittajat naurunalaisiksi.

Kööpenhaminassa oli pidetty maailman ammattiyhdistysten yhtenäisyyttä ja yhteistoimintaa käsittelevä konferenssi, johon Oulusta oli osallistunut Ida Koski. Tämän asian johdosta pidettiin lukuisia selostustilaisuuksia Oulun ympäristössä. »Vaaran tytöt» saivat luottamustehtävän olla mukana näissä tilaisuuksissa ja suorittaa muun ohjelman. Taivalta tehtiin polkupyörilläkin, punaiset esiintymispuserot päällä. Näin käytiin mm. Tyrnävällä. Ajan vaatimusten mukaan ohjelmassa piti olla näytelmä ja sellaiseksi kelpasi »Toppa kahvia» sen perusteella, että esiintyjät olivat yksinomaan naisia. Ei tarvinnut maskeerautua miehiksi.

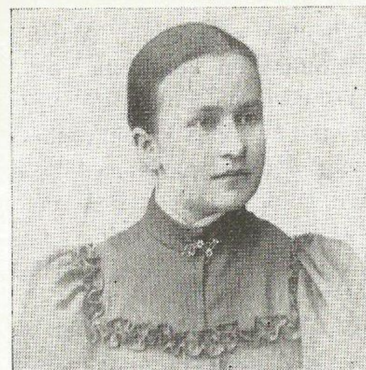
Virkavallan kanssa ryhmä joutui kosketuksiin ensimmäisen kerran v. 1929 elokuun 1 päivänä ns. Punaisena päivänä, joka oli kansainvälinen sodanvastainen päivä. Oulussa oli Heinätorille kutsuttu mielenosoituskokous. Suuri joukko sodan vastustajia oli noudattanut kutsua. Poliiseille oli annettu komennus hajoittaa tilaisuus. »Vaaran tytöt» olivat paikalla esiintymispuseroissaan ja lauloivat myös. Siitä seurasi 200 markkaa sakkoa »kadulla laulamisesta». Tapahtumat enteilivät taantumuksen otteen lujittumista, Lapuan liikettä, pulaa, työläisten ahdinkoa ja vainoa, voimakkaan järjestötoiminnan väkivaltaista nujertamista.

Toiminta jatkui herpautumattomana. Mutta ryhmää rangaistiin muutaman kuukauden kuluttua uudella 200 markan sakolla. Oli uudenvuoden aatto 1930. Oulun työväentalossa oli uuden vuoden vastaanottojuhla. Sali oli täynnä väkeä. Juhlaan oli komennettu monimiehinen virkavallan joukko. Ohjelmassa oli päästy niin pitkälle, että oli vuorossa oululaisten perinteellisten »tiernapoikien» esiintyminen. Tiernapoikina oli 4 »Vaaran tyttöä». »Saa laulaa»-luvan jälkeen, tiernapoikien seremonioiden tultua loppuun suoritetuiksi ryhmä esitti mm.: »On hauska laulaa Huttusesta, Eetusta suuresta suloisesta. Ammattijärjestön perustaa ja siinä itseään edustaa». — Kysymys oli sosialidemokraattisesta ammattijärjestön puheenjohtajasta, joka oli lähtenyt tässä kriitillisessä vaiheessa hajoittamaan Suomen Ammattijärjestöä. — Laulun loputtua ryhmä lausui yleisölle: »Olemme köyhiä työläistyttöjä ja pyydämme lahjaa valtiollisten vankien avustamiseen». — Rahanyttyröitä alkoi sataa näyttämölle. Siinä samassa ryntäsi sinne myös poliisien joukko. Verhot suljettiin. Lavalla oli tungosta ja hyörinää. Yleisöä ei sinne laskettu, vaan poliisien toimesta komennettiin kaikki poistumaan. Jokainen paikalla ollut poimi ja etsi rahoja, kaipa niistä osa meni sinnekin, mihin niitä oli pyydetty. Poliisitkin tuntuivat olleen ymmällä. Heidän vähän selvittyä, laulajatytöt koottiin ja vietiin poliisilaitokselle uutta vuotta vastaanottamaan. Siellä kuulusteltiin ja koetettiin saada syyt-

teeseen aihetta jumalan pilkasta, kun lauluissa oli heidän mielestään hengellinen nuotti. Se ei kai syytteenä kestänyt, kun loppujen lopuksi sakko tuli »luvattomasta rahan keruusta».

Vuosi 1930 alkoi kiristyvän luokkataistelun merkeissä. »Vaaran tyttöjen» ja poikien toiminta lamautettiin sulkemalla osa niiden jäsenistä »ohranan» komeroihin. Näitä toimenpiteitä seurasi järjestöjen lakkauttaminen. Siinä mukana meni myös Oulun työläisnuorten klubi. Toiminta jatkui vaikeinakin vuosina. Uusia nuoria, toiminnan jatkajia nousi riveihin. — Vuosikymmenet ovat vaihtuneet. Työkansa jatkaa taisteluaan muuttuneissa ja vapaammissa oloissa. Uudet, rohkeat tytöt ovat astuneet ohjaksiin. Yhä — kasvavin voimin kierretään kyliä. Aate valtaa yhä uusia ja uusia sanansaattajia. Unelmien toteutuminen on lähempänä kuin 30 vuotta sitten, josta ajasta »Vaaran tyttöjen» kuva ja toiminta kertoo.

Anni Suosalo

Sandra (Reinholdsson) Lehtinen 21-vuotiaana.

Kunniaveteraani

Sandra Lehtisen tulin tuntemaan 20-luvun alkupuolella. Hänen suhteensa nuorisoon oli esimerkillinen. Hän oli alituiseen yllyttämässä meitä nuorisoliittolaisia erilaisiin kokouksiin. Väsymättömästi hän viritti keskusteluja, jotka selvittivät naisten asemaa ja mitä oikeuksia naisilta puuttui silloisessa yhteiskunnassa. Mutta tämä ei vielä riittänyt. Hän pani käsiimme sosialismin teorian kirjoja, pani lukemaan niistä erilaisia lukuja ja selostamaan niitä. Kokouksissa, missä naiset istuivat ujoina, suljetuin suin, jakoi Sandra meille nuoremmille puheenvuoroja ja yllytti: puhu vaan, kyllä sinä tiedät! Näin Sandra herätteli naisissa ja varsinkin nuoremmissa itseluottamusta ja rohkeutta.

Tämä oli siihen aikaan työväenliikkeelle välttämätöntä työtä. Sanomalehdissä ei voitu painattaa kaikkea, mikä oli tärkeätä sanoa järjestöihmisille. Painokanteet ja sanomalehtien lakkauttamiset olivat jatkuvana taakkana. Sanomalehtiä oli suojeltava kuin silmäterää. Tarvittiin yhä enemmän rohkeita ihmisiä, varsinkin naisia, joita voitiin lähettää erilaisiin kokouksiin alustajiksi. Oli alituiseen työnnettävä esille

uusia voimia, sillä ohranoita ja heidän kätyreitään saattoi jatkuvasti vilistä näkyvien järjestöihmisten kintereillä.

Siihen aikaan oli tarpeen järjestää työläiskodeissa myös erilaisia »pitoja». Tarjoilut olivat vaatimattomia ja lajiköyhiä, mutta asian palvelemisen tarkoitus sen selvempi. Näissä kesteissä sovittiin milloin ohimennen, milloin taas avonaisemmin joistakin tärkeistä tehtävistä. Sandran luona olin vain naisvieraskesteissä. Näissä tilaisuuksissa sovittiin naisia koskevista kysymyksistä, jotka oli otettava esille milloin ammattiosastojen, milloin taas muiden järjestöjen tilaisuuksissa. Kysymykset koskivat naisten jokapäiväistä leipää tai muita oikeuksia yhteiskunnassa.

Kiiskisen mummon luona kävimme Sandran kanssa usein. Kiiskisen mummo — Aura Kiiskisen äiti — oli hyvä ruoanlaittaja, hän oli herrasväen vanha keittäjä, paistoi meille milloin pliniä, ohukaisia tai kahvipullaa. Näissä pidoissa oli aina kysymyksessä jotakin enemmän kuin vain herkuttelu.

Sandra Lehtinen oli eräs voimakkaimpia hahmoja, mitä olen tavannut. Yksityisen elämänsä vaivoja ja vastuksia hän ei levitellyt, eikä niillä muita rasittanut. Työväenliikkeen kysymykset, ja niistä erityisesti naisten omakohtainen kamppailu oli aina etutilalla hänen elämässään.

20-luvun lopulla jouduin Sandran kanssa samaan aikaan Turun lääninvankilaan odottelemaan hovioikeuden käsittelyä, molemmat syytettyinä valtiopetoksen valmistelusta. Lääninvankilan tutkintovankiosasto oli täpösen täynnä, joukossa runsaasti poliittisia naisvankeja, monia naisliikkeelle varsin tuttuja nimiä. Lapuanliike oli alkanut koko voimallaan riehua ja Suomen tasavallan kaikki vankilat kävivät liian ahtaiksi. Tästä oli seurauksena, että me Sandran kanssa jouduimme asumaan samaan selliin.

Sandran terveys ei enää ollut parhaimmillaan. Vankilan huono ruoka oli sopimatonta, se aiheutti ruoansulatusvaivoja. Muuten Sandra oli pirteä ja toivorikas.

Sandra oli etevä koruliinojen kutoja. Sellissämme syntyi

monta taidokasta liinaa, joiden mallit olivat lähtöisin saksalaisista käsityölehdistä. Siihen aikaan sallittiin vielä poliittisten tutkintovankien tehdä jotakin omiakin töitään, myöhemmin sekin estettiin.

Sandra oli voimansa päivinä komea nainen. Hänen tumma tukkansa, suora ryhtinsä, täyteläinen äänensä ja asiallinen puhetyylinsä otti kuulijat mukaansa niin puhujapaikalta kuin puheenjohtajan tuoliltakin. Rohkeasti hän heitti esille kysymyksiä, jotka koskivat naisten elämää ja sitä vääryyttä, jota vastaan naisten tuli taistella. Sandralla oli luja vakaumus siitä, että naiset tulevat vielä kerran saavuttamaan yhteiskunnalliset oikeutensa, niin taloudellisella kuin poliittisella alalla, mutta hän painosti erikoisesti: sen hintana on naisten omakohtainen taistelu. Naiset on herätettävä tajuamaan oma sorrettu asemansa, naiset on kasvatettava tietoisiksi oikeuksistaan ja yhteisvoimansa vaikutuksesta. Mitään ei saada ilmaiseksi, ilman naisten omakohtaista kamppailua, oli Sandran opetus, joka pätee vielä tänäkin päivänä.

Sandra Lehtinen, työväen naisliikkeen kunniaveteraani, on jättänyt jälkeensä perinnön, jota nuorempien sukupolvien on aihetta tutkia ja pitää arvossa.

Betty Peltonen

Rovaniemen järjestönuoria leirillä 1929.

Jälkikasvua vaalitaan

Ensimmäiset omakohtaiset muistikuvamme työväen lastenliikkeen alkuajoilta liittyvät erottamattomasti naisiin, äiteihimme. Vuosisadan alussa virisi vilkas harrastus työväen yhteisiin kysymyksiin ja järjestötoimintaan. Työväen agitaattorit olivat liikkeellä, puheita pidettiin, käytiin joukolla kokouksissa, iltamissa ja juhlissa. Naiset alkoivat kerääntyä yhteen työväentaloissa ja perheissä pidettäviin ompeluseuroihin, joiden piiristä sitten syntyivät sosdem. naisyhdistykset.

Meidän äitimme kävivät työväentalon »juttutuvan» takana olevassa kokoushuoneessa ompeluseuroissa. Varttuneemmat lapset jäivät tietysti kotiin, mutta me pienimmät riipuimme äidin helmoissa ja seurasimme häntä työväentaloon. Arvaa

sen, että lapset ikävystyivät ja marisivat äidin kyljessä, kunnes jollekin naisista tuli mieleen kerätä lapset yhteen, panna heidät piiriin, opettaa joku laulu ja viihdyttää heitä parhaansa mukaan.

Ennen pitkää koko pikkuväki ajettiin toiseen huoneeseen häiritsemästä äitien keskusteluja. Tällöin lapsia paimentavan tädin mieleen tuli opettaa lapsiparvelle jotain erikoista, jolla sitten mentiin yllättämään äidit. Lasten järjestetty ohjelmatoiminta oli syntynyt sen suuremmitta suunnitteluitta tai ohjelmitta.

— — —

Säilyneiden tietojen mukaan pohtivat helsinkiläiset työläisnaiset ensi kerran lasten kasvatusta koskevia kysymyksiä kesällä 1901 pitämässään kokouksessa. Aiheena oli: »Mihinkä suuntaan kasvatus olisi järjestettävä». Vuotta myöhemmin oli ehditty jo niin pitkälle, että paperille tuli merkityksi seuraava toteamus:

»Lapsille olisi perustettava liittoja, joissa heille esitettäisiin ihanteellisia aatteita.»

Niin tuli lausutuksi syntysanat maamme ensimmäiselle työväen lastenliikkeelle, ihanneliitolle.

Sosdem. naisliiton äänenkannattajassa, taitetun paperiarkin muotoisena ilmestyneessä »Työläisnaisessa» oli osa arkkia omistettu lastenosastolle, jonka nimi oli »Ihanne». Siinä julkaistiin runoja, kertomuksia ja silloin suosittuja vuorokeskusteluja. Ihanneliittojen ohjaajat saivat siten ohjelma-aineistoa osastojaan varten. Toisaalta äidit joutuivat läheisesti seuraamaan alkavan järjestetyn lastenliikkeen kehitystä ja työmuotoja.

Vuonna 1904 saivat muutamat ihanneliitot jo oman lippunsa ja samoihin aikoihin, ehkäpä juuri lippuihin tarvittavan ihanneliittoaiheisen symbolin johdosta näki päivän valon ihanneliiton metallinen, pyöreä, n. 13—14 millimetrin läpimittainen merkki. Siinä tyttö ja poika pitelivät soihtua ja taustalla näkyi nouseva aurinko säteineen.

Myöhemmin oli ihanneliittojen ohjaajien joukossa miesväkeäkin, mutta aivan loppuun saakka koko liike oli tosiasiallisesti naisten johdossa ja käsissä.

1910-luvun alkuvuosina maassamme alettiin perustella englantilaismallista partiopoikaliikettä. Kun se käytti yhtenäistä univormua, suosi sotilaallista marssimista ja muuta esiintymistä, heräsi silloisessa tsaristisessa virkavallassa epäluuloja, että kysymyksessä olisi ollut eräänlainen venäläisvastainen joukkotoiminta. Vuonna 1911 partioliike kiellettiin ja sen mukana myös muu järjestetty lastentoiminta. Kun lisäksi v. 1914 syttyi maailmansota, joka maassamme asetti muullekin työväentoiminnalle monenlaisia vaikeuksia ja esteitä, ei ihanneliitto päässyt jatkamaan toimintaansa.

— — —

Kun maailmansodan ensimmäisten vuosien aiheuttamasta lamaannuksesta ja toiminnan heikentymisestä oli alettu selviytyä, järjestötoiminta hakeutui olosuhteiden sallimiin muotoihin. Tällöin alkoi eri tahoilla herätä ajatuksia työväen lastentoiminnankin uudelleen alkuun saattamisesta. Niinpä vuoden 1917 alkupuolella oli muodostettu silloisten työväen keskusjärjestöjen toimesta yhteinen toimikunta laatimaan lasten järjestötoiminnalle suuntaviivoja. Toimikuntaan kuuluivat mm. Fanni Sydänmaa, Hilja Pärssinen, Olga Manner, miehistä mainittakoon Jussi Tuominen, J. V. Keto, J. Lahermа ja Jussi Railo, jonka osuus puuhassa oli keskeistä laatua. Toimikunnan aloitteesta syntyi mm. kirjanen nimeltä »Järjestöpojat ja järjestötytöt», jossa esitettiin yksityiskohtainen suunnitelma työväen lastentoiminnan järjestämisestä.

Lokakuun 7. päivänä 1917 kokoontui Helsingin työväentaloon eri puolilta maata 60 edustajaa perustamaan Suomen Työväen Järjestönuorten liittoa, joka näin muodostui maamme ensimmäiseksi varsinaiseksi työväen lasten keskusjärjestöksi.

Vuoden 1917 syksy oli suurten historiallisten tapausten aikaa. Venäjällä puhkesi lokakuun suuri vallankumous ja

sen aallot löivät voimakkaina myös meidän maassamme. Maailmansodan suuret sotarintamat alkoivat hajota ja työväen piirissä heräsi voimakasta kiinnostusta järjestötoimintaa kohtaan. Muutamassa kuukaudessa oli Järjestönuorten liitossa jäsenmäärä kohonnut aina 24.000 saakka kun esim. sosdem. nuorisoliiton jäsenluvuksi samaan aikaan merkittiin vain 18.000.

Tammikuussa puhkesi sitten luokkasota, jonka lopputuloksena maamme työväenliike hetkeksi herpaantui. Mutta vain hetkeksi. Jo vuonna 1920 pidettiin Järjestönuorten liiton toinen edustajakokous, jossa viitoitettiin uudelleen viriävää toimintaa. Samalla hyväksyttiin liitolle ohjelmakin, joka oli voimassa koko liiton olemassaolon ajan. Ohjelmassa sanottiin:

»Järjestönuorten liitto toimii kaikkien työväenjärjestöjen yhteisesti tukemana. Se antaa työväen lapsille ja varhaisnuorille heille sopivassa muodossa sopusuhtaisen yleistietouden sekä ennenkaikkea sosialistiselle maailmankatsomukselle perustuvan luokkatietoisuuden alkeet».

Järjestönuorten osastoja perustettiin maamme lukuisille paikkakunnille. Yleensä niiden toimikuntiin, samoinkuin ohjaajiksikin, valittin paikallisten naisosastojen jäseniä, joskin muutkin kannatusjärjestöt, ammattiosastot ym. lähettivät sinne miesjäseniäkin. Vielä näitä rivejä lukiessaan voivat varmaankin monet silloiset järjestönuoret palauttaa mieliinsä monta kilttiä tätiä, jotka uhrautuvasti vuodesta toiseen keräsivät lapsia ympärilleen, monasti muun kokoontumispaikan puutteessa omiin koteihinsa. Siellä heille opetettiin tonttu- ja laululeikkejä, keijukais- ja perhostansseja, joita sitten käytiin suuren innostuksen vallassa esittämässä työväenjärjestöjen illanvietoissa.

Vasta vuoden 1927 maissa alkoi Järjestönuorten liiton piirissä laajemmassa määrin herätä harrastusta lasten ulkoilu- ja leiritoimintaa kohtaan. Liittokokous velvoitti liittotoimikunnan järjestämään ohjaajakoulutusta tälle pohjalle. Niinpä

ohjaajaleirien annettua pohjan uudelle kesätoimintamuodolle alkoivat liiton osastot eri tahoilla maata järjestää kesäleirejä, suunnitelmallisine päiväohjelmineen, leiritoimintamuotoineen ja retkeilyineen. Samaan aikaan liitolle hyväksyttiin yhteinen järjestöpuku punaisine kravatteineen, joista sittemmin tuli lapuanliikkeen ensimmäinen lastenliikkeeseen kohdistunut silmätikku. Juuri kesätoiminta alkoi näihin aikoihin suuremmassa määrin vetää nuorisoliittolaispolvea mukaan lasten ohjaustehtäviin.

Tällöin oli siihen asti liiton ulkopuolella toimitettu ja kustannettu lastenlehti »Punalippu» otettu liiton haltuun. Sen levikki nousi ripeästi rinnan liiton jäsenmäärän kanssa, niin että kummankin numerot liikkuivat 10.000 luvun molemmin puolin.

Naisten osuus Järjestönuorten liiton osastojen samoinkuin liittotoimikunnankin toiminnassa oli kuitenkin loppuun saakka ratkaiseva. Niinpä liiton puheenjohtaja viimeisinä vuosina ja liiton lakkauttamiseen saakka oli nainen, Hellä Järveläinen Helsingistä.

Kuten maamme ensimmäinen työläisnaisten lehti antoi ihanneliittojen aikoina tukensa lastenliikkeelle, niin myös 1920-luvun loppupuolella ilmestynyt »Työläis- ja talonpoikaisnainen» julkaisi säännöllisesti Järjestönuorten liiton taholta toimitettua lastenohjaajain sivua pitäen siten yllä kiinteätä kosketusta naisten- ja lastenliikkeen välillä.

— — —

Niin jouduttiin vuoteen 1930, jolloin maamme ajautui avoimen väkivaltapolitiikan, lapualaisuuden tielle. Ajan hengelle kuvaavaa oli, että maamme korkein sisäisen laillisuuden vartija, sisäministeri Linturi julkaisi »Suomalainen Suomi»-nimisessä aikakauslehdessä kirjoituksen vasemmistolaista työväenliikettä vastaan. Annettuaan ensin aikuisten toiminnalle mitä kuuluu, hän jatkoi: »Mutta se intensiivinen, monihaarainen työ, mitä suoritetaan lasten ja nuorten keskuudessa, on peloittava». Ja jottei kenellekään jäisi epäselväksi mitä

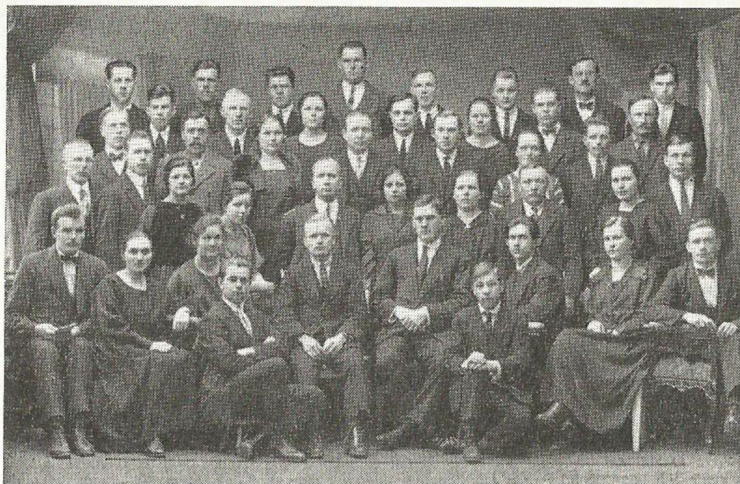
hän tarkoitti, kirjoitus jatkuu: »Tätä kylvöä vastaan ei riitä lain pakkovalta, eipä se riitä kuin pieneksi osaksi...»

Eikä kauan kestänytkään kun tämä kylvö jo orasti. Kun liiton edustajakokous saman vuoden helluntaina kokoontui Vaasassa, uhkasi sikäläinen kokoomuslehti kokousedustajia »maakunnan miehillä». Kun liiton sihteeri tiedusteli Vaasan poliisimestarilta, huolehtiiko hän siitä, että parhaillaan jatkuvaa kokousta ei tulla ulkoapäin häiritsemään mainitun uhkauksen viittaamin tavoin selitti tämä, ettei hänellä ole voimia siihen.

Kokous saatiin kuitenkin pitää rauhassa, joskin jännittyneissä olosuhteissa. Mutta kun liiton toimihenkilöt sitten seuraavana päivänä saapuivat kotiin ja menivät liiton toimistoon, oli siellä valtiollisen poliisin miehiä parhaillaan suorittamassa kotitarkastusta. Sensijaan, että olisi edes yrittänyt hillitä »maakunnan miesten» kiihkoa kiirehti esivalta niiden edellä käyttämään valtaansa ja voimaansa.

Kesällä 1930 olivat Järjestönuorten liiton toimihenkilöt Helsingin raastuvanoikeudessa, jossa syyttäjä vaati liiton lakkauttamista. Yhdessä monien muiden työväenjärjestöjen kanssa liitto sen pitemmittä tutkimuksitta tuomittiin lakkautettavaksi. Kuvaavaa oli, että liiton kanssa läheisessä yhteistoiminnassa — mm. samassa toimistossa — toiminut Työväen Raittiusliitto sai samalla kertaa lakkauttamistuomion. Jos oli lastentoiminta taantumuksen silmissä vaarallista, niin sitä oli myös työväen raittiustoiminta! Sisäministerin julistama »lain pakkovalta» oli tehnyt tehtävänsä.

1930-luku oli maassamme tunnettua taantumuskautta. Sen kestäessä työväenliike tosin ei kokonaan laannut, vaan hakeutui olosuhteiden pakottamiin muotoihin. Se oli kuitenkin edellistä vuosikymmentä vähäisempää. Lastentoimintaakin pidettiin eri muodoin siellä täällä maassamme vireillä, mutta järjestetty liittotoiminta ei ollut silloin enää mahdollista. Vasta toisen maailmansodan jälkeen Järjestönuorten liitto sai arvoisensa työn jatkajan, pioneeriliikkeen.

Suomen Järjestönuorten Liiton edustajakokous v. 1924 Tampereella. Osanottajat vasemmalta: Edessä alempana: Mikko Björk, H-ki ja Onni Harjula, Vaasa. Eturivi: Lauri Myllymäki, H-ki, — , — , Uuno Luoto, Uuno Nurminen ja Vilkka Nokireki, H-ki, Elli Stenberg, T-re, Eino Laaksonen, Turku. Toinen rivi: — , Armas Mertamo ja Jenny Tenhunen, Pori, Hellä Järveläinen ja Antti Luostarinen, H-ki, — Pispala, Elli Alenius, — , Ruura Fabrin ja Kalle Särkilahti, T-re. Kaksi seuraavaa riviä: — , Richard Mehtonen, Kajaani, — , Vilho Vuoristo, Parainen, Hj. Långström, H-ki, — , Betty Peltonen, Matti Lappi ja Väinö Vuorio, H-ki, — , Tyyne Leivo (Larsson) ja Anni Suominen, H-ki, — , — , Edv. Alenius, T-re. Takarivi: keskellä Akseli Virtanen T-re, kolmas oikealta Arvi Torvi ja äärim. oik. Kalle Lindholm.

Työläisnaisten osuus maamme työväen lastenliikkeessä oli täten kolmenkymmenen ensimmäisen vuoden aikana aivan ratkaiseva. Ne, jotka noiden vuosikymmenien aikana olivat mukana joko ihanneliitoissa tai Järjestönurten liitossa, lapsina, toimikuntien jäseninä taikka ohjaajina, muistelevat elämänsä loppuun saakka kiitollisuudella tuota aikaa ja niitä kilttejä, uhrautuvia naisia, jotka antoivat kaikkensa työväen lastenliikkeen hyväksi.

Aino ja Niilo Kavenius

Juhlahetkiä vankilassa

Kansainvälisen ja Suomen työväenliikkeen historiallisten merkkipäivien viettoon on työväestön keskuudessa ja sen järjestöissä aina sisällytetty ei vain pienempien tai suurempien juhlien järjestämistä, vaan myös opiskelua, tutkimusta ja tutustumista kyseessä olevan ajan yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja liikkeisiin sekä työväenluokan osuuteen näissä ajan tapahtumissa. Taisteluiden antamat opetukset ja kokemukset on pyritty ottamaan ohjeeksi kulloinkin kulumassa olevan ajan taisteluissa ja toiminnassa. Merkkipäiviä on vietetty vaikeissakin tilanteissa ja oloissa. Niitä ei unohdettu Lapuan liikkeen vuosina, ei sitä seuranneena taantumuskautena eikä vankilanmuurien sisälläkään. Tilannetta vastaavasti on aina löydetty keinot ja muodot merkkipäivien viettämiselle.

Tänä Suomen työläisnaisliikkeen juhlavuotena ajatukset kulkevat työväenliikkeen historian porrasaskelmilla. Voinemme hetkiseksi pysähtyä sillä tasanteella, josta voi katsoa eräiden työväenliikkeemme merkkipäivien viettoa vankilamuurien sisällä.

Vuosi 1931. Lapuan liikkeen kiristyslait eivät olleet vielä ehtineet riistää kaikkia poliittisten vankien oikeuksia. Niinpä Hämeenlinnan vankilassakin oli vielä mahdollista kokoontua sunnuntaisin koko joukolla jonkun toverin selliin rupattelemaan. Kokoontumisia ei saanut käyttää poliittiseen opiskeluun, johon historiakin luettiin, eikä muuhunkaan politikointiin, niin oli ohjeet saneltu.

Oli maaliskuun sunnuntai Pariisin kommuunin vuosipäivän tienoilla. Olimme ahtautuneet Sandra Lehtisen ja Ida Hämäläisen selliin viettämään Pariisin kommuunin vuosipäivää. Vain »käytävätisuri» jäi käytävälle työhönsä ja samalla vahtimaan, ettei vartija pääse yllättämään. Seisten ja istuen, kylki kyljessä korjailimme hetken epämukavia asentojamme ja sitten jokainen jäi odottavan vaiteliaaksi. Alkaa laulu. Se on hiljaista, mutta sanat eroittuvat:

Te kaaduitte taistelussa vapauden
eestä ihmisarvon ja oikeuden . . .

Laulun aikana on mieliin virinnyt juhlatunnelma, jota kohottaa Lyyli Heinosen lausuma vallankumousruno — nimi on ehtinyt jo unohtua. Ikkunan alla, seinää vasten seisoo selostajana Eeva Sassi-Korhonen. Eeva puhui innoittavaan tapaansa Pariisin kommuunista ja sen opetuksista työväenliikkeelle. Hän on eläytynyt asiaan, silmät katsovat kauas, kuin näkisivät muurin lävitse. Hän nousee välillä varpailleen, laskeutuu alas ja jälleen nousee ikäänkuin asian selostaminen vaatisi tuota liikettä.

Olen uusi tulokas ja ensi kertaa tällaisessa tilaisuudessa. Siksi juhlan tunnelma vaikuttaa voimakkaasti. En ole vaivautunut epämukavasta asennosta, en tunne puristavaa ahtautta, en näe puhujaa, kuulen vain äänen, joka kertoo Pariisin kommuunista sellaisia asioita, joista en ole ennen kuullut. — Sitten yht'äkkiä säpsähdän. Eeva nauraa kesken kaiken. Selostus on keskeytynyt. Hän kertoo itsestään jotakin vitsiä aivan kuin olisi koko ajan vain vitsejä jutellutkin. Tytöt nauravat äänekkäästi. Ehdin jo kummastella tuota, mutta sitten muistan! Oli sanottu, että kun varotusmerkki kuuluu, on muutettava ohjelmaa. En ollut kuullut varoitusmerkkiä ja siksi yllätyin ohjelman muutoksesta. Mutta muutettu ohjelma ei näkynyt ketään häiritsevän. Eeva lasketteli vitsejään. Lyylillä on käsissään »Seitsemän veljestä». Hän alkaa lukea siitä Aapon tarinaa kalveasta immestä.

Vartija ei kuitenkaan tullut selliin katsomaan, suoritti vain käynnin käytävällä ja poistui. Hetken kuluttua sitten »vaara ohi»-merkki. Hiljaisuus palaa silmänräpäyksessä ja Eeva jatkaa selostustaan niin kuin keskeytystä ei olisi ollutkaan. — Selostuksen loputtua päättää »Kansainvälinen» tilaisuuden.

Vuosi 1932. Asumme ns. yöselliosastolla. Nimitys johtuu siitä, että sellit ovat tarkoitetut vain yöpymistä varten. Ne ovat hyvin pieniä, ikkunattomia. Oven yläosa on avoin, lasiton, ristikolla varustettu. Sellit on sijoitettu hevosenkengän muotoon. Niiden edessä kiersi käytävä, jonka ikkunoista tuli hieman valoa selleihin, joissa kuitenkin täytyi aina palaa sähkö vankien ollessa sisällä. Aamuisin avasi yövartija ovet käytävälle ennen poistumistaan kello kuuden ajoissa sellin siivousta, käymäläastioiden tyhjentämistä ym. askareiden suorittamista varten. Päivävartija saapui ennen seitsemää, joten tuolle välille sovitettiin kokoukset ja juhlat.

On luokkasodan vuosipäivä. Valmisteluja on suoritettu jo viikon päivät, joten kaikki on kunnossa. Tänä aamuna toimitimme itse herätyksen ennen virallista kellon soittoa. Jokaisen oli laitettava itsensä ja sellinsä sellaiseen kuntoon pimeän päin, että ovien auettua ei enää tarvinnut haaskata aikaa askareihin. Valmiusasemissa oleminen oli kuitenkin saatava näyttämään sellaiselta, kuin mitään ei olisikaan valmiina, jotta ei herätettäisi huomiota ja epäilyksiä ovea avaavassa yövartijassa. Tässä olivatkin poliittiset naisvangit kehittyneet taitureiksi. Kun yövartija sitten vihdoin oli aukaissut ovet ja poistunut oli kaikki kuin taikaiskulla valmiina. Joku viimeisteli juhlakuntoon hiuksiaan, joku korjaili esiliinaansa ja toinen asetteli huivinsa kaulaan oikein peilistä katsoen. Vahdit asettuivat vartiopaikoilleen ja harmaapukuinen yleisö kokoontui juhlapaikalle käytävän mutkaan, jonka ilmassa asusti vieressä olevien käymälöiden lemu.

»Voi, miten kaunista!» Tuoleista oli rakennettu hautakumpu, jota peittävä harmaa viltti oli saanut vihertävän nur-

men ja kauniit, punaiset kukkaisistutukset. Hämärässä käytävävalaistuksessa kumpu oli hätkähdyttävän luonnollinen. Punainen lippumme oli kunnia-asennossa. Lavastus herätti jokaisessa tunnelman, jota tunnemme aina seistessämme muistotilaisuudessa toverihaudoilla.

Kaunisääninen lauluryhmämme aloittaa ohjelman esittäen hyräillen laulut: »Pieni Suomen kansa . . . » ja »Sait kärsiä puolesta aatteen . . . » Sitten astuu Elli Stenberg kummun luo. Hän omistaa lämpimät ja kauniit sanansa työväenluokan taisteluissa kaatuneiden sankareiden muistolle, jota muistoa kunnioitamme hetken hiljaisuudella. Elli jatkaa puhettaan kertoen Suomen työväenluokan sankarillisen taistelun tapahtumista ja tappioon johtaneista tekijöistä. — Ohjelmassa on vielä pari kaunista liikuntaesitystä ja lopuksi laulu, jota aina lauloimme erityisellä antaumuksella, sillä se sanoi juuri sen, minkä joka hetki tunsimme:

Löi sortajat jalkaamme kahleet,
vaan henkeä kahlita voineet ei,
se vapaaksi jäi, se vapaaksi jää.
Sitä koskaan ei kukaan kahlita voi,
se sortajat tietäkää.

Yhtä vähin äänin ja nopeasti kuin kumpu oli noussut se myös katosi kukkineen ja nurmineen piilopaikkoihimme. Mutta me olimme saaneet jälleen arvokkaan lisän historian tuntemukseemme.

Muistoissa vilahtelee myös monia mielenosoitusmarsseja. Ensimmäisenä on vuoden 1931 vappumarssi, jossa Järvisen Katri ensimmäisenä kulkien kantoi lippunamme sylissään n. kaksi-vuotiasta Annelia punaisine takkeineen ja myssyineen. Myöhempien marssien rivistöstä nousee mieleen viimeisen sotakevään turvasäilöläisten vappumarssi.

Monen monia virkistäviä ja sisältörikkaita hetkiä liittyy elämään vankilan ristikoiden takana. Myös merkkipäivien vietot kokosivat pala palalta työväenliikkeen historian tuntemusta tietojemme varastoihin ja ennenkaikkea nämä yhteiset tilaisuutemme lujittivat toveruuttamme ja yhteenkuuluvaisuuttamme, mikä oli tarpeen niin vankilan sisällä kuin sen ulkopuolellakin käytävissä työväenluokan kamppailuissa.

Kaisa Junttila

Kaisa kertoo uutisia turvasäilössä

Kokoontuminen pulan ja kadon puristaessa

Niin katsehet kääntyvät taaksepäin,
ne muistojen silloille siirtyy,
ja sielussa joukkojen luovien näin
kuva teidän kirkkaana piirtyy.

Kössi Kaatra v. 1929

Kolmekymmentä vuotta on jo täyttynyt siitä työläis- ja talonpoikaisnaisten maatakäsittävästä neuvottelukokouksesta, joka kokoontui lokakuun viidentenä Helsingin työväentalon opintosaliin. Edustajia oli saapunut toistasataa eri puolilta maata. Heidän lisäkseen oli yksityisiä asianharrastajia yli kuudenkymmenen. Kokoussali oli koristeltu kukin ja punakankaisin tunnuksin. Erityinen juhlatunnelma valtasi mielet, tuntui kuin olisi oltu jonkin suuren tapahtuman edessä.

Tämän kokouksen oli kutsunut koolle työläis- ja talonpoikaisnaisten maatakäsittäävää kokousta valmistava toimikunta. Keskeisin pyrkimys naisten omakohtaisessa joukkoliikkeessä — edustajakokousliikkeessä — oli naisten luokkataistelutoiminnan kohottaminen, luokkavoimien kokoaminen niin määrällisesti kuin taistelutietoisuudessa.

Naisten osanoton järjestäminen taloudellisiin taisteluihin oli kokouksen tärkein kysymys. Siihen pakottivat naistyövoiman kasvava osuus teollisuudessa, työssäkäyvien naisten nälkäpalkat, lisääntyvä työttömyys, raskaat verot, kallistuvat elinkustannukset ja työväenluokan elintason yleinen alentuminen. Kuluneen kesän aikana naiset olivat pitäneet työpaikka-, alue- ja piiriedustajakokouksiaan, joissa oli selvästi tuotu esille, että työtätekevien naisten elämää puristavat niin

maaseudulla kuin kaupungeissakin sellaiset taloudelliset epäkohdat, joiden poistamiseksi nousee liikettä, huolimatta siitä kuuluvatko naiset luokkatietoisiin tai järjestymättömiin työläisiin.

Aina Lapista saakka saapuneitten edustajien matkakustannuksiin valmistavan komitean taholta ei kyetty ottamaan osaa. Näissä olosuhteissa näinkin laaja osanotto oli selvä osoitus siitä intomielestä, joka naisten omakohtaista pyrkimystä kannusti.

Kokouksen pääalustuksen edustajaliikkeestä työtätekevien naisten joukkoliikkeenä piti Sandra Lehtinen. Hän oli koko tarmollaan omistautunut työskentelemään tämän liikkeen hyväksi. Hänellä oli tosioloihin perustuvia tietoja naisten asemasta niin teollisuudessa kuin maatalouden piirissä. Hän osoitti yksityiskohtaisesti toimenpiteet, joiden avulla oli yhteisesti kamppailtava. Rohkeasti hän esitti tunnukset ja kehoitukset lähiajan tehtävistä.

Kokous otti alustuksen vastaan suurella innostuksella. Virisi vilkas ja monipuolinen keskustelu. Hyväksyttiin laaja päätöslauselma tulevien aikojen toimintaohjeeksi. Lämminhenkistä toveruutta ja kokoavaa yksimielisyyttä osoittaa se, että tämä kokous selvisi asiarikkaasta työohjelmastaan kahden päivän kuluessa.

Kokousta juhlisti Ruotsin tovereitten lähettämien edustajien tervehdykset, sekä erityisesti heidän kauttaan tullut Neuvostoliiton työläisten tervehdys, joka sai osakseen valtavan suosion myrskyn. Neuvostoliiton omien edustajien osallistuminen silloisiin kokouksiin olisi saattanut aiheuttaa koko kokouksen hajoittamisen.

Liikuttavaksi kokouksen kohokohdaksi muodostui Neuvosto-Karjalan naisten valmistama, naisten edustajaliikkeelle lahjoittama punainen mielenosoituslippu. Tämä aatteellisen taistelun puhdas symboli oli sillä hetkellä kuin välähdys tulevaisuudesta, josta niin kiihkeästi uneksittiin. Tämä riemullinen yllätys jäi kaikille osanottajille vaikuttavaksi muistoksi

koko elämän ajaksi. Jokaisen mielestä tämä lippu oli niin kaunis, ettei sellaista kukaan ollut aikaisemmin nähnyt. Se vastaanotettiin suurta arvonantoa tuntien, jopa ylpeinä siitä, että olimme sellaisen lahjan arvoisia. Ainoana huolena heräsi kaikkien mielessä yhteinen ajatus: Kuinka saadaan tämä lippu säilymään! Kuinka se voidaan estää joutumasta ohranoitten kynsiin!

Kokouksen puheenjohtajana jouduin lipun vastaanottajaksi. Vastaanottopuheessani sanoin: »Liehukoon tämä puhdas lippu ylevänä taistelukutsuna kaikille sorretuille naisille työväenluokan yhteisessä vapaustaistelussa».

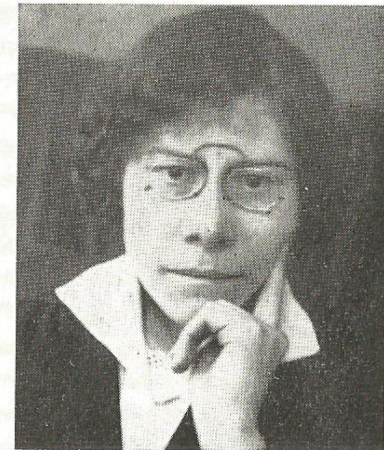
Kokouksen päätöstä: älköön tätä lippua milloinkaan luovutettako vastustajien likaisiin käsiin, on noudatettu kirjaimellisesti. Tämä historiallinen, kaunis lippu on vielä tänä päivänä huolella hoidettu ja hyvissä käsissä. Se on liehunut näiden kuluneiden vuosikymmenien aikana milloin suruharsoihin verhottuna, milloin ylväänä hulmuten luonnon vapaassa tuulessa, milloin on kannettu vain siihen kuuluvaa lipputankoa niinä sorron ja kauhun vuosina, jolloin ihmisyys poljettiin jalkoihin ja julmuus ja hävitys marssi eteenpäin.

Kantakoot tätä historiallista lippua, niinkuin naisten edustajakokousliikkeen perintöä, uudet ja voimakkaat naiskädet. Hulmutkoon se yhtä innoittavasti kuin niille naisille, jotka kolmekymmentä vuotta sitten kokoontuivat yhteiseen maatakäsittävään kokoukseensa. Kasvakoon innostus yhteisvoimin luoda parempaa tulevaisuutta.

Betty Peltonen

Hippa, ikuinen nuorisoliittolainen

Ludvig Kososen kirjasta Lippulaulu

Tintti Kaihosalo

Vuoden 1905 suurlakosta 30-luvun loppuun vaikutti maamme työläisnaisliikkeessä puhujana, naistenlehden toimittajana ja monella muulla tavoin aktiivisena toimihenkilönä Tilda Kaihosalo, joka tunnettiin yleensä nimellä Tintti. Hän oli syntyään Tilda Ylen Tampereelta, mutta toimi paljon myös Helsingissä ja kierteli kautta maan järjestötehtävissä. Tintti Kaihosalo oli nuorisoliittolainen, naisliiton agitaattori, Ihanneliiton perustajia ja ohjaajia, työväenopistolainen, juhlapuhuja, esitelmöitsijä, kirjallisuuden tuntija, teatteriarvostelija ja paljon muuta. Mutta ennen kaikkea hän oli erikoislaatuinen ihminen, joka herätti kanssaihmisissään syvää sympatiaa. Jokainen, joka on tuntenut Tintin tietää, että tämän kirjoituksen Hippa on juuri hän eikä kukaan muu.

On tovereita, jotka eivät koskaan voi jättää nuorisoliikettä. Vaikka heillä olisi kuinka paljon tehtävää työväenliikkeen muilla rintamanosilla, eivät he tunne iloaan täydelliseksi, elleivät aina silloin tällöin saa olla mukana nuorisokokouksissa, rähjätä nuoren väen kanssa saarimatkoilla,

osallistua, jopa jotain pienempää toimittaenkin, nuorisoliikkeen työhön.

Heitä nimitetään »ikuisiksi nuorisoliittolaisiksi». Voidakseen olla ikuinen nuorisoliittolainen, täytyy ihmisen luonteessa olla huumorintajua. Ja sellaisia luonteita nämä nuorisoliikkeen vanhat tervaskannot juuri ovat.

Hippa on juuri tällainen nuorisoliittolainen. Milloin hän tuli mukaan nuorisoliikkeeseen, siitä lienee vain harva selvillä. Se tapahtui kai joskus ennen kansalaissotaa. Me nuoret vain muistamme, että hän oli jo silloin järjestössä, kun me siihen liityimme. Mikä on Hipan elämäkerta, sen tietää vain puolue. Mistä olet tullut, mikä olet tätä ennen ollut — nämä kysymykset ovat nuorisoliittolaisten kesken harvinaisia. Kunhan vain tiedetään, ettei sinulla ole rötöksiä, eikä rikoksia työväenliikettä vastaan takanasi, olet tervetullut joukkoon. Enempää ei kysellä.

Hippa oli nerokas nainen ja hänen sivistystasonsa oli huomattavan korkea. Häntä oli lapsuudessa kohdannut suuri onnettomuus: häneltä oli katkennut selkäranka. Ruumiin ruhjevamma ja ajatuksen kirkkaus, rehellinen pyrkimys kaikkeen työväenliikkeen kannalta katsoen oikeaan ja hyvään, hienostuneen mielen kauneudenkaipuu — tämä henkisen ja ruumiillisen olemuksen syvä ristiriitaisuus, ne olivat Hipalle varmaankin raskaat kantaa. Niihin sisältyi hänen elämänsä suuri ja syvä kärsimys. Mutta Hipalla oli suurenmoinen kyky unohtaa itsensä, kyky kärsiä hiljaisuudessa ja tuoda vain kaikki auringonpaisteinen tovereittensa keskuuteen. Hänen kärsimyksissä kirkastunut elämänuskonsa oli luja ja horjumaton. Se rohkaisi kaikkia heikkoja, jotka joutuivat hänen kanssaan kosketuksiin. He tunsivat saavansa uutta voimaa itseensä seurustellessaan Hipan kanssa. Ja Hipan seuraa etsimällä etsittiin.

Kun Hippa lähtee teatteriin, liittyy hänen seuraansa komeaa nuorta miesväkeä. Ja takapenkillä kuiskailevat melkein kateelliset tyttölapset toisilleen, »että kyllä se toikin poika

on merkillinen, kun lähtee Hipan kanssa — eikö se nyt parempia saa». Heidän on mahdotonta käsittää, miten suuressa arvossa nuorisoliiton pojat pitävät naista, jolla ei ole henkistä kyttyrää selässä!

Mutta aina ei Hipan polku ole yhtä siloista. Hän saattaa ottaa itselleen aivan mahdottomalta näyttävän tehtävän. Sattuupa esim. nuorisojärjestön kokouksessa, että valitetaan uusien jäsenien värväyksen olevan vaikeaa. Hippa suuttuu ja päättää näyttää, miten värväystyötä on tehtävä. Eikä hän suinkaan lähde sinne, missä vastus olisi helpoin.

On talvi ja työväen luistinradalla luistellaan ja pelataan jääpalloa. Joukko laitakaupungin poikia, kaduilla kasvaneita, karkeita sällejä on siellä muodostanut jääpallojoukkueen. Tämän joukkueen päättää Hippa vetää nuorisojärjestöön. Ja hän lähtee jääpallokentälle. Alkaa keskustella poikien kanssa.

— Hei, mutsi, kukas sun on tolla lailla taittanut?

— Ei täällä kyttyröitä tarvita!

Pojat puhuvat ja huutavat sitä, mitä katu on heille opettanut. He pilkkaavat ja häpäisevät Hippaa karkeasti. Laskevat raakaa leikkiä hänen kyttyrästään. Mutta silloin alkaa Hippa heitä haukkua. Hän tietää, kuinka tällaisia laitakaupungin nuoria miehiä on kohdeltava. Hippa antaa sanan sanasta, kaksi parhaasta. Haukkuu poikia takaisin vielä rivommin. Lopulta menee sälleiltä suu tukkoon.

Tällainen on ensimmäinen kohtaus. Ja sen jälkeen sanoo joku pojista toiselle:

— Se on eri jentta leuoistaan.

Äänessä soi jo jonkinlainen ihailu.

Ja kun Hippa seuraavan kerran saapuu kentälle, otetaan hänet jo vanhana tuttuna vastaan. Mutta keskustelu ei ole vielä sen kauniimpaa.

Mutta Hippa jatkaa itsepäisesti käyntejään jääpallokentällä. Ja jonakin tammikuun iltana, kun Siltasaari loistaa reklaamivaloissa, tulee teitä vastaan merkillinen seurue: pitkiä, voimakkaita nuorukaisia jääpallomailat olkapäillä. Ja

heidän keskellään, aivan uppoutuen urheilijavartaloiden taa, kävelee reippaana pieni, matala nainen — Hippa. Koko Siltasaari tärisee kirouksista kaikkialla, mihin tämä ryhmä suuntaa kulkunsa. Ollaan matkalla Työväentalolle kahville.

Senjälkeen nähdään jääpallosakki yhä useammin Hipan kanssa samassa pöydässä talon yläravintolassa. Ja eräänä kauniina iltana, kun nuorisojärjestöllä on uusien jäsenten vastaanottojuhla — ottaa koko jääpallojoukkue itselleen jäsenkirjat.

Laitakaupungin pojista ja sakilaisista kasvattaa nuorisojärjestö tietoisia proletaareja. Ja kun tällainen »sällimies» kerran tekee täyskäännöksen ja tulee järjestyneeksi työläiseksi, tulee hänestä monasti yksi joukon parhaimmista.

Kun jääpallojoukkueen pojat ovat olleet vuoden järjestössä, häpeävät he syvästi ensimmäistä kohtaustaan Hipan kanssa. He käsittävät nyt, kuinka raa'asti, siivottomasti ja epämiehekkäästi he silloin menettelivät. Hippa ei ole liiaksi hienotunteinen. Jonkun toverin toimeenpanemilla kutsuilla, joissa myös pojat ovat mukana, kertoo Hippa nauraen ja »taiteellisesti» liioitellen tämän ensikohtauksen koko toveripiirille. Ankarat naurunrähähdykset keskeyttävät monasti hänen kertomuksensa. Ja pojat ovat korvat punaisina, eivätkä tiedä, mihin piilottaisivat isot kätensä.

Tai sitten joutuu nuorisolehden levitysaparaatti järjestössä huonoon kuntoon. Johtavat jäsenet näyttävät nuoremmille huonoa esimerkkiä. Heillä on muka olevinaan niin paljon »tärkeämpiä» tehtäviä, etteivät jouda lehteä levittämään. Sitähän voi tehdä kuka tahansa, levittäkööt nuoremmat. Ja näin aletaan yht'äkkiä halveksia tätä tärkeätä toiminnanosaa. Se jää niiden huoleksi, jotka eivät mihinkään muuhun kelpaa. Lehden levikki laskee ja asia joutuu järjestön kokoukseen käsiteltäväksi.

Hipalle on taas sattunut aikaa ja on pistäytynyt kokoukseen. Hän päättää asettaa asiat kohdalleen. Ja asettaa.

Hippa lyö koko lehden levityksen huumoriksi. Hän käyttää mainion puheenvuoron, pilkaten terävillä vitseillä levityksen jarruttajia. Sali remahtelee naurusta. Ja lopulta paljastaa Hippa suuren vetonumeronsa. Se on levityskaramellipussi, joka annettaisiin palkinnoksi parhaalle levitysryhmälle kuukauden levitystuloksesta. Palkinto itsessään ei ole suuri, mutta Hipan esittämänä kasvaa karamellipussin merkitys tovereitten silmissä äärettömästi. Ja seuraavina viikkoina kamppailevat levitysryhmät »veristä» taistelua karamellipussista. Leikkiin sotkeutuvat johtokunta, järjestysmiehet, huvitoimikunta ym. Kaikki ne myyvät satakunta kappaletta lehteä, voittaakseen toiset ja saadakseen karamellipussin haltuunsa.

Sellainen on Hippa, ikuinen nuorisoliittolainen. Yliveto. Voittamaton. Hän vetää meissä aina kaiken parhaan pinnalle. Ja me pidämme hänestä hirmuisesti.

Kuten vanhoista kansansankareista, on Hipastakin loppumattomiin juttuja, toiset tosia, toiset liioiteltuja, jotkut suorastaan keksittyjä. Ja Hipan maine kiirii ympäri Suomen nuorisoliittolaisten keskuuteen. Tulipa hän minne tahansa tuo hän aina repäisevän meiningin ja hurttihuumorin kaikkialle tullessaan.

Tietysti ei Hippakaan ole välttynyt vankilalta: hänhän on toiminut Suomessa. Neljä vuotta häntä piinattiin Hämeenlinnan kosteissa komeroissa. Hänen heikko terveytensä huononi siellä tietysti paljon. Monet toverit olivat varmoja, että Hippa ei kestä, vaan kuolee vankilaan. Mutta Hippa tuli elävänä takaisin. Se oli suurin kepponen, minkä hän milloinkaan elämässään oli tehnyt. Ja entisenlaisena hän häärii nyt keskuudessamme, aivan kuin ei Hämeenlinnan reissu olisi mitään vaikuttanut. Ja nuori väki ei odota mitään niin jännityksellä kuin sellaista hetkeä, jolloin Hippa nousee puhujalavalle. Sillä Hippa ei osaa puhua ikävästi — puhujalavalta räiskyy silloin satiiri ja huumori.

Espanjan lasten auttaminen sisällissodan aikana

Työväenluokan eri järjestöjen ja toimintaelimien yhteistunne saattaa poliittisesti eripuraisinakin aikoina, jolloin hermostunut epäluuloisuus ja suoranainen keskinäinen vihamielisyyskin on vallalla, jossain yksityisessä ajanilmiössä puhjeta kauniiksi solidaarisuuden osoitukseksi. Näin tapahtui Suomessa ja monessa muussakin maassa Espanjan tasavaltalaisten avustamisena vuosina 1936—38. Kuvaavaa tälle yhteistunnolle oli, että naiset olivat hyvin aktiivisia ja että avustamistyö alkoi äkkiä useissa maissa.

Muistamme oman maamme poliittiset tunnelmat noina aikoina. Kielletty ja vainottu kommunistinen puolue teki työtään maanalaisena. Sosialidemokraattinen puolue suoritti keskuudessaan tavanmukaisia »puhdistuksia». Akateeminen Sosialistiseura eroitettiin puolueesta. Kansanedustajille, jotka olivat toimineet sen piirissä, annettiin varoitus.

Kun Sos.dem. Työläisnaisliitto syksyllä 1936 ryhtyi työhön kerätäkseen varoja tasavaltalaisten lapsille, seuraten europalaisten sisarjärjestöjen esimerkkiä, havaitsi se kaikista kireistä poliittisista tunnelmista huolimatta, että poliittiset, ammatilliset ja urheilujärjestöt osoittivat yksimielisesti myötämielisyyttään sen yritykselle.

Heinäkuun puolivälissä 1936 oli Espanjan tasavallalle epäluotettavana Kanarian saarille siirretty kenraali Franco aloittanut häikäilemättömän hyökkäyksen maan hallitusta ja pääkaupunkia vastaan. Vaikka ihmiskunta myöhemmin joutui monien kaupunkien raunioiksi tekemisen ja siviiliihmisten surmaamisen todistajaksi, on Madridin odottamattomalla ja säälimättömällä pommituksella oma mainittava paikkansa sodan raakalaistekojen historiassa. Mussolinin ja Hitlerin vaikutuksen kasvu oli innostanut pienen varusjoukon päällikön tekoonsa ja hän sai mukaansa sodan- ja kunnianhimoisia kenraaleja, sekä pian ulkomaista apua Saksasta ja Italiasta. Espanjan satamissa käyneet merimiehet tiesivät kertoa, että jo heti heinäkuun lopussa tuotiin muun tavaran kuljetukseen naamioiduilla laivoilla aseita fasistimaista. Ranska ja Neuvostoliitto, jotka tarkasti seurasivat fasismin voimistumista, osoittivat myötämielisyyttään Espanjan tasavaltaa kohtaan. Mutta Kansainliiton tekemä puuttumattomuussopimus esti niitä virallisesti ryhtymästä auttamaan tasavaltaa.

Eri maiden työväenpuolueet ja ammatilliset järjestöt, jotka fasismissa käsittivät uhkan omalle työväenpuolueelleen, lähettivät jo elokuussa rahallista apua Madridiin. Kansanrintamapyrkimysten hengessä muodostettiin »Kansainvälisen so-

lidaarisuuden rahasto». Eri maista lähti vapaaehtoisia tasavaltalaisten armeijaan, niin myös kaikista pohjoismaista. Punainen Risti, kveekkarit ja monet naisjärjestöt alkoivat humaanisen avustustoimintansa.

Meillä Suomessa viranomaiset asettivat vaikeuksia avustustyölle. Elettiinhän täällä toimintamahdollisuuksiltaan hyvin supistettua kansanvallan aikaa. Riekki johti Etsivää Keskuspoliisia. Oli tehty »muistioita» prof. Väinö Lassilan ja toimittaja Erkki Valan johtamasta Ihmisoikeuksien Liitosta. Somerolla eräs yhteiskoulun opettaja joutui leimatuksi poliittisesti epäluotettavaksi senvuoksi, että hän oli pitänyt kirjoituspöydällään Karl Marxiksi luultua Leo Tolstoin kuvaa, partaniekka kuin partaniekka.

Ulkoministeriössä ja sisäministeriössä epäiltiin ja mietittiin viikkoja, ennenkuin Työläisnaisliitolle annettiin keräyslupa »Espanjan lasten hyväksi». Ilman skandinaavisten maiden pilkallisesti kirjoitettuja artikkeleita ei kenties lupaa olisi lainkaan annettu. Kun kävin liiton puolesta sisäministeri Puhakan puheilla, piti hän erittäin epäilyttävänä sitä, että anomuksessamme olimme maininneet »Kansainvälisen solidaarisuusrahaston» nimen. Etsivä keskuspoliisi oli sisäasiainministeriölle antamassaan lausunnossa huomauttanut, että Akateeminen Sosialistiseura on julkaissut kirjasen »Espanjan kansan puolesta», jossa selostettiin tasavaltalaisten taistelua kansanvallan puolesta ja ilmoittanut, että kirjasta myydään juuri »Kansainvälisen solidaarisuusrahaston» hyväksi. Kun ASS oli huonoissa kirjoissa EK:n papereissa; saattoi Sos.dem. Työläisnaisliittokin tulla sellaiseksi ja meidät johdettaisiin tietämättämmekin kiellettyyn kommunistiseen toimintaan.

Niinpä meille sitten ilmoitettiin ulkoministeriön ehtona, että »kaikkien mahdollisten epäluulojen välttämiseksi» oli anojilta vaadittava tarkka selitys siitä, millä tavoin he aikovat käyttää kertyvät varat kyseessä olevaan tarkoitukseen, nim. »Espanjan sisällissodan vuoksi kärsimään joutuneille lapsille elintarpeiden, lääkeaineiden ja vaatteiden hankkimiseksi». »Keräyksen jako on toimitettava lähetystö- ja konsuliviranomaisten välityksellä». Viimemainittuun ehtoon nähden voi huomauttaa, että ensimmäisellä kerralla kun lähetyksemme saapuivat, Suomen konsuli Madridissa oli läsnä. Seuraavilla kerroilla ei tasavaltalaisten alueella ollut enää konsuliviranomaisiamme, jotka olisivat voineet toimia lahjojen välittäjinä. Mainittakoon vielä, että »anojina» olivat olleet Miina Sillanpää, Tyyne Leivo-Larsson, Martta Salmela-Järvinen, Sylvi-Kyllikki Kilpi ja Lilli Heponen ja heidän toimintaansa oli siis ankarasti valvottava.

Jo elokuun alussa alkoi sanomalehdistössämme fasistisista uutislähteistä peräisin oleva tasavaltalaisten mustamaalaus, eurooppalaisten vapaamielisten kansanvaltaisten porvarillisten lehtien myötämielisiä lausuntoja ei täällä lainailtu. Espanjan tasavalta aloitti oman propagandatoimintansa suhteellisesti myöhästyneenä, kertoen maassa suoritetuista sosiaalisista ja sivistyksellisistä uudistuksista sekä selostaen heikkoa aseellista puolustuskykyään kenraalejaan vastaan. Tätä aineistoa käyttivät maassamme vain sosialidemokraattiset lehdet, kommunistisiahan ei ollut.

Vielä marraskuun lopulla oli sentään sivistyneistöä, joka ei pelännyt osoittaa myötämielisyyttään Espanjan tasavallan epätoivoiselle taistelulle. Helsingin Työväen Naisvoimistelijat ja Työväen Voimistelijat järjestivät ennen keräyksen virallista alkua HTY:n juhlasaliin juhlan, jossa Pia Ravenna lauloi ja Arvo Hannikainen esitti viulusooloja, tukien siten avustustoimintaa. Keräys alkoi virallisesti jouluk. 1. pnä ja lupa oli myönnetty seuraavan vuoden tammikuun loppuun. Lilli Heposella oli kiirettä naisliiton toimistossa kirjeitä postittaessaan ja käytännöllisiä asioita järjestäessään. Kaisu-Mirjami Rydberg, joka jo noihin aikoihin oli etääntynyt sos.dem. naisliiton toiminnasta, kävi iltaisin auttamassa postitustyössä. Hän ja Cay Sundström ottivat haltuunsa omat keräyslistansa. Omaani merkitsi nimensä ensimmäisenä edus-

Suomalainen avustustoiminta

kunnassa ruotsalainen pastori Stenvall, aktiivisesti mukana rauhantyössä.

Noilta ajoilta on päiväkirjassani seuraavat merkinnät:

»Olen yrittänyt houkutella maalaisliittolaisia kansanedustajia antamaan roponsa »Espanjan lasten hyväksi». Ainoakaan ei ole sitä tehnyt. Ja Ruotsissa ovat kaikki kansanvaltaiset ainekset mukana avustustoiminnassa, onpa ilmoitettu parin kuningashuoneeseen kuuluvan Bernadottenkin merkinneen summansa. Eräs suomalaisista avustuslistan torjuneista sanoi minulle, että on selvää, että Espanjasta tulee tämän taistelun jälkeen joko fasistinen tai kommunistinen valtio, eikä hän halunnut auttaa ainakaan Neuvosto-Espanjan syntymistä».

— — —

»Tänään tuli kirje Antskogin tehtaan työläisiltä. Tehtaan johto oli uhannut erinäisillä toimenpiteillä senvuoksi, että ruokatunnilla oli kerätty rahaa »Espanjan lasten hyväksi», koska sellainen oli muka maassamme kiellettyä. Soitin arvoisalle johtajalle ja langan päässä oli hyvin kiivas ja vihainen herra, joka sanoi, ettei hän salli kommunistien auttamista. »Eihän hallituksen puolella ole muuta kuin kommunisteja.» »Miksi ette myöskin kokoa Francon joukoille?» Ehkä sain hänet kuitenkin vakuuttuneeksi siitä, että hänen työläisensä toimivat »luvallisilla asioilla».

Turusta kirjoitti huomattava vasemmistososialisti ja sanoi, ettei hänen nimeään saa mainita keräyslistojen tilitysten yhteydessä, on vain ilmoitettava listan numero. »Julkisuudessa esiintyneet tilitykset ovat haluttua luettavaa EK:ssa ja ne saattavat monella vielä olla edessä vastaisuudessa.»

Eräs naisosaston puheenjohtaja palautti listat tyhjinä ja ilmoitti, että sosialidemokraatit ovat rauhan ystäviä. Avustustoiminta on sodan hyväksymistä. Hänelle lähetetyssä vastauskirjeessä torjuttiin väite. Se, joka lievittää kärsimystä, panee toiminnallaan vastalauseen sitä vastaan. Se, joka kietoo kätensä avuttoman lapsen suojaksi ja sanoo väkivallan tekijälle »tähän et ainakaan koske», lausuu vastalauseensa väkivaltaakin vastaan.

Vaikka vuodenaika ei ollutkaan edullinen keräykselle, tilitettiin naisliittoon jo joulun edellisillä viikoilla 100.000 mk. »Ajan Suunta» laski uskollisesti, kuinka monta tykkiä sos. dem. naiset voivat espanjalaisille tasavaltalaisille lähettää. Olisimme ehkä mieluimmin, päästäksemme vähemmällä vaivalla, lähettäneet suoranaista rahaa, mutta se ei käynyt viranomaisten ehtojen vuoksi. Sillä Suomesta oli vaikea lähettää elintarvikkeita. Espanjasta tulleissa kirjeissä pyydettiin maitopulveria ja sokeria. Nyt, 60-luvun alkaessa ja suomalaisten äitien ostaessa kaikista siirtomaatavarakaupoista vauvoilleen Baby-Energa paketteja, tuntuu mielettömältä ajatella, että maassamme 30-luvun toisella puoliskolla valmistet-

tiin maitopulveria vain apteekkien tarpeiksi. Eräs lahtelainen tehdas suositteli avustustoimikunnalle kondensoitua purkkimaitoaan. Kun sitä kokeiltiin perheessämme ja mieheni erehdyksessä joi maitona vedessä sekoitetun purkin sisältöä, hän kalpeana ja totisena ilmoitti juoneensa »jotain hyvin kummallista ja varmasti hengenvaarallista ainetta». Mutta lahtelaisia purkkeja lähetettiin kuitenkin Espanjaan, kun ruotsalaiset asiantuntijat olivat sanoneet, että se oli aivan normaalista kondensoitua maitoa.

Suomalainen voi ja juusto olivat ensiluokkaista tavaraa, mutta nälkiintyneet espanjalaiset äidit ja turvattomia lapsia hoivaavat lastenkodit eivät välittäneet näistä herkuista muuta kuin poikkeustapauksissa. Sensijaan suomalaista munapulveria ja petsamolaista kalanmaksaöljyä otettiin vastaan. Sokeria ei Suomesta kannattanut lähettää, koska se meillä oli tuontitavaraa. Tulli oli niin korkea, että ruotsalainen avustustoimikunta saattoi omassa maassaan ostaa neljänneksellä meidän hinnoistamme sokerikilon.

Naisten ompeluseurat valmistivat vaatteita lapsille ja naisille ja kokosivat käytettyä tavaraa. Ne tarkastettiin kaikki, koska haluttiin lähettää ehdottomasti puhdasta ja käyttökuntoista. Oli liikuttavaa silmäillä toimistoon saapuneita keräyslistoja ja todeta, miten pienistä eristä 200.000 mk kerääntyi. Tavallisimmat merkinnät vaihtelivat 25 pennistä 5 markkaan. Listojen ulkonäkö kertoi, miten ahkerasti niitä oli vedetty esille tomuisille työhuoneitten pöydille konepajoissa ja verstaissa.

Henkilökohtaisesti jäi ainakin minulle keräystoimikunnan jäsenenä kansainvälisen solidaarisuuden innostavan ja lämmittävän tunteen kokeminen. Sitä välittivät sadat toimikunnalle lähetetyt suomalaisten kirjeet sekä ajatustenvaihto ulkomaalaisten toverien kanssa. Ruotsista sisarukset Sonja ja Georg Branting olivat nopeimpia kirjeisiin vastaajia.

Joskus oli kokouksissamme, juhlissamme ja kirjoituksissamme selviteltävä avustustoiminnan periaatteellista merkitystä esim. tähän tapaan:

Sonja Branting

»Suomen avustustoimikunnalta on pariin kertaan kysytty, kannattaako auttaa vieraan maan lapsia kun omatkin elävät puutteessa. Tähän olemme vastanneet, että yksityinen hyväntekeväisyys ei voi koskaan auttaa muuta kuin tilapäisesti. Kaikkien maailman lasten asemaa parannetaan vain luokkataistelun avulla ja yhteiskunnallisiin oloihin vaikuttamalla. Äkkinäisen luonnonmullistuksen, sodan ja kulkutautien sattuessa on avustustoiminta tarpeellista, jatkuvaan puutteeseen auttaa vain sosiaalinen toiminta, valistuneen työläisen kautta elämän kestävä sitkeä kamppailu työväen elinehtojen parantamisen puolesta».

Jos oli vaikeata toimia työväenluokan ulkopuolella ja hakea esim. porvarillisilta piireiltä apua, pitivät monet jyrkemmät vasemmistolaiset työläiset toimintaamme liian vähäpätöisenä, koska emme antaneet kirpeitä poliittisia julistuksia, emme kertoneet tarpeeksi usein ja selvästi Espanjan tasavallan hädänalaisesta asemasta, emme paljastaneet fasismin

kaikkia toimintamuotoja. Usein näytti olevan enemmän kysymys tyylistä kuin asiasta. Näinä aikoina tutustuin kuitenkin työssämme naisiin, joista monen monia olen myöhemmin tavannut Suomen Naisten Demokraattisen Liiton riennoissa.

Vapaaehtoisten värvääminen Espanjaan tapahtui luonnollisesti avustustoiminnan ulkopuolella, emme siitä paljoa tietäneetkään. Silloin tällöin tuli kirjeitä vapaaehtoisilta tai heidän omaisiltaan. Muistan erään, jossa erittäin jyrkässä ja vaativassa sävyssä pyydettiin heti lähettämään suomalais-espanjalaisia sanakirjoja. Kun emme voineet ryhtyä sellaisia toimittamaan ja kustantamaan — kirjakaupoissa ei sellaisia ollut saatavissa — oli meidän siirrettävä vaatimus asiapapereihin, jotka eivät aiheuttaneet toimenpiteitä.

Madame de Palencia, jonka terveisiä toivat avustustoimikunnalle latvialainen pakolainen ja monelle suomalaiselle poliitikolle tuttu Bruno Kalnins, Cay Sundström ja eräät muut Tukholmassa käyneet, esitti usein huomautuksen, että keräystoimintamme tapahtui kovin suppealla pohjalla. Palencian toimipaikka oli nimittäin Tukholma, vaikka hänet oli akkreditoitu tasavallan edustajaksi Suomeen. Hän kaipasi työssämme sivistyneistöä, vapaamielisiä porvarillisia poliitikkoja, kirjailijoita, taiteilijoita, tieteen edustajia. Olihan sellaisia mukana kaikissa Skandinavian maissa. Ilmeisesti hän luuli, että syy oli jonkinlaisessa »noskelaisessa» ahdasmielisyydessä. Kuitenkin juuri sivistyneistön puute kansainvälisessä yhteistoiminnassa, oli sitten kysymys rauhanasiasta, kulttuurista tai sosiaalisesta työstä, oli ja on tyypillistä suomalaiselle asennoitumiselle. En tarkoita puhtaasti ammattialojen yhteyksiä, niitä kyllä on. Ennenkaikkea kaihdettiin ja kaihdetaan edelleen kaikkea toimintaa, jossa sosialisteja on mukana. Ajattelen, että kansalaissodan kiroperinnöt vaikuttavat edelleenkin tällaiseen asennoitumiseen, epäilemättä myös Akateemisen Karjala-Seuran antama ahdas ja kansallisesti kiihkomielinen henkinen kasvatus.

Oli senvuoksi mieltä liikuttavaa lukea, miten esim. Tanskan suurin porvarillinen lehti »Politiken» kirjoitti:

»Tanskan äidit eivät halua olla jäljessä siitä, mihin Ruotsin äidit ovat ryhtyneet. Kun miehet eivät näy osaavan lopettaa sotaa, kun miehiset politiikot eivät keksi sulkua järjettömälle verenvuodatukselle, on maailman naisten ainakin näytettävä, mitenkä viattomille uhreille hankitaan apua ja turvaa. Tanskan naiset ovat valmiit auttamaan, he antavat sydänten puhua sydämille, he vetoavat koko Tanskan kansaan».

Näillä sanoilla on juuri nyt, v. 1960 oma arvonsa, kun Tanskan naisjärjestöt pakottivat empivän maan hallituksen suostumaan siihen, että Kööpenhaminassa voitaisiin juhlia kansainvälisen työläisnaisten päivän 50-vuotisjuhlia, joissa maailman demokraattiset naiset ovat mukana.

Huhtikuussa 1937 saapui suomalaiselle avustustoimikunnalle kiitoskirje Espanjan opetusministeri Jesus Hernandezilta. 48.000 maitopurkkia, 1000 laatikkoa, oli jaettu Madridin lapsille ja äideille.

Syksyyn päästäessä tilanne paheni Espanjassa. Madrid menetettiin ja Barcelonasta tuli tasavaltalaisten keskuspaikka. Kansainvälisen työväestön piirissä tunnettiin vaaran ja taantumuksen uhkan lisääntyvän maailmassa, pelättiin kansainvälisen työväenliikkeen toiminnan supistumista. Kun maan hallitukset kieltäytyivät antamasta apua tasavaltalaisille, koettivat ammatilliset keskusjärjestöt ja useiden maiden sosialidemokraattiset puolueetkin tehdä parhaansa. Ruotsin ja Norjan sos.dem. sanomalehdet julkaisivat kauniita muistokirjoituksia tasavaltalaisten puolella kaatuneista maanmiehistään. Meillä ei julkisuudessa uskallettu mainitakaan, että suomalaisia vapaaehtoisia oli mukana. Suusta suuhun kuiskailtiin kuitenkin, kenen poika tai työtoveri oli salaisesti häipynyt, päämääränään taistelu fasismia vastaan Espanjassa.

Työläisnaisliitto sai jälleen vuoden 1937 lopulla uuden keräysluvan kahdeksi kuukaudeksi. En muista, mitkä syyt ai-

heuttivat henkilövaihdoksia avustustoimikunnan kokoonpanossa, koska julkilausumassa ei näkynyt enää muita kuin tämän kirjoittajan nimi puheenjohtajana ja Martta Salmela-Järvisen sihteerinä. Siinä sanottiin nyt kuitenkin selvästi, että »puuttumattomuussopimus on estänyt avustamasta aseilla ja sotatarvikkeilla, siitä huolimatta, että esim. kansainvälisissä työväen kokouksissa Espanjan edustajat ovat ilmoittaneet tarvitsevansa juuri niitä». Käsittääkseni tämä lause samoinkuin puhuminen »Kansainvälisestä Solidaarisuusrahastosta» johtui siitä, että käsitettiin tilanteen toivottomuus, selitettiin miksi tasavaltalaiset kärsivät tappion, mutta samalla tahdottiin heitä kärsimyksissään auttaa humaanisin keinoin.

Eduskunnan budjettikeskustelussa käytettiin ulkoministeriötä koskevan pääluokan kohdalla Espanjan auttamisesta pitkiä puheenvuoroja. Kiihkeimmin esiintyi Hilja Riipinen joka kertoi meidän »aselähetyksistämme» ja maanpetosta lähentelevästä työstämme. Olimme avustuksellamme pitkittäneet Espanjan lasten kärsimyksiä ja jatkaneet aseellista taistelua. Luultavasti hän uskoi itse väitteisiinsä.

8. pnä joulukuuta 1937 saapui madame de Palencia käymään maassamme. Kerrottiin, että Suomen viranomaisten taholta oli lausuttu toivomus, ettei hän saapuisi itsenäisyyspäivän juhliin, niinkuin muut Tukholmassa toimivat ja Suomeen akkreditoidut diplomaatit. Hänen tulonsa olisi saattanut aiheuttaa mielenosoituksia. Poliiseja ja EK:n miehiä oli runsaasti Helsingin rautatieasemalla kun valtioneuvos Hakkarainen ulkoministeriön edustajana, »Espanjan lasten hyväksi» toimikunnan jäsenet, kansanedustaja Cay Sundström ja prof. Väinö Lassila olivat suomalaisina vastaanottajina. Palencia oli puettu sentään pohjoismaalaisiin talvivarusteisiin, mutta hänen mukanaan oleva nuori lähetystösihteeri saapui ohuessa kanarianvärisessä ulsterissaan ja tärisi vilusta. Rouva Palencia oli tyypillinen, vanheneva etelämaalainen nainen hoikkana, ketteränä ja valppaana. Hänen kellertävän kalpea ihonsa oli ryppyinen, mutta tukka oli sysimusta ja silmät vielä mustemmat. Hän säihkyi älykkyyttä ja toiminnanhalua ja innoitti meitä suomalaisiakin tarmokkaaseen työskentelyyn, kun tapasimme hänen vaatimattomilla kutsuillaan ja juhlissamme. Hän oli vuosikausia ollut Espanjan tasavallan edustajana Kansainliitossa ja hänen miehensäkin oli diplomaattina jossain Kauko-Idän maassa.

Toinen keräys tuotti hiukan yli 300.000 mk ja nyt lähetettiin Suomesta myös lihasäilykkeitä, joita hämeenlinnalainen tehdas oli valmistanut. Ruotsin esimerkkiä noudattaen oli useilla teollisuusseuduilla Suomessa kerätty yhden tunnin työpalkka ja tilitetty toimikunnalle.

Tappiolle jääneet eivät enää kiinnostaneet suurta yleisöä samalla tavoin kuin asiansa puolesta sisukkaasti taistelevat tasavaltalaiset. Kun vuoden 1938 aikana järjestettiin kolmas keräys, tapahtui se jo »Espanjan ja Tshekkoslovakian pakolaisten auttamiseksi» ja avustustoimikunnan kokoonpano ja henkikin muuttui sillä tämän viimeisen kansainvälisen keräyksen julistuksen allekirjoittajina olivat: Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto, Suomen Sosialidemokraattinen puolue ja Suomen Sos.dem. Työläisnaisliitto.

Kun naiset eivät johtaneet keräystä eivätkä määräävästi antaneet sille omaa ihanteellista innostustaan, tapahtui varojen keräys etupäässä järjestöiltä. Yksityisten avustus jäi vähäpätöisemmäksi. Poliittinen tilanne maailmassa oli muuttunut. Suomessa kasvoi sisäinen taantumus, eri työväenjärjestöjen yritys mukautua uuteen tilanteeseen ja sisäinen eripuraisuus kasvoi. Sodan aikana naisten toiminta kohdistui omien lasten auttamiseen.

Sylvi-Kyllikki Kilpi

Järjestötoiminnan taipaleelta

Varsin monen vanhemman järjestöihmisen astuma tie politiikan piiriin on varmaan kulkenut suunnilleen samoja latuja kuin tämän jutun kirjoittajan, joka heti kansalaissodan jälkeen nuorena tytönheilakkana liittyi Ry. Koittoon ja siellä Ihanne-piiriin, Visan voimistelijoihin ja sekakuoroon. V. 1919 syksyllä se alkoi ja on jatkunut erilaisin siirtymisvaihein 41 vuoden ajan.

Ensimmäinen työväestön suuri esiinmarssi päättyneen kansalaissodan jälkeen oli työväen laulu- ja musiikkijuhlat Tampereella v. 1921, jolloin laulu ja musiikki ikäänkuin vapautti nuoret ja vanhemmankin polven jäsenet menneiden kovien kokemusten puristuksesta. Niin se matka jatkui nuortean innokkaana nuorisoliiton piiriin, vaikka varsinainen voimainkoetus tapahtuikin Sosialidemokraattisen Raittiusliiton yhteyteen järjestetyn lasten- ja varhaisnuorten toiminnan organisoimisessa. Raittiusliiton kanslistin ominaisuudessa työ sujuikin mitä parhaiten varsinkin, kun kenttätyössä oli mukana innostunutta ja pirteää voimaa. Anni Rinne jo silloin vanhana tekijänä ja Elli Nurminen alokkaana, ovat nimiä, jotka vielä tänäänkin näkyvät järjestöelämän taivaalla.

Kun v. 1925 liityin puolueen jäsenyyteen tapahtui se naisyhdistykseen liittymisen kautta, mutta jo kaksi vuotta myöhemmin siirryin jäsenenä Toveriseuraan, jonka toiminta niihin aikoihin oli kiihkeän toimeliasta. Oma osuuteni tuon ajan poliittisessa toiminnassa oli varsin vähäistä, vaikka mukana hyörinkin niillä edellytyksillä ja kyvyillä, jotka rajoittava nuoruus saattoi antaa. Voimisteluharrastuksiin ja

TULn tiimoilla käytyyn kahinaan sopi tietysti myöskin paneutua ja on huvittavaa todeta, miten sitä kahinointia on jatkunut uusien ihmisten vain astuttua entisten tilalle.

Iän ja kokemusten kouluttama sekä erilaisissa järjestöelämän tehtävissä mukana ollut ihminen on koko lailla kypsynyt puolue-elämän moninaisiin toimintoihin, mutta pelkkä käytännöllinen toiminta on kovin yksipuolista ja siksipä teoreettinen tieto on välttämätöntä ja tarpeellista. Nuorella ihmisellä ei riitä useinkaan voimavaroja teorian ja käytännön omaksumiseen, joten luonnostaan lankeaa, että puoluetoiminnoissa mukana olevat ovat yleensä jo kypsään ikään ehtineitä entisiä nuoria, joille teorian oppiminen ja käytännön kokemukset ovat tasoittaneet tien toimimiseen puoluepoliittisella linjalla.

Kautta aikojen on sosialidemokraattisessa liikkeessä ollut eräänlaista käymistä oikeistolaistumisineen ja toisaalta pyrkimystä estää tällaisia ilmiöitä. Niinpä ns. huplilaisuusvaiheen kärsittyä tappion joutui perheeni pää ratkaisemaan, »ollako vai eikö olla» ja ratkaisuksi tuli uuden työalan omaksuminen ja lähtö Helsingistä.

Kaksi vuotta Valkeakoskella, jossa järjestötoiminta oli erittäin heikkoa, mutta jossa naiset sentään jotain yrittivät, oli ennen kaikkea kouliintumista työväenopistotoimintaan. Mieheni leipätyöhön kuului johtaa ja opettaa työväenopistossa, mutta siinä ohessa minäkin painiskelin ruumiinkulttuurin ja liikunnan opettamisessa sekä opistossa että TULn Koskenpojissa. Lyhyeksi jäi Valkeakosken aika ja Kotkasta tuli seuraava etappi, joka kesti elokuusta 1932 vuoden 1941 lokakuun loppupuolelle, eli siihen osti, kun mieheni erotettiin Kotkan Työväenopiston johtajan toimesta osallistumisestaan »kansanedustaja-kuutosena» toimintaan rauhan puolesta. Yhdeksän vuoden työteliäs aika ei niissä olosuhteissa merkinnyt suuriakaan, vaan pakotti jäännösperheen muuttamaan leivänhakuun vanhoille asuinsijoille, Helsinkiin.

Kotkaan muutto oli merkinnyt minulle opistotyön ohella

myös toimintaa Kotkan naisyhdistyksessä ja siirtymistä kunnallisen- ja osuustoiminnan piiriin. Noihin aikoihin oli vasemmistolainen työväenliike kiellettyä, joten oli itsestään selvää, että monet vasemmistoon kuuluvat ihmiset osallistuivat silloiseen sosialidemokraattiseen toimintaan. Näin jälkeenpäin asioita tarkastellessa voikin havaita, että mm. Kotkassa naisten toiminnan voima ja ripeys oli huomattavassa määrin mahdollista siksi, että niin monet uudet ja työteliäät jäsenet olivat toiminnassa mukana.

Toimintamuodot ovat olleet suurin piirtein samanlaiset työväenliikkeen eri aloilla ja niinpä Kotkan sosialidemokraattiset naiset pitivät kuukausikokouksia, järjestivät kansainvälisiä naistenpäiviä, pitivät yllä kesäsiirtolatoimintaa, järjestivät kursseja ja opintotilaisuuksia jne. Erikoisuutena voinen mainita, että eräinä vuosina kävin säännöllisesti voimisteluttamassa Kymin Läntisen Työväenyhdistyksen ja Saksalan naisyhdistyksen naisia ja että kylmistä ja vetoisista voimistelutiloista huolimatta vanhempikin väki oli innolla mukana.

Heti aluksi toimin naisyhdistyksen rahastonhoitajana, sittemmin sihteerinä ja puheenjohtajana, tulin valituksi valtuustoon ja lautakuntiin, joten normaali järjestötoiminnallinen kaari oli Kotkan-ajankin tunnus. Elina Hämäläinen, Elin Ihonen, Hilma Ripatti ja monet muut kansandemokraattisessa naisliikkeessä mukana olevat ovat sen ajan ystäviä ja nyt jo tavallaan myöskin veteraaneja. Nimiä mainitessani en voi syrjäyttää eräitä työväen naisliikkeen todellisia veteraaneja kuten Ida Aalle-Teljoa, Hilda Airaksista ja Mandi Fribergiä, jotka kuuluivat ja toimivat Kotkan naisyhdistyksessä.

Sama käymispiirre, josta jo aikaisemmin olen maininnut, alkoi vuosien vieriessä muodostaa riitasointuja, josta eräs tyypillinen on jäänyt mieleeni. Sos.dem. kunnallisnaisten päivillä 1936 Helsingin Työväentalossa jouduin puheenjohtajan ominaisuudessa hoitamaan jotakuinkin kireäksi muodostuneen tilanteen. Sylvi-Kyllikki Kilven esitys sai kiih-

kon aikaan, mutta kotkalaisten ja eräiden muidenkin edustajien hyvien puheenvuorojen ansiosta esitys hyväksyttiin, joskin eräänlainen kahtiajakoisuus oli jälleen syntymässä.

Silloisen Sosialidemokraattisen Naisliiton toimintaohjeista oli käyty edellä esittämäni kamppailu ja liittotoimikunnan etääntyessä yhä enemmän ja enemmän vanhan työväenliikkeen omaksumilta linjoilta, alkoi syntyä kitkaa jäsenjärjestöjenkin piirissä. Voin kuitenkin sanoa, että naisten toiminta jatkui Kotkassa hyvässä sovussa, joskin aina silloin tällöin jouduttiin ratkomaan periaatteellisia kannanottoja, joiden tiimoilla eripuraisuus herkästi sotkee ja heikentää työniloa.

Tulivat sodat ja sotien mukana varsinainen järjestötoiminta pakostakin heikkeni, mutta ei suinkaan loppunut. Ihmisille tuli suruja, oli puutetta, kärsimyksiä ja niin tunne- kun ajatusmaailmakin muovautui ajan paineen alla. Vastakohtaisuudet ilmenivät yhä selvempinä ja siksi oli luonnollista, että ennemmin tai myöhemmin sopu ja yhteisymmärrys rikkoontui. Sos.dem. naisliikkeen johto oli valinnut tiensä, se myötäili sodan lumoissa ja niinpä se antoi jäsenjärjestöilleen ohjeen, jossa kehoitettiin liittymään — työpalvelunaisiin. Samassa kirjeessä liittotoimikunta antoi myös synninpäästön niille jäsenille, jotka olivat liittyneet tai halusivat liittyä Lotta-järjestöön. Sos.dem. Naisliiton johto katsoi, että sen jäsenistö oli kypsä julkiseen yhteistoimintaan porvarillisten järjestöjen kanssa, vieläpä lottienkin.

Kun edellä esittämäni kiertokirje, jonka yhtenä allekirjoittajana oli sos.dem. naisliikkeessä hyvin tunnettu liiton puheenjohtaja Tyyne Leivo-Larsson, tuli osastoomme, katsoin silloisena puheenjohtajana kirjelmän sisällön sen laatuiseksi, että sen esittäminen osaston jäsenille oli vastoin perusperiaatteitani. Ensin alkuun toimikunnan muut jäsenet hyväksyivät kantani, mutta vähäistä myöhemmin pidettiin varapuheenjohtajan kutsumana järjestökokous, jossa kirjelmä luettiin jäsenistölle. Sen lorun loppu: En katsonut voivani enää

toimia naisosastossa, joten erosin sitäkin suuremmalla syyllä, kun mieheni oli juuri erotettu puolueesta »viitosiin» liittymisensä johdosta (ryhmästä tuli tästä johtuen »kuutoset»). Seurasi parjauskampanja, jossa naisväki on lyömätön. mutta totuuden nimessä voin myös sanoa, että hyvä ystävyys ja toveruus on säilynyt usean sen aikaisen toimihenkilön kanssa, joskin tiet erkanivat poliittisesti ja maantieteellisestikin, kun muutin perheineni Helsinkiin.

Vuodet vierivät, aika teki tehtäväänsä ja vihdoin koko ihmiskunta saattoi hengähtää helpotuksesta, kun rauha oli voittanut sodan. Elämä virkosi. Leppeät tuulet puhaltelivat ja usko uudistumiseen ja kehitykseen elpyi. Virkosi myöskin ihmisten toimintahalu rakentavaan ja yhdistävään työhön. Tämän toimintahalun innoittamana syntyivät myös ne demokraattiset järjestöt, jotka sodan jälkeisinä aikoina näkivät päivänvalon.

Oli ilman muuta selvää, että kun Suomen Naisten Demokraattista Liittoa ryhdyttiin perustamaan olin siinä touhussa mukana. Kirjatyöntekijäin talolla Helsingissä perustamispäätös tehtiin, ja se päätös on kantanut hyvää hedelmää. Tarkoituksenani ei ole kertoa liittomme toiminnasta, se jääköön toisten tehtäväksi, mutta haluan aivan erikoisesti alleviivata sitä seikkaa, että liittomme toiminta ei ole suinkaan uuden uutukaista, vaan perinteet ovat työväen naisliikkeen alkuajoilta ja vanhempi jäsenistökin alkuaikojen naisliikkeessä mukana ollutta. Meidän demokraattinen naisliikkeemme on kasvanut ja voimistunut. Liittomme on maamme suurimpia poliittisia naisjärjestöjä, jonka jäsenistö pyrkii toiminnallaan osoittamaan edistyksellisyytensä ja halun rakentavaan toimintaan yhteiskunnan hyväksi.

Hellä Meltti

Kuolemaan tuomitut

Suomen työväenliike voi olla ylpeä tuhansista naisista, jotka itseään säästämättä ovat uurastaneet sen riveissä tai tänäkin päivänä työskentelevät kansandemokraattisen liikkeemme monilla saroilla. Millaiseen sankaruuteen tällaiset kansannaiset pystyvät taistelun sitä vaatiessa, siitä kertoo kahden työläisnaisen kohtalo kansamme eräissä katkerimmissa vaiheissa.

SOFIA HJULGRÉN

oli yksi niistä tuhansista työläisistä ja sadoista työläisnaisista, jotka vuonna 1918 tutkinnotta ja tuomiotta teloitettiin valkoisen luokkasodan riehuessa raivokkaimmillaan. Kahdeksantenatoista toukokuuta hän yhdessä 130 toverinsa kanssa marssi Aleksanterin kauhuleiriltä Viipuriin niin sanotulle koirain hautausmaalle, jossa konekivääarituli lopetti heidän elämänsä.

Sofia Hjulgrén ei ollut ottanut osaa aseelliseen taisteluun. Paettuaan valkoisten vainoa kotipaikkakunnaltaan Joutsenosta Lappeenrantaan hän toimi punaisten puolella sairaanhoitajana. Siitä huolimatta hän joutui ensimmäisinä ammuttujen joukkoon. Silminnäkijä, tunnonvaivoihin tullut teloi-

tuskomppanian jäsen on kertonut hänen viimeisistä hetkistään. Sofia oli heti vankijoukon saavuttua haudoille pyytänyt saada puhua. Sitä ei myönnetty. Mutta murha-aseiden, muiden muassa kahden konekiväärin paikoilleen asettaminen vei niin paljon aikaa, että Sofia oli ennättänyt nousta pienelle mättäälle. Hän oli paljastanut rintansa ja puhunut. Tuo pieni puhe, jolla hän oli kohtalotovereitaan heidän viimeisellä hetkellään lohduttanut ja teloittajilleenkin osoittanut työväenliikkeen voiman, kuului tuon läsnäolleen todistajan kertomuksen mukaan seuraavasti: »Luuletteko te meitä tuhansittain murhaamalla lopettavanne tästä maasta työväenliikkeen! Erehdytte siinä suuresti. Aseettomina ollessamme te voitte meitä murhata ja ruumiimme silpoa, mutta henkemme elää! Sillä vapauden ja elämisen kaipuu on siksi suuri ihmisten rinnoissa, että se jo äidin maidosta imeytyy jokaisen työläislapsen vereen voimistuen lapsen kasvaessa ja varttuessa. Ja kun he kasvavat suuriksi, ottavat he elämisen oikeutensa. Silloin on teille tilinteon hetki tullut. Kuollessamme nyt murhaaminanne me jo näemme tuon päivän tulon ja siksi me kuolemme hymyhuulin. Me tiedämme, että henkemme elää. . . . . »

Puhe katkesi useiden kiväärien ja upseerien mauser-pistoolien laukauksiin.

Heti sen jälkeen alkoivat konekiväärit papattaa kohti vankijoukkoa.

Seuraavana aamuna vietiin vankileiriltä 60 miestä hautaamaan teloitettuja. He olivat löytäneet 130 luotien ruhjomaa ruumista yhdestä kasasta. Sofia Hjulgrénin ruumis oli ollut hiukan sivussa, rinta yhä paljaana ja monen luodin lävistämänä. Hänen kasvonsa olivat olleet tyynet ja hymyilevät . . .

Sofia Hjulgrénin viimeisestä puheesta on olemassa useita sanonnaltaan hieman poikkeavia toisintoja, mutta niiden sisältö on sama.

Millainen oli sen ihmisen elämä, joka noin uljaasti kohtasi

verisen koston? Mistä hän sai voimansa? Miten hän oli kasvanut mittoihin, jotka hänen loppunsa hetkellä yltävät historian tuntemien uljaimpien vapaustaistelijain tasolle?

Sofia Hjulgrén oli syntynyt vuonna 1875 Kullaalla köyhän torpparin tyttärenä. Hänestä tuli työmiehen vaimo. Hänen miehensä työskenteli ensin Kullaan rullatehtaalla ja sittemmin Joutsenon paperitehtaalla. Näillä paikkakunnilla Sofia eli »Sossi», joksi häntä ystävät nimittivät, toimi työväenyhdistysten keskeisenä henkilönä. Hän oli naisosaston puheenjohtaja, hän oli kunnallistoimikunnassa vuoroin sihteerinä ja puheenjohtajana. Hän otti osaa piirijärjestön työhön, osuustoimintaan ja kaikkiin työväenliikkeen rientoihin. Aura Kiiskinen, joka tunsi »Sossin» yli kymmenen vuoden ajalta, kertoo hänestä lämpimästi:

»Sofialla oli aina asiaa työläisasuntoihin ja kaikkialla hänet otettiin vastaan kuin hyvän uutissanoman tuoja. Eikä hän kulkenutkaan tuppisuuna tyhjin käsin. Hänellä oli aina kirjapaketti kainalossaan, sanomalehtitilauskirja taskussa ja usein leipäpala tai jokin pikkutuominen toisessa kaikkein köyhimpiä lapsia varten, sillä Joutsenon tehtaan työläiset elivät tavattoman kurjissa oloissa. Monia työssäkäypien perheitä kunta oli pakotettu avustamaan ns. köyhäinavulla. Sofia oli aina apuna hankkimassa näitä avustuksia. Hän huolehti siitä, että köyhimpiinkin perheisiin tuli työväen sanomalehti, kulki joka kuukausi uusimassa lehtitilaukset saaden niistä milloin markan, milloin 50 penniä ja usein joutui itse maksamaan tilaukset.»

Raja-Karjalan työtätekevät asettivat Sofia Hjulgrénin useaan otteeseen myös eduskuntaehdokkaakseen. Eduskuntaan hän tuli valituksi vuonna 1913.

Sellainen on kaikessa lyhykäisyydessään Sofia Hjulgrénin, työläisvaimon, työväenluokan urhean tyttären tarina. Hän omisti elämänsä Raja-Karjalan köyhälle kansalle. Siksi hänen tiensä kulki luokkatietoisen työväenliikkeen riveihin, yhä vastuullisempiin tehtäviin ja lopulta sankarikuolemaan.

Hän oli ollut rauhan ihminen, mutta väkivalta ei pystynyt häntä lannistamaan. Hän kuoli hymy huulillaan, koska tiesi valoisamman päivän vielä koittavan kansalleen.

Kuitenkin tuo matka valoisampaa päivää kohti on sen jälkeenkin vaatinut Suomen rauhaa rakastavilta ihmisiltä monta raskasta uhria. Kansamme johdettiin kahteen katkeraan sotaan sitä työtätekevien valtiota vastaan, joka oli vasta muutaman kuukauden vanha silloin kun Sofia Hjulgrén ja kymmenet tuhannet hänen kaltaisensa joutuivat hengellään maksamaan yrityksensä luoda omalle kansalleen parempaa tulevaisuutta.

Vaikka vuoden 1918 joukkomurhat ja nälkäleirit lopulta päättyivät, niin sadat työväenliikkeen miehet ja naiset joutuivat senkin jälkeen vankilaan sen vuoksi, että uskalsivat jatkaa vanhan työväenliikkeen parhaita perinteitä. Työtätekevien oikeutettujen vaatimusten ja rauhan asian puolustaminen riitti vangitsemisten syyksi niin 20- kuin 30-luvullakin. Moni sai noina aikoina surmansa vankiloissa tai lapuanliikkeen hurmahenkisten miesten kädestä. Varsinaiset teloitukset tulivat jälleen päiväjärjestykseen Hitlerin rinnalla käydyn sodan aikana.

MARTTA KOSKINEN

sai surmansa suomalaisten SS-miesten, Saksan fasististen esikuvien mukaan järjestetyn teloitusryhmän ampumana syyskuun 29. päivän vastaisena yönä vuonna 1943. Hän ei kuollut kidutuksiin, kuten Arvo Salminen ja useat muut miestoverinsa. Hänen tuomiotaan ei muutettu elinkautiseksi, kuten kirjailija Hella Wuolijoen ja joidenkin toisten sodan aikana kuolemaan tuomittujen naisten, jotka sitten välirauhansopimuksen nojalla vapautettiin. Silloinen presidentti Risto Ryti hylkäsi Martta Koskisen armonanomuksen ja al-

Martta Koskinen

lekirjoitti siten omakätisesti suomalaisen työläisnaisen kuolemantuomion.

Pari otetta Martta Koskisen viimeisestä, äidilleni Saima Kuusiselle osoitetusta ja sitä kautta myös muille hänen ystävilleen ja tovereilleen tarkoitetusta kirjeestä kuvastavat Martan lujaa, mutta samalla herkkää luonnetta sekä tapaa, jolla hän otti vastaan tiedon tuomionsa lopullisuudesta.

»Tänään minulle ilmoitettiin, että huomenna pannaan tuomioni täytäntöön. Kun tämän saatte, olen itse jo kaukana mutta kuitenkin lähellä. Minä en muuta toivo, kuin että otatte tämän vastaan yhtä rauhallisesti kuin minäkin. Merkitsee niin vähän, koska ihmisen mainen vaellus päättyy.

Jotain merkitsee vain se, miten ihminen elää . . . Elämähän kaikesta huolimatta jatkuu, minä vain menen pois.»

Tulkitakseen vankilasensuurin lävitse kulkevassa kirjeessään edes jollain tavoin viimeisten hetkiensä tunnelmia, hän tuossa kirjeessään viittasi rakastamansa Beethovenin Eroicaan, sankarisinfoniaan. Ja hän kertoi auringon paisteesta: »Olen aina toivonut, että elämäni viimeinen päivä olisi aurinkoinen . . . »

Tuon aurinkoisen syyspäivän jälkeisenä yönä kuulivat Helsingin lääninvankilassa valveilla olleet vangit ulkoa kaukaisen huudahduksen: »Hyvästi toverit!»

Lopusta tiedämme vain sen, mitä tälläkin kertaa teloituksessa mukana ollut ja siitä järkyttynyt henkilö on kertonut. Ei ole syytä epäillä hänen kertomuksensa todenperäisyyttä.

Laulaen Martta oli kävellyt matkan autosta Malmin hautausmaan muurin luo, jossa teloitus tapahtui. Ensin hän oli laulanut vankilassa sepittämäänsä laulua, jonka yksinkertaisen vanhahtavat säkeet ilmaisevat syvää tunnetta ja lujaa tietoisuutta sen asian suhteen, jolle hän oli elämänsä omistanut. Laulun viimeisen säkeistön sanat kuuluvat:

»Oi nouskaatte siskot, veljet
sodan lieskaa sammuttamaan.
Murtakaatte vihan teljet
yltä armaan synnyinmaan.
Kädet känsäiset yhteen lyökää
yli maiden ja rajojen.
Niin suurta on kuolla ja elää
eestä onnen ja vapauden.»

Matka teloituspaikalle oli pitkä. Martta ennätti vielä virittää Kansainvälisen uljaat sävelet. Ja ennen laukausten kajahtamista hän oli huutanut: »Alas sota! . . . »

Hänen vierellään lyyhistyi voimattomana polvilleen mies, joka ei ollut hänen laillaan kestänyt piinaa vaan antanut

ilmi tovereitaan. Martta seisoi »pystyssä päin» kuten oli laulussaan luvannut.

Martta Koskinen oli läheinen ystäväni. Tajusin hänet harvinaislaatuiseksi ihmiseksi jo hänen eläessään. Mutta tulinko minä tai tuliko moni muu hänen toverinsa merkinneeksi muistiin hänen vaiheitaan! Miten vähän voimmekaan kertoa noista hiljaisista, vaatimattomista jokapäiväisen työn ja taistelun sankareista! Vasta odottamaton, järkyttävä loppu valaisee salaman tavoin sen tosiasian, että he ovat tosiaan olleet luokkansa ja syvimmässä mielessä kansansa sankareita.

Martta Koskisen tarina alkaa oikeastaan siitä, mihin Sofia Hjulgrénin elämä päättyi. Marttakin oli lähtenyt mukaan vuonna 1918. Hän oli silloin 18 vuotta täyttänyt työläistyttö, joka luokkavaistonsa ohjaamana astui punakaartin riveihin. Hänet vangittiin, vietiin Suomenlinnaan ja siellä ollessaan hän sai ensimmäisen kuolemantuomionsa. Jollain merkillisellä tavalla hän pelastui. Sen jälkeen hänestä tuli tietoinen luokkansa jäsen. Hänestä tuli kommunisti.

Tutustuin Martta Koskiseen Turun lääninvankilassa vuonna 1934, jossa silloin olin poliittisena tutkintovankina. Hän oli toistamiseen vuonna 1933 saanut kahden vuoden tuomion avunannosta jollekin työväenjärjestölle, jonka toimintaa silloinen valtiovalta ei suvainnut. Muistan elävästi Martan pitkän, laihan hahmon, hänen syvät, eloisat silmänsä ja hänen kapeiden huuliensa rohkaisevan hymyn, kun hän harmaa vanginpuku yllään kiersi kehää vankilan pihassa. Muistan miten hänen taidokkaat työnsä, hänen hyvyytensä ja pelottomuutensa hämmästyttivät sekä toisia vankeja että vartijoita.

Vapauduttuani vuonna 1939 löysin hänet pienestä helsinkiläisestä yksiöstä Sallinkadun varrelta, missä hän kotiompelijana yritti hankkia elatustaan ja samalla auttaa toisia vaikeassa asemassa olevia tovereitaan. Tehtaissa hänen kaltaisilleen ei tuona mustien listojen aikana annettu työtä. Hän osallistui innokkaasti alansa ammatilliseen toimintaan ja

täytti tunnollisesti tehtäviä, joita viranomaisten kieltämä kommunistinen puolue hänelle uskoi.

Jouduttuani vähän ennen sotaa turvasäilöön Martta ilahdutti minua ja tovereitani säännöllisillä, usein pitkilläkin kirjeillään, jotka joskus takertuivat viikoiksi vankilasensuuriin. Niin synkkää kuin elämä sodan aikana olikin, nuo kirjeet pursuivat elämän iloa ja luottamusta tulevaisuuteen. Niistä kuvastui hänen tavaton luonnonrakkautensa, mutta myös vaikeasti salattu huoli kansan ja etenkin sen nuorison kohtalosta. Niissä oli järkyttäviä ajan kuvia tavallisten ihmisten elämästä sodan varjossa, mutta tuskin mitään hänen omista vaikeuksistaan. Niistä mainitessaan hän ilmaisi olemuksensa ihastuttavimman puolen: huumorin tajun. Hän ei koskaan vajonnut masennukseen, vaan rohkaisi aina toisia: »Vaikean päivän jälkeen tulee parempi päivä.» Syksyllä vuonna 1942 hänen kirjeensä lakkasivat tulemasta. Hänetkin oli vangittu.

Martta Koskinen pystyi salaamaan syvimmät murheensa. Suurin niistä oli se, että hän sodan aikana menetti joksikin aikaa yhteytensä puolueeseen, josta oli tullut tuon yksinäisen ihmisen koti ja perhe. Mutta hän löysi keinot taistella pimeyttä vastaan. Tiedämme hänen sodan alussa levittäneen sotilaille lentolehtisiä, joissa kerrottiin Hitlerin rinnalla käydyn sodan todellisesta luonteesta ja kehoitettiin taisteluun sen lopettamiseksi. Tiedämme hänen sittemmin muulla tavoin toimineen sodan keskeyttämiseksi, rauhan hyväksi. Martta ei tuntenut pelkoa. Kenties luokkasota ja Suomenlinnan vankileiri olivat polttaneet hänestä pelon, tuon ihmisessä yleisen, eläintä muistuttavan ominaisuuden. Hän oli luonnollisella, eleettömällä tavalla peloton. Ankara lapsuus ja nuoruus olivat kasvattaneet häneen ehdottoman yhteenkuuluvaisuuden tunteen kärsiviä, kapitalismin kahlitsemia, sen vainoamia ihmisiä kohtaan. Laaja lukeneisuus ja toiminta työväenliikkeessä olivat tehneet puolikuurosta ompelijattaresta harvinaisen tietoisen luokkataistelijan. Hänen huuliltaan ei kidutuksissa lähtenyt ainoatakaan sanaa, joka olisi vahingoittanut toisia rauhan ja ihmisyyden puolesta kamppailevia.

Sellainen oli Martta Koskinen.

— — —

Me nykypäivän työväenliikkeen naiset ja miehet olemme suuressa kiitollisuuden velassa Sofia Hjulgrénin ja Martta Koskisen kaltaisille ihmisille. Heidän muistonsa velvoittaa meitä. Heidän kohtalonsa ei saa toistua. Joukkona, luokkana, kansana meidän on noustava sotaa ja luokkasortoa vastaan. Yksikään meistä ei ole heikko tarttuessaan toisten samaan päämäärään pyrkivien käteen. Sofia ja Martta, kahden sukupolven sankarit eivät kuolleet suotta. Kolmannen sukupolven tehtävä on viedä voittoon ne ihanteet, joiden puolesta he kaatuivat: kansojen ystävyyden, kansamme onnen, synnyinmaamme paremman tulevaisuuden, rauhan ja sosialismin aatteet!

Hertta Kuusinen

Äidin kädet

Kädet kyhmyiset, paisunein suonin,
ja kämmenin laajentunein —
Työn raskaan piirtämin uomin,
Ja sormin koukistunein.

Kädet kyhmyiset — elämän hinta —
siinä kauneus katoomaton.
Miten karkea niiden lie pinta,
— kovin kevyt se kosketus on —

Kädet, uupuneet paljosta työstä
nyt lepäävät mullassa maan.
Voi, etteivät pitkästä yöstä
enää nouse ne milloinkaan.

Kevät 1944

Kuuletko satojen hopeahuilujen soiton
muurien yllä
Yö kun aamuksi saa ja aurinko nousee...

Tunnetko maailman täyttyvän oudolla värähtelyllä
kun luomisen riemusta maa
ja maaemon piiri
taas vavahtaa —
ja elämän saa...

Tunnetko syvällä jossain
vellovan kiihkeän veren
ja — kipeän kaipuun
kun ihminen itse elämää kurkoittaa...

Hämeenlinnassa keväällä 1944.

Elli Parkkari

Suomalaisia naisia saksalaisilla keskitysleireillä

Keväällä v. 1942 siirrettiin kaksi suomalaista naista, Hilda N e v a l a i n e n ja Norma L a i v o Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilasta Helsingin lääninvankilaan. Siitä alkoi heidän kärsimystensä ja kauheiden kokemustensa aika, yliluonnollista kestävyyttä ja sisua kysynyt matkansa Saksan fasistien kuolemanleiristä toiseen. Sodan päätyttyä he siirtyivät Neuvostoliittoon, mistä entisille vankilatovereilleen lähettämissään kirjeissä ovat kertoneet kokemuksistaan kuolemanleireissä. Julkaisemme niistä otteita:

Elokuun 25 päivän aamuna v. 1942 neljä naista ja kaksikymmentä miestä lastattiin Helsingin satamassa laivaan.

»Miehet vietiin edellä ja laskettiin ruumaan, niinkuin ainakin rahtitavara. Naiset jätettiin laivan kannelle. Laiva erkani hiljalleen laiturista ja kääntyi etelään... Matka on kai Tallinnaan.

Iltapuolella laiva tuli rantaan ja vangit kuljetettiin kuuluisaan »Batareihin». Siellä oli saksalainen vastaanotto; vangeilta otettiin kaikki rahat ja kultaesineet, vaadittiin elämäkerta, suoritettiin ruumiintarkastus ja vietiin »kamariin». Siellä olimme kaksi viikkoa. Sanottiin, että olemme karanteenissa.»

Karanteenin loputtua siirrettiin vangit verstaalle työhön:

»Verstaassa annettiin suomalaisille ensi työksi korjattavaksi vaatteita, jotka oli riisuttu venäläisiltä sotavangeilta tahi sitten etulinjoilla tapetuilta. Vaatteissa oli kuulan reikiä

ja vielä tuoreita veriläikkiä, toisinaan olivat vaatteet kokonaan veressä. Joskus oli korjattavan vaatteen taskussa lappunen, josta kävi selville, kenelle vaatekappale oli kuulunut, oli morsiamen tai sisaren kuva.»

»Ensimmäisinä kuukausina ruoka oli vielä mukiinmenevää vankilaruuaksi, mutta pian se alkoi muuttua. Iltaisin ilmestyi homeesta vihreitä kuoripäällisiä perunoita, päivälliskeitto muuttui vedeksi, jonka pohjassa oli sahajauhojen tapaisia hiutaleita, tai tehtiin keitto hapantuneista kaaleista. Sitä syötyään sai ankarat vatsanpoltot». »Päivällä pääsimme ulos n. 15—20 minuutin ajaksi, ja likaämpärin ohi mennessämme löysimme siitä jonkin paleltuneen, puolimädäntyneen perunan, kalanruodon ja toisinaan, tosin harvoin, löytyi sellainenkin harvinaisuus kuin lihanpala illalliseksemme.. Nälkä pakotti etsimään uusia ruokalähteitä. Kun eestiläiset, jotka saivat kotoaan paketteja, söivät perunoita, söivät suomalaiset heidän perunoittensa kuoret. Se oli herkkuannos, kun kuoret oli pesty ja keitetty... Kaikesta huolimatta kävi pää »rinkiin», niinkuin eestiläiset sanoivat. Pyörrytti vakituisesti. Ruumiin lämpö laski alle 36 asteen. Jos kävi välskärin luona valittamassa, niin hän neuvoi syömään enemmän munia, voita ja silavaa.»

Nälän rinnalla oli jatkuva hermojännitys. Joka viikko vietiin joku joukosta tapettavaksi. Kirjeissä käytetään nimitystä »taivastappi», joka oli tapettavaksi vietyjen viimeinen olinpaikka. Ennen saksalaisten perääntymisen alkamista »veivät tavallisesti ainoastaan tiistai-iltaisin 'taivastappiin', mutta sitten kun alkoi saksalaisten fasistijoukkojen nopea perääntyminen neuvostomaalta, alettiin ihmisiä viedä 'taivastappiin' useammin. Kerran ottivat kaksi kommunistia, erään meille vangeille myötämielisen välskärin ja vielä yhden miehen, en muista mikä hän oli miehiään — hirtettäväksi. Joka työverstaasta määrättiin edustajat katsomaan toimitusta... Niinpä komensivat kolonnittain 600 henkeä hirttopuiden eteen ja ympärille asetettiin vartiosto. Pihalle järjestivät vangeista neliskulmaisen rivistön pylväiden ympärille ja vieläpä komennettiin seisomaan suorina. Sitten tuotiin neljä henkeä, yhdellä oli valkoinen lääkärinhalaatti päällä, kädet selän taakse sidottuina. Heidät kuljetettiin hirttonuoran alle palleille ja asetettiin lenkki kaulaan. Kahdelle vangille annettiin mahdollisuus sanoa viimeinen sanansa, kommunisteille ei. Eräs heistä sanoi eestin kielellä: 'Hirttäkää, jos haluatte. En ole mitään pahaa tehnyt', potkaisi pallin jalkojensa alta ja pyörähdytti itsensä ympäri. Muilta otettiin pallit pois. Värähdys kävi heidän ruumiissaan, he olivat kuolleet. Mutta näytös ei päättynyt tähän, huippukohta oli vielä edessä. Nyt ryhdyttiin pitämään hirtettyjen ruumiintarkastusta. He olivat istuneet yksityiskopeissa jo useampia kuukausia. Ennen hirtettäväksi tuontia heidät oli jo varmasti tavanmukaisesti tarkastettu. Nyt tässä ruumiin tarkastuksessa löytyi kommunistien taskuista pieniä rasioita. Hämmästys oli suuri, sillä rasiat olivat täynnä täitä. Tällä tahdottiin näyttää minkä takia heidät hirtettiin; kommunistit muka levittävät täitä väestön keskuuteen tietoisesti ja tahallaan levittävät siten lavantautia.»

»Monet vangit uskoivat tämän tarinan ja sen, että välskäri oli varastanut kultahampaita kuolleilta. Silloin aloitimme agitation tätä tarinaa vastaan. Tosiasiallisesti kävivät fasistit bakteerisotaa kommunisteja vastaan, eivätkä kommunistit väestöä vastaan... Vihollisen asiat olivat hullusti itäisellä rintamalla ja he alkoivat tehdä apuharvennusta täiden ja sairauden avulla. Monta vankia kuoli lavantautiin mm. suomalaisten joukosta kaikista tervein ja voimakkain mies, Waltter Karttu. Hän poti lavantaudin ja alkoi jo parantua, mutta kuoli yht'äkkiä meidän kaikkien suureksi ihmeeksi.»

»Elokuun 25 päivänä 1943 annettiin meille käsky valmistautua matkaan... Meidät pantiin kolmeen laivaan... Danzigissa laskettiin meidät pieniin jokilaivoihin ja vietiin kuutisenkymmentä kilometriä jokea ylöspäin ja sitten seurasi vielä 7 kilometrin kävelymatka.»

Jälleen oli edessä karanteeni ja sen jälkeen siirto Stutthoffin kuolemanleiriin, jossa perinpohjaisesti tutustuttiin fasistien kasvatusmenetelmiin.

»Heti ensimmäisenä aamuna meidät komennettiin riviin. Eräs eestiläinen nainen, joka lyönneistä ja kidutuksista oli menettänyt järkensä, ei ymmärtänyt »pampun» komennusta. »Pamppu» hyppäsi naisen kimppuun ja alkoi hakata. Nainen kaatui iskusta, mutta tästä »fyyreri» vain innostui. Survoi saappaankoroillaan kasvoihin ja vatsaan, hakkasi koko arjalaisella mahtavuudellaan kunnes nainen menetti tajuntansa. Sitten repi hän vaatteet riekaleiksi ja kun tämä hiukan palasi tajuihinsa, komensi hänet ryömimään parakkiin. Meitä kiellettiin puhumasta hänelle, menemästä kahta metriä lähemmäksi, antamasta ruokaa tai juomaa uhkauksella, että joka ei tätä tottele, saa samalla mitalla. Näin makasi nainen verissään samassa paikassa kolme päivää. Hän ei ollut lainkaan ihmisen näköinen, niin raadeltu hän oli: kasvot olivat niin turvoksissa, ettei silmiä näkynyt ja repaleisten vaatteiden alta näkyi mustanpunaiseksi piesty ruumis.»

»Leirin vanhin oli murhaaja-saksalainen, vaikka leiri oli poliittisille vangeille. Blokkien eli parakkien vanhimpina olivat saksalaiset varkaat ja katunaiset. Heillä oli rajaton valta lyödä, tehdä vangeille mitä halusivat . . . pienikin vastaansanominen saattoi tuoda vangille monta lyöntiä kumi-pampulla.»

»Mitä lähemmäksi neuvosto-armeija tuli, sitä suuremmaksi tuli saksalaisten hätä hävittää ja tuhota vankejaan. He alkoivat viedä krematorioon myös vanhuksia ja lapsia. Mutta kerran sattui tulipalo, joka poltti krematorion. Mitä tehdä? Venäläiset lähenivät jättiläisaskelin. Oli kiirehdittävä.

Parin kolmen päivän kuluttua havaittiin uusi ilmiö. Aamuisin alettiin heittää juutalaisten parakeista sadoittain ruumiita. Ne muodostivat kokonaisia röykkiöitä jokaisen parakin viereen. Mitä oli tapahtunut? Miksi ihmiset alkoivat nyt yht'äkkiä kuolla laumoittain?

Tiedustelimme juutalaisilta asiaa ja he kertoivat ihmisten vain valittavan päänsärkyä ja parin tunnin kuluttua kuolivat. — Saksalaiset olivat keksineet krematorion tilalle nopean ja halvan kuoleman — ruokamyrkytyksen.»

Nälkä oli tehnyt vangit luurangoiksi, jotka enää vaivoin pääsivät liikkeelle.

»Nälkä, nälkä, nälkä, loputtomiin nälkä. Aamuisin kävelin ulkona ruokaa etsimässä ja kerran loikoi ruumis tunkion lähellä. Hänen kädestään oli varmaan pudonnut likainen sahajauholeipäpalanen. Minä otin sen. Pidin itseäni onnellisena kun löysin tämän leipämurusen.»

Rintamatilanteen muututtua ja neuvostojoukkojen saavuttua Puolan puolelle lähetetään vankikolonnat jälleen liikkeelle. Jossakin tässä vaiheessa myös Norman ja Hildan tiet erkanevat. Norma kertoo, että matkasta oli suuri osa tehtävä jalkaisin, joka oli raskasta nälkiintyneille ihmisille, ja monet jäivätkin tälle tielle ikiajoiksi. »Tälläkin matkalla saksalaiset käyttivät omia kasvatusmenetelmiään. Jokaista, joka ei jaksanut kävellä, lyötiin armotta kumipampulla. Niin jäin minäkin matkalle. Jalat eivät kantaneet. Kaaduin kerran ja toisen kerran, ja joka kerta sain pampusta. Kun kolmannen kerran kaaduin, lyötiin niin kovasti, että menin tainnoksiin. Eräs rotevakasvuinen nuori venäläinen naisvanki korjasi minut kuitenkin tieltä kuin jauhosäkin ja kantoi ensimmäiselle etapille. Varsinaisesta pääjoukosta meitä jäi jälkeen n. 60 henkilöä. Sen jälkeen laahauduimme vain 5—6 kilometriä päivässä eteenpäin.»

Näin joutuivat vangit Danzigin toiselle puolelle Burggrabeniin joka oli ollut italialaisten ja romanialaisten vankien työleiri. Siitäkin jatkettiin matkaa, mutta sairaat kieltäytyivät lähtemästä ja niin jäi Normakin tähän. Rintamatilanne oli kuitenkin kehittynyt jo niin pitkälle, että tämän leirin koko henkilökunta lähti myös pakosalle, vankien muonitus lakkautettiin, saksalaiset veivät elintarvikkeita muka-

naan niin paljon kuin suinkin ja vahdiksi jätettiin vanha talonpoika, mutta kolmantena päivänä katosi hänkin.

»Ne, jotka jotenkin liikkeelle pääsivät, lähtivät ruoan etsintään lähikylistä ja leirialueelta. Näin meni kaksi viikkoa ja sitten maaliskuun 23 päivänä 1945, aamulla aikaisin tuli puna-armeijalainen. Ilo nousi ylimmilleen ja . . . puolen päivän aikaan tuli leirillemme kokonainen divisioona, joka osoittautui 21. smolenskilaiseksi divisioonaksi. Riemuinen oli vastaanotto, mutta samanaikaisesti myös surullinen, sillä moniin sairaisiin vaikutti vapautuminen niin syvästi, että kuolivat»

Minkälainen kuva odotti sotilaita?

»Matkalla tänne Stutthoffista olivat monet palelluttaneet jalkansa, jotkut niin pahasti, että varpaat mätänivät ja putoilivat pois. Nyt mätäiset haavat levittivät hirvittävää hajua. Monet olivat kuolleet tämän kahden viikon aikana haavoihinsa, toiset nälkään. Parakit olivat täynnä kuolleita, likaa, täitä ja kurjuutta. Monet sairaista eivät kyenneet menemään pihamaalle edes tarpeilleen. Terveemmät eivät jaksaneet kantaa kuolleita pois. Suuri oli puna-armeijalaisten kauhistus, kun näkivät tämän kaiken. Lääkärit ja sanitäärit alkoivat heti toimia.»

Hildan matka Stutthoffin kuolemanleiriltä päätyi n. 20 km päähän Lauenburgin kaupungista 50 metrin pituiseen latoon.

Matkasta Stutthoffista Hilda kertoo: »Marssittiin puukengissä hirmuisessa pyryssä ja pakkasessa, joskus yli 20 km päivässä, marssittiin päivä, toinen — viikko, toinen, kolmas sisä-Saksaan päin. Viimein uupuivat minunkin voimani.» Tiepuoleen oli joku kuljettanut tarkoituksellisesti maitotongan, jonka luokse vangit heti ryntäsivät. Hilda sanoo, että hänkin laahusti sinne, mutta ei päässyt lähtemään pois yhtä nopeasti kuin toiset. »Sain iskun päähäni. Tulin tajuihini erään talon ikkunan alla ja huomasin makaavani verilätäkössä. Joku kehoittaa minua nousemaan tai muuten ammutaan. En pysty sanomaan mitään. Näytän rintaani, että tähän saa ampua. Samassa juoksee joku saksalainen nainen ja pyytää saada

sitoa haavani ja antoi ruokaa. Sitten tulivat vankkurit. Käsistä ja jaloista viskattiin minut vankkureille kuolleiden ja puolielävien, minunlaisteni onnettomien päälle.» Tällaisessa kunnossa joutui Hilda latoon, jossa »oli niin ahdasta, ettei voinut liikkua. Vasemmalla puolella olivat heikommat. Monilta olivat jalat paleltuneet niin pahoin, että varpaat mätänivät ja putoilivat pois. Nämä kuolivat usein verenmyrkytykseen. Voitko kuvitella sitä tuskanhuutoa, kun satapäinen joukko yötä ja päivää valitti hirveissä tuskissa. Vankeja kuoli päivittäin jopa viisitoistakin. Ladon lähelle oli kaivettu suuri hauta. Joka aamu kuolleiden jalkoihin sidottiin köysi ja näin raahattiin ruumiit ulos ladosta elossa olevien yli».

Latoon tuotiin yhä uusia vankeja. He tiesivät kertoa hyviä uutisia, jotka maaliskuun alkupäivinä osoittautuivat tosiksi. »Ja sitten eräänä päivänä, 9. 3. 1945, huomasimme, että pyssymiehiä ei näy missään», kirjoittaa Hilda. »Pari rohkeaa tyttöä lähti tiedustelemaan ja toi ilosanoman 'meidän tulevat!' Voi sitä riemua, voi sitä voimanponnistusta . . .

Heikot voimamme yhdistäen saimme irroitettua ladon seinästä lautoja. Tämän aukon kautta pyrimme ulos kuka jaloillaan pystyssä pysyen, kuka ryömien. Minäkin menin ulos. Tuskin pääsin kymmentä metriä kun kaaduin. Päätäni pyörrytti, mutta minussa asuva luja usko pelastumisestani antoi kummallisen voiman. Nousin ja kaaduin uudelleen, nousin ja kaaduin . . . Näin pääsin eteenpäin. Näin neuvostojoukkojen lähenevän tietä pitkin. Jäin istumaan tien viereen venäläisen onnettomuustoverini Liisan kanssa. Neuvostosotilaat lähenivät. He tulivat luoksemme. Eräät heistä, nähtyään meidän kurjat olemuksemme, puhkesivat itkuun. Olin paljain päin. Päässäni olevan arven ympäriltä olivat hiukset pudonneet. Yli kahteen kuukauteen ei hiuksiani ollut kampa koskettanut. Kasvojani olin silloin tällöin lumella hiukan hivutellut. Ohut leninki, toisessa jalassani puukenkä ja toisessa miesten kenkärisa. Sen olin saanut eräältä lättiläiseltä, joka jäi latoon. Hän sanoi: »Mene! Minä en enää jaksa. Jään

tänne kuolemaan». Kerroimme ladossa olevista tovereistamme neuvostosotilaille. Jälestäpäin kuulin eräältä neuvostoupseerilta, että kaikki ladossa olleet vietiin sairaaloihin.»

»Ne, jotka ovat kuolemanleirien kauhut kokeneet, osaavat antaa elämälle oikean arvon. Tämän raakuuden ja barbaarisuuden kohteena ollut vihaa, vihaa sydänjuuriaan myöten fasismia ja sotaa ja osaa antaa oikean arvon pelastajalleen Neuvostoliiton armeijalle ja rauhalle.»

»Kerro kaikille, kerro tuttaville ja tuntemattomille, kaikille ihmisille hirvittävät kokemukseni, että ihmisten silmät avautuisivat vihaamaan fasismia, vihaamaan sotaa, että ihmisten silmät avautuisivat rauhalle, että kukaan ei sotaa lietsoisi kansojen keskuuteen, sillä jokaista voi kohdata kaikki se, mitä osanani on sotavuosina ollut. Rauha ja vain rauha voi turvata ihmisille elämän.»

Sandra Keihäs, työväenliikkeen veteraani, Osl. Tarmolan ap. joht. Salminen, Mandi Aaltonen, Tyyne Petäjä siht., Judit Nederström-Lundén.

Sateenkaarilipun alla

Viettäessämme työläisnaisliikkeen 60-vuotisjuhlia, ei pidä unohtaa sitä suuriarvoista työtä, jota naiset ovat suorittaneet edistysmielisessä osuuskauppaliikkeessä, varsinkin sinä yli 30 vuoden aikana, jolloin Naiset Mukaan toimintaa on ollut olemassa. Tämä toiminta on erityisen hyvin vienyt eteenpäin osuustoimintaa ja vetänyt riveihin paljon naisjäseniä, niin että eräissä osuusliikkeissä on naisenemmistöinen jäsenistö. Koko maata ajatellen on naisten lukumäärä miltei puolet edistysmielisen osuustoimintaliikkeen koko puoli-

miljoonaisesta jäsenjoukosta. NM-toiminta on valmentanut naisia kotien hoitajina, mutta auttanut heitä eteenpäin myös yhteiskunnallisten toimintojen eri aloilla.

Kun NM-toiminta virallisesti alkoi, suhtauduttiin siihen naisten keskuudessa suurella mielihyvällä. Oltiin iloisia siitä, että naiset saivat hoitoonsa oman sarkansa yhteisestä suuresta viljelmästä. Varsinainen alku tapahtui Tampereella, mutta pian otettiin asia esille KK:n edustajakokouksessa. Näin sitten v. 1929 myöskin Osuusliike Tarmolassa ryhdyttiin tositoimiin. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Emmi Kårlund. Hänen seuraajinaan toimivat Judit Nederström-Lundén ja Maija Ahtola, kumpikin yli 10 vuoden ajan. Saima Säilä toimi lyhyemmän ajan ja nyt hoitelee tätä edesvastuullista tehtävää vuosikymmeniä uskollisesti NM-työssä mukana ollut osuustoimintanainen, Fanny Sutinen. Pitkäaikaisena, hyvänä sihteerinä toimi Tyyne Petäjä.

Ne muistelmat, mitkä tässä esitetään ovat varmaan samanlaisia kuin monilla muilla paikkakunnilla maassamme. Osl. Tarmolan alueella ovat eri puolueryhmiin lukeutuvat naiset toimineet hyvässä yhteistyössä ja saman päämäärän innoittamina heitä on liikkeen taholta aina auliisti tuettu. Alkutaipaleelle lähdettäessä huomattiin heti, että päätoimikunta tarvitsi avukseen eri puolilla toiminta-aluetta olevain myymäläin läheisyyteen omat aluetoimikunnat. Nämä aluetoimikunnat olivat tehokkaana apuna myös silloin kun omin voimin ryhdyttiin kokoamaan jäsenperheisiin syntyville lapsille vauvanvaatepaketteja.

NM-toiminnan loistavaksi aluksi paikkakunnalla muodostui v. 1931 järjestetyt nelipäiväiset kodinhoitokurssit, joissa oli osanottajia yli 300. Luennoitsijana toimi Lyyli Takki sekä käytännöllisen keittotaidon opettajana Aili Lindström.

Kun NM-naiset olivat saaneet tietoonsa, että Osl. Elanto jakoi kumminlahjapakkauksia, halusivat myös Tarmolan naiset samanlaista jäsenperheiden avustustoimintaa. Liikkeen hallinnolta saatiin tarvittava lupa ja heinäkuussa 1933 päätettiin ryhtyä valmistamaan vauvanvaatepakkauksia, joissa oli monet paidat, villa- ja flanellinutut, tusinan verran vaippoja, napavöitä, huopia ja muuta tarvittavaa. Tähän työhön ryhdyttäessä vedottiin aluetoimikuntiin ja perustettiin erikoinen ompelutoimikunta, joka huolehti siitä, että tarvittavia pakkauksia oli aina saatavissa. Erikoisesti tarvitsi tämä työ uutteria ja uhrautuvia käsiä. Niitä löytyi riittävästi. Ompeluhuoneet alkoivat osoittautua toinen toisensa jälkeen pieniksi, koska usein oli saapunut yli 300 osanottajaa. Naiset saapuivat tuomaan valmiita vauvanvarusteita ja hakemaan uutta työtä. Näissä tilaisuuksissa tehtiin lujasti osuustoiminnallista valistustyötä. Luettiin KK:n keskustoimikunnan lähettämä ohjelmisto, selviteltiin toimeenpantuja hinta- ja laatuvertailuja, tehtiin tunnetuksi OTKn tuotteita ja osuusliikkeessä myytävää tavaraa sekä esitettiin muuta edistyksellistä ohjelmaa. Nämä NM-tilaisuudet olivat toisinaan ajan ainoita hengitysreikiä. Niissä saattoi levittää sitä vähäistä aatteellista tietoa, mitä taantumuskautena saatiin käsiin ihmiskunnan rauhaa ja edistystä ajatellen.

Toimintajoukon yhä lisääntyessä oli saatava uusia työmuotoja. Tällöin valittiin retkeilytoimikunta, joka järjesti retkiä eri puolille maata; Helsinkiin osuustoiminnallisiin tuotantolaitoksiin, Hämeenlinnaan, Valkeakoskelle, Vaasaan. Vastavierailuja saatiin aina Ruotsia myöten. Niinpä Tukholman osuustoimintakuoro antoi Turussa konsertin. Tehtyjen retkien ja vierailujen muistot elävät vielä mukanaolleiden mielissä erittäin lämmittävinä. Työ ruotsalaisten keskuudessa oli myös laajaa ja innostavaa. Sitä hoiti ruotsinkielinen toimikunta. Eri toimikunnat selviytyivät tehtävissään erinomaisesti. Kaikkia mukana olevia kannusti osuustoiminta-aatteen menestyminen ja oman osuusliikkeen saaminen suureksi ja kilpailussa kestäväksi. Niinpä eräässä vuosikertomuksessa lausutaan, että Tarmola on kuin valotorni joka luo valoa ja iloa työläiskoteihin, ja työ osuustoi-

minnan hyväksi herättää uskoa parempaan ja ehompaan elämään.

Koska NM-toiminta oleelliselta osaltaan on myös kansainvälistä, päätettiin ryhtyä auttamaan Espanjan lapsia, jotka olivat sisällissodan vuoksi joutuneet suuriin vaikeuksiin. Heidän hyväkseen toimeenpantiin myyjäiset ja saadut varat yht. 7.500 markkaa annettiin Sos.dem. naisliitolle Espanjan lasten auttamiseksi. Myyjäistilaisuus muodostui yhdeksi herkimmistä naisten toiminnassa. Päätettiin ottaa 4-vuotias Michel-poika kummilapseksi ja suorittaa hänestä 200 markkaa kuukaudessa ranskalaiseen huoltokotiin. Emme tiedä, miten on käynyt Michel'in. Pian sen jälkeen alkoivat omalla kohdalla suuret vaikeudet ja suomalaiset lapset joutuivat sodan vaaralle alttiiksi. Monet menettivät kotinsa ja vanhempansa sekä joutuivat vieraille kummilapsiksi. NM-toimintakin kamppaili ajan esiin nostamissa vaikeuksissa.

Kun sodat vihdoin loppuivat ja ajat muuttuivat, otti suuri joukko naisia paikkansa myös osuustoimintaliikkeen sisarjärjestöissä ja työväenliikkeessä, siten vahvistaakseen työkansan ja maaseudun pieneläjien elinmahdollisuuksia ja turvatakseen rauhan ja kansojen välisen ystävyyden.

NM-toiminnassa uurastaneet naiset, kunnon kankurien jälkeläiset haluavat, että edistysmielinen osuustoimintaliike säilyy osana työväenliikkeestä, että se täyttää työtätekevien toiveet taloudellisena yhteenliittymänä ja että se kansallisesti ja kansainvälisesti toimii rauhan ja kansojen välisen ystävyyden puolesta. Työ rauhan hyväksi antaa osuustoiminnalle kestävän pohjan ja innostaa yhä uusia naisia kantamaan eteenpäin osuustoimintaliikkeen sateenkaarilippua, joka kutsuu kansoja yhteistoimintaan ja sen kautta onneen.

Judit Nederström-Lundén

Tie avartuu

»Mikä eilistä on
ei toistua voi,
nyt on elämän
voimien vuoro.»

Liikkeellelähtö

Vuoden 1944 viimeiset kuukaudet merkitsivät ratkaisevaa käännettä kansallemme ja myös työläisnaisliikkeelle. Syyskuussa solmitussa välirauhansopimuksessa Suomi sitoutui lopettamaan sodan ja päättävästi sanoutumaan irti turmiollisesta sotapolitiikasta. Sotaseikkailun seuraukset olivatkin kauhistuttavat — kymmeniätuhansia kaatuneita, invalideja, leskiä, orpoja ja satojatuhansia siirtolaisia aineellisista vahingoista puhumattakaan. Silloin jos koska tarvittiin rakentavaa työtä ja toimintaa vaikeuksien selvittämiseksi. Kansanvaltaiset ja fasismia vastustavat voimat, joiden julkinen toiminta oli ankarin vainotoimenpitein estetty, alkoivat järjestäytyä ja kokoontua yhteen. Suomen Kommunistinen Puolue oli lokakuun alussa aloittanut julkisen toimintansa 26 vuotta kestäneen maanalaisuuden kauden jälkeen. Lokakuun 29 pnä oli perustettu Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, jonka perustamisjulistuksessa korostettiin, että »puolueväri ei saa olla esteenä demokraattisten voimien yhteenliittymiselle».

Näihin molempiin järjestöihin kuului myös paljon naisia, jotka ryhtyivät aktiivisesti toimimaan. Mutta silti kaivattiin naisten omaa järjestöä helpottamaan naisten mukaantuloa

niitä suuria tehtäviä toteuttamaan, joita sodan jälkeinen tilanne kaikille kansanvaltaisille voimille asetti. Lokakuussa v. 1944 kokoontui Helsingissä naisia asiaa pohtimaan ja 1. 11. 1944 julkaistiin Vapaassa Sanassa kutsu saapua Helsinkiin perustamaan uutta, mahdollisimman laajalle pohjalle rakentuvaa naisjärjestöä.

Joulukuun 3 pnä v. 1944 Kirjan talo Helsingissä täyttyikin ääriään myöten eri puolilta maata saapuneista ja erilaisia katsomuksia omaavista naisista ja uusi liitto — Suomen Naisten Demokraattinen Liitto — perustettiin. Puhemiehistössä näkyi useita myöhemmin liiton jäsenistölle niin tutuiksi käyneitä naisia. Oli Hellä Meltti, Anna Nevalainen, Liinu Pyykkö, K-M. Rydberg ja monia muita. Kokouksen avasi Lyyli Heinonen, jonka merkitys työläisnaisliikkeen ja Suomen Naisten Demokraattisen Liiton piirissä on ollut hyvin suuri. Raskaimman helteen perustavassa kokouksessa kantoi Saara Tuominen, joka vastasi kokouksen käytännöllisistä järjestelyistä ja joka valittiin myös liiton ensimmäiseksi sihteeriksi.

»Tekemistä on paljon, sanoi perustavassa kokouksessa tilannekatsauksen pitäjä Hertta Kuusinen, — mutta nyt on myöskin mahdollisuuksia tekemiselle. Lastemme tulevaisuus velvoittaa ennen kaikkea meitä naisia... Demokraattisten, edistyksellisten voimien on otettava ohjat käsiinsä. On luotava sisäisesti ja ulkonaisesti vapaa, itsenäinen, demokraattinen, onnellinen maa lastemme elää.»

Liiton keskeiseksi tehtäväksi asetettiin osallistuminen demokratian rakentamiseen, fasismin ja sen sivuilmiöiden perinpohjaiseen hävittämiseen maastamme. Perustavassa kokouksessa hyväksytyssä ohjelmassa sanottiin: »Suomen työtätekevät naiset, tehdastyöläisistä ja talonpoikaisnaisista virkanaisiin ja henkisen työn tekijöihin asti tuntevat yhä jokapäiväisessä elämässään fasismin puristuksen monien rajoitusten muodossa.»

Fasimin vaaraan kiinnitettiin huomiota myös v. 1945 pääsiäisenä pidetyssä liiton ensimmäisessä maatakäsittävässä

neuvottelukokouksessa, jonka päätöslauselmassa sanottiin: »Suomen naiset, uuden sukupolven synnyttäjät ja kasvattajat. Lastemme ja läheistemme elämä, kansamme terveen kehityksen tie on turvattu vasta silloin, kun fasismin vaara täydellisesti on torjuttu.»

Samalla kun liiton perustavassa kokouksessa fasismin hävittäminen asetettiin keskeiseksi tehtäväksi vaadittiin edellytysten luomista demokraattiselle kehitykselle, vaadittiin poikkeuslakien kumoamista, Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden kehittämistä, maamme talouselämän uudistamista kansan etujen mukaisesti.

Suomen Naisten Demokraattisen Liiton perustavassa kokouksessa vallinnut innostus osoitti uuden vaiheen alkaneen naisten yhteiskunnalliseen toimintaan heräämisessä. Innostusta ei häirinnyt sekään, että eräät lottahenkiset nuoret naiset salin takapenkillä yrittivät laulaa »Kytösavun aukeilla mailla on kansa»-laulua, joka oli aina ilmentänyt fasismia ja sotahenkeä. Tämä menneisyyden ääni hukkui heleiden ja ja innokkaiden naisäänien laulamaan Kansainväliseen: »Ja huomispäivänä kansat on veljet keskenään!»

Liiton ensimmäisessä ohjelmassa naisia kutsuttiin toimintaan:

vapaan kansallisen kulttuurin, edistyksellisen tieteen, taiteen ja kirjallisuuden puolesta;

taloudellisen hyvinvoinnin, turvatun toimeentulon ja jokapäiväisen elämänvarmuuden puolesta;

kansan korkeiden elämänvaatimusten, kansan terveyden kohottamisen ja tehostetun sosiaalisen huollon puolesta;

kotiemme, lastemme, koko kansamme onnellisen ja vauraan elämän puolesta;

demokraattisen Suomen puolesta.

Käytetyissä puheenvuoroissa korostettiin naisen vastuuta tulevaisuudesta, lapsista, nuorisosta, hänen itsensä kasvamista täysipainoiseksi ihmiseksi, uuden elämän rakentajaksi. Liiton perustavan kokouksen alustaja ja sen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittu ja edelleen yhtenä liiton kolmesta

puheenjohtajasta toimiva Anna Nevalainen tähdensi: »Uusi nainen ei pyri tulemaan miehen kaltaiseksi, päinvastoin hän tahtoo juuri naisena ottaa paikkansa julkisessa elämässä».

Toimeen tartutaan

Sanonta »uusi nainen» oli erityisen suosittu liittomme toiminnan alkuaikoina ja liiton lehtikin, jonka ensimmäinen numero ilmestyi keväällä 1945 kansainvälisen naistenpäivän ja vaalien merkeissä, sai sen nimen. Tällä sanonnalla ei tahdottu korostaa uutta siinä mielessä, etteikö olisi annettu arvoa aikaisemman työläisnaisliikkeen toiminnalle ja perinteille. Koko toimintansa ajan liitto on niin päätöksissään kuin käytännön työssäkin todistanut niitä kunnioittavansa, seuraavansa ja toteuttavansa. Sitäpaitsi »uusien naisten» joukossa oli lukuisa joukko niitä, jotka olivat jo aikaisempina vuosikymmeninä osallistuneet toimintaan, ja monet heistä olleet vankiloissa tai keskitysleireissäkin sen vuoksi. Joukossa oli niitäkin, jotka olivat olleet mukana perustamassa ja luomassa maamme ensimmäistä työläisnaisliittoa, kuten mm. Elin Fagerholm ja HTYn naisosasto osastona. Sanonta ei myöskään tarkoittanut eristäytymistä muusta kansandemokraattisesta liikkeestä. Jo perustavan kokouksen päätös liiton liittymisestä SKDLn jäseneksi sen osoitti. Sanonnalla tahdottiin vain korostaa, että naisten keskuudessa oli alkanut uusi yhteiskunnallisen ajattelun heräämisen vaihe ja että Suomen naisille olivat nyt avautuneet uudet mahdollisuudet osallistua toimintaan ihmiskunnan suurten ihanteiden puolesta, puolustaa oikeuksiaan ja rakentaa laajaa yhteisrintamaa.

Koko kansandemokraattisessa liikkeessä alkoi vilkkaan toiminnan aika. Suuria joukkokokouksia ja -tilaisuuksia järjestettiin. Niissä vaadittiin fasismin jätteiden poistamista, virkakoneiston uudistamista, palkkojen korottamista ja maauudistuksen toteuttamista. Tässä kaikessa toiminnassa olivat naiset mukana samalla rakentaen omaa liittoaan. Jo joulukuussa vuonna 1944 perustettiin 5 naisosastoa, vuoden 1945 aikana 85 osastoa ja 14 SKDLn naisjaostoa. Vuoden 1945 aikana pidettiin myös kaksi maatakäsittävää neuvottelukokousta, joista maaliskuussa pidetyssä käsiteltiin kunnallisvaaleihin valmistautumista ja marraskuussa pidetyssä yleistä tilannetta koskevia ja naisten oman järjestäytymisen kysymyksiä. Vuoden 1945 aikana liiton puitteissa ryhtyi toimimaan myös valistus-, huolto- ja kunnallisjaostot. Kylistä ja kaupungeista saapui tietoja osastojen perustamisesta ja toiminnan alkamisesta.

Helppoa toiminnan alkuunsaattaminen ei ollut, mutta kekseliäisyys ja innostus korvasivat sen, mitä huoneisto-, raha- ym. vaikeuksien ja toimintatottumuksen puutteen vuoksi ilmeni. Ylivieskasta naiset kirjoittivat harjoittelevansa näytelmiäkin: »Kun kaikki toiminta tapahtuu yksityisasunnoissa, pitää harjoitusten ajaksi kantaa huonekalujakin ulos. Kaikesta huolimatta on innostus korkealla». Oulun naiset kirjoittivat elokuussa v. 1945: »Nyt kun vihdoin kevätpuolella saimme vuokratuksi osuuskaupan henkilökunnan huoneiston, on sekin pulma voitettu. Ja me katselemme jokaista vastaantulevaa naista, oletko sinä Elli, Saima tahi Liisa, vai mikä nimesi on. Haluaisimme sinua nimelläsi kutsua mukaan, tulla todella tuttaviksi ja tovereiksi, demokratian todellisiksi rakentajiksi.» Vaasan naiset ensimmäisen vuoden saavutuksiaan punnitessaan kirjoittivat: »Paljon on tehty, vaan on paljon jäänyt tekemättäkin».

Vuoden 1945 aikana järjestettiin jo maatakäsittävät opintopäivät Kuopiossa Rönönsaaressa, jonne Jyväskylän naiset ilmoittivat lähettävänsä 8 naista, mutta liitosta jouduttiin rajoittamaan heidän osanottonsa kolmeen, kun halukkaita oli kaikkialta paljon, vaikka monet tulivat omalla kustannuksellaan ja suuria vaikeuksia kokien. Seuraavat opintopäivät vuonna 1946 olivat Heinolassa. Turun naiset olivat emäntinä vuonna 1945 järjestetyillä retkeilypäivillä ja jälkeenpäin ilmoittivat pelänneensä kun »oltiin melkein kun ensikertalai-

Liiton ensimmäiset maatakäsittävät kurssit Rönönsaaressa Kuopiossa v. 1945.

sia». Retkeilypäivät olivat suuri tapaus kaikille mukanaolijoille ja Turusta liittyi kulkueeseen mukaan sellaisiakin, jotka eivät koskaan olleet kuulleetkaan kansandemokraattisesta liikkeestä.

Jo alusta alkaen toiminta oli mahdollisimman monipuolista. Koko kansandemokraattisen liikkeen yleisten vaatimusten puolesta toimimisen ohella kiinnitettiin paljon huomiota kansanhuollon kysymyksiin ja perheitten vaatetustilanteen auttamiseen, kerättiin vaatetusavustuksia suurimmissa vaikeuksissa oleville tai järjestettiin tallukka- ja »vanhasta uutta»-kursseja. Lahtelaiset naiset alkoivat puuhata omaa toimitaloa, sillä »on hankalaa toimia ainakin pakkasella ilman kattoa pään päällä» ja ripeästi toimiva »Kärpäsen» talo on todistamassa hankkeen onnistumisesta.

Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden vaaliminen on ollut

toiminnan ensi päivistä naisille läheinen asia ja kun v. 1945 keväällä saapui Neuvostoliitosta ensimmäinen naisvaltuuskunta Tatjana Sujevan johdolla, oli Helsingissä, Turussa ja Tampereella järjestetyissä tilaisuuksissa valtavasti väkeä ja innostusta.

Pitää saada puhuja

Liiton taholta pyrittiin pitämään perustettuihin osastoihin yhteyttä SKDLn piiritoimikuntien naisjaostojen kautta. Liiton ensimmäinen sihteeri Saara Tuominen oli aluksi yksin palkallisena työntekijänä. Vuoden 1945 aikana oli jo kaksi palkallista työntekijää, mutta eiväthän he joka paikkaan ehtineet. Liitto antoi kuitenkin tehokasta apua osastoille ja naisten innostuksen ja oma-aloitteisuuden ansiosta toiminta virisi herkästi ja yksinäiseksi poikkeukseksi jäi osasto, josta liitolle kirjoitettiin: »Olemme päättäneet lopettaa osastomme kannattamattomana». Sellaisiinkin tapauksiin liiton taholta heti tartuttiin voimakkaampien osastojen avulla.

Mutta kirjeellistä ohjausta liiton taholta piti väkisinkin antaa. Asioita oli paljon ja kirjeistä tuli siksi välillä pitkiä. Sellaisen lukemisesta Hanna K. Kuopiosta kirjoitti leikillisesti: »Lopulta oltiin kuin Englannin parlamentissa, jossa kuulemma puheenjohtaja on yksin äänessä ja toiset nukkuvat». Mutta toiminta ei nukkunut, sillä kirjoittaja jatkaa, että »jos suunnitelmat ei mene myttyyn kuin suur-Suomihaaveet, alkaa Kuopiosta kuulua kummia».

Puhujapyyntöjä liitolle tuli tietysti tuhkatiheään ja tätä pulmaa ratkaisemaan järjestettiin puhujakurssitkin, joiden osanottajat sitten saivat tulikasteensa eri puolilla maata pidetyissä tilaisuuksissa »sydän pamppaillen», kuten eräs ensimmäisestä puhujamatkastaan kirjoitti. Silti liitosta aina puhujaa toivottiin. Kaskisten naiset kirjoittivat kansainvälisen naistenpäivän edellä v. 1948: »Meidän pitää saada puhuja Helsingistä, sillä yleisö haluaa joskus kuulla jotain outoa ja

etäämpää tullutta puhujaa». Kirje päättyi sanoihin: »Odotamme pikaista ja iloista vastausta pyyntöömme».

Jos omalla paikkakunnalla ei kaikki oikein »luistanut», kirjoitettiin liitolle kiireesti. Niinpä erään osaston naiset olivat menneet v. 1950 keräämään nimiä rauhanvetoomukseen paikkakunnan pastorilta, joka oli ilmoittanut, että piispan ilmoituksen mukaan kirkko laittaa oman vetoomuksen rauhan puolesta. Ja he kirjoittivat liitolle: »Koettakaapas tönkästä sitä kirkkokunnan korkeaa kansaa kylkeen, jotta panee töpinäksi, jos he kerran rauhansaarnoillaan totta tarkoittavat».

Yhteisen asian puolesta

Koko liiton toiminnan aikana ovat demokraattiset naiset toimeliaasti osallistuneet myös valtiollisten ja eduskunta-asioiden seuraamiseen. Eduskuntavaalit vuonna 1945 muodostuivat kansandemokraattisen liikkeen suureksi voitoksi — lähes 400.000 ääntä — ja eduskuntaan valituista 49 kansandemokraateista oli 9 naista. Heidän toimintaansa seurattiin suurella innostuksella ja naisten keskuudessa naiskansanedustajista alettiin käyttää vain etunimiä, niin läheisiksi he naisille muodostuivat. Kun Mannerheim erosi presidentin paikalta ja eduskunnassa suoritettiin presidentinvaalit, kirjoitti Uuden Naisen kirjeenvaihtajakin kotoisasti: »Ilmassa oli hienoista jännitystä. Kun Hertta sitten tasaisella äänellään alkoi latoa paasikiviä, tuntui, että taas on yksi käänne sivuutettu».

Kunnallisvaaleissa v. 1945 naiset tunsivat hienoista pettymystä tuloksesta omalta kohdaltaan vaikka muutoin kirjoittivat iloisina kansandemokraattien saamasta suuresta vaalivoitosta. Kansandemokraattisia valtuutettuja valittiin 4.565, mutta heistä oli naisia vain 213 .Osittain siihen oli syynä se, että naiset jatkuvasti ovat enemmän sidottuja kotiin ja kotitöihin ja kun vuonna 1945 oli äänestäjien valittava silloin vielä yleensä tuntemattomista kansandemokraattisista ehdokkaista, luotettiin enemmän miesten kykyyn selviytyä. Myöhempien vaalien tulokset osoittavat, että demokraattisten naisten työllä vaaleissa on hyvinkin ratkaiseva merkitys. Mahdotonta ja tarpeetonta on arvioida, montako ääntä tulee naisten, montako miesten työllä, tärkeintä aina on koko kansandemokraattisen liikkeen saama tulos. Mutta verrattuna muiden puolueiden naisehdokkaisiin esim. vuoden 1954 eduskuntavaaleissa SKDLn naisehdokkaat saivat 100.882 ääntä eli 33,58 % kaikkien naisehdokkaiden saamista äänistä, mikä oli enemmän kuin minkään muun puolueen naisten saama äänimäärä. Viidessä vaalipiirissä SKDLn naisehdokkaat saivat suurimmat äänimäärät kaikkien puolueiden ehdokkaat huomioon ottaen. Tälläkin hetkellä on eduskunnassa 9 liiton jäsentä.

Valistus on viritetty

Suomen Naisten Demokraattinen Liitto pyrkii valistustyöllään laajentamaan ja syventämään kansan naisten yhteiskunnallisen tiedon piiriä, voimistamaan heidän omanarvontuntoaan ja siten auttamaan heitä ottamaan rohkeasti sijansa yhteiskunnallisen elämän eri aloilla miehisten järjestö- ja työtovereittensa rinnalla. Naisten aatteellisen tietoisuustason kohottaminen onkin ollut toiminnan ensi vuosista lähtien hyvin keskeisenä. Enimmäkseen opintotyö tapahtuu kerhoilloissa ja kokouksissa pidettyjen alustusten ja luentojen avulla ja vähemmän varsinaisena opintokerhotoimintana. Mutta jo kesällä v. 1946 osastojen liitolle lähettämistä ilmoituksista näkyy, että liitolla oli vain 10 osastoa, joissa ei ollut minkäänlaista opintotoimintaa ja joka kolmannessa osastossa oli oma opintokerho.

Naisten opiskelun aiheet ovat olleet mitä moninaisimpia. Ohjelma »Nainen, aika ja perhe» oli eräässä vaiheessa hyvin suosittu. Suomen työväenliikkeen historia ja Suomen työläisnaisliikkeen historia, naisen asema työntekijänä, kansallinen kulttuurimme, eri järjestelmien rauhanomainen rinnakkain-

olo, kansainvälisen tilanteen muutosten vaikutus kansojen elämään ja monet muut aiheet ovat olleet vilkkaan keskustelun kohteina. Monet ovat syventäneet tietotasoaan pitemmilläkin kursseilla ja Sirola-opiston oppilaskunnassa on myös aina tyttöjä ja naisia. Mitä laajemmiksi tehtävät kasvavat, sitä suuremmat vaatimukset toiminta asettaa opiskelutyöllekin, mikä heijastuu yhä uusien muotojen etsimisessä naisten opiskeluun innostamiseksi.

Puuhakkaita naisia

Toiminnan kehittyessä monipuolistuvat toimintamuodot ja organisatoorinen rakenne käy selvemmäksi. Osastojen piirissä järjestetään lukuisasti kerho- ja opintoiltoja kansallisten ja kansainvälisten merkkipäivien yhteydessä, järjestetään eri maiden ystävyysiltoja, lampunvarjostin-, rottinki-, mosaiikki-, revinnäistyö- ym. kursseja, kotitalouden ja puutarhan hoidon opetusta jne. Miten paljon puuhaa siihen kaikkeen sisältyy, sen tietävät vain kerhojen, kokousten ja juhlien järjestelyssä mukanaolleet. Kun esim. v. 1957 on jo liitolle ilmoitettuja osastojen kokouksia ja kerhotilaisuuksia ollut 9.666 ja juhla- ja myyjäistilaisuuksia 1.601, voidaan kuvitella, miten paljon on tarvittu naisten aikaa ja »iltoja» ennenkuin ne on saatu järjestetyksi. Kansainvälisenä naistenpäivänä — maaliskuun 8 — ja äitienpäivänä tilaisuuksien määrä nousee aina useampiin satoihin ja osanottajien määrä useampiin kymmeniin tuhansiin. Viime vuosina ovat miehet suuresti auttaneet näiden tilaisuuksien onnistumista ja esim. eri työpaikkojen miestyöläisten tervehdykset työläisnaisille kansainvälisenä naistenpäivänä ovat olleet paljon suuremmasta merkityksestä kuin miehet voivat ehkä aavistaakaan.

Retkeilyt piireittäin ja useampien piirien mitassa ovat hyvin suosittuja naisten keskuudessa ja ulotettiin »retki» kerran Norjaan asti, missä v. 1956 vieraili kymmeniä suomalaisia naisia. Suurimpia koko maatakäsittäviä retkeily-

SNDL:n piirisihteerit opintopäivillä Päiväkummussa. Kuvassa mm. pitkän aikaa naistyössä toimineet Maija Honkanen, Lyydia Arppe, Hilkka Klemola, Kerttu Lampinen, Irja Korkeamäki, Sirkka Lehtivuori, Lyyli Hyyryläinen, Laina Mäkinen, sekä liiton sihteereistä Aili Backlund, Helvi Laine ja Aili Tiainen.

kohteita ovat olleet työläisnaisliikkeen 50-vuotisjuhlat Tampereella v. 1950 missä kulkueessa marssi 5.000 naista ja juhlapaikan yleisömäärä oli yli 10.000. Värikkäin näistä yhteisistä kokoontumisista oli naisten kulttuuripäivät Helsingissä kesäkuussa v. 1953. Miten selvästi silloin näkyikään naisten harrastusten monipuolisuus. Ohjelman suorituskilpailuihin osallistui — piireillä suoritetun karsinnan jälkeen — 490 naista ja käsityönäyttelyssä oli 500 hyväksyttyä työtä. Naisten kulttuurivaatimuksia menneiltä vuosikymmeniltä ja nykyhetkiltä esittelevässä värikkäässä kulkueessa oli yli 6.000 osanottajaa ja pääjuhlassa 12.000 henkeä.

Tällaiset ja monet muut pienet ja suuret tilaisuudet ovat vaatineet juuri osastojen vilkasta toimintaa. Vuodesta 1945 lähtien alettiin muodostaa piiritoimintaa osastojen työtä aut-

SNDL:n kunnialippu ensimmäiseksi Pohjois-Hämeen piirille v. 1952. V a s e m m a l t a : Olga Marin Orivedeltä, Eva Olden Pirkkalasta, Aili Stenberg, Bertta Kallio ja Hulda Joki Tampereelta, Saara Mikonvesa ja Elli Toivonen Tampereelta, Toini Kilpinen Rautajärveltä, Eva Vilenius Tampereelta, Kaarina Salmi Siurosta, Aili Peltonen Viialasta, Bertta Järvinen Tampereelta, Sanni Törmä Kyröskoskelta, Anna Rautee Nokialta ja Helvi Riihimäki Tampereelta. Y l ä r i v i : Kerttu Virtanen Jämsästä, Anna-Liisa Marjamaa Tampereelta, Meila Kuutti Kangasalta ja Anna Salonen Luopioisista.

Työläisnaisliikkeen 50-vuotisjuhlien kulkue Tampereella. SNDL:n liittotoimikunnan jäseniä vasemmalta: Tyyne Tuominen, Elli Stenberg, Hertta Kuusinen, Sylvi-Kyllikki Kilpi, Irma Torvi ja Anna Nevalainen, taaempana Aili Backlund, Sylvi Rinne, Silja Mäntykoski, Betty Peltonen, Anni Suosalo ja Elsa Tilli (airue).

Näkymä Suomen naisten liittopäiviltä v. 1955 Helsingin Yliopiston suuressa luentosalissa.

SNDL:n kulttuuripäivät Helsingissä v. 1953. Kulkue marssilla Kaisaniemestä Vesilinnanmäelle. Edessä Elina Hämäläinen ja Lea Metsistö.

tamaan ja tällä hetkellä on piirijärjestöjä 16. Niiden työllä on erittäin suuri merkitys osastojen työn auttajana ja ohjaajana sekä koko liiton työn kannalta. Piirisihteerit ovat tietysti suurimman työtaakan alaisina ja useimmilla piireillä ainoana palkattuna työntekijänäolo vaatii heidän kehittymistään lähes kaikkien asioiden taitajiksi. Osastojen toimintaa on helpottanut myöskin alkuaikoina suuriakin alueita käsittäneiden osastojen pienentäminen.

Oma lehti

Liiton lehti Uusi Nainen oli alusta alkaen suuren huomion kohteena. Suonenjoen naiset kirjoittivat olevansa »ihan tyytyväisiä tähän elävän sanan julistajaan» ja Ruotaanlahden naiset kiittivät Uutta Naista sanoen: »ei pelkkää taloutta eikä pelkkää politiikkaa, mutta monia verrattomia lukuja, jotka rikastuttavat meidän maalaisvaimojen köyhää ajatustietomaailmaa». Liiton taholta pyydettiin osastoilta lehdestä arvosteluja, mutta innostus oman lehden saamisesta oli niin suuri, ettei sen puutteellisuuksia nähty. »Arvostelu» keskittyikin pääasiassa siihen kun »meidän Mikon» (silloinen kuvasarja) päälle liimattiin osoitelappu. Eräästäkin osastosta kirjoitettiin, että »seuraavan vuoden tilaukset vähenevät, jos siihen ei parannusta saada». Joka tapauksessa tilausten määrä lisääntyi jatkuvasti.

Uusi Nainen-lehti on vähitellen kehittynyt erääksi maamme luetuimmista naisten lehdistä. Lukijakunta ulottuu paljon liiton jäsenistön ulkopuolelle ja lukuisat toimitukselle saapuneet kirjeet kertovat sen nauttimasta suosiosta: »Kuinka minä tulisin toimeen ilman Uutta Naista, kun olen tottunut siihen ensimmäisestä numerosta lähtien», kirjoittaa eräs, »minun tilaamaani Uutta Naista luetaan seitsemässä perheessä», kirjoittaa toinen ja kolmas, jolle lehden tulo oli jostain syytä myöhästynyt kiirehtii ilmoittamaan: »Tulin niin iloiseksi kun posti pudotti tämän rakkaan lehden kirjeluukusta-

SNDL:n Liittokokous v. 1958 Helsingissä Koiton talossa.

ni». Toivomuksia lehdelle tulee tietysti niputtain, aina miesten sivua ja pilkkionginta-palstaa myöten, mikä vain osoittaa lehden lukijakunnan laajuutta ja sitä, että se tunnetaan omaksi lehdeksi.

Yhteistoimintaa tarvitaan

Liiton monipuolisesta toimikentästä aivan kuin eroittautuu omiksi ryhmikseen neljä suurta kysymystä. Ne ovat toiminta naisten ja kaikkien työtätekevien ihmisten taloudellisten

vaatimusten, sosiaalisten oikeuksien, rauhan ja kansainvälisen ystävyyden puolesta. Kaikissa näissä kysymyksissä liiton vaatimukset, tehtävät ja toimintamuodot ovat vuosi vuodelta selkeytyneet. Ratkaisevaa osaa siinä ovat näytelleet liittokokoukset, joita tähän mennessä on ollut 5, vv. 1946, 1949, 1952, 1955 ja 1958. Liiton ohjelma uudistettiin v. 1952 liittokokouksessa. Tässä ohjelmassa sanotaan mm:

»Suomen Naisten Demokraattinen Liitto yhdistää riveihinsä kaikki ne Suomen kaupunkien ja maaseudun naiset ja naisjärjestöt, jotka liiton sääntöjen edellyttämällä tavalla tahtovat edistää rauhan ja kansanvallan asiaa, toimia naisten yhteiskunnallisen ja taloudellisen tasa-arvon puolesta pyrkien samalla parantamaan lasten ja vanhusten sekä kaikkien vähäosaisten ja turvattomien asemaa.»

Ohjelma päättyy sanoihin:

»Näiden tarkoitusperien toteuttamiseksi Suomen Naisten Demokraattinen Liitto ja sen jäsenistö rakentavat yhteistoimintaa eri kansalaisjärjestöjen, yhteiskuntapiirien ja -ryhmien sekä yksityisten ihmisten kanssa ja ojentavat kätensä kaikille Suomen naisille kutsuen heitä toimintaan ihmiskunnan ja isänmaan onnen, kotiemme turvallisuuden, lastemme ja koko kansamme paremman tulevaisuuden puolesta.»

Liiton ohjelmassa esitetyt vaatimukset ovat vuosien kuluessa alkaneet hahmottua eri nais- ja väestöryhmien yhteisiksi, konkreettisiksi vaatimuksiksi. Siltä pohjalta heräsikin ajatus naisten oikeuksien julistuksen aikaansaamisesta ja sen hyväksymisestä mahdollisimman laajoja naisjoukkoja edustavassa tilaisuudessa. Tällaisen asiakirjan tarve oli kuin »ilmassa». Oli kulunut 50 vuotta naisten äänioikeuden valloittamisesta, mutta vielä ei oltu toteutettu »sama palkka samasta työstä»-periaatetta, ei saavutettu lakisääteistä palkallista synnytyslomaa tai ilmaista sairaushoitoa. Naisten Demokraattisen Liiton taholta julkaistiin kutsu Suomen Naisten Liittopäiville, joka lähetettiin kymmenille nais- ym järjestöille. Valmistettiin myös luonnos »Suomen naisten oikeuksien julistuksesta», jota lähetettiin kutsun mukana järjestöille ja yksityisille eri

puolille maata. Luonnosta seuranneen »huomautuksia ja lisäyksiä» -osan palautti kaikkiaan lähes 15.000 naista, jotka joko yksinään tai useampi yhdessä olivat julistukseen tutustuneet. Monet olivat kirjoittaneet siihen vain sanan »Hyväksyn» ja allekirjoituksensa tai »Hyväksyn ja toivotan onnea liittopäiville», mutta hyvin monet palautetut lehdet kertovat järkyttäviäkin tarinoita kirjoittajien elämästä, suomalaisten kotien huolista ja toiveista. Niinpä eräs allekirjoittaja Etelä-Saimaan piiristä, joka erityisesti sanoi toivovansa parannusta työkyvyttömien vanhojen naisten taloudelliseen asemaan, kirjoitti olevansa 68-vuotias leski, joka sairautensa vuoksi ei kykene ansiotyöhön ja saa kansaneläkettä ja sosiaalista huoltoa yhteensä 126 mk päivässä. »Parannusta on saatava. Tämä asia on yhtä tärkeä kuin 50 vuotta sitten», hän kirjoittaa. Eräs kirjoittaja, joka ilmoitti yhtyvänsä julistuksen asettamiin vaatimuksiin, sanoi: »Pitäisi voida tuntea olevansa omassa maassa mansikassa. Ihmisyys ennen kaikkea». Viisi äitiä kirjoitti: »Oppikoulut täytyy valtion ottaa kokonaan hoitoonsa, että köyhänkin lapset pääsisivät voimiensa mukaan opiskelemaan ja saisivat oppikirjat ilmaiseksi». Maaseutunaisilta oli vastauksia tullut lukuisia ja eräässä kiitettiin siitä, että oikeuksien julistuksessa on pienviljelijä-äidit niin hyvin huomioitu. Monissa vastauksissa esitettiin myös lisäyksiä maaseudun naisten vaatimusosaan. 14 naista kirjoittaa: »Tärkein on rauhan kysymys. Eivät hyvätkään lait ja määräykset merkitse mitään, jos emme saa elää rauhassa.»

Naisten parlamentti yliopistolla

Miten suurenmoinen asia olisi ollut, jos näitä naisten toiveita ja vaatimuksia toteuttamaan olisi saatu kaikki edistykselliset naisjärjestöt yhdessä. Liitto kääntyikin 65 eri järjestön puoleen, joista suurin osa vastasi ilmoittaen pitävänsä asiaa kannatettavana. Vain muutamat järjestöt, kuten Kätilöliitto, Naisten rauhan ja vapauden liitto ja eräät muut lähet-

tivät virallisesti edustajansa, mutta osanottajien joukossa oli mitä erilaisimpiin naisjärjestöihin kuuluvia naisia ja voidaan täydellä syyllä sanoa, että Helsingin Yliopistolla kokoontuneet Liittopäivät 690:ne osanottajineen muodostivat hyvin laajan naisten parlamentin, joka yleisistunnoissaan ja viiden valiokunnan kokouksissa käsitteli suurella huolella ja asiantuntemuksella tämän päivän suomalaisen naisen tärkeimpiä ongelmia ja vaatimuksia. Tuskin koskaan maassamme on pidetty kokousta, missä erilaisen maailmankatsomuksen omaksuneet naiset, työläisnaiset, maaseudun naiset ja henkisen työn tekijät olisivat sillä tavalla tunteneet yhteenkuuluvaisuutensa, huoltensa ja pulmiensa yhteisyyden ja tarpeen yhdessä toimien myös toteuttaa oikeutetut vaatimuksensa kuin Naisten Liittopäivillä. Täydestä sydämestään Liittopäivien osanottajat yhtyivät toimittaja Lea Metsistön loppulausunnon sanoihin: »Nämä päivät ovat olleet antoisia, innoittavia ja herätteitä antavia. Näiden päivien muisto ja kokouksemme päätökset, joita yhteisvoimin lähdemme ajamaan voitolliseen loppuun saakka, auttavat meitä kestämään arkipäivän kaikkine vaikeuksineen».

Yhteisiä taisteluita

Se, että liiton jäsenistön ratkaiseva osa on perheen äitejä, tosin suurin osa heistäkin ansiotyössä käyviä, on vaikuttanut siihen, että taloudelliset kysymykset ja vaatimukset nousevat esille ennenkaikkea kotien kysymyksinä. Kun toisaalta demokraattisia naisia on mukana myös työpaikoilla ja ammatillisissa järjestöissä ovat he myös työläisinä vaatimuksiaan esittämässä ja läpiajamassa. Palkkakysymys — koko työväenluokan keskeisin taistelukysymys — saa myös naisten keskuudessa suurta huomiota osakseen. Näin jo siksikin, että naisten työalat ovat heikoimmin palkattuja ja naiset kotien »budjetteja» hoitaessaan joutuvat jatkuvasti tuntemaan myös miesten palkkojen pienuuden. Yleiseen palkkavaatimukseen naisten keskuudessa liittyy aina myös vaatimus »samasta työstä sama palkka», ovathan meillä naisten palkat jatkuvasti n. 30 % miesten palkkoja alhaisemmat. Tämä vaatimus on ollut työläsnaisliikkeen ohjelmassa jo kuusi vuosikymmentä, mutta edelleenkin sen puolesta on taisteltava. Liitto on tässäkin kysymyksessä pyrkinyt kehittämään mahdollisimman laajaa yhteistoimintaa muiden naisjärjestöjen kanssa. Erityisen voimakkaasti asiaa käsiteltiin v. 1953, jolloin Kansainvälisen Työjärjestön sopimus asiasta ja sitä koskevat suositukset olivat eduskuntakäsittelyssä. Tuhannet naiset seurasivat eduskuntakäsittelyä ilmaisten mielipiteensä eduskunnalle ja hallitukselle kirjelmin ja lähetystöin. Tämä naisten valppaus esti ratifioinnin hylkäämisen, mutta asia haudattiin komiteaan, missä se edelleenkin on. Sama palkka -kysymys oli naisten vilkkaan pohdinnan kohteena jälleen v. 1959 syksyllä sen ollessa esillä pohjoismaiden neuvostosssa ja se nousee jatkuvasti esille myös työehtosopimuskamppailuissa.

Demokraattiset naiset ovat olleet aina valmiita lähtemään liikkeelle myös työväenluokan yhteisten avointen palkkataisteluiden puhjetessa. V. 1950 suuren palkkataistelun aikana, joka johtui v. 1949 jälkeen tapahtuneista palkkojen alennuksista, Myllykosken naiset kirjoittivat liitolle: »Ei tänne sen kummempaa kuulu... aikaisemmin oltiin vaalitouhussa ja nyt meillä on pyörimässä lakkolaisten ruokinta. Siinä sitä hommaa onkin, kun ensin kerjää aineksia ja sitten niitä keittelee».

V. 1949 Arabian lakossa, jonka aikana poliisit pamputtivat tehtaan portilla työläisiä, naiset olivat lakkolaisten ratkaisevana osana. Samana vuonna Kemin lakkojen aikana naiset osallistuivat kaikkeen toimintaan, mitä tarvittiin oikeutettujen vaatimusten perilleviemiseksi ja eri puolilta maata naiset keräsivät ruoka- ja vaatepaketteja kemiläisille. Kemin lakon aikana tapahtuneen poliisien hyökkäyksen ja pamputuksen uhrina liittomme jäsen Anni Kontiokangas sai surmansa.

Vuoden 1956 yleislakon aikana naiset halusivat niin työntekijöinä kuin perheen äiteinäkin olla mukana lakon viemisessä voitokkaaseen päätökseen. Työnantajain taholta pyrittiin vielä lakon loppuvaiheessakin saattamaan naiset entistä epäedullisempaan asemaan palkkakysymyksessä ja siksi naiset tunsivat taistelun itselleen erittäin läheiseksi. Tärkeätä oli tietysti se, kuten vaasalaiset naiset kirjoittivat, ettei »naisista pääsisi muodostumaan heikkoa rengasta enempää työpaikoilla kuin kotienkaan piirissä» ja siinä mielessä heille järjestettiin viihdytystilaisuuksia, selostus- ja juhlatilaisuuksia. Naiset toimivat myös lakkovahteina useilla paikkakunnilla ja kaikkialla ruuan valmistajina lakkolaisille, missä yhteistyö kaikkien työläisnaisten välillä oli saumatonta. Suuren lakkomarssin aikana, johon osallistui koko maassa kymmeniä tuhansia työläisiä ja työläisnaisia, demokraattiset naiset järjestivät lapsille hoitajia, että äidit pääsisivät marssille mukaan. Kemin naisten kirje liitolle ilmaisi varmasti mielialoja laajemmaltikin: »Kyllä täällä on mukana oltu eikä mieliala ole, tietääksemme, ollut matalapaineessa koko lakon aikana».

Jalka kapsaa

V. 1948 jälkeen muodostui työttömyys jälleen pysyväksi kotien vitsaukseksi. Kun liiton taholta v. 1958 suoritettiin tutkimus »naistyöttömyydestä ja työttömyyden vaikutuksesta kodin ja naisen elämään» paljasti se mitä painavimmalla tavalla oikeaksi kansan joukkojen vaatimukset turvasta työttömyyttä vastaan ja toimenpiteistä työttömyysvakuutuksen aikaansaamiseksi.

Työttömyystutkimus oli eräs osoitus liiton jäsenten alttiudesta lähteä liikkeelle keskustelemaan ja selvittelemään asioita kun on työtätekevien ihmisten oikeuksista kysymys. N. 6.500 lomaketta täytettiin tutkimuksen aikana. Aikaisemmin oli suoritettu tutkimukset naisten työolosuhteista, mihin var-

Naisten oikeuksien kirjaa allekirjoitetaan.

Työläisnaisten lähetystö tervehdyskäynnillä SNDL:n liittoneuvoston kokouksessa v. 1953 Jyväskylässä. Vasemmalla Hilja Rajala, Jyväskylän naisosaston perustajajäsen

sinkin työvauhdin kiihdyttäminen tuotantolaitoksissa antoi aihetta ja lasten asunto-oloista, minkä viimemainitun tutkimuksen kaavakkeista palautettiin liitolle 12.000 kpl. Vielä useammista käynneistä työtätekevien ihmisten kodeissa on ollut kysymys naisten oikeuksien kirjan lehtien kokoamisessa ja allekirjoitusten keräämisessä erilaisiin vaatimusohjelmiin. Naisten oikeuksien kirjassa, joka luovutettiin naisten maailmankongressille v. 1953 Kööpenhaminassa, oli 32 nidosta, 1976 lehteä ja 33.646 allekirjoitusta. V. 1954 keräsivät naiset kunnallisiin vaatimusohjelmiin 67.313 allekirjoitusta ja aikaisempina vuosina kerätyssä valtiollisessa vaatimusohjelmassa oli 44.000 allekirjoitusta.

Kunnilta vaaditaan

Näissä kaikissa perheitten äidit ja työssä käyvät naiset ovat kertoneet toiveistaan ja huolistaan. Yksistään naisten tekemien kunnallisten aloitteiden luettelo osoittaa naisten seuraavan valppaasti asioita. Aloitteita on tehty lasten päiväkodeista, kunnallisista pesutuvista, saunoista, mankeleista, pyykkilaitureista, synnytystaloista, äitiysneuvoloista, toipilaskodeista, ammattikouluista, vesijohto- ja liikennekysymyksistä, kuntien talouden parantamisesta, kunnallisverojen alentamisesta ym.

V. 1953 suoritettiin kansalliseen ja kansainväliseen lastensuojelukonferenssiin valmistauduttaessa tutkimus »Mitä kunnissa voidaan tehdä lasten hyväksi». Tämä kaikki osoittaa, että kuntaa ei nähdä jonain kaukaisena tai »virallisena» elimenä, johon ei voida mitään vaikuttaa, vaan tunnetaan, että naisten omasta toimeliaisuudesta paljon riippuu, miten kuntien asioita hoidetaan. Liiton puheenjohtaja Hellä Meltti sanoi liittoneuvoston kokouksessa v. 1956 pitämässään alustuksessa:

»Kunnallispolitiikka on sitä suuruusluokkaa, jonka piiristä löytyy työkenttää vähän itse kullekin. Hallitusmuodon 2.

§:ssä sanotaan, että valtiovalta kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Kunnallisesta vallasta ei sanota näin juhlallisesti, mutta kunnallislakiemme mukaan kunnanjäsenten tulee hoitaa yhteiset talous- ja järjestelytehtävät. Kunta on valtioon nähden paljon pienempi toimintayksikkö, mutta kunnat yhdessä muodostavat tämän valtion, joten kuntien toiminnasta ei saa tulla valtion epäonnistuneen talouspolitiikan korjaamoja, vaan kuntien itsemääräämisoikeuden periaate on säilytettävä ja sitä kehitettävä. Me naiset emme saa aliarvioida omia voimiamme. Meidän on pystyttävä toimimaan työväenluokan hyväksi ja tehtävä parhaamme työväenluokan yhteistoiminnan aikaansaamiseksi myös kunnallisen elämän alalla.»

Todistuksena naisten kiinnostuksesta kunnallisiin kysymyksiin ovat myös v. 1959 syksyllä pidetyt kahdet suuret naisten kunnallispäivät Helsingissä ja Kuopiossa.

Sosiaalisten oikeuksien, vanhusten ja lasten puolesta

Demokraattisilla naisilla on ollut huomattava merkitys siinä kamppailussa, jota kansandemokraattinen liike on käynyt kansamme sosiaalisten oikeuksien laajentamiseksi. Liiton eduskunnassa olevat jäsenet ovat yhdessä muiden kansandemokraattisten edustajien kanssa tehneet lukuisia aloitteita äitien, lasten ja vanhusten huollosta ja suojelusta, siviilileskien ja -orpojen aseman parantamisesta, maksuttomasta lääkärin- ja sairashoidosta, lapsilisä- ja kansaneläkemaksujen korottamisesta jne. Eräänä sosiaalisen työn käytännön muotona on ollut jo liiton alkuvaiheista lähtien kesävirkistyksen järjestäminen varattomille äideille ja lapsille. Tämä toiminta on vuosi vuodelta laajentunut ja siinä ovat monet liiton jäsenet tehneet voimia vaativaa työtä valmistaen siten tuhansille äideille lapsineen virkistävän loman, useimmille heistä elämänsä ensimmäisen loman. V. 1947 perustettiin erikoinen järjestökin — Naisten ja lasten virkistyskotiyhdistys — kokoamaan voimia tähän työhön.

Erittäin läheisesti naiset tuntevat omakseen lasten ja van-

Selostustilaisuus kansaneläkelain parantamisen puolesta 18. 11. 1955.

husten kysymykset. Siksi niin vanhusten toiminnan kuin myös varhaisnuorisotoiminnan — varsinkin pioneerien työn — auttaminen ovat olleet tärkeänä osana naisten sodanjälkeisessä toiminnassa. Parasta Lapsille ry. syntyi v. 1945 edistämään ja avartamaan työtä lasten ja varhaisnuorten suojelun ja huollon kysymyksissä. Kaikki eduskuntaryhmät — kokoomuksen ryhmää ehkä lukuunottamatta, jota naiset pitävät toivottamana tapauksena eivätkä sille paljoa kirjoittele — voisivat kuluneiden 15 vuoden ajalta kertoa naisten toimeliaisuudesta vanhusten ja lasten oikeuksien puolesta. Erittäin merkittäväksi ja sitkeäksi on naisten työ muodostunut vanhusten huollon alalla. Sen ovat tunteneet kunnalliskodeissa elämänsä iltaa viettävät vanhukset ja se on tuntunut painavalla tavalla kansandemokraattien kamppailussa kansaneläkelain parantamisen puolesta.

Lapsilisän riistämisyritykset, jotka alkoivat jo v. 1950 kokoomuspuolueen esittäessä lapsilisän poistamista ensimmäiseltä lapselta ja jota eri hallitukset ja eduskuntaryhmät jatkoivat, kohtasivat paljon suuremman vastuksen kuin monet muut työtätekevien aseman kurjistamistoimenpiteet. Lapsilisän »arvo» tiedettiin jokaisessa kodissa tarkalleen, se merkitsi lapsille ravintoa ja vaatteita, joita ilman ei voida olla. Erittäin voimakasta oli keskustelu asiasta, kirjeiden, lähetystöjen ja varsinkin korttien lähettäminen hallitukselle ja eduskuntaan v. 1956 loppupuolella kun Fagerholmin hallitus esitti osan lapsilisistä »säästettäväksi» kunnes lapsi täyttää 17 vuotta. Sukselaisen hallituksen lykättyä lapsilisien maksamista ja ehdotettua v. 1957 keväällä lapsilisien maksun siirtämistä seuraavan vuoden puolelle, lähtivät naiset entistä aktiivisemmin liikkeelle. Lähetystöt, mielenosoitusmarssit, kirjeet, kortit — varsinkin lastensuojelukortti — maapallo-kortti — olivat »aseina» tässä taistelussa. »Lapsilisiin ei saa koskea», »kädet irti lapsilisistä», »emme luovu siitä, mikä kuuluu lapsillemme» jne. olivat kirjeiden ja korttien ytimekkäinä vaatimuksina. Ja kun SKDL:n eduskuntaryhmän päätös lapsilisäkeskustelun jarruttamisesta niin kauan, ettei lain täytäntöönpanoa enää voida lykätä, tuli tietoon, alkoi innoittavien tervehdysten virta. »Älkää hellittäkö», »jaksakaa» jne. oli nyt kirjeissä ja korteissa. Suuhunpantavaakin oli joukossa. Naiset lähettivät kahvia ja kirjoittivat: »Toivomme, että kahvi auttaa puhumaan lapsilisistä. Sen avulla mekin kestämme huonot tuulet». Kuopiosta tuli naisten leipoma kalakukko. Huumori oli innostamista auttamassa. »Äl' yli päästä perhanaa», kirjoittivat Koskenmäen naiset ja Tampereen naiset antoivat ohjeita: »Puhukaa hämäläiseen tapaan, että aika täyttyy». Helsinkiläiset naiset marssivat lapsineen kaksi kertaa eduskuntatalolle saamatta tosin puhuteltavakseen muita kuin SKDL:n ryhmän ihmisiä, jotka näinä päivinä valloittivat ei vain omien äänestäjiensä vaan muidenkin puolueiden

Hertta Kuusinen ja Ville Pessi eduskuntatalolla lasten ympäröiminä lapsilisäkamppailun aikana v. 1957.

vähävaraisten äänestäjien luottamuksen ja ystävyyden puolelleen.

Kun voitto jarrutuskeskustelulla saavutettiin, eivät naiset unohtaneet »etulinjoilla» olleita, vaan jälleen kirjeillä, kor-

25. 6. 1957 helsinkiläisiä naisia marssilla eduskuntatalon edustalla puolustettaessa lapsilisiä. Kamppailuun oli yhdistetty myös vaatimus palkkojen korottamisesta.

Naiset vaatimassa irtisanomisten peruuttamista Turun Kaupungintalon edustalla v. 1958.

teilla, sähkeillä, kukkasilla ym. kiittivät ryhmää. »Kiitos, että jaksoitte puolestamme», kirjoittivat iisalmelaiset äidit.

Mutta ennen kaikkea voitto innosti työskentelemään uusien voittojen puolesta. Ennen vuoden 1958 eduskuntavaaleja demokraattisen naisliittomme jäsenistön keskuudessa kirjoitetuilta »vaaliviestin lehdiltä» voi selvästi nähdä, miten keskeinen kysymys vaalien edellä oli se, ketkä puolustivat ja ketkä vastustivat lapsilisiä.

Kiviä irroitetaan ja »akkain arpoja» myydään

Edellämainittu vaaliviesti kertoi myös eräästä puolesta naisliiton ja sen jäsenten työssä, josta harvemmin mainitaan, mutta jolla on ollut erittäin suuri merkitys niin liiton kuin koko kansandemokraattisen liikkeenkin työssä. Se on taloudellinen toiminta, missä naiset ovat erityisen kekseliäitä, mihin pakottaa jo sekin, kun naisella harvemmin on annettavana »selvää rahaa». Käsitöiden valmistus ja myyjäiset, ravintolan pito iltamissa ja juhlissa, kahviaiset ym. ym. ovat naisten ja koko kansandemokraattisen liikkeen toiminnan rahoituksen apuna. Oulun piirissä naiset ovat vääntäneet mäestä kiviä ja myyneet niitä rakentajille. Monissa osastoissa on valmistettu luutia tai saunavihtoja ja myyty niitä. Vaaliviestin lehdet kertovat koruttomista, mutta niin suuriarvoisista töistä, joilla yhteistä voittoa taotaan. »Kudon lapaset ja myyn ne vaalirahaston hyväksi», »kudon 9 metriä mattoa vaalirahastoa varten», »lämmitän saunan naapureille ja heiltä saamani rahat annan vaalirahastoon» jne. loppumattomiin.

Joskus kuulee tällaisista puuhista puheenollen sanottavan »ne ovat niitä akkain touhuja». Naiset välillä kimpaantuvat sanonnasta, mutta heidän huumorintajuaan toisaalta kuvaa se, että »akat»-sana on otettu menestyksellä liiton työtä auttamaan. Liiton kahdet ensimmäiset arpajaiset olivat nimeltään »Akkain arpajaiset», mutta myöhemmin järjestettiin liiton arpajaisia muilla nimillä. Jäsenistön taholta

silloin kyseltiin: »milloin ne rehelliset akkain arpajaiset taas pidetään» ja kun liiton johto sitten päätti vuodeksi 1958 anotuissa arpajaisissa käyttää alkuaikojen nimeä oli mielihyvä ilmeinen. Arpoja myytiin sellaisella innostuksella, että se yllätti liiton johdon täydellisesti, koska taloudelliset vaikeudet työtätekevien perheissä ovat todella suuret. Lukuisat innostuneet ja liikuttavatkin kirjeet kertovat, että »akkain arpoja» myivät muutkin kuin liiton jäsenet.

Suuren perheen jäsenenä

Demokraattisten naisten tilaisuuksissa nauru hersyilee herkästi ja liiton saamat kirjeet kertovat aina huumorin pilkkeestä kirjoittajien silmäkulmassa. Mutta kyyneleet — ilon, liikutuksen, myötätunnon kyyneleet — ovat yhtä herkässä. Naiset tuntevat syvästi kanssaihmistensä vaikeudet ja ovat valmiit tekoihin niiden helpottamiseksi. Naisten innostuvaisuus ja syvä myötätunto kärsiviä kohtaan ja varsinkin rakkaus lapsiin on tehnyt kansainvälisen toiminnan niin kiinteäksi osaksi demokraattisten naisten toiminnasta. Liiton ensimmäinen puheenjohtaja Anna Nevalainen oli mukana jo Naisten Kansainvälisen Demokraattisen Liiton perustavassa kokouksessa marraskuussa vuonna 1945. Sen jälkeen on pidetty lukuisia naisten kansainvälisiä kokouksia, liiton maailmankongresseja, neuvoston ja toimeenpanevan komitean kokouksia, on ollut lastensuojelukonferenssi v. 1952 Wienissä, äitien maailmankongressi Lausannessa v. 1955, työläisnaisten konferenssi Budapestissä v. 1955, Pohjoismainen naisten konferenssi ja juhannusretki Oslossa v. 1956, aseistariisuntakysymystä käsittelevä naisten konferenssi joulukuussa 1959 Kungälvissä, Itämeren konferensseja — joissa Itämeri rauhan mereksi-tunnus on ollut keskeinetn — kaksikin ja monia muita yhteisiä tapaamisia. Näissä kaikissa liitto on ollut aktiivisesti mukana ja niihin osallistumista on edeltänyt laaja selvitystyö omassa maassamme. Niinpä v. 1950 maailman liiton toimeenpanevan kokouksen edellä ja aikana oli

NKDL:n v. 1949 pidetyn kokouksen osanottajia.
Edessä vasemmalta liiton pääsihteeri Marie-Claude Vaillant-Couturier, Eliza Uriz Espanja, Zinaida Gurina Neuvostoliitto, Ida Dragoitsheva Bulgaria, Nina Popova Neuvostoliitto, Eugenia Cotton NKDL:n puheenjohtaja, Andrea Andreen Ruotsi, Dolores Ibarruri Espanja, Zinaida Gagarina Neuvostoliitto, lisäksi Englannin, Kiinan ja Amerikan Yhdysvaltojen edustajat ja takana lukuisten muiden maiden edustajat.

kymmenittäin erilaisia tilaisuuksia, joihin osallistui n. 50.000 henkeä.

Mutta kansainvälinen työ osastojen ja jäsenistön piirissä ei suinkaan ole rajoittunut joihinkin kansainvälisen tai oman liittomme päätöksiin ja velvoituksiin. Naiset ovat omaksuneet sen läheisenä ja luonnollisena asiana. On sitten ollut kysymys naisten kamppailusta oikeuksistaan ja kansojen oikeuksista Korealla, Kreikassa, Vietnamissa, Espanjassa, Afrikassa, Egyptissä tai missä muualla tahansa, on tunnettu asia yhteiseksi ja pyritty auttamaan. Kun oman maamme naiset ovat olleet kahden naisten kansainvälisen kokoontumisen emäntinä — kansainvälisen liiton toimeenpanevan komitean kokous pidettiin vuonna 1950 ja neuvoston kokous 1957 Helsingissä — on naistemme sydämellisyys toisia kansoja kohtaan saanut erittäin kauniita ilmaisumuotoja lahjoina, tervehdyksinä ja kutsuina vierailulle kotiin. Varmasti jokaiselle viimemainitun kokouksen aikana mukanaolleelle jäi mieleen näky Kulttuuritalon ala-aulassa. Syyrialainen edustaja oli vainoa pelätessään — mies oli jo vangittu — ottanut molemmat lapsensa mukaan. Istunnon alettua jäi 3—4-vuotias poika juoksentelemaan aulaan ja suomalaiset naiset toimivat hoitajina suurella menestyksellä, vaikka sanaakaan ei puolin eikä toisin ymmärretty. Kun poika väsyi, olivat sylit avoimina ja jotta mahdollisimman moni sai osoittaa hellyyttään, nukkui poika yht'aikaa kolmen äidin sylissä turvallisena ja luottavaisena. Maailman rauhankongressin aikana v. 1955 naiset eri puolilta maata lähettivät osanottajille lahjoja ja olympialaistenkin aikana solmittiin monia kansainvälisiä ystävyyssuhteita. Moniin suomalaisiin koteihin saapuu jatkuvasti kirjeitä pitkien matkojen takaa ja Suomesta lähtee niitä samoin. Eri kansojen elämää käsittelevät illat samoin kuin eri maiden elämää kuvaavat valokuva- ja käsityönäyttelyt ovat suosittuja naisten keskuudessa ja paljon tiedetään toisten maiden ja maanosien elämästä.

Erittäin läheinen on ollut kanssakäyminen muiden pohjoismaiden ja varsinkin naapurimaamme Neuvostoliiton naisten kanssa. Neuvostonaisten valtuuskunnat ovat vuodesta 1945 lähtien vierailleet Suomessa sadoissa tilaisuuksissa ja varmasti tunteneet, millä lämmöllä ja innostuksella naiset seuraavat sosialismin saavutuksia. Myös Suomen naisten turistimatkat Neuvostoliittoon ovat käyneet jokavuotisiksi ja niiden aikana tutustuttaessa neuvostoihmisten elämään solmitaan myös uusia ja uusia ystävyyssuhteita. Samoin on lukuisia Suomen naisten valtuuskuntia käynyt tutustumassa naisten elämään paitsi Neuvostoliitossa, myös Saksan Demokraattisessa Tasavallassa, Puolassa, Unkarissa ja muissa kansandemokraattisissa maissa.

Vieraiden vastaanotto Leningradin asemalla Moskovassa. Ensimmäinen suomalainen naisten valtuuskunta NL:ssa. Joukossa mm. Maija Savutie, Ester Häikiö, Elli Juntunen, Kaarina Eskelinen, Lempi Pohjola, Mirjam Suvanto, Tyyne Tuominen ja Esteri Suonpää.

Kansainvälistä seuraa Kulttuuritalon edustalla NKDL:n kokouksen aikana v. 1957.

SNDL:n Pohjois-Hämeen piirin matkamuisto- ja lahjanäyttely Tampereen Järjestötalossa keväällä v. 1959. Iso liina on Neuvosto-Karjalan naisten lähettämä lahja Vehmaisten naisosastolle.

Syyriasta äitinsä mukana tullutta pikkumiestä hoivataan. Vasemmalta Fanny Kuitunen Helsinki, Fiina Tullanen Oravainen ja Toini Ekman Kauhava.

Elämän puolesta

»Joka kansa on voimakas, suuri,
kun rauhasta kamppaillaan.»

Nämä kirjailija Karin Almin runon loppusanat sävähdyttivät naisten rauhankonferenssin osanottajia v. 1951 toukokuussa. Koko sodanjälkeisen ajan naiset olivat tehneet työtä sen puolesta, etteivät sodan kauhut koskaan uusiutuisi, että uusi sukupolvi saisi elää sodan pelosta vapaana. Jo vuosina 1948—49 naiset keräsivät omaan rauhanvetoomukseensa 150.000 nimeä, joiden avulla Yhdistyneet Kansakunnat-järjestölle ilmaistiin suomalaisten naisten ja äitien rauhantahto. Tähän vetoomukseen nimiä kerätessään Paakin demokraattiset naiset kirjoittivat liitolle: »Olemme keränneet rauhanadressiin nimiä. Emme halua sotaa. Rauhaa rakastamme.» Myös kamppaillessaan Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys-, yhteistyö- ja keskinäisen avunantosopimuksen puolesta muiden kansandemokraattisten järjestöjen kanssa v. 1948 naiset toimivat rauhan lujittamista ajatellen. Mutta kun pikku Messuhalliin v. 1951 kokoontui 1.500 naista keskustelemaan rauhasta ja kertomaan nimien keräyksessä ja muussa rauhantyössä saamistaan kokemuksista tajuttiin entistä selvemmin, miten tärkeästä asiasta on kysymys ja minkälaista voimaa naiset tässä työssä edustavat. Tunnettiin selvästi, etteivät poliittiset ja uskonnolliset katsomukset ole esteenä yhteisille tapaamisille ja yhteiselle työlle rauhan suojaamiseksi. »Tekemällä rauhan työtä säästämme maailman äitien kyyneleet», sanoi yhtenä konferenssin alustajana toiminut Anna Nevalainen.

Rauhan työn välttämättömyyttä oli korostanut myös Naisten kansainvälisen demokraattisen liiton toinen kongressi (6. 12. 1948), jonka päätöksissä sanottiin: »Meillä on suuri vastuu lapsistamme, kansastamme, ihmiskunnasta ja sen tule-

Naisten rauhan kokous Helsingissä Rautatientorilla v. 1953 NKDL:n toimeenpanevan komitean kokouksen yhteydessä.

vasta historiasta. Jos me naiset, jotka muodostamme puolet ihmiskunnasta, otamme varman ja yhtenäisen asenteen uuden sodan lietsojia vastaan, ei sota ole mahdollinen».

Sodan jälkeisenä aikana ei meidän maassamme ole ollut yhtään rauhan kamppailua, missä demokraattiset naiset eivät olisi olleet mitä toimeliaimpina mukana. Allekirjoitusten keräys, rauhan tilaisuudet ja keskustelut kanssaihmisten kanssa ovat aina saaneet naiset liikkeelle. Rauhan puolustamiseen liittyy myös kiinteästi demokraattisen naisliittomme työ lapsia vahingoittavien, heidän tunne-elämäänsä vääraän johtavien elo- ja sarjakuvien julkaisemista vastaan.

»Elämän puolesta» on läheisin tunnus naisten keskuudessa, koska naisille elämän synnyttäjinä, uuden sukupolven kasvattajina ei mikään voi olla vastenmielisempää kuin elämän tuhoamisen ajatus. V. 1958 pidetty liiton V liittokokous päätöslauselmassaan korosti, että Suomen rauhantahtoisilta ihmisiltä vaaditaan »entistä suurempaa valppautta ja toimeliaisuutta», yhä uusien ihmisten saamista teoin rauhaa puoltamaan. Esitettiin myös vaatimus, että »maamme hallitus ja Suomen viralliset edustajat Yhdistyneissä Kansankunnissa ja muissa kansainvälisissä elimissä ja neuvotteluissa toimisivat atomi- ja vetyaseiden kieltämisen ja kansainvälisen jännityksen laukaisemisen puolesta».

Sen jälkeen on rauhan asia niin kansainvälisesti kuin meidänkin maassamme saanut yhä uusia kannattajia ja nyt voidaan asettaa entistä pitemmälle meneviä vaatimuksia. Aseistariisunta, jonka toteuttamisesta Neuvostoliiton hallitus on tehnyt yksityiskohtaisen ehdotuksen Yhdistyneet Kansakunnat -järjestössä, on päämäärä, jonka puolesta suomalaiset naiset nyt toimintaansa kehittävät, sillä vain sen toteuttaminen voi antaa pysyvät takeet rauhan säilymisestä.

Myös viettäessään kansainvälisen naistenpäivän 50-vuotisjuhlia maailman muiden maiden naisten rinnalla Suomen naiset nostavat keskeiseksi tämän nykyhetkelle niin tärkeän vaatimuksen. Siten he tekevät samalla kunniaa kansainvälisen työläisnaisliikkeen veteraaneille, jotka 26—27 päivinä elokuuta 1910 Kööpenhaminan kongressissaan päättäessään naisten päivän vietosta, asettivat erääksi keskeisimmistä tehtävistä toiminnan rauhan puolesta.

Uskon ja voiman lähde

15 vuotta ei ole pitkä ajanjakso. Suomen Naisten Demokraattiselle Liitolle kuluneet 15 vuotta ovat kuitenkin merkinneet suurta kokemuksen koulua. Sillä on jatkuvasti kasvava osastojen verkosto, uljaasti toiminnan kehittämisen

puolesta ponnistelevat piirijärjestöt ja niiden sinnikkäät ja uhrautuvat toimihenkilöt. Sen toiminta-aikana on kasvanut ja kehittynyt parikymmentätuhantinen uskollinen jäsenjoukko, on solmittu yhteyksiä kymmeniin tuhansiin järjestömme ulkopuolella oleviin naisiin, toimittu taitojen ja kykyjen mukaan maamme työtätekevien elämänehtojen parantamisen ja turvallisuuden lujittamisen puolesta. Tänä aikana on liittomme ja sen jäsenistö saanut kohdata paljon vaikeuksia ja pettymyksiäkin, mutta ennenkaikkea se on saanut iloita suurista voitoista kansainvälisen työväenliikkeen piirissä ja myös omassa maassamme. Liittomme pääsihteeri Tyyne Tuominen sanoi v. 1959 marraskuussa liiton 15-vuotispäivän ja työläisnaisliikkeen 60-vuotisjuhlavuoden alkamisen merkeissä pidetyssä Liittoneuvoston juhlaistunnossa:

»Tehtäviä on paljon, mutta ne kaikki ovat välttämättömiä kansamme kotien onnea ja turvallisuutta ajatellen . . . Toisten naisjärjestöjen johtavat työntekijät kadehtivat meidän liittoamme jäsenistömme urhoollisuuden, ihanteellisuuden ja alttiuden vuoksi, millä tehtävät suoritetaan. Mutta heidän on vaikeata käsittää, mikä meille kaikille uskoa ja voimaa antaa. Silloin kun muut puhuvat ihanteiden puutteesta, meillä on ihmiskunnan suurimmat ihanteet toimintamme kohteena. Eikä niiden toteuttaminen ole kaukaisen tulevaisuuden asia. Joka päivä tuo uusia todisteita niiden eteenpäinmenosta ja voittamattomuudesta. Voimme olla vakuuttuneita siitä, että oma liittomme täyttää kunnialla paikkansa siinä miljoonien ihmisten rintamassa, jonka tehtävänä on toteuttaa ihmiskunnan suurimmat unelmat, luoda rauhan ja onnen aikakausi».

Tähän pääsihteerin sanontaan yhtyy varmasti koko liiton jäsenistö. Valmistauduttaessa Suomen työläisnaisliikkeen 60-vuotisjuhlavuoden viettoon haluamme työllämme osoittaa, että työläisnaisliikkeen veteraanien, aikaisempien vuosikymmenien taistelijoiden alullepanema työ rauhan ja kansanvallan asian puolesta on luotettavissa käsissä ja viedään voittoon.

Mirjam Suvanto

Padot murtuivat

Kun pakkoyksimielisyyden padot murtuivat rauhan syksynä 1944, virtasi kansaa kaduille, toreille ja kokoussaleihin täyttäen kaikki paikat olemassaolollaan. Messuhalli täyttyi ilta illan jälkeen ihmisistä, jotka tahtoivat kuulla puheita ja lauluja sekä yhtyä itse Työväenmarssin ja Kansainvälisen säveleihin.

Virran mukana kulki ihmisiä, jotka tiesivät mitä oli tehtävä. Oli tehtävä samaa työtä, jonka ääreltä useat heistä oli suljettu vankiloiden pimeihin selleihin odottamaan tätä päivää, oli koottava työväenluokan hajalle menneet rivit yhteen

Tunnettu naistoiminnan kolmikko: Anni Raatikainen, Lyyli Heinonen ja Aidi Alm.

näisiksi. Eivätkä he empineet lähtömerkin antamisessa. Siitä se sitten alkoi.

Noiden kävelijöiden joukossa kulki hiljaisella ja vaatimattomalla tavallaan myös Lyyli Heinonen. Eräänä päivänä hän pysähtyi oveni kohdalle soittaen hiljaisesti ovikelloa. Lyylin ruskea baskeri vilahti, kun hän pyörähti sisälle. »Ensi sunnuntaina on sitten naisilla suuri kokous Kirjan talolla, tulettehan tekin sinne». Tottakai, meninhän minä sinne.

Kirjan talon pieni juhlasali oli sinä sunnuntaina haljeta naisista. Sali oli niin tupaten täynnä, että siellä ei päässyt pahasti liikahtamaan. Monien selitysten, alustusten ja puheenvuorojen jälkeen saatiin ahtaudesta huolimatta perustetuksi Suomen Naisten Demokraattinen Liitto. Innostus nousi katolle asti, sillä sisälle se ei enää mahtunut.

Kun naisten järjestyneessä toiminnassa oli tällä tavoin päästy alkuun, solmittu yhteinen demokraattisten naisten liitto, oltiinkin jo sopivasti lähtökuopissa. Eteneminen alkoi vyöryn tavoin. Parin kolmen elokuvateatteri Aulassa pidetyn kokouksen jälkeen. Helsingin Demokraattiset Naiset saivat kokoontumispaikakseen kreikkalaiskatolisen seurakunnan huoneiston Unioninkatu 39, jossa kokouksia pidettiin aina kevään 1945 loppuun. Jäseniä virtasi osastoon jatkuvasti. Uusien jäsenten vastaanottamiseksi vuokrattiin vartavasten työväentalosta huone pariksi illaksi viikossa. Lyhyessä ajassa jäsenten luku nousi kuuteen sataan.

Kun näin perästäpäin vilkaisee silloin pidettyjen kokousten pöytäkirjoja, ei voi olla ihmettelemättä kokousten ja asioiden määrää. Sodan jälkiselvittelyt vaativat osansa. Sotasyylliset oli tuomittava. Mutta sen rinnalla oli autettava niitä, jotka olivat sodasta eniten kärsineet.

Ajan tuomia käytännön tehtäviä oli lukemattomia. Milloin kaipasi kansanhuollon puoli kohennusta, milloin oli taas oltava ns. vapaan huoltotyön merkeissä asialla. Vaaleihin ei suinkaan aiottu lähteä miten sattuu. Monta kokousta pidettiin, ohjelmia suunniteltiin, kirjoitettiin ja harjoiteltiin. Ja naisten

7—8 henkinen ohjelmaryhmä oli valmis lähtemään liikkeelle. Tilaisuuksia järjestettiin paitsi Helsingissä myös läheisellä maaseudulla ja paluumatkalla aina siinä rautatievaunun osastossa, mihin satuttiin joutumaan.

Ennenkuin osasto vietti ensimmäistä vuosijuhlaansa, oli jo käyty toinenkin vaalikamppailu. Oli harjoitettu esiintymiskuntoinen naisten suuri lauluryhmä, kansantanhuryhmä oli myös saatu esiintymiskelpoiseksi. Lisäksi oli yhdistyksessä monia lahjakkaita esiintyjiä. Lausujana esiintyi ahkerimmin Helena Valve. Entäs sitten Sippolan sisarusten kvartetti, jolla oli aina kitarat valmiiksi virityksessä. »Tervalammen rantaan . . . » kaikuu korvissa vieläkin. Oli vietetty kauniita kesäiltoja Luodon rantapaviljongin yläkerrassa olevassa yhdistyksen kesää varten vuokraamassa huoneessa. Oli myyty 20.000 arpaa ja juhlittu voittoja. Mutta oli myös koko johtokunta marssitettu Kruunuhaan poliisikamarille antamaan selvitystä pidetyistä arpajaisista. Selvitys annettiin ja havaittiin, että oltiin jouduttu erään mielisairaan tekemän väärän ilmiannon kohteeksi.

Mutta koettu sota oli siksi lähellä ja sen muistot vielä niin karmaisevia, että toivo pysyvästä rauhasta oli alun alkaen naisille kaikkein läheisimpiä asioita. Niinpä rauhan turvaamiseen ryhdyttiin kaikin voimin. Tällä työsaralla jouduttiin etsimään yhteistyötä eri poliittisiin mielipideryhmiin lukeutuvien henkilöitten ja järjestöjen kanssa.

Naapuriystävyyden aloite tehtiin neuvostonaisten taholta, heidän ensimmäisen naisvaltuuskuntansa Suomen vierailulla. Kohtaaminen tapahtui Helsingin rautatieasemalla. Hetken katsoimme toisiamme vakavina silmästä silmään ja olin näkevinäni vieraittemme kasvoilla vieläkin sodan painaman huolekkaan ilmeen sekä arvioivan epäröinnin. Pian kuitenkin tutustuttiin ja epäröinnit hävisivät. Ensimmäinen askel rauhan ja tutustumisen tiellä yli rajojen oli otettu.

Selma Mäkelä

»Oi sisar ahdistuksen alla, kuule: on kevät jo!»

Työläisnaisliikkeen laulajia ja lipunkantajia

Usein on todettu, että maamme työväenluokan naiset ovat tulleet mukaan järjestötoimintaan jonkun sivistysharrastuksen vetämänä. Vuosisadan vaihteessa, jolloin Suomen työläisnaisliike syntyi, monet naiset ehkä tunsivat läheisempänä opiskelun ja sivistymisen tarpeen kuin yhteiskunnallisten asiain ajamisen. Joka tapauksessa voidaan todeta, että jo viime vuosisadan lopulla, jolloin työväenyhdistyksiä alkoi syntyä maan eri puolilla, naisia tuli mukaan erityisesti yhdistysten »huvitoimikuntiin» ja niiden alaisina ja yhteydessä toimiviin »laulukuntiin», näytelmäseuroihin, kansantanssiryhmiin ja lukuryhmiin. Naiset harrastivat jo silloin runonlausuntaa ja luentaa ja esiintyivät ahkerasti ohjelmansuorittajina. Joskus he osallistuivat jopa näiden alojen kilpailuihin miesten rinnalla. Työväenluokan naisilla tuntui olevan luontaista taipumusta hakeutua sivistysrientojen piiriin, ja jos maamme työväenliike varhaisimmissa alkuvaiheissaan oli lähinnä sivistysliikettä monihaaraisine harrastusmuotoineen, niin naisilla oli tässä toiminnassa — niinkuin on ollut myöhemminkin — aktiivinen ja innostunut panoksensa.

Työläisnaisliiton synty toi tietenkin naisten järjestölliseen toimintaan monet tärkeät yhteiskunnalliset, aatteelliset ja ammatilliset kysymykset ja sivistysrientojen ensiarvoinen sija siirtyi hiukan sivummalle käytännöllisten tavoitteiden tieltä. Ensimmäisissä edustajakokouksissa eivät sivistyskysymykset olleet kovin näkyvällä sijalla, mutta esim. kasvatus-

ja koulukysymyksiä käsiteltiin usein, ja yleinen oppivelvollisuusvaatimus oli kokousten ohjelmissa jo vuosisadan alussa. Sivistysharrastus jatkui järjestötoiminnan piirissä ja ohella, ja mm. eräät työläisnaisten laulukuorot toimivat tärkeinä paikallisina sivistyseliminä pitkät ajat. Naisten harrastus näyttämötoimintaan on myös tunnettua. Maamme huomattavimman työväenteatterin, Tampereen Työväen Teatterin ensimmäiset etevät näyttelijättäret tulivat työläisnaisten piireistä ammattiyhdistysten tai lauluseurojen kautta, ja tämäkin kehitys on jatkunut myöhemmin.

Jo v. 1906 julkaistussa Sosialidemokraattisen naisliiton lentokirjasessa Taisteleville siskoille teroitettiin: »Äänioikeus tuottaa nälkäisille leipää, parempia oloja. Se siis valmistaa tilaisuutta korkeampaan ja jalompaan sivistyselämään. Siinä sen ihanteellinen merkitys». Työläisnainen-lehdessä kiinnitettiin ensimmäisellä kymmenluvulla usein naisten huomiota sivistyskysymyksiin, mm. vaadittiin lyhyempiä työpäiviä ja enemmän vapaapäiviä, jotta työläisille jäisi aikaa itsensa kehittämiseen, ja teroitettiin, että sosialismi on mahtavaa sivistysliikettä. Vuoden 1909 Työläisnaisen eräässä numerossa korostettiin erityisesti omakohtaisen, itsenäisen lukemisen ja tutkimisen merkitystä ja kehotettiin perheenäitejäkin jättämään kotitoimensa hiukan huonommalle kannalle mieluummin kuin laiminlyömään kalliimmat ja tärkeämmät ihmisvelvollisuudet, lukemisen ja tutkimisen. Kirjoitus päättyi kehotukseen köyhälistönaisille: »Hankkikaa tietoja, kasvattakaa itsestänne kunnon sosialidemokraatteja, tietoisia taistelutovereita toisillenne!» Samana vuonna mm. Uudenmaan vaalipiirin naisten edustajakokous keskusteli Hanna Malmin alustuksen pohjalla kirjallisuuskysymyksestä, jota oli käsitelty jo v. 1899 Työväenpuolueen perustavassa kokouksessa erään keskusteluteeman yhteydessä. Naisten kokouksessa tehtiin päätös lukurenkaiden perustamisesta ja hyvän kirjallisuuden levittämisestä.

*

Jo heti vuosisadan alussa, kun maamme työläiskirjallisuus alkoi syntyä, aluksi aatteellisena albumi- ja kalenterirunoutena, esiintyi myös naiskirjailijoita, jotka käsittelivät työläisnaisten aiheita tai olivat muuten lähellä työläisnaisliikettä. Kaikki eivät olleet työväenluokasta nousseita kynänkäyttäjiä. Vuosisadan alussa samoinkuin myöhemminkin on työväenliikkeeseen liittynyt myös opillista sivistystä saaneita naisia, jotka ovat antaneet kykynsä työläisnaisten aatteiden ja pyrkimysten tukemiseen ja useimmat toimineet mukana myös järjestöelämässä. Nämä lukuisat runoilevat naiset muodostavat kauniin rivistön maamme työväenkirjallisuuteen, lukumäärältään tosin miesten rivistöä suppeamman, mutta merkitykseltään tuskin vähäisemmän naisten aatteellisina ja sivistyksellisinä innoittajina. Tyypeiltään ja laadultaan nämä työläisnaisia lähellä olevat runoilijat ja kirjailijat ovat hyvin erilaisia, mutta yhteiskunnallis-aatteellisessa katsomustavassaan, naisen, äidin, lapsen, kotien, ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja rauhan asian puolustajina he liittyvät maamme työläisnaisliikkeen 60-vuotiseen toimintaan.

Varhaisimpia ja tuotteliaimpia työväen runoilijoita oli Hilja L i i n a m a a - P ä r s s i n e n (1876—1935), papin tytär ja kansakoulunopettaja, joka Viipurin Tiiliruukin koulussa toimiessaan joutui läheltä näkemään köyhän työväestön elämää ja mieleltään sosiaalisena ja ihanteellisena sivistystyöntekijänä liittyi mukaan nuoreen työväenliikkeeseen. Hilja Liinamaa-Pärssinen oli edustajana jo työläisnaisliiton Turun edustajakokouksessa v. 1902 ja hänestä tuli sitten työväenliikkeen parhaita puhujia ja esitelmöitsijöitä, Työläisnaisliiton puheenjohtaja ja kansanedustaja.

Ensimmäiset runokokeilunsa hän oli aloittanut jo ennen työväenliikkeeseen tuloaan, ja esikoisteos »Primuloita» (1900) olikin lähinnä J. H. Erkon ihanteellisessa hengessä sepitettyä runoilua. Mutta senjälkeen Hilja Liinamaasta tuli innokas työväen julkaisujen,

lehtien, kalentereiden, ja albumien avustaja. Tuskin oli sitä työväen julkaisua, missä hänen nimeään ei näkynyt. Kun hän lisäksi oli ahkera suomentaja, nähtiin hänen runokäännöksiäänkin usein, lisäksi hän kirjoitti arvosteluja mm. Työmies-lehteen ja Työläisnaiseen. Tämän sekä Työläisnaisen Kevätlehden ja Joululehden päätoimittajana hän vaali kirjallisuutta ja taidetta julkaisemalla työläisrunoilijoiden aatteellisia runoja ja omia käännöksiään muiden maiden proletaarikirjallisuudesta sekä kuvajäljennöksiä tunnetuista taideteoksista. Lukuisissa lentokirjasissaan hän käsitteli työläisnaisille läheisiä kysymyksiä, mm. koulukysymyksiä ja uskonnonopetusta kouluissa. Toisessa runokokoelmassaan »Taistelon tuoksinasta (1907) hän runoili jo puhtaalla luokkataistelun linjalla. Runojen nimet jo kertovat hänen myötätunnostaan työväenluokan ihmisiin: »Tehtaantytön laulu», »Luutamummo», »Ompelijatyttö», »Kirvesmies». Aatteellista työväenrunoutta sisälsivät myös »Musta virta (1912) ja »Elämän harha» (1917). Hilja Liinamaa-Pärssinen oli mukana työväen hallituksessa v. 1918 ja kansalaissodan jälkeen hän sai 12 vuoden vankeustuomion, jota istuessaan Hämeenlinnassa hän kirjoitti tunnetut vankilarunonsa. Nämä sisältyvät hänen viimeistä edelliseen runokokoelmaansa »Jälleen vapaana» (1923). Senjälkeen hän julkaisi vielä »Muistojen mailta» (1926). Työläisnaisliikkeen jakauduttua hän siirtyi v. 1921 perustettuun sosialidemokraattiseen naisliikkeeseen ja oli kansanedustajana ja naisten kysymysten ajajana kuolemaansa saakka.

Mielenkiintoinen työläisnaisen puolestapuhuja vuosisadan alussa oli kirjailija Elvira W i l l m a n - E l o r a n t a (1875—1923), joka herätti suurta huomiota menestyksellisellä esikoisnäytelmällään »Lyyli». Se oli köyhän, kauniin ja petetyksi joutuvan työläistytön tarina, joka oli syntynyt Minna Canthin, maamme työläisnaisten asian suuren esitaistelijan hengessä. Näytelmä esitettiin Kansallisteatterissa v. 1903, nuoren näyttelijättären Lilli Högdahlin esittäessä menestyksellisesti pääosan. Elvira Willman-Elorannan seuraavat näytelmät, antiikinaiheinen »Rhodon valtias» ja realistinen työläiskuvaus »Kellarikerroksessa» (1907) eivät enää saaneet samaa menestystä. Kirjailija taisteli näytelmissään ja myös lehtikirjoituksissaan lähinnä vapaan, tasavertaisuuteen perustuvan sukupuolimoraalin ja uuden siveellisyyskäsityksen puolesta ja hänen kirjoituksiaan näkyi työväen lehdissä aina kansalaissotaan saakka. Hän esiintyi myös lennokkaana puhujana, mutta aatteissaan hän jäi rajoittuneemmaksi ja sekavammaksi kuin muut opillista sivistystä saaneet työläisnaisten asiaa ajavat kirjailevat naiset.

Vuosisadan alun ensimmäisiin työläiselämän kuvaajiin kuului myös Hilda T i h l ä (1870—1944), jonka romaanit »Leeni» (1907), »Metsäkyliltä», »Hilma» ym. olivat merkityksellisiä maalaisköyhälistön ensimmäisinä realistisina, osaksi omaelämäkerrallisina kuvauksina. Hänenkin mielenkiintonsa kohdistui myös eroottismoraalisiin naisten ongelmiin. Hilda Tihlä siirtyi kansalaissodan jälkeen Neuvostoliittoon ja jatkoi siellä kirjoittamistaan.

Edellä mainitut kolme kirjailijaa olivat työväenkirjallisuuden naiskirjailijoista ensimmäisiä tienraivaajia, edeltäjänään tosin jo 1880-luvulla Minna Canth taistelevalla kaudellaan. Vuosisadan alun työväenlehdissä, Työläisnaisessa ja kevät- ja joululehdissä esiintyy joukko muita runoilijanimiä. Ohuessa, Raivaajan kustannuksella v. 1911 julkaistussa runovalikoimassa »Kevätmyrskyssä», Köyhälistön runoja, esiintyy nimi Hulda S a l m i useiden intomielisten taistelurunojen alla, mm. »Työn orjattarille» ja »Alas, säpäleiksi kaikki vanha». Hän oli Nastolassa toimiva kansakoulunopettaja (1879—1949), joka oli suurlakon vuonna liittynyt maamme työväenpuolueeseen, oli kansanedustajana ja avusti runoillaan ahkerasti 20-luvulle saakka mm. Työläisnaista, jota toimittikin väliaikaisesti. Hänen runojaan näkee myös Työläisnaisen Kevätlehdessä. Siellä esiintyy myös jo varhain Lyyli E r o s e n (myöhemmin T a k k i, eli vv. 1892—1957) nimi.

Hänkin oli innokas ja uuttera lehtirunoilija, jonka varsinainen foorumi oli v:sta 1919 Kuluttajain lehti. Samansävyistä aatteellista työväenrunoutta kirjoitti varhaisina vuosina myös sittemmin tunnettu kansanedustaja-opettaja Aino M a l k a m ä k i. Työläisnaisen ja työläislasten aseman parantaminen oli yleensä näiden lehtirunoilijoina esiintyvien naisten yhteisenä teemana.

Ensimmäisen ja toisen kymmenluvun »kirjailevien» naisten lisäksi monet työväenpuolueen naiskansanedustajat olivat myös hyviä kynänkäyttäjiä ja tekivät puheissaan ja kirjoituksissaan suuriarvoista valistustyötä naisten keskuudessa, mainittakoon erityisesti Sandra L e h t i n e n, Aura K i i s k i n e n ja Ida A a l l e - T e l j o.

*

Ensimmäisiä ammattikirjailijoita, joka suoritti elämäntyönsä vakaumuksellisena työväenluokan asian ajajana oli Hella W u o l i j o k i (1886—1954). Tultuaan suurlakon jälkeen työväenliikkeeseen hän avusti kirjoituksillaan Työmies-lehteä, mm. teatteri- ja kirjallisuusarvostelijana, mutta myös kaunokirjallisilla tuotteilla. Hänen ensimmäisestä näytelmästään »Talon lapset» julkaistiin kohtaus Työläisnaisen Kevätlehdessä v. 1913 ja seuraavana vuonna näytelmä esitettiin Helsingissä. Siinä esiintyy jo Wuolijoen sittemmin niin kuuluisan Niskavuori-sarjan keskeiset teemat, rakkauden, rahan ja aatteiden keskinäinen taistelu. Näissä ja muissa tutuissa näytelmissään (»Juurakon Hulda», »Justiina» ym.) Wuolijoki puolustaa naisen itsenäisyyttä, tasavertaisuutta ja henkistä vapautta ja käy taistelua yhteiskunnallista vanhoillisuutta ja rahan valtaa vastaan. Hella Wuolijoen elämänvaiheet ovat tunnetut, hänkin joutui vakaumuksensa vuoksi viettämään toisen maailmansodan aikana monta vuotta vankilassa ja kirjoitti siellä vankilamuistelmansa »Enkä ollut vanki» ja senjälkeen mielenkiintoiset muistelmateoksensa,

Hilja Liinamaa-Pärssinen

Hella Wuolijoki

Kaisu-Mirjami Rydberg

Katri Vala

joissa maamme työväenliikkeen vaiheetkin heijastuvat värikkäästi ja kenties subjektiivisestikin kerrottuna.

Hella Wuolijoki oli rengas vanhan työväenliikkeen ja 1930-luvulla työväenliikettä ja työläisnaisia lähelle tulevien uusien naiskirjailijain välillä. 20-luvun jäädessä vaikeissa ja työväenliikkeen ja työläisnaistoiminnan hajoittavissa olosuhteissa kirjallisen toiminnan kannalta köyhäksi syntyi sensijaan 30-luvulla uusi työläiskirjailijain ja työväenluokan aatteita lähellä olevien naiskirjailijain ryhmä. Sen vaikutus oli jo kirjallisen tasonsa vuoksi sivistyksellisesti merkittävä, vaikka itse aatteellinen taisteluhenki oli vuosisadan alkupuolella yleensä välittömämpi ja voimakkaampi.

30-luvun taantumus, sodanuhka, lapualaisterrori ja työttömyys seurauksineen toi monia huomattavia kirjailijoita »vasemmalle», ja johti näkemään työläisten aseman todellisuuden kirkkaassa valossa. Tulenkantajat-ryhmän merkittävin runoilija Katri Vala (1901—1944) aloitti runoudessaan uuden hedelmällisen sosiaalisen runon vaiheen ja taantumus- ja vielä sotavuosinakin hänen monet tunnetut runonsa, »Syntymättömälle», »Ihmisen pojan ruoska», »Pesäpuu palaa» ym. taistelivat äidin ja lapsen, leivän ja työn ja ennenkaikkea rauhan puolesta tulisemmin ja kauniimmin kuin sinä ajankohtana ainoankaan toisen runoilijan. Helvi Hämäläinen käänsi 30-luvulla katseet romaanissaan »Katuojan vettä» pulakauden puristuksissa elävän kaupunkiköyhälistön ja sen nuorten tyttöjen asemaan. Laitakaupungin työläisten elämää käsitteli myös Elvi Sinervo esikoisnovellikokoelmassaan »Runo Söörnäisistä» (1937) ja ensimmäisessä romaanissaan »Palavan kylän seppä.» Työläiselämän kuvaus sai näissä 30-luvun nuorissa teoksissa uusia ajankohtaisia piirteitä ja työväenluokan ideologiaa.

Nyt alkoi myös jälleen tulla näkyviin naiskirjailijoita työväenluokan omasta piiristä ja ruumiillisen työn parista. Elvi ja Aira Sinervon runot tulivat tutuiksi laajoille työläispiireille ja puhekuorotkin niitä esittivät (Vaella, nuoruusantologia, Elvi Sinervon sodanjälkeinen kokoelma »Pilvet» ja »Kellopoijut» ja Aira Sinervon lukuisat lehtirunot). Tyyne Maija Salminen aloitti kirjoittamisen tehtaantyöläisenä ja hänen 30-luvun työläisromaaninsa »Elämä jatkuu» ja »Tuntematon huomen» antoivat rehellisen ja totuudellisen kuvan kaupunkityöläisnaisten elämästä ja vaikeuksista ja pulakauden kourissa ponnistelevista työläisperheistä. Myöhemmissäkin kirjoissaan ja novelleissaan Tyyne Maija Salminen on pysytellyt lähellä työläisnaisten ongelmia. Samansuuntainen aihepiiri, vaikka toisessa ympäristössä ja aatteellisemmin kuvattuna on Aili Nordgrenin romaaneissa Ahvenanmaalta, »Osoita tie» ja »Pimeyskin liikkuu». Köyhän työläisäidin ponnistelut lastensa kanssa on niiden aiheena. Kolmas romaani »Valitset myrskyn» liittyy kansalaissodan aiheiseen työläiskuvaukseen.

Aili Nordgren kuuluukin jo 1940- ja 50-lukujen työläiselämän kuvaajiin ja työväenkirjailijoihin, joihin Katri Valan jälkeen liittyivät myös runoilijat Karin Alm ja Eva Wichman, osaksi myös Vieno Hamara ja Impi Kauppila yhteiskunnallisilla aiheillaan. Elvi ja Aira Sinervo ovat jatkaneet yhteiskunnallis-aatteellista linjaansa runoissa ja suorasanaisessa, edellinen mm. romaaneissa »Viljami Vaihdokas» ja »Toveri, älä petä». Viimeksimainittu on julkaissut myös useita katsomustavaltaan yhteiskunnallisia nuorisoromaaneja. Uusimpana tulokkaana työläiskirjallisuuteen voidaan mainita kotiapulaisena ja tehdastyöläisenä toiminut Kirsti Siiskonen, jonka novellikokoelma »Kattegat» (1949) työläiselämän aiheineen osoitti huomattavaa lahjakkuutta. Monia muita työläisnaisten elämää lähellä olevia kirjoittavia naisia on viime vuosikymmeninä esiintynyt.

*

Työläisnaisliikkeen sivistykselliset pyrkimykset ovat alusta lähtien tuntuneet myös Suomen Naisten Demokraattisen Liiton ohjelmassa. Perustavassa kokouksessa 3. pnä joulukuu-

Eevi Kaasisen ohjaama liikunnallinen laulu- ja lausuntaryhmä.

ta 1944 hyväksytyn ohjelman ensimmäinen kohta määritteli liiton yhdeksi tavoitteeksi toiminnan »vapaan kansallisen kulttuurin, edistyksellisen tieteen, taiteen ja kirjallisuuden puolesta». Liitto on myös käytännössä tehnyt työtä sivistystavoitteidensa puolesta, ennenkaikkea koululaitoksen uudistamisen vaatimus yhtenäiskoulun pohjalla, niin että jokaiselle lapselle taattaisiin oikeus opiskeluun varallisuudesta riippumatta, on esitetty määrätietoisesti. Perusjärjestöjen piirissä on syntynyt laaja verkosto harrastuskerhoja, kansantanhu-, näyttämötoiminta-, laulu- ym. esiintymiskerhoja, jotka ovat kilpailleet taidoissaan. Kansallisten kulttuurimuotojen vaalimiseen liitto on kiinnittänyt erityistä huomiota, varsinkin järjestöjen ohjelmakulttuurin kohottamiseksi. V. 1953 pidettiin Helsingissä ensimmäiset kulttuuripäivät kansallisen kulttuurin merkeissä, jolloin ohjelmaan kuului myös laaja kulttuurikilpailu. Päivät onnistuivat erinomaisesti. Osanottajia oli monta tuhatta, kilpailevia ohjelmaryhmiä satakunta. Tällöin perustettiin pysyvä elin, Naisten kulttuuritoimikunta, joka järjesti samana vuonna kirjoituskilpailun aiheesta Suomalainen nainen työssään ja toiminnassaan. SNDL:n järjestöissä on kiinnitetty voimakkaasti huomiota länsimaisen rappiokulttuurin vaaraan ja järjestetty lukuisia keskustelutilaisuuksia koulu-, kasvatus- ja kulttuurikysymyksistä. SKDL:n naiskansanedustajat ovat myös eduskunta-aloitteissa tukeneet ja edistäneet kulttuuriasioita.

Suomen naisten oikeuksien julistuksessa, joka hyväksyttiin Suomen Naisten Liittopäivillä 6. 11. 1955 on uudelleen kiteytetty liiton kulttuuriset kannanotot teeseiksi. Pääteemana ja lähtökohtana on vaatimus: »*Onnellinen elämä edellyttää, että jokaisella ihmisellä on mahdollisuudet nauttia kulttuurin saavutuksista*».

Maija Savutie

Unelma ei kuole

Hän oli aivan tavallinen nainen.

Olen nähnyt hänet monta kertaa: maitokaupassa kärsivällisesti vuoroaan odottamassa tai ruokajonossa sodan aikana, kulunut kassi kädessään. Olen nähnyt hänet sodan jälkeen. Naisyhdistysten kokouksissa ja joukkokokouksissamme. Hän on raskaan työnsä näännyttämä, jalkoja jomottaa, mutta katse on rauhallinen ja tarkkaava. Hänellä on unelma, mutta hän puhuu harvoin tästä unelmasta. Välistä hän on sairas, yövalvonnan tai liian raskaan työn näännyttämä. Mutta silti hänessä on ryhtiä, hiljaista, tietoista, ja se panee kunnioittamaan häntä. Vaimona ja äitinä — työläisvaimona Suomen tasavallassa.

Hänen nimensä oli Emmi.

Asuin hänen äitinsä talossa, kun sota kesällä 1941 alkoi. Äiti oli kovan elämän karaisema nainen. Mies, vanha satamatyöläinen, makasi keittiön sängyssä liikkumattomana, satamassa tapahtunut onnettomuus oli halvaannuttanut hänen selkänsä. Sängyssä kului hänen harmaa niukka elämänsä, mutta Emmin äiti hoiti häntä rautaisen kärsivällisesti. Emmi oli nuorena mennyt naimisiin sahatyöläisen kanssa ja oli nyt viiden lapsen äiti, nuorin oli vajaan vuoden vanha. Oikeastaan he eivät omistaneet yhtään mitään. Asuivat vanhempien pikkutuvassa — seitsemän henkeä pienessä huoneessa, ahdasta oli ja lapset levottomia. Mutta Emmi piti huoneen puhtaana. Raatoi aamusta iltaan, vaiti ja rauhallisena, ja kun nuorin parkui öisin tuvan kuumuudessa, hän kanniskeli sitä sylissään, kunnes hartioita särki. Saksalaisten maahantulo-

kesänä. Emmin silmiä tummensi ilmaisematta jäävä huoli. Elimme myrskyn odotuksessa. Ja sitten alkoi liikekannallepano. Emmin mies sai kutsun ensimmäisenä päivänä. Illalla he istuivat puutarhakeinussa ja puhelivat hiljaa keskenään. Kesäkuun ilta oli epätavallisen äänetön. Syreenit kukkivat myöhään sinä vuonna, kuihtuvien terien lemu tunkeutui avoimesta ikkunasta huoneeseen. Se mitä puhuttiin keinussa ei ollut minun korviani varten — ja sen tähden suljin ikkunan. Mutta äänet kuuluivat silti — totisina, hyvin hiljaisina. Menin levolle, mutta uni ei tullut. Yön täytti ahdistava hämäryys, kesäisen lenseä. Tunnit valuivat — yhä he istuivat ja puhelivat. Miehen olisi lähdettävä muutamien tuntien päästä.

Emmi saattoi hänet kutsuntapaikalle seuraavana päivänä. Palattuaan kotiin hän otti rintalapsen syliinsä, istuutui keinuun ja aukaisi puseronsa. Lapsen syödessä hän tuijotti järven yli. Hänen silmänsä olivat kuin lasia, himmeät, mykät.

Sain kuulla, että bussien lähtiessä viemään kutsuttuja oli syntynyt kahinaa. Miehet eivät halunneet lähteä sotaan, vaimot kieltäytyivät eroamasta heistä. Poliisin oli puututtava asiaan, oli pidätetty muutamia naisia. Heidän huutonsa ja itkunsa oli kuulunut kauas. Emmi ei sanallakaan kertonut tapahtuneesta, mutta monta päivää hän kuljeskeli kuin ihminen, joka ei ole täysin hereillä.

Ja niin päivämme olivat sotaa — yömme kuolemanpelkoa.

Oli huoli Emmin miehestä, joka oli rintamalla, oli pelko pommituskoneita kohtaan, jotka tulivat järven takaa suoraan yli rannan, jossa asuimme. Hälytyksen kuullessamme suojauduimme metsään. Kannoimme unesta riuhtaistuja lapsiamme kivikkoisessa metsässä, kiipesimme yhä korkeammalle, kunnes lysähdimme maahan suurten kivijärkäleiden juureen, joita käytimme pommisuojaksemme. Kun jyrisevät koneet lensivät liki, kiedoimme kätemme pienimpien ympärille suojellaksemme niitä omilla ruumiillamme. Joskus lapset huusivat niin että sydäntä viilsi, mutta emme kyenneet

niitä rauhoittamaan. Vielä vaikeampaa oli nähdä isompien lasten silmät. He ymmärsivät, mitä sota merkitsi, ja pelkäsivät kuolemaa. Joskus meitä palelsi kuin pakkasessa, keskellä kesää. Emmi levitti huovan pienimpien peitteeksi, hyttyset kävivät kiukkuisina kimppuun, hätistelimme niitä koivunoksilla. Niin kuluivat yömme. Mutta Emmi ei koskaan menettänyt malttiaan. Metsässä istuessamme hän aukaisi puseronsa ja painoi pienimmän rinnalleen. Yön hämärässä katselin hänen lapsen yli taipuvaa hahmoaan, kumartunutta päätään. Noina hetkinä hän kietoutui hiljaisuuteen, jota en hennonut särkeä. Tiesin, että hän ajatteli miestään.

Ensi aikoina tuli mieheltä kirjeitä usein, ja siinä puitten alla istuessamme puhuimme hiljaa sodasta. Me vihasimme sotaa. Kovin raskaaksi teki sen meille se, että meille venäläiset eivät merkinneet vihollista. Oli vaikea käsittää, että meidän oli pelättävä viheltäen putoavia pommeja ... lentäjäthän olivat meidän ystäviämme.

Metsä tuoksui, raikas ja kesäisen vihreä, minulle se oli rakas kuin läheinen ystävä. Jo kahden kolmen vaiheilla yöllä alkoivat rastaat laulaa, ne tervehtivät aurinkoa kauan ennen kuin se oli kohonnut esiin puiden latvojen takaa. Kuuntelimme rastaan laulua kirvelevin silmin. Sitten ulvahti hälytyssireeni, se halkoi ilmaa miekan tavoin ja särki lintujen ilakoinnin. Kun aamu tuli, kannoimme läähättäen lapsemme metsästä.

Eräänä yönä Emmi oli hyvin vaitelias, erilainen kuin tavallisesti. Kysyin häneltä, oliko kirjeitä tullut, ja silloin pato murtui. Ei — ei ole tullut kahdeksaan päivään. Hän on joutunut rintamataisteluihin ... Voi jumala, jumala ...

Kirjeitä ei enää tullut. Joka päivä odotimme, mutta turhaan. Miehen rintamatoverit samalta seudulta kirjoittivat, että hän oli kadonnut tiedusteluretkellä, ja koska hänen ruumistaan ei ollut löydetty, oli pakko olettaa, että hän oli joutunut vangiksi.

Emmi kävi entistä hiljaisemmaksi, imettäessään hän istui ja

tuijotti mitään näkemättä eteensä, pää kumartuneena imevään lapseen. Katselin häntä mykän myötätunnon vallassa. Ja kuuset ympärillämme riiputtivat oksiaan maata kohti kuin suuren murheemme painon alla.

Pimeys tiheni — pommikoneet jyrisivät ohi joka yö.

Emmi ei valitellut koskaan. Päivisin hän pesi lasten vaatteita ja valmisti ruokaa. Eräänä päivänä kuljimme metsän läpi kirkolle hankkimaan elintarpeita. Emmi kulki edelläni havumetsän kapealla polulla. Avojaloin, selkä suorana. Jalat upposivat havumetsähiekkaan, käsivarrella oli kori. Aurinko paistoi hänen hiuksilleen ja heitti niille kimmellyksen, jommoista en ollut koskaan nähnyt.

— Onko kuulunut mitään? kysyin.

— Ei. Mutta minä tiedän, että hän on elossa.

— Mistä sinä sen tiedät?

— Tiedän vain. Hän ei voi olla kuollut.

Hän kulki edelläni kaunista metsäpolkua. Männyt reunustivat polkua kunniavartiona, hoikkina pilareina, auringon kultaamina. Emmi kääntyi ja katsoi minuun.

— Kävimme povarin luona silloin viimeisenä sunnuntaina, ja se sanoi ...

— Mutta Emmi! Et kai sinä tuommoisiin usko!

Emmi nauroi, hilpeästi ja nuoresti, ja paransi vauhtia.

— Kävimmepä vain ... ihan uhalla ...

— Mitä se eukko sitten sanoi? kysyin. — Mitä saitte tietää?

— Se sanoi, että me saamme pian kodin, oman kodin, Esko ja minä ja lapset. Oikean kodin, ja turvallisen elämän. Niin se sanoi.

Sanat »oikean» ja »turvallisen» lausuttiin painokkaasti. Ymmärsin tuon niin hyvin. Tuossa oli Emmin unelma, se, jota hän vaali kaiken ahtauden ja köyhyyden keskellä.

— Saattehan te, sanoin. Sitten ... kun sota on loppunut.

Emmi hidastutti askeleitaan ja katsoi taas minuun. Sitten hän sanoi hiljaa, tumma sävy äänessään.

— Esko on punainen ... kommunisti. Esko on varma, että saksalaisille käy hullusti.

Olimme pitkän tovin vaiti. Aurinko paistoi metsän ja polun yllä, päivä oli mielettömän kirkas, sota tuntui epätodelliselta. Mietin Emmin sanoja. Tuossa edellä kulkiessaan, kori käsivarrellaan, hän kasvoi symboliksi. Tulevaisuuden näyksi, joka pani sydämeni värisemään.

Mutta sota jatkui eikä Eskosta kuulunut mitään. Eräänä sateisena yönä Emmi kompastui metsässä ja kaatui tyttö sylissään. Hän satutti polvensa ja kiemurteli hetken kivusta. Mutta kun pommikoneet tulivat ei juttua sen kummemmin ajateltu. Sireenien ulvonta ajoi meitä — eräs taloista sai jonakin yönä osuman, se sai meidät kammoamaan sotaa entistä enemmän. Ja me kannoimme lapsiamme suojaavaan metsään.

Sitten Emmi tuli sairaaksi. Oli kuumetta ja kurkkukipua, eräänä yönä hän ei enää tullut metsään. Tulin levottomaksi. Hänen vanhin tyttärensä kertoi, että äiti oli vilustunut.

Samaa sanoi Emmin äiti, kun päivää myöhemmin kävin Emmiä katsomassa. Emmi oli pahasti vilustunut. Kova kuume hänessä oli ja kurkku oli kipeä. Eukko katsoi minuun melkein syyttävästi, minähän se olin ollut Emmin kanssa metsässä. Hän itse ei lähtenyt mihinkään miehensä luota, joka makasi halvaantuneena sängyssään, vain Herran siunaus turvanaan.

Kun Emmin sairaus kolmantena päivänä paheni, olisin tahtonut soittaa lääkärin.

— Kun saisi aspiriinia apteekista, niin tottapa paranisi, eukko sanoi tuuditellen rintalasta sylissään. Lapsi itki äitiään.

Kun neljäntenä yönä palasin metsästä lapsineni, seisoi eukko portailla itkemässä. Emmin kurkku on niin kipeä, hän sanoi, ja niska alkaa jäykistyä. Mitä minä teen, Jumalan tähden?

— Hänet on vietävä lääkäriin. Huomispäivänä.

Eukko nyyhkytti. Tuvasta kuului lapsen parkua. Värisin kylmästä ja pelosta Emmin tähden. Oli pakko viedä hänet sairaalaan.

Seuraavana päivänä alkoivat kouristukset. Kuljetimme hänet rantaan, ja kolme miestä souti hänet järven yli kaupunkiin. Eukko lähti mukaan. Illalla palatessamme hän oli sekaisin surusta. Hän kertoi kauhun päivästä sairaalassa.

Heidän aamulla sinne saapuessaan oli Emmi niin kipeänä, että oli huutanut suoraa huutoa. Mutta eihän kenelläkään lääkäreistä ollut aikaa hänelle. Rintamalta saapui samaan aikaan paljon haavoittuneita, ja heidän oli ensin saatava tarvitsemansa apu. Sairaanhoitajatar oli antanut Emmille ruiskeen ja käskenyt häntä odottamaan, odottamaan.

— Siviilien täytyy käsittää, että maassa on sota ...

Emmin kuivia huulia kostutettiin, oli tehty kaikki voitava tuskien lievittämiseksi. Neljältä iltapäivällä tuli lääkäri tutkimaan häntä. Mutta silloin oli myöhäistä.

— Se kysyi, oliko Emmi satuttanut itsensä — ja löysi sitten haavan polvessa.

Emmillä oli jäykkäkouristus, ja hän kuolisi — käsittihän äiti sen, mutta ei vuodattanut kyyneltäkään. Sen sijaan hän tunsi vihaa — vihaa kaikkea kohtaan, mikä oli vetänyt sodan onnettomuuden heidän ylitseen. Missä mahtaa Esko olla, eukko sanoi tuijottaen minuun. Mitenkä saamme hänelle sanan, että Emmi ...

Muorikin ajatteli Eskoa elävänä, vaikka hänestä ei ollut kuulunut sanaakaan viikkokausiin.

Ilta oli raskas ja tukahduttava. Metsää kietoi sinisenvihertävä usva. Kun hälytys tuli, vein Emmin lapset suojaavien kivien luokse. Lapset itkivät ja inisivät, kaikki oli epätoivoista sekasotkua, kun Emmiä ei ollut. Kun tähdet äkkiä syttyivät taivaalle, kuului raskaitten pommikoneitten kumea jyrinä. Ne lensivät matalalla, ja Emmin pienin huusi hätäänsä. Muori juoksi läähättäen metsään ja kumartui suojaksi

lapsen ylitse. Mutta lapset itkivät niin kuin lapset itkevät silloin, kun ovat hädässä ja äiti on poissa.

— Kirottu sota, Emmin äiti huusi ja kohotti nyrkkinsä taivasta kohti. Ihmissuvun kirous!

Järven toisella puolella räjähti pommi, ja punainen loimu valaisi yötaivaan. Minä ajattelin Emmiä. Tuolla jossakin tulipalon keskellä hän makaa, »siviili» työläisvaimo, jolle ei riitä aikaa nyt, »kun maa on sodassa». Mahtavatkohan ne edes viedä häntä pommisuojaan, mietin, vai saako hän maata yksin tuskissaan sillä aikaa, kun hoitajattaret ja lääkärit auttavat haavoittuneita sotilaita Ei, Emmi ei kuulunut sotaan. Hän kuului lapsille ja elämälle. Ja kuitenkin hänen oli kuoltava, ehkä tänä yönä.

Emmi kuoli aamulla, jo ennen kuin eukko oli ehtinyt sairaalaan. Hänet haudattiin kolme päivää myöhemmin. Kun pieni sukulaisjoukko oli koolla keittiössä ja juomassa paraikaa kahvia, saapui Emmille osoitettu kirje. Muori aukaisi sen hapuilevin käsin. Se oli lyhyt tiedoitus Eskon komppanian kenttäpastorilta. Eskon ruumis oli löydetty metsästä, vainajan jäämistö lähetettäisiin välittömästi omaisille. Muutama sana Jumalan armosta päätti kirjeen.

Muistan tuon hetken — olen muistava sen aina. Kuin sotaan kohdistuvan tuomion hetken. Istuimme jäykistyneinä — oltiin elokuun lopussa 1941. Radiossa karjui Hitler tuhatvuotista voittoaan — hänen armeijansa polttivat ja tuhosivat vanhaa Venäjänmaata. Tuijotimme toisiimme sanaakaan puhumatta. Mutta silmät puhuivat.

Yöllä istuin taas metsässä lapsineni. Eukko piti Emmin lapset mökissä, enkä minä halunnut viedä heitä vastoin hänen tahtoaan. Puut ympärillä vaikenivat, kapea kuunsirppi lipui repaleisen pilven alle. Pommikoneita ei kuulunut, luonnossa tuntui vallitsevan täydellinen rauha.

Ajattelin Emmiä. Näin hänet edessäni, imettämässä lastaan, ympärillään hiljaisuus, korkea kuin taivas. Näin hänet astelemassa tietä, kori käsivarrella. Selkä suorana, nujertumattomana, tukka liekehtien auringossa. Tavallinen nainen matkalla hankkimaan ruokaa lapsilleen. Työläisnainen sotaa käyvässä maassa, syvällä rinnassaan unelma turvallisuudesta ja onnesta.

Siinä oli hänen unelmansa — koti ja turvallisuus. Emmi on kuollut — mutta unelma säilyy meissä elossa olevissa. Kerran se toteutuu. Se, että unelma kestää elämän vaikeimpinakin hetkinä, on voiton lupaus. Voiton lupaus uskollisille, raskasta työtä tekeville naisillemme murheen ja hädän aikoina.

Aili Nordgren
(Suom. Elvi Sinervo.)

SKDL:n Vimpelin Yhdistyksen Naisjaoston »kökkä».

Maikki Vättö-Kutvonen, Hellä Meltti ja Aura Kiiskinen.

Piirteitä Aura Kiiskisestä

Ystävällämme Aura Kiiskisellä, joka osallistui 50 vuotta sitten sosialististen naisten kansainväliseen kokoukseen ja oli mukana päättämässä kansainvälisen naisten päivän viettämisestä, on maaliskuun kymmenentenä myös oma merkkipäivänsä. Hän täyttää tänä vuonna 82 vuotta.

Aura Kiiskinen oli 21-vuotias nuori nainen tullessaan työväenliikkeeseen ja siinä hän on uurastanut herkemättä näihin päiviin asti. Hän hoitaa edelleen huomattavia luottamustehtäviä Neuvosto-Karjalassa, joka on hänen nykyinen kotipaikkansa ja jonka parlamentin puhemiehistöön hän kuuluu. Kun häneltä kerran kysyttiin, mikä on pitänyt hänet niin virkeänä, hän vastasi: työ, toiminta työväenliikkeessä, se että elämällä on ollut päämäärä ja sisältö.

Kun kuuntelee Aura Kiiskisen hersyvää huumoria, hänen

johdonmukaista puhettaan, elämänviisaita ja samalla raikkaita huomioitaan, unohtaa tyystin häntä painavan ikävuosien kuorman. Aura Kiiskinen on avarakatseinen kulttuuri-ihminen, joka valppaasti osallistuu yhteiskunnalliseen elämään. Vielä v. 1958 hän teki pitkän vierailumatkan Suomeen puhuen tuhansille ihmisille. Hän seuraa kiinnostuneena koulua, kirjallisuutta ja teatteria. Hänen kotonaan Petroskoissa on karjalaisten taiteilijain maalauksia, mutta myös jäljennös Eero Järnefeltin vaikuttavasta Kaskenpolttajista, muistaakseni vuosikymmenien takaa Helsingin-kodista sinne kulkeutunut. Kirjahyllyssä on Marxin ja Leninin teosten rinnalla Neuvosto-Karjalan nuorten kirjailijain teoksia, mutta myös vanhempaa ja uusinta Suomen kirjallisuutta. Minna Canthin, toisen Kuopion tyttären teokset ovat hänelle erityisen läheiset ja Pentti Haanpään lukeminen tuottaa jatkuvasti nautintoa. Kaikesta näkee, että kirjat ovat ahkerassa käytössä.

Aura Kiiskisen kirjallisesta harrastuksesta ja lahjakkuudesta puhuu ennen muuta hänen omaelämäkertansa V u o s i k y m m e n i e n t a k a a, joka on samalla hänen sukupolvensa työväenliikkeen ihmisten elämäkerta. Suomen työväen taistelu, sen kohottavat voitot ja kovat kokemukset tulevat siinä esiin tavalla, joka koskettaa jokaista ihmistä. Kirjan voima piilee siinä, että teoksessa avautuu työväenliikkeen merkitys asemastaan tietoiseksi pyrkivälle ja yhteiskunnallisia oikeuksiaan tavoittavalle työkansalle sen oman kasvun ja taistelun kautta.

Tämä teos, jota Suomeenkin on levinnyt useita tuhansia, on myös esitystavaltaan välitön ja valloittava. Samanlaisia ovat myös kaikki Aura Kiiskisen kirjeet, joissa hän kertoo muistojaan ja ilmaisee käsityksiään ajan kysymyksistä. Mm. Tampereella v. 1905 pidetystä työläisnaisten edustajakokouksesta hän on kertonut kirjeessään seuraavaan tapaan:

»Kokous vietettiin erikoisen nuorekkaan nousevan vallankumoushengen läpitunkemana. Äänioikeusvaatimus oli niitä

kysymyksiä, jotka olivat päällimmäisinä ja muita kuohuttavimpina. Kun en ennen Tampereen kokousta ollut liittotoimikunnan jäsen, olin kokouksessa vaan ns. 'rivimiehenä'. Muistan kumminkin, että käytin 'hyvin äkäisen' puheenvuoron — nähtävästi viipurilaisena patrioottina — liittotoimikuntaan kohdistetun arvostelun johdosta ymmärtämättä itsekritiikkiä, kun pidin arvostelua kohtuuttomana. Samoin esiinnyin kokouksessa raittiuskysymyksen alustajana, jota raittiusasiaa pidettiin silloin tärkeänä yleensäkin, mutta erittäinkin työläisnuorison moraalisen kunnon kannalta katsottuna. Sitä paitsi sehän kuului puolueohjelmaankin ja sitä tuli pitää vireänä kuten uskonnonvastaista kamppailuakin. Sivumennen sanoen ei olisi pahitteeksi molempien edellämainittujen kysymysten edelleenkin esilläpitäminen.

Edelleen muistan, että kaikki kokouksessa olleet asiat olivat 'sydämen asioita' ja että olimme pakahtua kärsimättömyydestä, kun yhteiskunnallisten epäkohtain poistuminen tapahtui niin sietämättömän hitaasti.»

Näitä kiihkeitä murrosvuosia kuvaa myös, kuten tiedämme, Väinö Linna romaanissaan Täällä Pohjantähden alla, jonka Aura Kiiskisen ystävät lähettivät hänelle viime vuoden lopulla kuullakseen siitä hänen, aikalaisen ajatuksia. Katkelma Aura Kiiskisen viime joulukuulla kirjoittamasta pirteästä kirjeestä kertoo, miten kirja on vastaanotettu:

»Luin kirjan niin kiinnostuneena, etten muistanut liioin muuta maailmaa. Se on mielestäni vallan erinomainen, erittäinkin, kun ottaa huomioon kuka sen on kirjoittanut. Muuttelin vähän kirjan sankarien nimiä ja niin jouduin läheisten muistojen hauskaan piiriin . . .

V:n 1905 vallankumous maaseudulla oli hyvin tutunomainen, vain sillä erotuksella, että Antrea (jossa Aura Kiiskinen silloin työskenteli) oli enemmän jo työläisasutus, työläiset koko joukon tietoisempia ja porvaristo enemmän häkeltynyttä. Mutta muuten hyvin paljon yhteistä sikäli, että

alussa oli paljon hapuilua, jolloin tosin saimme kyllä apua kaupungista. Muutoin kirja on mielestäni rehellisen oikeudenmukainen ilman sarvia ja sorkkia. Kieli vain saisi olla vähän siivompaa. Toisin paikoin tuntui kuin aivan keinotekoisesti yritettäisiin 'kansantajuistaa' tarpeettomasti.»

Tämän päivän Aura Kiiskinen ei kuitenkaan ole vaipunut menneitten muisteluun vaan elää voimakkaasti nykyajassa, nykyajan nuoren polven myötä. Elämänilo ja toiveikkuus kuvastuvat kaikista hänen kirjeistään, ne välkkyvät vaikeuksien ja henkilökohtaisten murheidenkin läpi. »Minä voin hyvin, niin hyvin, että vain harvat ikäiseni. Ainoa suru on se, että aika lentää niin mahdotonta vauhtia», hän kirjoitti muutama vuosi sitten.

Äänisjärven rannalla, rakkaassa Pässinrannassa vietetty kesä palauttaa aina voimia talven varaksi. Viime vuoden lopulla Aura kirjoitti: »Olin Pässinrannassa 4 kuukautta ja puuhasin kukkien ym. kanssa kaiket päivät. Kesän pitkään hyvä ilma ja lapionvarsi tekivät ihmeitä. Kyllä se oli ihana kesä — kukkia, kukkia, ihan kuin paratiisissa. Vettä vain olisi saanut välistä olla enemmän, mutta olipa Ääninen likellä.»

Omat ilot liittyvät yhteisiin iloihin. Kirjeen jatkossa Aura Kiiskinen sanoo uskovansa, että myös meillä Suomessa on ollut iloa ja nautintoa Neuvostoliiton saavutuksista, joista hän erikseen mainitsee toveri Hrushtshevin »henkeäsalpaavan jännittävän» Amerikan matkan ja samaan aikaan kiertomatkalleen lähteneen uuden planeetan. Kuvaus päättyy juhlaviin sanoihin: »Tuntuu suurenmoiselta olla tällaisen maan kansalaisena!»

Suomen työväenliike ja erityisesti sen naisliike ovat ylpeitä Aura Kiiskisestä, joka on varttunut aatteen ihmiseksi niiden riveissä.

Inkeri Lehtinen

Kerettiläisiä mietelmiä naisliikkeestä

Keräiltiin muistokirjoitelmia työväen naisliikkeen 60-vuotisen olemassaolon juhlimiseksi. Kehoitettiin minuakin kantamaan korteni kekoon, naisveteraanin ominaisuudessa muka, vastasin: voi rakkaat lapset, eihän minulla ole mitään läheisiä, henkilökohtaisia muistelmia naisliikkeestä, minä kun en koskaan ole ottanut siihen osaa. Periaatteellisista syistä.

Mietin edelleen ja jatkoin: mutta jos kelpaisi jonkinlainen selitys siitä, miten on ymmärrettävissä, että naishenkilö, joka varhaisesta nuoruudestaan on ollut työväenliikkeessä mukana eikä koskaan ole liittynyt sen naisliikkeeseen, ja vielä muka periaatteellisista syistä, niin voisin ehkä panna sellaisen kokoon. Hyväksyttiin. Ehkäpä epäröiden, en tiedä, ehkäpä pippuriksi tähän yhteiseen keittoon. Ja niin tämä kerettiläiskyhäelmä näki päivänvalon.

— — — —

Jo lapsena jouduin tavallaan kosketukseen naisasian kanssa ruumiillistuneena eräässä voimistelunopettajattaressani. Hän piti tukkaansa miesmäisesti lyhyeksi leikattuna, vaatepartena oli kävelypuku miesmäisine takkeineen, paitapusero, matalakorkoiset jalkineet sekä miehen huopahattua muistuttava päähine ja kävelykeppi kädessä. Ainoa naisellinen vaatekappale oli hame, joka kuitenkin oli niin sileä ja kapea, että läpileikkauksella ja reunojen yhteenneulomisella siitä helposti olisi tullut miesten housut — mutta siihen aikaan ei edes naisasiaa harrastava nainen rohjennut uneksia

päällyshousuista omana vaatekappaleenaan. Opettajattaremme oli vielä nuori, ainakin näin jälestäpäin katsottuna — pikku tytöillehän kolmisenkymmenen ikäiset naiset olivat aikamoisia tätejä. Ehkäpä hänen ulkoasunsa vaikutti meistä jonkin verran oudolta, mutta hyväksyimme hänet reiluna opettajattarena. Ja nähtiinhän sellaisia olentoja muutenkin silloin tällöin kaduilla, joskus paksujen mummojenkin hahmossa. Tämä meidän opettajamme oli solakka. Kuulimme sanottavan, että he olivat naisasian harrastajia »emansipeerattuja» naisia — sanoja, jotka minulle toistaiseksi eivät merkinneet paljon muuta kuin sanoja.

Ennen pitkää opin kuitenkin kunnioittamaan heidän kaltaisiaan. Jouduin vähitellen tietämään ja ymmärtämään miten naisen asema oli yhteiskunnassa toisenlainen ja heikompi kuin miehen, naisen, jolle monet urat olivat suljetut, jonka piti hankkia erikoislupa korkeampaan opiskeluun, joka ei saanut äänestää valtiollisissa vaaleissa, joka naimisiin menneenä ainiaaksi joutui miehensä holhoukseen, vieläpä kaiken kruunuksi oli naimisiin mennessään luvattava olla miehelleen tottelevainen. Eikö nyt kaikki tuo olisi kuohuttanut pientä naisenalkua! Varsinkin kun jokapäiväisessä elämässä aina sai tuntea naisten erikoisaseman. Katkerana huomasin miten pojat kolme-neljätoista-vuotiaina jatkoivat ulkoleikkejään urheilun muodossa, kun samanikäisille tytöille sillävälin selitettiin, ettei pihalla leikkiminen enää sopinut »noin isoille tytöille». Kannatin siis »emansipiirattujen» naisten pyrkimyksiä, ainakin syrjästä.

— — — —

Sitten tuli aika, jolloin sosialismi valloitti sieluni. Laskin silloin viisitoista vuotta.

Totesin jo alusta, että sosialismi periaatteellisesti julisti naisen yhdenvertaiseksi miehen kanssa ja toiminnassaan halusi toteuttaa tämän yhdenvertaisuuden. Ymmärsin myös eron vanhan naisliikkeen ja sosialismin katsantotavan välillä

näissä asioissa. Suurin ero oli siinä, että vanha naisliike taisteli miehiä vastaan — koska he määräsivät yhteiskunnassa — työväenliikkeen naiset sitävastoin taistelivat oikeuksiensa puolesta miesten rinnalla, sillä nämä olivat ottaneet naisten asian omakseen. Sosialismin voitto merkitsi siis myös naisasian voittoa. Ja vielä enemmänkin: ainoastaan tätä tietä työläisnaisten vapautus oli toteutettavissa. Mitä se työläisnaisille merkitsisi, vaikka porvarilliset naiset ajaisivat läpi kaikki vaatimuksensa niin kauan kuin koko työväenluokka, miehineen, naisineen, oli vailla montaa oikeutta, jotka porvariluokka oli pidättänyt itselleen. Ainoastaan sosialismi takaisi samat oikeudet kaikille naisille. Linjat olivat siis selvät: taistelu sosialismin puolesta, jos mieli taistella naisten oikeuksien puolesta.

Mutta jos on niin, jos meillä siis miesten kanssa on täydellisesti samat päämäärät, miksi sitten perustaa erikoisia naisyhdistyksiä (kuten niitä jo siihen aikaan oli perustettu)? kysyin. Eiväthän miehetkään perustaneet erikoisia miesyhdistyksiä.

Esitettiin ennen kaikkea kaksi vastaväitettä. Toinen, ehkä tärkein, oli, että on vaikeata saada naiset liittymään tavallisiin työväenyhdistyksiin. Ensiksikin, siinä pohdiskeltavat asiat eivät kiinnostaneet heitä, toiseksi, he eivät ymmärtäneet niitä, kolmanneksi, he arastelivat tietämättömyyttään tahi usein eivät katsoneet näitä kysymyksiä naisille kuuluviksi.

Ehdottomasti tuo kaikki piti paikkansa. Nykyajan nuori nainen, joka yhtä arastelematta kiipeää diplomaatti-istuimelle kuin autonkuljettajan paikalle, tuskin voi kuvitella miten suuri naisten alemmuudentunne oli vielä tämän vuosisadan alussa. »Olenhan vain nainen», kuului usein heidän omasta suustaan, tai paremmin: »olen vain tietämätön nainen», tai vielä paremmin: »olenhan vain tyhmä nainen». Ja yleinen sanonta, kun oli kysymys julkisista asioista, naisten omassakin keskuudessa oli: »ei se naiselle sovi». Mutta juuri näistä

syistä olin pikemmin sitä mieltä, että naiset oli saatava mukaan yleisiin yhdistyksiin. Jos he askartelisivat vain omissa naisyhdistyksissään heidän olisi paljon vaikeampi päästä siitä tunteesta, että he miesten rinnalla olivat »vain naisia».

Toinen pääperustelu naisyhdistysten perustamisen puolesta oli, että on erikoistehtäviä, joihin nainen soveltuu paremmin kuin mies, esim. lastenhuolto ynnä muut huoltokysymykset. Mutta eikö näitä olisi voitu hoitaa tavallisten yhdistysten puitteissa asettamalla niitä varten erikoisia jaostoja, kuten muitakin erikoistehtäviä varten. Sillä tavalla ne olisivat tulleet paremmin miestenkin näköpiiriin ja miehetkin voineet ottaa niihin osaa, mihin usein kyllä olisi ollut syytä. Mutta entäs tuo aivan erikoinen naistehtävä, mihin miehet eivät edes kykene: ahkerin käsin ja myyjäisin tukea yhdistysten usein heikkoa taloutta, varsinkin siellä, missä yhdistys omisti talon? No niin, voisihan asettaa jaoston sitäkin varten, ompelujaoston. Muuten minun on tunnustettava, että joskus varsin karsain silmin olen katsellut heiluvia sukkapuikkoja, nimittäin kun ne ovat seuranneet mukana opintokerhoon, »jotta ei aika menisi hukkaan». Voisin sanoa, että juuri tuo viimeinen varsin hyvin kuvailee sitä tunnepohjaa, jota olen pelännyt erityisten naisyhdistysten pitävän yllä naisten keskuudessa. Kaikesta tästä huolimatta voi tehdä sen havainnon, että kun naiset ryhmänä ottavat jotakin tehtäväkseen he ylipäätänsä täyttävät tehtävänsä tarmolla ja tunnontarkkuudella, joka usein ylittää miesten vastaavat ominaisuudet. Mistä tämä nyt johtunee (itselläni minulla on paha aavistus, että se on selitettävä alemmuustunteen ylikompensation ilmauksena), he ovat suorittaneet varsin paljon kunniakasta työtä omissa järjestöissään. Sitä tässä ei ole tahdottu kieltää.

Paljon naisten asema on tällä vuosisadalla muuttunut, olkoon se sitten tapahtunut työväenliikkeen, naisliikkeen tai yleisen teollisen kehityksen ansiosta, joka on vaatinut yhä enemmän naisten osanottoa tuotannolliseen elämään. Ol-

koon, että siellä täällä vielä löytyy jätteitä siitä vanhasta hapantaikinasta, mikä koskee naisten yleistä alemmuutta käytännössä, tiet ovat meille auenneet kaikkialle (lukuunottamatta saarnatuoliin, niin suulaita kuin meidän muuten sanotaankin olevan).

Sitä merkittävämpää on, että tässä tasavertaisuuden kuvassa löytyy eräs varsin ruma pilkku, nimittäin eroavaisuus miesten ja naisten palkoissa, usein myöskin aivan samassa työssä. Jollakin tavalla tämä tuntuu erikoisesti työväenliikkeen häpeäpilkkuna, koska se niin usein koskee oloja juuri tavallisilla työpaikoilla. Kehitystä tähän tilanteeseen ei ole vaikeata ymmärtää: aluksi naiset joutuivat mukaan tuotannolliseen elämään ammattitaidottomina aputyöläisinä ja nauttivat sen mukaisia palkkoja, sittemmin heidän ammattitaitonsa kehittyi ja teollistumisen kehittyessä ei miehiltäkään vaadittu niin paljoa erikoista ammattitaitoa, miesten ja naisten työ lähestyi yhä enemmän toisiaan. Mutta ero palkoissa jäi jokseenkin entiselleen. Kenen on syy? Tietenkin miehiä voidaan syyttää epäsolidaarisuudesta naistovereitaan kohtaan, mutta toisaalta voi syyttää naisia heidän heikosta järjestötoiminnastaan, joka on estänyt heidät kunniakkaasti tappelemasta oikeutensa puolesta — ei miestovereita vaan työnantajia vastaan. He ovat tyytyneet olemaan »vain naisia».

Toivottavasti ei tarvita kuuttakymmentä vuotta lisää ennenkuin tämä tahra on poistettu. Miesten ja naisten yhteisvoimin ja yhteistoimin.

Anna Wiik

KAISAN KERTOMAA

Jo usean vuoden ajan on Hämeen Yhteistyön palstoilla tuotu Tampereen murteella »Kaisan kertomana» esiin naisten elämää ja toimintaa koskevia kysymyksiä. Pakinoitsija ei ole varsinainen toimittaja, vaan demokraattisten naisten järjestöissä toimiva jäsen ja luottamushenkilö tamperelainen Hulda Joki. Hänen pakinansa ovat olleet suurena apuna naisten kamppailukysymysten selvittämisessä.

Leikkasimme matonkuteita naapurin Kaisan kanssa ja kun tiesin, että hän on ollut innokas järjestöihminen, niin kysyin, että kuinkas kauan hän on ollut mukana järjestöissä.

— Voi veikkonen, sanoi Kaisa. — Minnoon ollu mukana jo yli viiskymmentä vuatta, melkein alluusta asti, kun tyäläisnaiset on toiminu, järjestöissä meinaan. Kats vuassaran alussa perustettiin oikeita naisten järjestöjäkin, ninettä tässä viätetään kuuskymmentävuatisjuhlia paraikaa.

— Jaa ninettä meinaat liittyä demokraattisiin naisiin ja tahtoisit tiätää koska niitten järjestö on ruvennu toimiin. Ootas ny kuma aattelen. Suamen Naisten Demokraattinen Liitto perustettiin viistoista vuatta sitten, ninettä seon viä hyvin nuari noin vuasluvuiltaan, muttei suinkaan saavutuksiltaan eikä laajuureltaan.

— Jaa ninettä kuka hoksas, että me oomme sellasen järjestön puutteessa. Kas ne ihmiset jokkoli vankilassa kitumassollu vuaskausia. Heti kuhe pääs vappaaks sottain jälkeen, nihe rupes järjestään jos jonkinlaista toimintaa, myäskin naisille erikseen. Sitä minnoon vaan imehrelly, ettähe jaksokin semmotten piinan jälkeen kuv vankilassa oli. Kunse tuppas kärsivällisyys loppuun, vaikka sai olla vappaana.

Määkin rutisin, kun tuppas polven tulla ruppeen, kun piti ratjoo kuullella pöyränalla polvillaan ja viä toppatäkki päällä, ettei naapuri saanu vihiä, ettämä kuultelin Neuvostoliitosta tulevia lähetyksiä. Välliin mää pyysin sisareni veisaan virsiä, ettoli muutakin melua ja kuvveisas virsiä, nin naapurit luuli et »sama tahti ol askelten» nin meillä ku heilläkin.

— Jaa että poikkesin asjasta. Emmar poikennukkan. Kattos mää selliitän, ettäs ymmärrät mistä se tavaton innostus johtuu, jolla me ruvettiin runnaan naisten keskuuressa. Kattos kunnei oltu vappaasti toimittu vuaskausiin, ninsitä trykkiä oli varastossa vallan tuhottomasti. Hihi-hii. Määkin laiton ensmäiset permanentit tukkaani sen kunniaks, kummentiin Pispalan osastoa perustaan. Eihän ne kiharat pysyny. Tukkoli kai ourrossaan semmottesta vääntämisestä, kunnoli aikasemmin vaan sukkavartaalla piipattu. Mää velhosin toisille naisille, jokka mulle nauro, että sentähren se suareni kumaolin nin täynnä toimimistarmoa.

— Ninse meirän osaston perustaminen. Meilloli kansanerustaja Elli Stenperi asjasta selliittämässä ja meitoli vaan pikkunen sakki koolla. Siä me päätettiin siittä koska me kuttumme mukkaan kaikki semmottet naiset, jokkon eristyksen ja rauhan kannalla ja siä perustamme osaston. Me saimme sellaseks ernomaseks avunantajaks Elssa Rauteen ja hänen avullaan me sitte rupesimme toimiin.

— Jaa mitäme ensteks tehtiin. Kattos kais vähä muistat kuinka kova puute pohjosessoli kaikista elintarpeista. Ne saksalaiset kun tuhos kaikki lähteissänsä. Me naisekkun oomme semmottia tunteellisia ihmisiä, me rupesimme kerrään kaikenlaista tavaraa ja lähetimme pohjoseen ja taissitä mennä muallekkin päin. Rupesimme laittaan äiteleiriä joihinka äiret pääs lastensakans. Yhtä ja toista touhua meitilloli. Mutta pian me hoksattiin, ettei tommottilla almuilla pitkälle päästä. Mitä siittä tullee, jos köyhyyttä vaihettaa. Me rupesimme levittään liittomme lehteä Uutta Naista, että se omalta osaltaan herättää ja valistaa naisia, että ne ossaa äänestää semmottia ihmisiä eruskuntaan, valtuustoihin ja jokikiseen paikkaan, missä köyhäinkin asjoita pohritaan. Siältä se tosiapu tullee, missä lait laaritaan. Ja ne laaritaan sillon hyviä, kun kansandemokraattia on paljon niitä tekemässä.

— Aijesta sentään kumme oltiin oppimattomia kokkousasjoissakin. Kumme oltiin piirimme ensmäisessä erustajakokkouksessakin, nin mullekkin kävi nin hassusti, että mun puhevuarostani tuli ristisana-arvootus. Kats kumaolin sen tehny kymmenenminuuttia kestäväksi jakun puhumisenaika lyhennettiin nimmä verin sitämukkaa lehren nipusta poijes. Sitte kummun vuaroni tuli, nin puhheenvuarostani oli rippeet jäljellä. Sitte mää vasta huamasin tonttuuteni, kun toiset kovasti nauro.

— Kumaon ny ollu kokouksissa ninmä oon aatellu, että kyllä se liittomme ensmäinen puhheenjohto maisteri Anna Nevalainen vissiin meitillä nauro. Taikka ehkä hän surkutteli sillon taitamattomuuttamme. Kyllä me sentän oomme oppivaista sakkia vanhakkin. Kokkoukset on nin juhlavia ja puhheenvuarot asjallisia.

— Ninettä kuinkako me suhtaannuttaan rauhantyähön. Voi hyvät ihmiset, sehänon demokraattisten naisten syräntä lähellä ihan ensmäisenä. Sehän kuuluu jo ihan luantojaan naisen olemukseen. Järjetön luantokappalekkin viä poikastansa pois vaaranpaikasta. Meitin liittomme päätarkoituksiin kuuluu tyä rauhanpualesta.

— Nonin. Täältä ne sun punaposkiset poikas tulleekin. On sulla minkäpualesta taistella ja musta tuntuu, että sää näät tyästäs tuloksiakin. Merkit maailmanhistorjassa viittaa siihen suuntaan, meinaan.

Kaisan naapuri

SNDL:n Kokkolan piirin äitileiriltä Päiväniemessä v. 1956.

Tanhuryhmä Jyväskylän, Vaasan ja Kokkolan piirin yhteisiltä kulttuuripäiviltä.

Jyväskylän askartelukurssit v. 1958.

Piirisihteeri koulun penkillä Sirola-opistossa. Opiston johtaja Toivi Suomela, Sylvi Keränen Kajaanista, Kaija Pakarinen, Anni Hiltunen Kuopiosta.

Piirisihteerinä Kainuun korvessa

Moottorijuna Iisalmelta saapuu ensimmäiselle raiteelle jatkaakseen hetken kuluttua matkaansa Ämmänsaareen. Kajaanin asemalta nousee tähän ajanmukaiseen »lättähattuun» saapasjalkaisia miehiä, joista useilla on reppu reilusti »pykälään» heitettynä. Matkustajien joukossa on tietysti myös naisia kasseineen ja tavarapaketteineen. Vaunussa tapaa melko varmasti tuttaviaan — ja ellei niin kävisikään, solmitaan

pian tuttavuuksia ja rupattelu käy vaivattomasti ja lupsakkaasti .

Jatkan matkaa vielä Hyrynsalmelta eteenpäin uutta, sodan jälkeen rakennettua rataa. Juna heittelehtii entistä voimakkaammin, saa suorastaan pidellä penkin reunoista kiinni kuten aikanaan Matti ja Maija Juhani Ahon »Rautatiellä». Ikkunassa vilisevät Kainuun maisemat: järviä, soita, jokia ja yhtä hyvin korpimetsää kuin puhtaaksi hakattuja alueitakin. Saattaapa siellä radan varrella liikuskella porojakin, toisinaan taas pilkahtaa esiin jokunen talo, jonka koira on edelleenkin äkäinen moottori-ihmeelle — ottaisi kenties pyöristä kiinni, jos vain ehtisi.

Ilmoitan konduktöörille jääväni Vähään. »Se ei ole paljon», toteaa hän. Vähästä minun on määrä jatkaa matkaani autolla, mutta koska sen lähtöhetkeen on runsaasti aikaa, päätän käydä tervehtimässä kotiväkeäni. Tietä myöten matkaa kertyisi kuusi kilometriä, siksi oikaisen suon ylitse. Täällä liikkuessa on aina varustauduttava kulkemaan omin avuin, tunnettava oikotiet ja »kinttupolut». Minullakin on mukanani kumisaappaat ja kevyttä päällepantavaa, jotta pystyisin liikkumaan nopeasti ja huonollakin tiellä — miten vain aika ja tarve tuntuvat vaativan. Kotoa palattua vaihtuu kulkuneuvo autoksi. Maisemat toistuvat samankaltaisina ja peittyvät vähitellen illan hämärään — silloin ollaankin Juntusrannassa. Työnnyn sisälle tutun talon ovesta, saan yöpaikan ja isännältä lupauksen lähteä aamulla kyyditsemään moottoriveneellä järven ylitse vastapäisen Kokkoniemen rantaan. Säästän siten itseltäni viiden kilometrin kävelymatkan.

Aamulla tuulee navakasti ja tuulen mukana vihmoo vettä, mutta talosta annetaan lämmintä päälle venematkaa varten. Moottorisahaan asennettu potkuri kuljettaa pientä venettä hyvää vauhtia Kokkoniemeen, josta saan matkaseurakseni kaksi naisosaston jäsentä. Jutellaan maantiestä, jota tämä seutu kipeästi kaipaa. Seuralaiseni kertovat sen olevan jo »piikitysasteella», mutta rahaa puuttuu. Rupatellessa taittuu

viiden kilometrin matka joutuisasti — välillä poimitaan kankaalta vasta kypsyneitä puolukoita — ja niin saavumme reippaina vaikkakin sateen kastelemina määränpäähämme Ruhtinaansalmen demokraattisten naisten kokoukseen Saukkolahteen. Naiset saapuvat vähin erin, kuka kävellen, kuka veneellä järven takaa. Joillakin on miehet mukanaan ja kaikki ovat iloisia ja punaposkisia: saadaan jälleen yhdessä pohtia asioita ja vaihtaa mielipiteitä, aloitetaan syystoimintaa. Keskustelusta käy ilmi, että työttömyys on tuttu täälläkin — eläminen sen mukaan tiukempaa. Valitetaan maidon kuljetusvaikeuksia kesäaikana — ennenkuin maito saadaan moottorilla meijeriin viedyksi ehtii se hapantua, jolloin siitä saatu maksukin laskee.

Kokouksen työlistalle on merkitty kunnallis- ja osuuskauppavaaleihin liittyviä tehtäviä, jäsenhankintaa ja Uuden Naisen levittämistä koskevia suunnitelmia ja muita paikallisia tehtäviä. Kun asiat on saatu käsitellyksi ja sihteeri tehnyt omat merkintänsä päätöksistä pöytäkirjaan, on jo iltapäivä käsissä. Minun on ruvettava suunnittelemaan kuinka pääsisin parhaiten uuteen kohteeseeni, Rönnynniemelle, missä tehtävänäni on osallistua jälleen naisosaston kokoukseen. Matka järjestyy avuliaiden moottorinomistajien kyydissä, mutta ennen sitä kuoritaan talkoilla perunat ja keitetään maukas kalakeitto.

Vettä vihmoo edelleen, lyhyt takki tuntuu keveältä ja suojattomalta, mutta veneessä saan taas takkeja ja peitteitä riittävästi. Moottoriveneemme halkoo nyt Kiantajärveä. Havaitsemme äkkiä, että erään talon rannasta vilkutetaan meitä saapumaan maihin. Kuljettajamme Kalevi Rauhala pysäyttää oitis moottorinsa ja liu'umme katsomaan mikä on hätänä. Rannassa on vene, josta ajellaan maihin temppuilevaa ja vastahakoista vasikkaa. Se on tuotu veneellä rantaan, mutta nyt jatketaan matkaa jalkapatikassa, joten veneen omistajat pyytävät, että ottaisimme heidän kulkuneuvonsa moottorimme perään ja hinaisimme sen heidän kotirantaansa. Teem-

me työtä käskettyä ja matka jatkuu. Vesisadekin lakkaa ja pian saavumme Rauhalan taloon. Istutaan sunnuntai-iltapuhdetta, isäntä keittää kahvia emännän lähdettyä lypsylle. Lapset esittelevät leikkikalujaan ja radiosta tulee välähdyksiä Suomussalmen taistelujen muistomerkin paljastustilaisuudesta. Keskustelu kääntyy kuin itsestään sotaan: toteamme sen mielettömyyden ja tuhoisat seuraukset. Täällä tiettömien taivalten takana elää ihmisissä voimakas rauhan tahto. Maailman tapahtumia seurataan lehdistä hyvin tarkoin — huolimatta siitä, että posti kulkee vain kolme kertaa viikossa, tulevat vanhentuneetkin lehdet tarkoin luetuiksi.

Aamulla havahdun emännän varhaiseen herätykseen: kahvit pitää toki ehtiä juoda ennen postia kuljettavan moottoriveneen tuloa, joka hakee minut jo ennen kello kuutta. Unenpöpperöisenä olen jälleen uudessa veneessä, tällä kertaa isommassa, jonka tehtävänä on kuljettaa niin matkustajia, tavaraa, maitoa kuin postiakin. Määrätyistä laitureista haetaan maitotonkkia ja matkustajia ja poimitaan laatikoista lähtevät kirjeet. Niistä taloista, joiden rannat ovat moottoriveneelle liian matalat, tuodaan maito pienemmillä veneillä luoksemme. Ajeltuamme kolmisen tuntia ristiin rastiin Kiantajärveä, en enää saa selvää ilmansuunnista. Pääsen kuitenkin erään veneen mukana maihin oikeassa paikassa vain todetakseni, ettei Rönnynniemen osasto ollut saanutkaan kirjettä, jossa tiedoitin tulostani. Vaikka varsinaista kokousta ei näin nopeasti saadakaan aikaan, käsiteltiin kuitenkin monia yhteisiä asioita.

Seuraavan yön vietän Jaappanassa, josta aamulla lähden kävellen Rasilaan. Kelpaakin kävellä: maantie on uusi, mutta tullut suhteettoman kalliiksi pientalollisille. Valtamaantielle, Kylänmäen kohdalle, tulee täältä matkaa kolmetoista kilometriä ja huikoset päälle. Tietä reunustavasta metsästä surisevat moottorisahat, puiden latvat heilahtelevat, kuuluu rysäys ja niin on jälleen yksi korpikuusi saanut passituksen uusiin oloihin. Korpeen se tekee rumaa jälkeä: oksia ja lat-

vuksia lojuu siellä täällä aukkopaikoilla. Metsätyömies, hikisimmän työn suorittaja on mestari alallaan, mutta kouraan jää hänelle perin vähän: pihkaset kintaat ja jokunen tuhatmarkkanen, jos kovasti punnertaa puiden juurella. Taloissa olin kuullut keskusteltavan, että hakkuut loppuvat täällä pian ja metsätyömiesten on lähdettävä jälleen etsimään muualta uusia »tuulen tuudittamia» — mutta mistä? Linnut lentelevät pelästyneinä rauhan häiritsijöistä. Eivätköhän nekin kaivanne rauhallisempaa ja turvatumpaa elämää!

Nousen tieltä Rasilan taloon. Kasvimaalla liikuskeleva isäntä luulee minua ensin uudeksi kerhoneuvojaksi. Selitän kuka olen ja huomaan, että täällä tunnetaan vanhempani paremmin kuin asia millä liikun. Rasilasta pääsen neljän metsämiehen mukana jatkamaan matkaa autossa aina Suomussalmen kirkonkylään asti. Sieltä järjestyy jälleen autokyyti Haukiperän lossille saakka. Tällä matkalla näen ensimmäisen kerran talvisodan muistomerkin vainoliekin. Selkääni pitkin kulkivat kylmät väreet muistaessani aikaa, jolloin kotini ikkunasta katseltiin Suomussalmen kirkonkylän paloa ja kuultiin konekiväärien papatus lähistöltä. Muistelin niitä kahta evakkomatkaa, joille jouduttiin sodan vuoksi lähtemään. En löytänyt pienintäkään puolustusta tuollaisen sotaisen hengen nostattamiselle ja ihannoimiselle. Kuinka ylipäätään voidaan saada ainuttakaan ihmistä liikkeelle näin sotaisissa merkeissä. Isänmaallisuuden nimissä järjestettiin näitä tilaisuuksia ja niissä puhuivat papit ja entiset sotaherrat, mutta kuinka toisenlaista onkaan heidän isänmaallisuutensa, kuinka toisenlaisia ilmauksia se saakaan kuin meidän kansandemokraattien, joille on suurinta isänmaallisuutta rauhan lujittaminen ja työtätekeville ihmisille onnellisemman elämän rakentaminen.

Postitalon pihalta lähtee jälleen auto kohden Kajaania — kierros menee pian umpeen. Kokousmatkaa on kertynyt yli kolmesataa kilometriä. Palaan virkeänä, mielessä on uusia aatteita ja uusia suunnitelmia.

Sylvi Keränen

Lydia Laine

Muistojen kuvastimessa

Suomen työväenluokan miesten ja naisten taistelua vapaudestaan ja ihmisoikeuksistaan voidaan tarkastella monista näkökulmista. Aidoimman kosketuksen sen eri vaiheisiin saa tutustumalla niiden henkilöiden omakohtaisiin kokemuksiin, jotka yhtä hyvin arjen harmaudessa ja vainon vuosina kuin suurten ratkaisujen ja voitollisten kamppailujen kausina ovat antaneet oman panoksensa työväenliikkeen kehitykseen. Oma osuus on saattanut tuntua kovin vaatimattomalta, mutta pienistä puroista kasvaa suuri joki. Vanhemman polven muistelmat kuvastavat elävästi köyhälistön järjestäytymisen taustaa, syvää tarvetta löytää yhteisvoimin tie ihmisarvoiseen elämään. Poiminnot muistelmista vuosien varrelta osoittavat, että aatteellinen innostus on ollut naistenkin toiminnassa ehtymätön lähde, josta voimia on ammennettu. Paitsi tätä, kuvastavat veteraanien muistelmat monia huvittaviakin puolia asian sivussa.

Lydia Laine Turun Kuninkaanojalta muistelee:

»Vuonna 1896 puhkesi Turussa Juseliuksen tehtaalla lakko, se oli maassamme ensimmäinen työläisnaisten täydellisesti

järjestämä. Lakko päättyi työntekijäin voittoon: työpäivä lyheni 12:sta 10:een tuntiin, saatiin 1½ tunnin ruoka-aika ja palkkaa alettiin saada kerran viikossa, kun se aikaisemmin oli maksettu vain kaksi kertaa kuukaudessa ja lisäksi palkat nousivat. Yleinen mielipide oli voimakkaasti lakkolaisten puolella. Kun tehtailija kutsui poliisit peloittelemaan lakkoilevia tyttöjä, nämä tulivat paikalle, mutta tehtailijan poistuttua kehoitti poliisimestari Aminoff tyttöjä pitämään pintansa ja pysymään tiukasti vaatimuksissaan.

Vähän jälkeen lakon menin minäkin palvelukseen Juseliuksen tehtaalle. Riitaa tuli kuitenkin kunnallisneuvoksen kanssa palkka-asioissa ja tämä pani minut pois tokaisten, että jos saan olla vielä jonkin aikaa, on taas uusi lakko pystyssä.

Hyvin tehtailija kuitenkin paidoista hankki, sillä tusinan työpalkkakustannukset olivat 6:60, mutta yksi paita maksoi kokonaista 5 mk.

Eräs välikohtaus Juseliuksen tehtaalla on jäänyt erikoisen hyvin mieleeni: Oli kesä ja tehtailija oli lähtenyt viettämään viikonloppua huvilalleen. Palkka piti lakon tuloksena maksaa joka lauantai. Tehtailija ei kuitenkaan välittänyt työntekijöille antamistaan lupauksista. Tytöt päättivät saada rahansa ulos ja alkoivat istua iltaa tehtaalla. Loppujen lopuksi ei auttanut muu, kuin että tehtailijan oli tultava takaisin kaupunkiin maksamaan palkkoja».

Porilainen Emilia Kantola, joka vuonna 1907 meni tehdastyöläiseksi Porin Puuvillaan, jossa hän on työskennellyt yhteensä 30 vuotta, muistelee:

»Puuvillassa olin silloinkin kun Konepajan työläiset marssivat tehtaan portille, jossa puuvillan tytöt liittyivät marssijoihin marssiakseen muihin tehtaisiin hakemaan lisää työläistovereita. Silloin oli ilmassa innostusta, oli juhlan tuntua — taisteltiin 8 tunnin työaikalaista. Jo ennenkin olivat Puuvillan työläiset tehtaan johdolta vaatineet työajan lyhennystä ja olivat jo aikaisemminkin lähteneet ennen työajan päättymistä.

Erään kerran olivat tytöt vieneet mukanaan vähän matkaa tehtaan insinööriäkin.»

Vanha jäsenkirja, jossa on vuosiluku 1895, kertoo, että 82-vuotias Olga Sippola Helsingistä on ollut työväenjärjestöjen riveissä jo 65 vuotta. Hän sanoo:

»Silloin jäsenmaksu oli mieheltä 50 penniä kuussa, vaimolta ei maksua peritty. Jos naimaton nainen tahtoi liittyä silloiseen Hgin Työväenyhdistykseen, oli jäsenmaksu 25 penniä. Muistan hyvin Sörnäisten Naisosaston ajoilta Ihanneliiton osaston perustamisen. Osastoon kerääntyi runsaasti jäseniä, laulukuorossakin oli 80 lasta ja sen esiintymiset saavuttivat oikein menestystä. V. 1918 olivat lapseni vielä pieniä, mieheni oli punakaartissa ja valkoiset vangitsivat hänet ja minutkin vangittiin. Äidin sydän oli tietysti kylmänä, kun ei tiennyt mitään lastensa kohtalosta. Suojeluskuntalaiset olivat antaneet käskyn, ettei punaisten lapsia saanut kukaan auttaa, mutta vanhin poikani, 11-vuotias, selviytyi kuitenkin nuorempien kanssa Riihimäeltä Pakilaan.».

Lähes 80-vuotias Ida Ahlstedt Karkkilasta myös kertoo:

»Sosialistisessa Högforssin Naisosastossa kieltolakikysymys oli usein pohdittavana, sillä »pruukin» työmiesten vaimot olivat kiukkuisia siitä, että heidän miehensä tilin saatuaan kävivät juopottelemassa eräässä »salakapakassa» Ikkalan kulmalla. Kerran osaston kokouksessa päätettiin tehdä mielenosoitusretki Ikkalaan ja panna kapakan pihamaalla tilaisuus pystyyn. Puhujaksi valittiin paras puhuja Tilda Åberg. Osanotto muodostui kuitenkin niin laimeaksi, ettei marssista tullut mitään.»

Hilma Torvi, 79-vuotias helsinkiläinen muistelee ns. asevelvollisuuslakon aikoja vuosisadan alussa, jolloin nuoret miehet kieltäytyivät menemästä »syyniin».

»Olin silloin kuulutettu, mutta vihille emme päässeet, koska

pappeja oli kielletty vihkimästä sotapalveluksesta kieltäytyneitä. Pappi antoi sentään kuulutustodistuksen vakuudeksi siitä, että voimme yhdessä asua. Kuukausia myöhemmin kenraalikuvernööri antoi määräyksen, että sen sai vihkiä, joka maksoi sakkoa kansliaan 8 mk. Suuri rahahan se oli, mutta yhdessä se koottiin ja vihille päästiin. Vuosisadan alkupuolella toimin HTY:n naisosastossa, jonka toiminnassa kuvastuivat aviovaimojen kurjat kohtalotkin. Puute ja köyhyys saattoi miehet usein epätoivoisina juomaan ruokarahatkin. Usein minua harmittikin, että naiset kokouksissa parjasivat miehiään. Näin jälkeenpäin hymyilyttää harmini, sillä elämänkoulussa ihminen on oppinut ymmärtämään myös näiden äitien kehnon aseman. Eräässä kokouksessa me HTY:n naiset päätimme, että tehdään lakko, jätetään miehille koko huusholli. Sittenpähän näkevät minkälaista taistelua se elämä lasten ja vähien rahojen kanssa siellä kotona on. Sillanpään Miina toimi siinä kokouksessa sihteerinä ja joku ihmetteli, miksi tämä istui niin hiljaa, vaikka tavallisesti käytti ahkerasti puheenvuoroja. Toiset sitten valistivat, että Miinalla ei tässä lakossa ole tehtävää, kun ei ole ketä vastaan lakkoilisi, hän kun ei ollut naimisissa. Kun sitten tulin kotiin ja onnettomana selvittelin miehelleni lakkopäätöstä, tämä vain tyynesti totesi, että kun yhdessä on päätös lakosta tehty, on sitä noudatettava, kyllä minä tätä huushollia hoitelen. Lakosta ei kuitenkaan tullut totta, mutta se osoittaa, miten vaikeata naisten toiminta aluksi oli.»

Monenmoiset olivat varmaan sen 9-vuotiaan orpotytön ajatukset, joka 62 vuotta sitten oli markkinamiesten hevoskyydissä matkalla Kestilästä Oulua kohti. Tyttönen oli jäänyt vuoden vanhana orvoksi ja kulkeutunut talosta taloon, kunnes tätinsä hommasi hänelle lapsenpiian paikan Oulusta. Suurlakon tapahtumat saattoivat sitten v. 1888 syntyneen Maija Utriaisen järjestötoimintaan ja hän kertoo:

»Muistan hyvin Oulun osuuskaupan perustamisen. Tavaraa

myymälään tuotiin rannalla olevasta makasiinista kottikärryillä, sillä muita kuljetusneuvoja ei ollut. Oulun porvarit olivat kauhuissaan ja kutsuivat osuuskauppaa pirun pesäksi. Olin silloin palvelijana ja ostoksille päästessäni käväisin salavihkaa osuuskaupassa. Liikkeen merkkiä ei vielä ollut sen paremmin pusseissa kuin muissakaan, joten ilmitulon vaara oli pieni.»

Kartanonherrojen hallitsemassa Jämsän pitäjässä syntynyt Rosa Vuorinen Kuusankoskelta muistelee työväenliikkeen alkuaikoja.

»Kun Jämsän työväentalolla ryhdyttiin pitämään kokouksia ja kartanonherrat huomasivat mitä lauluja siellä laulettiin, niin meitäkin, Auvilan kartanon piikoja, kiellettiin menemästä sosialistiroistojen kokouksiin.. Salaa pellon poikki kuitenkin mentiin. V. 1905 perheemme häädettiin sosialismin takia kartanosta ja muutimme Lahteen, jossa isä pääsi sahalle töihin. Isän punakaartissa olo pakotti taas lähtemään sieltäkin, mutta sitä ennen meillä oli mieluisa tilaisuus veivata painokonetta, jolla Raivaaja-lehteä painettiin. Sitä työtä ei vaivana pitänyt, sillä Suomen työläiset elivät silloin suurten tapahtumien aattoa.»

Fiina Vainio Turusta muistaa miten

»Littoisten kutomatehtaan työläiset saapuivat jalkaisin Turkuun mielenosoitukselle tsaarivaltaa vastaan ja äänioikeuden puolesta. Viikkopalkkalaisille maksettiin tästä marssista palkkaakin».

Emmi Palonen Vaajakoskelta kertoo muistojaan ensimmäisistä vaaleista:

»Olin 5-vuotias, kun vanhempani valmistautuivat v. 1907 pötkön vetoon, kuten silloin äänestämistä kutsuttiin. Isäni veisti äidille suoran tikun ja sanoi: Pane toi plakkariis ja velä sitä myölen ettei tule koukkuja. Naapurin miehille hän sanoi: Kyllä se on poijaat sillä lailla, ettei nämä meilän rusthollit

kannata vettää pötköö suomettarelaisille, kyllä se sosialisteille annetaan. Minäkin sain aiheen leikkiin, jossa panin velipojat toiselle kivelle ja itse menin toiselle ja sanoin: Te olette suomettaria, mutta minä olen sotilisti ja hajotan teilät, niin tulee uulet vaalit! Näin kylvettiin minuunkin siementä työväenliikkeeseen.»

Hulda Vesanto Lahdesta, joka on syntynyt v. 1886 7-lapsisessa perheessä, kertoo:

»V. 1907 perustettiin Ty. Taiston rinnakkaiosastoksi ns. äitiosasto, jonka toimintaan osallistui eri piirien naisia. Sen keskeisenä toimintamuotona oli sosiaalinen avustustoiminta, joka kuntien ja valtion taholta silloin kokonaan puuttui. Äitiosasto perusti mm. kassan, josta annettiin avustuksia sairaus- ja synnytystapauksissa ja johon varat kerättiin yhteisesti toiminnallista tietä. Jo äitiosaston alkuvuosina järjestettiin ensimmäiset lasten kesäsiirtolat. Myös kansainvälisen naistenpäivän juhlan tämä osasto järjesti heti, kun niitä alettiin pitää Kööpenhaminan kongressin päätöksen mukaisesti. Osasto jatkoi toimintaansa luokkasodan jälkeenkin ja lakkautettiin rinnan muitten työväenjärjestöjen kanssa 30-luvulla.»

Fanny Kuitunen Tampereelta — nykyisin Helsingissä — pian 75-vuotias veteraani kertoo mielellään toiminnan vaiheista hauskoja muistoja, joihin seuraava tarina kuuluu.

»Vuosisadan alussa oli työ naisten keskuudessa aloitettava kuin lapsille. Yrjö Sirola osasi tämän taidon ja naiset pitivät hänen puheistaan paljon ja kertoilivat niitä edelleen. Niinpä hän kertoi mm. seuraavan sadun:

Työläiset joutuivat tekemään pitkiä päiviä tehtaissa ja olivat väsyneitä. Usein sattui vahinkoja ja tapaturmia. Eräänä aamuna herrat vimmastuivat työläisiin ja sanoivat: piru vieköön kaikki työläiset. Piru otti ja vei. Seuraavana päivänä eivät tehtaat pyörineet. Kaikkialla oli hiljaista.

Liikenne seisoi. Kului toinen ja kolmas päivä, mikään ei muuttunut. Silloin ei herrojen auttanut muu kuin mennä pirun luokse neuvottelemaan ja sovintoa hieromaan. Mutta työläiset päättivätkin, että he palaavat työhön vain sillä ehdolla, että heille taataan äänioikeus ja 8-tunnin työaika. Herrat lupasivat auliisti ja työt pantiin käyntiin. Aika kului ja herrat unohtivat lupauksensa. Silloin työläiset suuttuivat ja sanoivat: 'Piru vieköön kaikki herrat'. Piru otti ja vei. Tehtaat pysyivät käynnissä, liikenne kulki ja kaikki oli hyvin. Kukaan ei huomannutkaan, että herroja puuttui. Kaikkialla vallitsi työn ilo ja elämä tuli onnellisemmaksi.»

Joensuun Utran ensimmäisistä vappujuhlista v. 1912 kertoo 68-vuotias Lyydia Saarinen:

»Silloin talvi jatkui myöhään ja vappukulkuekin marssi Utrasta Pielisjokea myöten Joensuuhun ja takaisin Utraan, jossa vappujuhlaa vietettiin. Marssi on jäänyt mieleen erityisesti siksi, että Rantamutalassa oli kauppias, joka sydämestään vihasi sosialisteja. Hänen talonsa oli marssireitin varrella ja mielenosoituksellisesti hän oli vetänyt vaimonsa punaisen alushameen lipputankoon ivatakseen työväen vappukulkuetta. Arvaahan sen, että marssijat suuttuivat ja kulkue pysähtyi neuvottelemaan, mitä kauppiaalle tehdään. Yhteistuumin päädyttiin siihen, että alushame revitään lipputangosta alas ja pari riuskaa miestä sen sitten tekikin. Tapaus tietysti viivästytti marssijoita, mutta hyvin menivät silti juhlat Utrassa.»

Kerttu Ketola Rantasalmelta kertoo:

»V. 1914 rakennettiin rautatie Pieksämäen—Savonlinnan välille. Uudet tuulet puhalsivat nyt Rantasalmellekin. Uudet tuntemattomat ihmiset, rautatien työntekijät tekivät tuttavuutta kyläläisten kanssa. Nämä miehet olivat nähneet Suomea hiukan laveammin. Heillä oli myös avarampi näkemys yhteiskunnallisissa asioissa. Niinpä heidän toimestaan virisikin työväenliikkeen toiminta paikkakunnalla erittäin vilkkaaksi. Mahtavana kaikuivat silloin Rantasalmella Työväenmarssin ja Kansainvälisen sävelet.

Ei meillä ollut silloin vielä työväentaloa, vaan juhlatkin pidettiin etupäässä suuremmissa tuvissa, liitereissä, tyhjissä ladoissa jne. Innostus oli suuri ja yleisöä oli aina paljon. Sinä aikana oli merkille pantavaa se, että talonpoikaisto oli innokkaasti mukana työväenliikkeen toiminnassa.

Olin 10-vuotias kun paikkakunnalle rakennettiin kansakoulu, johon pääsin oppilaaksi. Opittuani siellä lukemaan sain opettaa tämän jalon taidon myöskin vanhemmilleni. Isäni olikin sitten ensimmäinen, joka sillä paikkakunnalla tilasi työväenlehden. Se merkitsi minullekin tutustumista työväenlehteen, jota en ole koskaan jättänyt tilaamatta.

Kansakoulussa ollessani jouduin kuulusteluun, kun keisarin kuva oli hävinnyt seinältä. Kerran sain myös käytöksen alennuksen siitä kun lausuin runon, joka oli otettu Työväen joulualbumista.

30-luvulla muutin asumaan Pieksämäelle. Siellä oli työväenliikkeen toiminta melkein olematonta. V. 1945 olin mukana perustamassa sosdem. naisosastoa paikkakunnalle. Vuoden kuluttua erosin siitä kuitenkin, koska en hyväksynyt kaikkia sen periaatteita. V. 1950 liityin SNDL:n alaiseen osastoon — Pieksämäen Demokraattisiin Naisiin.»

Lapinlahtelainen työväenliikkeen veteraani, Johanna Byman, jonka ensimmäiset järjestökokemukset liittyvät työväenliikkeen varhaisimpiin vaiheisiin, kertoo mukaantulostaan työväen rientoihin:

»Se tapahtui joskus vuosisadan lopulla, jonkin verran ennen työväenpuolueen perustamista. 90-luvulla perustettiin Lapinlahdelle työläisiä ja pienviljelijöitä yhteisiin harrastuksiin kutsuva yhdistys, jonka nimi on vuosikymmenien aikana huuhtoutunut pois mielestäni, mutta ilmeisesti tämä oli yksi niistä varhaisemmista työväenyhdistyksistä, jotka edelsivät itsenäisen työväenliikkeen syntymistä.

Saavuin yhdistyksen piiriin »näyttämön kautta». Olen ollut Tukkijoella ja Roinilan talossa lukemattomat kerrat», muistelee tämä vanha kulttuurityöntekijä. »Näytelmistä on jäänyt vielä mieleeni Taistelu elämän kruunusta, Pohjalaisia ja Kovan onnen lapsia, joissa kaikissa esiinnyin monet vuodet.»

»Monenlainen kerhotoiminta oli jo työvänliikkeen alkuvaiheissa erittäin ripeätä. Kerhon toimintaan osallistui sen varsinaisen perustajajäsenistön lisäksi apteekkari, tohtori, asemapäällikkö ja muita samanlaisia »herrasväkeen» kuuluvia. Innokkaasti he olivatkin mukana keskusteluissa ja yhteisissä ajanvieteleikeissä, kuten ainakin yhdistyksen jäsenet. — Mutta kyllä heidän tarkoituksensa oli kokonaan toinen kuin meidän työläisten», totesi kertoja.

»Mutta kehitys kulki omaa järkkymätöntä latuaan. Työväenliike lujittui päivä päivältä, päämäärät selkenivät ja luokkavastakohdat kärjistyivät. Lopulta kävi niin, ettei Lapinlahdenkaan työväenyhdistyksessä enää nähty apteekkaria, tohtoria ja asemapäällikköä.»

Lapuan ajat ovat painuneet mieleen lähtemättömän synkkien muistikuvien sarjana. Laittomuuksia ja raakoja väkivallantekoja kaihtamatta lapualaiset yrittivät murskata työväenliikkeen kaikissa muodoissa. Johanna Byman oli silloin kunnallisissa luottamustehtävissä muutaman lautakunnan jäsenenä. Kerran lapualaiset järjestivät törkeän välikohtauksen tunkeutumalla huoltolautakunnan kokoukseen ja vaativat työläisjäseniä heti eroamaan. Rauhanhäiritsijät tarjosivat jokaiselle eroamissitoumusta allekirjoitettavaksi.

»Me Rosenbergin Oton kanssa emme kirjoittaneet. Sanoin lapualaisille, että olemme työläisten näihin tehtäviin valitsemia jäseniä ja luovumme ainoastaan äärimmäisen väkivallan edessä. Kalle Martikainen piti vielä lisäksi hyvän puheen ja miehet tulivat sen verran järkiinsä, että jättivät meidät sillä kertaa rauhaan. Menimme kotiin ja odotimme koska tullaan hakemaan körökyytiin. Rauhassa sentään saatiin olla, mutta

tuon välikohtauksen jälkeen ei meitä enää kutsuttu kokouksiin, ja sillä tavalla jouduimme jäämään syrjään.»

Kemin Ristikankaalla asuva 74-vuotias Aino Salo muistellessaan ensimmäisten vaalien aikoja kertoo, että »varsinkin iäkkäämpien naisten keskuudessa oli luku- ja kirjoitustaitokin vähemmän tavallinen. Niinpä erään naapurimme vaimo, kun hän meni äänestämään eikä ollut menettelystä aivan selvillä, sanoi vaalilautakunnalle, että kirjoittakaapa minun nimeni sinne Herralan Hildan listalle. Ja niin tuli äänestettyä sosialidemokraattien ehdokasta.» Vielä hän kertoo, että kun Työläis- ja talonpoikaisnaisten Karihaaran osasto lakkautettiin, otti hän yhdistyksen lipun hoivattavakseen. Ja hyvin hän sitä hoivasikin. Syksyisin ullakon ikkunasta pudisteli ja tuuletti, niin että koit eivät päässeet pesimään ja niin lippu säilyi. Ensimmäisessä sotienjälkeisessä vappukulkueessa se oli mukana. — »Ei sitä tiennyt ko Pirkosen Elsa ja Helistön Alina, mutta ei net sanoneet.»

Kemin piiritoimikunta, valistusvastaava ja aluetoimikunnan jäseniä 6. 1. 1952.

70-vuotias I i d a R e p o Simpeleeltä on rehdin työläistytön tapaan liittynyt jo 18-vuotiaana silloiseen sos.dem. naisosastoon ja työväen osuuskauppaan. Kun sitten 20-luvun alussa perustettiin Simpeleen Sosialistista Yhdistystä oli hän mukana toimikunnan jäsenenä koko sen toiminnan ajan. 20-luvun puolivälissä hänet valittiin myös Simpeleen kunnanvaltuustoon. Iida kertoo hauskan jutun näiltä ajoilta kuulumisestaan raittiuslautakuntaan.

»Elettiin kieltolain aikoja. Lakia rikottiin paljon. Sitä rikkoivat myös poliisit, joiden olisi pitänyt valvoa lain noudattamista. Niinpä tehtaan poliisi oli juoppo, samoin Innasennurkan poliisi, joka myös keitti viinaa. Poliisi tapasi soittaa nimismiehelle ja kysyä, että paljonko sinä tahdot, nyt pullotetaan. Työläiset koettivat saada heitä syytteeseen ja pidin sen myös omana velvollisuutenani. Mutta niin kävi, että meinasin joutua itse siitä linnaan. Sain nimettömän kirjeen, jossa uhattiin pää katkaista jos uudesta sillasta yli tulen. V. 1927 sain sitten lopputilin Simpeleen tehtaalta.» Näin kertoo Iida, joka sitten siirtyi Ensoon ja toimi siellä myös järjestönuorten ohjaajana.

E l s a S a l i n Lauritsalasta on tullut mukaan työväenliikkeeseen jo lapsena Ihanneliiton kautta.

Hän oli 20-vuotias kun luokkasota alkoi. Hän oli liittynyt punakaartiin heti sen perustamisen yhteydessä toimien sanitäärinä. Elsa vihittiin avioliittoon toisen punakaartilaisen kanssa helmikuun 3. päivänä. Hääyö kului Elsalta patruunavöiden ompelemiseen Hilda Hämäläisen kanssa. Muutaman päivän kuluttua sisar-Elsa sitoi jo haavoittuneita Lappeenrannan sairaalassa. Mies toimi punakaartin soittokunnassa. Taistelujen myöhemmässä vaiheessa punakaarti joutui perääntymään Joutsenosta Lauritsalaan. Lappeenranta tuli saarretuksi ja kaupungissa alkoi valkoinen terrori. Elsa onnistui piileksimään ja säilyi vangitsemiselta. Hänen miehensä joutui vankilaan josta vapautui vasta elokuussa.

Kun vuoden 1918 Vappuna kuljetettiin vankeja työhön,

marssivat naiset avojaloin miestensä rinnalla. Vartijat huusivat ivahuutojaan: »Missä ne punaiset liput ja torvet nyt ovat?»

Lappeenrannassa olivat vangitut rykmentin kasarmeilla. Joka päivä kävivät vaimot portilla miehiään tavoittamassa, Elsa muiden mukana. Moni kohtaaminen jäi viimeiseksi. Vielä toukokuun puolella suorittivat »lahtarit» hirvittävää verityötään teloittamalla öisin vangittuja miehiä ja naisia. Satojen vangittujen elämä katkesi tällä tavoin Lappeenrannan vallihaudoissa. Tuskaisin sydämin vaimot saapuivat aamuisin varuskunnan portille. Olivatko menneen yön kaameat laukaussarjat vieneet puolison ja lapsilta isän? Eräänä iltana vartija sanoi portilla eräälle työläisvaimolle: »Rantanen ei tarvitse enää evästä». Naiset näkivät Rantasen ampumisen.

— Tänä verikeväänäkin erään mökin pihalla Lauritsalassa vappujuhlia vietettiin, mutta pääasiassa naisten voimin.

Lauritsalan Dem. naisten »Iloiset mummot».

Yhdeksättä vuosikymmentään elävä Elviira Suuronen Mikkelistä kertoo kokemuksistaan työväenliikkeessä:

» Niin — luokkasodan ajaltahan olisi paljonkin kerrottavaa, vaikka ne ovatkin kovin ikäviä muistoja. Olin mm. silloin Mikkelissä elintarvikelautakunnan jäsen ja kuten tunnettua kärsi väestö puutetta elintarvikkeista, mutta valkoisille vietiin rintamalle kaikki liha ja mitä muuta vain löytyi. Satuinpa suuttuneena tuhahtamaan poistuessani kokouksesta, että täällä ne lihat tarvittaisiin nälkäisille ihmisille, eikä niitä tarvitsisi sinne valkoisten rintamalle kuskata. Olipa paha korva sattunut sanani kuulemaan ja vangitseminen uhkasi minuakin, mutta tuon kokouspaikan nuori siivoojatyttö varoitti minua ja niin ehdin paeta Suorsaaren kylään, jossa olin neljä viikkoa. Jo samana päivänä olivat valkoiset tulleetkin minua — yhtä naista — vangitsemaan oikein 5 ratsumiehen voimalla, mutta mieheni selitti minun olevan vanhempieni luona Kangasniemellä. Niin asia jäi sillä kertaa, mutta palattuani kotiin minut vangittiin. Koko yön kestivät kuulustelut, mutta eihän minusta paljon irti saatu. Kehaisivatpa kuulustelijani, että nyt on sarkanuttusten valta ja tässä kiväärissä on sinulle laki, mutta toinen vähän maltillisempi rauhoitteli tätä — »Ei me nyt tuttua siivoojaa ruveta ampumaan.»

Elin Fagerholm-Airamo, joka v. 1919 pidetyssä vanhan työläisnaisliiton IX edustajakokouksessa valittiin liiton puheenjohtajaksi, kertoo miten toimintaa lähdettiin elvyttämään kansalaissodan jälkeen:

»Mustimpana aikana naiset, jotka syystä tai toisesta olivat porvarilta unohtuneet piikkilanka-aitojen ulkopuolelle, tekivät uutteraa työtä toverien hädänalaisen aseman lieventämiseksi. Erikoisesti olivat punaorvot sydäntä lähellä . . .

Sörnäisten Naisosasto oli saanut lainaksi rahaa ja niin saatiin naisjärjestöille kiertokirjeet joissa oli taisteluhuutona: »Kootkaamme voimat yhteen ja jatkakaamme kesken jäänyttä työtämme. Lähettäkää edustajia Helsinkiin neuvonpitoon tulevista toimintamuodoista.»

Kiertokirje sai hyvän vastaanoton ja niin saatiin pystyyn naisliiton IX liittokokous joulukuussa 1919. Siinä asetuttiin jyrkän marxilaisen luokkataistelun kannalle.

Näistä ajoista on vuosia vierähtänyt. Paljon siihen kärsimyksiäkin sisältyy, mutta voimakkaampana kuin koskaan ponnistellaan nyt kansan kehittämiseksi oikean asian eteenpäin viemiseen.»

Loimaalta kotoisin oleva 75-vuotias Ida Jussila on toiminut työväenliikkeessä vuodesta 1905 alkaen. Loimaan naisosaston puheenjohtajana hän toimi ennen kansalaissotaa. Kansalaissodan päiviltä hän kertoo:

»Jouduin lasten kanssa pakomatkalle. Junan saapuessa Kouvolaan oli asemalla paljon suojeluskuntalaisia. Kuvaavaa on erään isäntämiehen sanonta kuultuaan, että vaunussa oli punaisia pakolaisia: 'Perkele, ilmaan kaikki!' Kansalaissodan jälkeen toimin Loimaalla työväentalon vahtimestarina 8 vuotta. Lapualaisterrorin ajasta muistan miten kaikki työväenjärjestöjen liput jouduttiin tuhoamaan. Ne valeltiin bensiinillä ja Yrjö Mäkelä-niminen mies pakotettiin sytyttämään ne tuleen. Lapualaiset vieressä ilkkuivat: Näin palaa sinun aatteesikin.»

Muistellessaan äitiään Lydia Lampista ja hänen toimintaansa Hangossa, kertoo Kerttu Lampinen tapauksen, joka on koomillisen huvittava ja laskettava kielivaikeuksien joukkoon.

»Elettiin nk. hoipertelukautta. Hoipertelusta oli tullut tietoja ja selostusmateriaalia myös naisosastolle. Olin juuri hakenut postitoimistosta paketin, joka sisälsi selostuslehtisiä »Opportunismin tie». Paketti oli avattuna astiakaapin päällä, kun näin, että kotiini oli tulossa kaksi etsivää poliisia. He kysyivät osaston puheenjohtajaa. Sanoin, että hän on pesutuvassa. Toinen poliiseista meni häntä hakemaan. Kun äitini tuli paikalle

niin toinen poliiseista kysyi: »Tietääkö rouva L. jos Hangossa on jo »Opportunismin tie»? »En minä sellaista tietä täällä tunne» vastasi äitini. »Ei se on täällä mikään katu, vaan se on toinen paikka ja se on vaarallinen», jatkoi poliisi. »No ei sellaista vaarallista tietä saa tänne laittaakaan» tuumi äitini. »No te tietä, että hävittä se tie jos se tulee tänne Hanko» päätti poliisi lopuksi. »Emme sellaista tietä salli mekään» oli äitini vastaus. Niin jäi nippu lehtisiä käsiimme. Ne tulivat levitetyiksi ja luetuiksikin. Sikäli kuin muistan, ei hoipertelijoilla ollut sanottavasti kannattajia Hangossa.»

Vanhan työläisnaisliikkeen perintönä on meille jälkipolville jäänyt mm. Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin Sos.dem. naisten piiritoimikunnan pöytäkirja, jonka sivut kertovat mm., miten innokas valistustyöntekijä ja sittemmin v. 1921 eduskuntaan valittu Hilda Hannunen on toiminut kiertävänä agitaattorina piirin alueella vuoden 1918 alkupuolella. Piiritoimikunta evästi häntä pöytäkirjojen kertoman mukaan siten, »että hänen tulee kohdistaa puheensa ja toimensa maaseudulla niin, että saadaan naisia järjestöihin, mitä enemmän sen parempi».

»Kun Hilda Hannusta evästettiin matkalle kiertämään piiriä ei kenelläkään ollut ajatusta miksi pienessä ajassa työväen kohtalo muuttuisi maassamme», kirjoitetaan v. 1918 toimintakertomuksessa ja jatketaan: »Hilda Hannunen vangittiin suojeluskuntalaisten toimesta Teuvalla 5 päivänä helmikuuta ja tuotiin Seinäjoelle, josta hän sentään vapautui kärsittyään noin viikon ajan valkoista komentoa». Hilda Hannusen matkakertomuksesta selviää, että hän tuona lyhyenä aikana oli kuitenkin ehtinyt pitää »23 puhetta 18 eri paikassa, joissa oli ollut kuulijoita yhteensä 1367, lukuunottamatta iltamatilaisuuksia. Työläisnaiselle oli hankittu 54 asiamiestä. Naisosastoja perustettiin 6, ammattiosastoja päätti liittyä Liittoon 2 ja kahdella paikkakunnalla päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin palvelijain ammattiosaston perustamiseksi.»

Maija Honkanen, Lapin naisten pitkäaikainen piirisihteeri kertoo:

»Sitten kun naisyhdistyksiä oli perustettu jo useita, perustimme tänne SNDLn piirijärjestön, liittomme ensimmäisen. Ei ollut siihen aikaan autoja järjestöillä käytettävissä eikä paljon muillakaan. Sodanjälkeisinä talvina linja-autotkin kulkivat vain pääväyliä, kylätiet olivat auraamattomia. Siksipä ei ollut harvinaista, että jouduimme kävelemään kolmisenkymmentä, jopa joskus 60 kilometriä tien varresta kokouspaikkaan.

Rahaa ei ollut piirijärjestöllä kuin 3 mk. Kun yhdistyksiä syntyi, alkoi vähän kerrassaan tulla markkojakin. Ensin ne menivät postimaksuihin, sitten vähitellen alkoi riittää joku markka palkkaankin. Kolmantena vuotena jo jotenkuten selvisi. Joskus tuntuivat voimat vähiltä, mutta naisten myötämielisyys liittoamme kohtaan rohkaisi.

Eräässä kylässä, jonne SKDLn tilaisuus oli ilmoitettu, oli postinhoitaja selittänyt kaikille, että jos niitä yhdistyksiä tähän kylään perustetaan, niin ei enää kasteta lapsia eikä siunata ruumiita ja jumala kielletään. Tämä lienee lisännyt uteliaisuutta, sillä talo oli täynnä ja naisyhdistys perustettiin. Uskonnollismielisiä naisia oli useita ja heitä tuli yhdistyksen johtokuntaankin.

Monta liikuttavaa kokemusta on jäänyt mieleeni. Sallan Salmivaarassa tuli 16 km:n päästä pimeänä talvi-iltana kokoukseen kipeäjalkainen nainen 13-vuotiaan poikasen opastamana kysymään, mitä hän naapureineen voisi siellä omassa kylässään tehdä vähävaraisten ihmisten yhteisen asian hyväksi. Kertoi elämästään niin, että kovatkin kokeneelle kuulijalle tuli kosteutta silmiin. Erään maalaisliittolaisen isännän taloon kuulutettuun kokoukseen tuli köyhä mökinvaimo ja esitti epäilyksensä, että hän joutuu kollektivisoinnin uhriksi. Selitin kykyni mukaan ja maalaisliittolainen talon isäntäkin sanoi vaimolle, että eihän hänellä ole mitään pelkäämistä. Ja niin vaimo rauhoittui ja rohkaistui mukaan.»

Tuhat miljoonaa

Näen, kuulen — puhui nainen,
vallat sotaa valmistaa.
Minä pelkään lasteni tähden.
Minä pelkään mieheni tähden.
Minä pelkään äitini tähden,
hän on vanha ja avuton.

Kotiveräjän luona seisten,
pihavaahteran vehreys yllä pään,
hän sormeili siementä kämmenellään.
Oli juuri kylvänyt elämää
kevätmultaan kuohkeaan.

Näen, kuulen kyllä — hän puhui,
ja pelkään, onneton.
Mitä voin minä valtoja vastaan,
mitä voin minä nainen vain?
Mitä voisi pieni Suomi
sotavimmalle mahtavain·

Puhekumppani veräjän luona,
sotaleski ja äiti kaatuneen,
näin vastasi vaimolle, kylväjälle:

Niin kyselin ennen, uskoin,
kun puhuivat, kirjoittivat:
on aikojen alusta asti
sota ollut.
Rauhan jälkeen sota tullut
kuin kesän jälkeen syksy,
susi ihmistä kohtaan on ihminen,
mitä voisitkaan sinä, nainen vain,
pedonluonnolle ihmisten, saalistajain?

Sotaleski ja äiti kaatuneen
hän kertoi vaimolle, kylväjälle,
miten toivon ahdistetulta
ne veivät ja uskon ihmisiin,
ja väheksyvä »nainen vain»
ase on sodanvalmistelijain.
Sotaleski ja äiti kaatuneen
näin puhui vaimolle, kylväjälle:

Oman taakan alla unohdin.
Sama sota miljoonat
teki leskiksi kaltaiseni,
kodit tuhosi, unelmat.
Sama rauha — silloin kuulin —
sama tahto kylvää, rakentaa
on meidän turvattava,
me jäimme elämään.
Me olemme ihmiset, kansat,
tuhatmiljoonaa.
Mitä mahtaa voimallemme
satatuhatta saalistajaa?

Sure en, en pelkää. Taistelen.
Minä nainen, ihminen,
tänä päivänä elämän tähden,
olen väkevä, onnellinen.
Oma kansani raivasi työllään
karun, kauniin Suomen maan.
Joka kansa on voimakas, suuri,
kun rauhasta kamppaillaan.

Kotiveräjän luona vaimo,
eräs kylväjä huolestunut,
joka sormeili siementä kämmenellään,
oli otsansa kohottanut.
Kevätvehreys yllä pään
puhekumppanin kättä kädellään
hän on pitkään puristanut.

Mitä voimallemme voisi
satatuhatta saalistajaa?
Me olemme ihmiset, kansat.
Tuhatmiljoonaa.

Karin Alm
(Kaisu-Mirjami Rydberg)

KOHTI UUTTA AIKAKAUTTA

JOKA AAMU kultaa pihamaalla,
kaikki aamut huomaamatta yöhön häipyi.
Joka aamu sädehti, vaan kukaan nähnyt ei.
Monet kulki —. Ohitse. Ja jälleen saapui yö.

Vaan kuin vedet vuorten alla virtaavat,
pimeyden onkaloissa piilossaan,
tihkui maasta poljetusta pisarat
— uomat yhteen juoksi —

Yössä sukupolvien
ihmismieltä jäyti ajatus,
vaivan raivostuttama,
hien esiin puristama,
räjähdyttää alistumus sietämätön.
Uudet kaivot kimalsivat uusin silmin,
virrat yhtyivät — ja voimassaan
ihminen nous pitkän yönsä alta.

On suuri tänään pienen kanssa voimaa samaa.
Käy kaiken läpi värähtäen tieto mahtavin:
On hetki lyönyt! Kaikki luodaan uudelleen!
On toteutuva ihmiskunnan suuri unelma. Saa vähäisestä
voimakkain: kaikkein pienin nyt
maan ylle heittää kultasateen mahdillaan.
HISTORIA NYT HYPPYYN KYYRISTYY,
olevan kaiken hehkusilmin punniten,
pois erottaen kuolleen elonkelpoisesta,
ajaen takaa tiedon tulta solun uumenissa,
ravistain päättäväksi joka ihmismielen.

Sumujen sankkain takaa päivä helähtää
jo jokaiselle. Ei kukaan ilman jää. Ei mikään lopu.
Ei kärsi nälkää yksikään, ei janoa.
Saa ensimmäisiksi viimeisinä kulkeneet — ja pienin
antaa suurimman: atomin jättivoima
kukkimaan saa erämaat ja vedet virtaa
autioille ylängöille. — Unestaan herää
ihmisaatos turtunut — saa "tyhmät" viisauden —
ja köyhyys katoo yöhön kummituksen lailla.

Ken tuntis vihaa silloin? Ken
kateutta? Voi vasta silloin
ihmiskodiks tulla maa,
kun kukaan halua ei toisen kuolemaa
ja yksikään ei toisen leipää syö,
vaan oikein tehden itse hankkii sen,
työhön käyden vuoksi jokaisen.

Saa vasta silloin sisältönsä hyvä sana,
voi vasta silloin kukoistaa maan päällä ystävyys.
Saa vallan rehellisyys, vilpittömyys kaikkien.
Voi vasta silloin menestyä tosi rakkaus,
kun ihminen voi kunnioittaa toista ihmistä.

. . . on sadun Sammon avain taottu,
on onni ojennettu ihmisyyden käsiin . . .
Nyt käytä sitä. Suista
menneisyyden yöhön
tuhon ajatus.
On suuri tänään pienen kanssa voimaa samaa.
Historia nyt hyppyyn kyyristyy.
Ja kaikki elinkelpoinen
sen kanssa kehittyy
uuteen aikakauteen,
ihmisyyden tiellä
uuteen elämään.

. . . on sadun Sammon avain taottu
on onni ojennettu ihmisyyden käsiin . . .

Eva Wichman
(Suomentanut Arvo Turtiainen)

Ne rivit, jotka kulkevat kehityksen etujoukkona,
ja ne rivit, jotka elämä kirjoittaa historian lehdille,
kuuluvat meille. Olemme osa niistä.
Yksilöt ja tapahtumat ovat erilaisia,
mutta kaikki ne kulkevat samaan tulevaisuuteen.

SISÄLTÖ: